

**KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI
SZOLGÁLAT**

XVIII. évfolyam 1. szám 2020. március

SZAKMAI SZEMLE

ALAPÍTVÁ: 2003

BUDAPEST

**A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat
tudományos-szakmai folyóirata**

Felelős kiadó

Dr. Béres János altábornagy, főigazgató

Szerkesztőbizottság

Elnök:	Dr. Béres János, PhD	altábornagy
Tagok:	Árpád Zoltán	ezredes
	Dr. Farkas Ádám, PhD	főhadnagy
	Dr. Fűrjes János Norbert, PhD	alezredes
	Dr. Kassai Károly, PhD	ezredes
	Dr. Kenedli Tamás, PhD	ezredes
	Dr. Magyar Sándor, PhD	ezredes
	Dr. Puskás Béla, PhD	alezredes
	Simon László	alezredes
	Szabó Károly	ezredes
	Tóth Csaba Mihály	alezredes
	Dr. Vida Csaba, PhD	alezredes
Felelős szerkesztők:	Dr. Kenedli Tamás, PhD	ezredes
	Simon László	alezredes
Olvasószerkesztő:	Tóth Csaba Mihály	alezredes
Tördelőszerkesztő:	Szabó Beatrix	

Elérhetőségeink

Postacím:	Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa 1111 Budapest, Bartók Béla u. 24-26. 1502 Budapest, Pf. 117
Telefon:	Dr. Kenedli Tamás 30/738-7925 Simon László 30/999-5205
E-mail:	szakmaiszemle.kontakt@gmail.com
Weblap:	http://www.knbsz.gov.hu/hu/publikaciok.html

HU ISSN 1785-1181

TARTALOM

NEMZETBIZTONSÁG ELMÉLETE

DR. EHRENBERGER RÓBERT

**A BM III/V. CSOPORTFŐNÖKSÉG SZERVEZETTÖRTÉNETE
1971-1990 KÖZÖTT7**

BIZTONSÁG- ÉS VÉDELEMPOLITIKA

KOÓS GÁBOR – PROF. DR. SZTERNÁK GYÖRGY

**A KATONAI STRATÉGIA ÉS A HADMŰVÉSZET
FEJLŐDÉSÉNEK IRÁNYAI AZ OROSZORSZÁGI
FÖDERÁCIÓBAN24**

TAKÁCS LILI

**OLASZORSZÁG RÉSZVÉTELE A JOINT STRIKE FIGHTER
PROGRAMBAN: AZ F-35-ÖSÖK BESZERZÉSE A VÁLTOZÓ
POLITIKAI AKARAT ÁRNYÉKÁBAN37**

KOVÁCS MÁRK KÁROLY

**AZ IDEIGLENES ÍR KÖZTÁRSASÁGI HADSEREG
SZERVEZETE, FEGYVERZETE, MÓDSZEREI 1969-2005
KÖZÖTT55**

GÁL MARIANNA

**A FÜGGETLEN ÁLLAMOK KÖZÖSSÉGE INTÉZMÉNYI
FELÉPÍTÉSE72**

TECHNIKAI RENDSZEREK

TÓTH TAMÁS

**AZ EGYES SOCIAL ENGINEERING MÓDSZEREK
ELHATÁROLÁSA ÉS RENDSZEREZÉSE87**

POTHÁRN ÁGNES

**A DRÓNOK ELLENI VÉDEKEZÉS RÁDIÓFREKVENCIÁS ÉS
ALTERNATÍV FORMÁI II.111**

ALKALMAZOTT NEMZETBIZTONSÁGI-ELHÁRÍTÓ ISMERETEK

BALOGH ENDRE

**A RADIKALIZÁCIÓ NEMZETBIZTONSÁGI HATÁSA A
MAGYARORSZÁGI MUSZLIM KÖZÖSSÉGEKBE II. 132**

FÓRUM

PAPP KRISTÓF CSABA

A CAMBRIDGE ANALYTICA-BOTRÁNY TANULSÁGAI..... 145

DR. FARKAS ÁDÁM

**GONDOLATOK A VEZETÉS SZENVEDÉLYE KAPCSÁN –
RECENZÍÓ HELYETT 163**

E SZÁMUNK TARTALMA..... 178

CONTENTS 179

SZERZŐINK..... 190

E SZÁMUNK LEKTORAI 191

A PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI 192

móttó: „Bolond, ki a lehetetlen miatt elmulasztja a lehetőséget.”
Carl von Clausewitz¹

Tisztelt Olvasó!
Tisztelt Szerzőink!
Tisztelt Lektoraink!

A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Szakmai Szemle elnevezésű folyóiratának szerkesztőbizottsága hagyományaihoz híven ebben az évben is megfogalmazza orientáló gondolatait a szerzők részére. 2020-ban a század első két évtizedének végén azt a célt tűztük ki publikációs tervünkben, hogy a katonai és nem katonai fenyegetések tekintetében is felöljünk azon szerzők megjelenési szándékát, akik eddig és ezt követően is hozzájárulhatnak egy legkevésbé sem újszerű biztonságstudatos gondolkodás elmélyítéséhez, társadalmi elfogadásához.

A 21. századi ember nap mint nap olyan jövőképpel találkozik, amelyben a technológia és az információ révén elérhető a teljes népesség jóléte. A társadalmak határokat nem ismerő modernizációja viszont újra és újra konfliktusokat eredményez. A „vítás kérdések” feloldásában a nemzetközi intézményeken és egyéb politikai, katonai, gazdasági vagy pénzügyi szövetségi rendszereken túl infokommunikációs hálózatok is részt vesznek, széleskörű filozófiai, jogelméleti és nem utolsósorban sajátos közösségi diskurzus folyik.

A legteljesebb gondoskodás, segítő és támogató tevékenység ellenére is megosztottságot, elégedetlenséget és meg nem értést tapasztalhatunk. A barátlenség fogalma lassan átalakul. Az emberek egyre inkább szeretnének semlegessé válni. A már említett technológiai és informatikai szegmens a „tudás” és a „valós információk” megosztásával igyekszik arctalanná és neutrálissá tenni a hálózatok felhasználóit. Ez egyszerre biztosíthatja fejlődésünket, de növelheti sebezhetőségünket is. A gazdasági globalizáció és a transznacionális kihívások, a kockázatok és fenyegetések változó környezete a biztonság egységes felfogását követelik meg. Az érdekek és az („állandó vagy változó”) értékek egyensúlyának kialakításában megnövekedett a politika jelentősége. A konfliktusok, válságok kezelésében felértékelődik a megelőzés, a döntéselőkészítés állami és közösségi jelenléte, az erőszak és a fegyveres összetűzések megértése, a politikai célok világos és társadalmilag is befogadható, negatív befolyásoktól mentes megfogalmazása.

A hálózatalapú társadalmak információközpontú felfogása eddig sem tudta megszüntetni az érdekérvényesítés pusztító megjelenését, a fegyveres konfliktusokat és háborúkat. **Clausewitz** érvelése, amelyben szembeállítja az eltérő erejű államok közötti fizikai háború logikai képtelenségét a fizikai és az erkölcsi erők kiegyenlítődésének lehetőségével, a jelen kor kutatóit és szerzőit is inspirálhatja. Ebből eredően **a katonai gondolkodó születésének 240. évfordulóján** a közvetlen és közvetett fegyveres összetűzések megelőzésével, felderítésével, kezelésével, megoldásával, a békeállapot kialakításával és fenntartásával, továbbá a békeidőszaktól eltérő társadalmi helyzetek megoldásával kapcsolatos témakörökben kívánunk minden érdeklődő számára publikációs teret nyújtani ebben az évben bármely tudományterületről.

¹ CLAUSEWITZ, CARL VON: A háborúról. Zrínyi Kiadó. Budapest. 2013. p. 706.

Nemzetbiztonság elmélete

(Nemzetbiztonsági rendszerek, szervezetek feladatrendszere, működése, történelme, szervezeti változásai, hazai és külföldi titkosszolgálatok, nemzetbiztonsági együttműködések, ágazati kapcsolatok, nemzetbiztonsági kockázatok kezelése, nemzetbiztonsági információk, illetve azok kapcsolódása, védelem-igazgatás és a válságok kezelése);

Biztonság- és védelempolitika

(Állam- és jogtudomány érintkező területei, országismeret, külföldi szolgálatok, fegyveres testületek, idegen hadseregek, nemzeti és szakági stratégiák, doktrínák, direktívák, NATO szabályok és szabványok, azok hatásai, válságkezelő és nemzetközi műveletek, gyakorlatok ezen belül katonai, rendészeti, katasztrófavédelmi, pszichológiai és szociális tevékenységek nemzetbiztonsági vetületei);

Technikai rendszerek

(Nemzetközi és hazai titkosszolgálati és titkos információgyűjtő tevékenységet befolyásoló információ- és haditechnika, geoinformatika, kiberműveletek és -védelem stb.);

Alkalmazott nemzetbiztonsági-elhárító ismeretek

(A hírszerzés és az elhárítás művelési tapasztalatai, objektum- és rendezvénybiztosítás, nemzetbiztonsági ellenőrzés, kapcsolódó humánpolitika, rendvédelem, egészségügy és katasztrófavédelem, szervezett bűnözés elleni védelem és terrorelhárítás stb.);

Fórum

(alkalmazható állam-, jog- és hadtudomány, vallástudomány stb.);

Továbbá recenziók, hírek, események, konferenciák, kapcsolódó adatok.

A beérkező publikációk szakmai ellenőrzése során jövőben is törekszünk tudományos minősítéssel rendelkező személyek bevonására, igényességgel látjuk el a szakmai cikkek lektorálását. Mindezzel hozzá kívánunk járulni az egyetemi hallgatók, doktoranduszok és doktorjelöltek szakmai felkészültségének növeléséhez, a témavezetők munkájának megkönnyítéséhez.

Ezúton is kívánunk sikeres alkotómunkát és eredményes együttműködést valamennyi partnerünk számára.

A szerkesztők:

Dr. Kenedli Tamás ezredes PhD

felelős szerkesztő

a KNBSZ Tudományos Tanácsának

titkára

☎+36-30/738-7925

Simon László alezredes

felelős szerkesztő

a KNBSZ Tudományos Tanácsának

tagja

☎+36-30/999-5205

Elérhetőség:

szakmaiszemle.kontakt@gmail.com

NEMZETBIZTONSÁG ELMÉLETE

DR. EHRENBERGER RÓBERT

A BM III/V. CSOPORTFŐNÖKSÉG SZERVEZETTÖRTÉNETE 1971-1990 KÖZÖTT¹

A Belügyminisztérium (BM) – ezen belül az állambiztonsági szervek – 1971. évi átszervezésének előzményét az Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának (MSZMP KB) 1969. november 28-i és az MSZMP KB Politikai Bizottságának 1970. október 20-i határozatai² jelentették. Az állampárt legfőbb vezető szervei ezeken az üléseken foglalkoztak a fegyveres erők és testületek (közelebbről a Magyar Néphadsereg, a Belügyminisztérium, a polgári védelem központi és területi szervei, a Munkásőrség) működésével, létszámviszonyaival, a foglalkoztatottak illetményének problematikájával, az egyes állománykategóriákkal és a vezetés hatékonyságának fokozásához szükséges intézkedésekkel. Az elfogadott párthatározatok az akkori közjogi-közhatalmi viszonyok között kijelölték a politikai és adminisztratív cselekvés irányát és az ennek nyomán született jogszabályokhoz minden érintettnel – így az állambiztonság rendszerének is – feltétlenül igazodnia kellett.

Nem meglepő tehát, hogy 1970 decemberében a Belügyminisztériumban megkezdődött az állampárt döntéseit a gyakorlatban is megvalósító előkészítő munka. Megalakultak a konkrét intézkedéseket kidolgozó bizottságok és szakbizottságok (köztük az állambiztonsági miniszterhelyettes alárendeltségébe utalt szervek szakbizottsága),³ amelyek – közösen a BM Kollégiumával mint legfőbb miniszteri tanácsadó testülettel – 1971 áprilisára letették javaslatukat a belügyminiszter asztalára a szükséges átszervezéseket illetően. Az alapvető cél az volt, hogy az állambiztonsági, a bűnügyi, a rendészeti és az igazgatási ágazatokban eredményesebb legyen a vezetői munka, felszámolják a hatásköri párhuzamosságokat, egyértelművé tegyék, hogy melyik szervnek pontosan mik is a feladatai (vagyis egy meghatározott feladatkörrel lehetőség szerint csak egy szerv foglalkozzon). Fontos humánpolitikai szempont volt az is, hogy javuljanak a

¹ Jelen tanulmány – lényegét tekintve – az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára Betekintő c. online folyóiratának 2018. évi 1. számában megjelent tanulmányom kisebb módosításokkal kiegészített változata, egyben folytatása és befejezése a BM III/V. Csoportfőnökség 1962 és 1971 közötti szervezettörténetéről szóló munkámnak (ez utóbbi a továbbiakban: 1. rész).

² Az MSZMP Központi Bizottsága 1969. november 26-28-i kibővített ülésének, ill. a Politikai Bizottság 1970. október 20-i ülésének jegyzőkönyveit lásd: MNL OL M-KS 288. f. 4/102-103. ő. e. és 5/529. ő. e.

³ ÁBTL 4.2. II. sorozat (17. d.) (10-21/31/1970.) 0031/1970.12.24. BM parancs Tárgy: Bizottságok létrehozása, feladatuk, működési rendjük szabályozása. Az állambiztonsági miniszterhelyettes alárendeltségébe utalt szervek szakbizottságába (BM ÁB Szakbizottság) bekerült – többek között – Peták Pál r. ezredes, a BM III/V. Csoportfőnökség csoportfőnök-helyettese is. A változásokat előkészítő munkában a miniszteri parancs értelmében az érintett szervek pártbizottságainak titkárai is részt vettek.

személyi állomány foglalkoztatásának feltételei, vonzóbbá válják a belügyi pálya anyagilag és erkölcsileg is.⁴

Több hónapos előkészítés és egyeztetés után, a fegyveres szervek és testületek felettes kormányzati döntéshozó szervének számító – és a Minisztertanács közvetlen alárendeltségébe tartozó – Honvédelmi Bizottság határozata alapján, 1971. június 18-án a belügyminiszter kiadta a 08. számú parancsát a Belügyminisztérium átszervezésének részleteiről.⁵ Ez a norma 1971. július 1-jei hatállyal – többek között – a következő változtatásokat rendelte el:⁶

- az állambiztonsági és bűnügyi operatív feladatok, valamint a rendészeti igazgatási feladatok ellátásához szükséges technikai és műszaki eszközök tervezése, kutatás-fejlesztése, beszerzése és elosztása központi szerveként összbelügyi szinten megalakult a BM Műszaki Fejlesztési Csoportfőnökség.⁷ Közvetlen előjárója a belügyminiszter pénzügyi-technikai-anyagi helyettese, vagyis a BM I. Főcsoportfőnöke lett, így az új csoportfőnökség az I. Főcsoportfőnökség keretein belül jött létre. Fedőszáma BM I/III. Csoportfőnökség lett. Létrejöttével egyidejűleg – mivel feladataikat az új szerv átvette – megszűnt a korábbi BM II/2. (tervezési és fejlesztési) Osztály, a BM III/V-5. (híradástechnikai) Osztály, a BM III/V-8. (nemzetközi és „VCS” vezetékes híradástechnikai) Osztály,⁸ valamint a BM III/V-6. (műszaki fejlesztési) Osztály;
- a belügyi szervek munkájának ellenőrzésére, valamint a sokféle szakterületen keletkezett adatok, információk (gépi) összegyűjtésére és funkcionális vezetői értékelésére, a vezetés segítésére megalakult a BM Információ-feldolgozó és Felügyeleti Csoportfőnökség. Előjárója közvetlenül a belügyminiszter lett (ez is jelzi azt a kiemelkedő központi szerepet, amit létrehozói szántak neki). Az új csoportfőnökség a következő korábbi szerveket olvasztotta magába: BM Ellenőrzési Csoportfőnökség, BM III/4. Osztály, BM Nemzetközi Kapcsolatok Osztálya Tájékoztató Alosztálya, BM II/I-5. Osztály Bűnügyi Értékelő Statisztikai Alosztálya, valamint a BM III/V-4. Osztály Gépi Adatfeldolgozó Alosztálya.

Rendkívül fontos szervezeti és funkcionális változásként értékelhetjük azt a ténnyt is, hogy a fentiekkel közel egyidőben a rövidhullámú rádióelhárításért és diplomáciai rádiós megfigyelésért felelős BM III/V-3. Osztály ebben a formájában

⁴ Ennek eredményeként született meg például a hivatásos állomány jogállását átfogóan újraszabályozó 1971. évi 10. törvényerejű rendelet, amelyik egészen a rendszerváltásig – sőt egy kicsit még azon túl is – az „egyenruhás” testületek alapvető szabályozója volt munkajogi szempontból.

⁵ ÁBTL 4.2. II. sorozat (19. d.) (10-21/8/1971.) 08/1971.06.18-i BM parancs [cím nélkül].

⁶ A parancs számos részterületen átszervezte a központi belügyi apparátust. Mélyreható változásokat rendelt el a műszaki fejlesztési, a rendészeti, a humánpolitikai, a tisztképzési és a nyilvántartási területeken, valamint lényegesen befolyásolta az állambiztonsági munka felügyeletének (az állambiztonság belső elhárításának) további szervezeti működését is. Ezen túl a változások a területi politikai osztályokat is érdemben érintették. A tanulmányban azonban csak az operatív technikai szerveket (is) érintő változásokkal foglalkozom.

⁷ Feladatai részletesen: ÁBTL 4.2. II. sorozat (19. d.) (10-21/6/1972.) 06/1972.04.06. BM parancs [cím nélkül].

⁸ A „VCS” vonal szovjet műszaki technológián alapuló különleges frekvenciájú közvetlen telefon-összeköttetést jelentett (az orosz „volnaja csrežvucsajnaja” kifejezésből).

megszűnt, feladatait – beleértve a szovjet blokk állambiztonsági szerveivel folytatott nemzetközi együttműködést is – a BM állambiztonsági főcsoportfőnök közvetlen alárendeltségében megszervezett önálló BM III/5. (Rádióelhárítási) Osztály vitte tovább.⁹ Ezen új osztály pontos megalakulásának időpontjára a rendelkezésre álló források tükrében csak következtetni tudunk. Annyi bizonyos, hogy a többi szervezeti változást elrendelő említett 08. számú belügyminiszteri parancs nem szól a rádióelhárításért felelős új osztály megalakulásáról, csupán felsorolja azt a III. főcsoportfőnök alárendeltségébe tartozó szervek között. Ugyanakkor az új III/5. Osztály első vezetőjének kinevezéséről szóló intézkedés¹⁰ – a dátumot illetően – némileg ellentmondásos: eredetileg (géppel szedve) az osztályvezetői beosztás létrejöttének naptári napjaként 1971. július 1. szerepelt az okmányon (így az időben egybeesne a többi változással), amit azonban utólag egy arra illetékes – nyilván alapos okkal – kijavított 1971. június 1-jére. A fenti két információ összevetése és értékelése alapján nagyon valószínűnek tűnik tehát, hogy az önálló főcsoportfőnökségi osztályként funkcionáló rádióelhárítási állambiztonsági szerv 1971. június 1-jén kezdte meg hivatalosan a működését – hiszen, ha egyébként ennek ellentmondó norma nem született (vagy legalábbis nem ismerünk ilyet) és volt kinevezett osztályvezető, akkor azzal együtt osztállynak is lennie kellett.

Az 1971-ben lezajlott szervezeti változások összegzéseként elmondhatjuk, hogy részben a nem kizárólag állambiztonsági feladatokat ellátó szervek minisztériumi szintű centralizációjával, részben pedig a nem tisztán operatív technikai feladatkörök leválasztásával a BM III/V. Csoportfőnökség jelentős átalakuláson ment keresztül ebben az évben. Funkcióját, hatásköreit, valamint a belügyi igazgatásban és az állambiztonsági szervezetben betöltött szerepét tekintve erőteljes profiltisztításon esett át annak érdekében, hogy ténylegesen azzá váljon, ami már létrejötték is fő rendeltetése volt: az állambiztonsági operatív technika felelőssévé, egyben a többi állambiztonsági központi szerv munkáját segítő segédoperatív szervvé.

A BM III/V. Csoportfőnökség 1971-ben jóváhagyott állománytáblázata,¹¹ valamint az 1972-ben kiadott ügyrendje¹² alapján – az előbbieken részletezett átalakulás főbb következményeinek összefoglalásaként – a csoportfőnökség szervei 1972-ben a következők voltak:

- III/V-1. Osztály – feladata az operatív szervek kérései alapján az operatív technikai rendszabályok beépítése, azok kiemelése, valamint az ezzel összefüggő fotótechnika üzemeltetése és biztosítása;

⁹ Lásd erre: MNL OL XIX-B-1-au (27. d.) (16-76/1972.) Javaslat a BM III. Főcsoportfőnökség szervei közötti létszám-átcsoportosításra, a BM III/5. Osztálynál új munkakörök rendszeresítésére (kelt: 1972.08.15-én).

¹⁰ Dr. KNÉZ András r. alezredesről, a BM Veszprém Megyei Rendőr-főkapitányság III. (Politikai Nyomozó) Osztályának volt vezetőjéről, főkapitány-helyettesről van szó, aki 1971 és 1982 között állt a BM III/5. Osztály élén. Lásd erre: ÁBTL 2.8.1. (611. d.) (12-2264/1971.) 472/1971.07.30. BM parancs a személyi állományra vonatkozólag [a személyügyi parancsoknak nem volt külön címük].

¹¹ MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat 1. d.) (16-159/1971.) A Belügyminisztérium III/V. Csoportfőnökség állománytáblázata (jóváhagyva: 1971.06.26-án).

¹² ÁBTL 4.2. I. sorozat (3. d.) A Belügyminisztérium III. Főcsoportfőnökség és szerveinek ügyrendje (45/52-32/1972.), benne a BM III/V. Csoportfőnökség ügyrendje (36-39-4/1972.).

- III/V-2. Osztály – feladata az operatív technikai vegyi, valamint fotótechnikai kutatások és fejlesztések folytatása, a nyomdatechnikai igények és elemzések biztosítása, az okmányutánzási feladatok ellátása, az operatív munkához szükséges fedőigazolványok készítése, valamint a hazai biztonsági okmányok védelme;
- III/V-3. Osztály – feladata volt az operatív technikai eszközök javítása, karbantartása és üzemeltetése;
- III/V-A. Alosztály – feladata volt az állambiztonsági szerveknél alkalmazott operatív-technikai eszközök üzemeltetésével kapcsolatos műszaki tapasztalatok értékelése, az ilyen eszközökkel szemben támasztott operatív és műszaki követelmények kidolgozása, az operatív szervek eszközellátottságának rendszeres ellenőrzése;
- III/V-B. Alosztály – hatáskörébe tartozott a pénzügyi, költségvetési, tervezési és gazdálkodási feladatok ellátása az egész csoportfőnökségre nézve (beleértve az import beszerzéseket is);¹³
- Önálló Írásszakértői Csoport
- Csoportfőnökség Titkársága
- szakmai irányítás szempontjából alárendeltségébe tartoztak a budapesti és a megyei rendőr-főkapitányságok állambiztonsági szerveinek III/V. csoportjai.

A kiterjedt csoportfőnökségi szervezetet jelentő hatvanas évek vége és a lényegesen kisebb hivatali apparátussal jellemezhető hetvenes évek eleje közti fő különbségeket az alábbi táblázat szemlélteti:

A BM III/V. Csoportfőnökség központi osztályai és önálló alosztályai (fő profiljukkal)		
Fedőszám / Év	1968	1972
III/V-1. Osztály	operatív technikai rendszabályok	operatív technikai rendszabályok
III/V-2. Osztály	vegyi és okmánytechnika	vegyi és okmánytechnika
III/V-3. Osztály	rádióelhárítás	operatív technika javítása, karbantartása és üzemeltetése
III/V-4. Osztály	rejtjelezés, rejtjelfejtés és gépi adatfeldolgozás	megszűnt
III/V-5. Osztály	nyílt híradás, híradástechnika	megszűnt

¹³ Mint arról már a korábbiakban is szó volt, a BM III/V. Csoportfőnökség egyike volt a belügy kevés számú önállóan gazdálkodó költségvetési szerveinek. Vö.: ÁBTL 1.11.1. (6. d.) (Sz.n.) Jelentés a BM III. Főcsoportfőnökség 1975. évi munkájáról (kelt: 1976.02.09-én) 32. lap.

III/V-6. Osztály	műszaki fejlesztés	megszűnt
III/V-7. Osztály	terv- és pénzügyek, anyaggazdálkodás	megszűnt
III/V-8. Osztály	nemzetközi kormányzati összeköttetés és „VCS” vezetékes híradástechnika	megszűnt
III/V-A. Alosztály	műszaki biztonsági elhárítás	értékelés, elemzés, ellenőrzés
III/V-B. Alosztály	Országos Rejtjelközpont	gazdálkodás, tervezés, pénzügy

1. táblázat
(saját szerkesztés)

A fenti táblázatból kiolvasható legfontosabb szervezettörténeti változásokat az alábbiak szerint foglalhatjuk össze:

- az átalakítás eredményeként egy a korábbiaknál jóval tisztább feladat- és hatáskörű operatív technikai csoportfőnökség jött létre;
- az 1968-as III/V-3. Osztály feladatai az új BM III/5. Osztályra szálltak át;
- az 1968-as III/V-4. Osztály szerepét – a gépi adatfeldolgozás terén – a BM Információ-feldolgozó és Felügyeleti Csoportfőnökség vette át;
- az 1968-as III/V-5., III/V-6. és III/V-8. osztályok funkcionális jogutódjának a BM Műszaki Fejlesztési Csoportfőnökség (BM I/III. Csoportfőnökség) tekinthető;
- az 1968-as III/V-7. Osztály feladatait részben a BM Műszaki Fejlesztési Csoportfőnökség (BM I/III. Csoportfőnökség), részben pedig a III/V. csoportfőnök közvetlen alárendeltségében működő III/V-B. Alosztály vitte tovább;
- az 1968-as III/V-B. Alosztály¹⁴ funkcióinak folytatására – a továbbiakban ellátva az Országos Rejtjelközpont feladatait – a politikai és gazdasági hírszerzés szervezetén belül 1971-ben egy új osztályt hoztak létre, BM III/I-13. Osztály néven¹⁵ (ezeket a feladatokat tehát a BM III/I. Csoportfőnökség vette át).¹⁶

¹⁴ Az 1968-as III/V-A. Alosztály feladatai átcsoportosításának mikéntjéről sajnos nincs tudomásom.

¹⁵ TÓTH Eszter: A politikai és gazdasági hírszerzés szervezettörténete, 1945-1990. In: Betekintő 2011/2. www.betekinto.hu/2011_2_toth_e; (Letöltés ideje: 2018. 02. 14.)

¹⁶ Egészen 1976-ig. 1976-tól 1984 végéig az Országos Rejtjelközpont a BM III. Főcsoportfőnökség önálló – időszakonként más-más számozást viselő – osztályaként működött tovább közvetlenül az állambiztonsági belügyminiszter-helyettes alárendeltségében. 1985-1989 között ismét a politikai és gazdasági hírszerzés szervezeti keretében végezte tevékenységét BM III/I-12. Osztály néven. Köszönöm Tóth Eszternek és Simon Istvánnak, hogy e tényekre felhívták a figyelmemet.

Fontos körülményként írható le továbbá, hogy a III/V-2. Osztályon belül működő, az előzőek során már említett, sajátos hatáskörű okmányszakértői csoportból kivált egy még speciálisabb feladatú írásszakértői csoport¹⁷ és önálló alegységként kezdte meg működését a csoportfőnök-helyettes¹⁸ közvetlen alárendeltségében. Funkcióit tekintve alapvető rendeltetése az igazságügyi írásszakértői tevékenység lett az egyes, írásos úton megvalósult – főként izgatásos – államellenes cselekmények felderítésének mind a vizsgálati, mind pedig a büntetőeljárások bírósági szakaszában (ebből a szempontból tehát össz-állambiztonsági jelentőségű szervnek volt tekinthető).

Ami a kialakult új létszámviszonyokat illeti, a következők kiemelése szükséges: az osztályok számának jelentős csökkenésével, valamint a két legtöbb embert igénylő feladatkör – a rádióelhárítás és a híradástechnika – kiszervezésével a BM III/V. Csoportfőnökség összlétszáma az átszervezést közvetlenül megelőző 964 főről 209-re esett vissza (ebből katonai rendfokozatot 186 fő viselt, kinevezett polgári alkalmazott pedig 23 fő volt). Ezt az arányt alig árnyalja az 1. Osztály „SZT” állományában foglalkoztatottak 17 fős köre. A feladatokban és a létszámban tetten érhető csökkentés tehát jelentős mértékű volt.¹⁹ Mindezt tekintsük át részleteiben is:²⁰

- 1. Osztály: benne 2 alosztály, 2 önálló csoport²¹ (össz. 54 fővel és 17 fős „SZT”-állománnyal);
- 2. Osztály: benne 2 alosztály, 1 önálló csoport²² (össz. 83 fővel);
- 3. Osztály: benne 2 alosztály²³ (össz. 36 fővel);
- „A” Önálló Alosztály: 5 fővel (mérnökök);
- „B” Önálló Alosztály: 10 fővel;
- Önálló Írásszakértői Csoport: 8 fővel (köztük nyelvészek és pszichológusok is).²⁴

¹⁷ Az önálló írásszakértői csoport megalakulásának pontos időpontjáról nincsenek megbízható információim. Az mindenesetre elmondható, hogy első vezetője – fogyatéki okmánygyűjtőjének tanúsága szerint – 1972. december 1-jei hatállyal kapta meg kinevezését. Lásd erre: ÁBTL 2.8.1. BM központi fogyatéki 13521. (dr. Dénes István r. alezredes).

¹⁸ Az új szervezetben már csak egy (függetlenített) csoportfőnök-helyettesi beosztást rendszeresítettek a korábbi négy helyett.

¹⁹ Az átszervezés előtti létszámmra lásd a BM ÁB Szakbizottság 5. sz. mellékletét (az 1. részben), az átszervezés utáni létszámmra pedig a BM III/V. Csoportfőnökség 1971. június 26-án jóváhagyott új állománytáblázatát. Lásd: MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat 1. d.) (16-159/1971.).

²⁰ Az 1971. június 26-án jóváhagyott állománytáblázat adatai alapján (lásd az előző lánbjegyzetet!)

²¹ Ezek: kiemelő és fotótechnikai alosztály, beépítő alosztály; hálózattartó operatív csoport, operatív technikai raktár és gazdálkodási csoport (az egyes alegységek ezúttal már nem kaptak fedő célzatú betűjelet).

²² Ezek: nyomdatechnikai alosztály, vegyi és fotótechnikai alosztály; gazdasági csoport.

²³ Ezek: géptermi alosztály, szerviz alosztály.

²⁴ Egy 1976 októberében kelt intézkedéssel szervezetét alosztály szintre emelték, rendszeresített létszámát pedig 3 fővel növelték (e változások 1977. január 1-jével léptek hatályba, ettől kezdve BM III/V-C. Önálló Alosztályként működött). Vö.: 1971. évi állománytáblázat 3. és 17. lap. Lásd még a 27. számú lánbjegyzetet is!

A csoportfőnök és a csoportfőnök-helyettes adminisztratív vezetői, irányító munkáját egy 11 fős Titkárság segítette.

Az 1971-1972-ben kialakult, fent ismertetett szervezet mintegy öt-hat éven át lényegében változatlan formában állt fenn, tehát az addigiakhoz képest tartósnak volt tekinthető. A hetvenes évek közepén azonban ismét napirendre került a korrekció és ezúttal a bővítés irányában. Ennek konkrét okaira nem találtam levéltári forrásokat. A bizonyos időnként ismétlődően visszatérő átszervezések valószínűleg azzal magyarázhatóak, hogy a belügyi vezetés folyamatosan kereste a választ arra a kérdésre, hogy az egyes reszortfeladatok milyen szervezeti struktúrában oldhatóak meg a leghatékonyabban. Csoportfőnökségi keretekbe osztott szervekkel vagy inkább önálló (és így bizonyos értelemben nagyobb autonómiával rendelkező) egységekkel. Az mindenesetre tényként kijelenthető, hogy 1977 kora nyarán a „technikai ellátó szervek működési, hovatartozási rendje új kereteket kapott”,²⁵ aminek révén bizonyos vonatkozásokban – az osztályok ismételt megújítását és egyes feladatköröket tekintve – visszaállt a korábbi, vagyis az 1967-1971 között érvényes hivatali struktúra. Ennek részleteit és főbb jellemzőit – az 1977. május 30-án jóváhagyott új csoportfőnökségi állománytábla²⁶ alapján – a következőkben foglalhatjuk össze: a csoportfőnökségen ettől kezdve 6 osztály és 2 önálló alosztály működött, ezek munkájának koordinálása, a csoportfőnök vezetői tevékenységének adminisztratív támogatása a továbbiakban is a Törzs és a 8 fős Titkárság feladata lett. A Törzs állományában ezúttal 2 csoportfőnök-helyettesi beosztást is rendszeresítettek.

A főbb szervezeti egységek profilját a következő táblázatból követhetjük nyomon:

A BM III/V. Csoportfőnökség központi osztályai és önálló alosztályai 1977-ben (fő profiljukkal)	
III/V-1. Osztály	operatív technikai rendszabályok beépítése, kiemelése, fotótechnikai eszközök biztosítása
III/V-2. Osztály	operatív célú vegyi és nyomdatechnikai kutatások folytatása, biztonsági okmányok védelme
III/V-3. Osztály	az operatív technikai eszközök javítása, karbantartása, üzemeltetése
III/V-4. Osztály	elektronikai és finommechanikai eszközök ipari kutatás-fejlesztése és gyártása

²⁵ Jelentés a BM III/V. Csoportfőnökség 1977. évi költségvetése végrehajtásának helyzetéről 3. lap ÁBTL 1.11.1. (17. d.) (36-44-4/1978., kelt: 1978.02.09-én) (nyt. szám: 45-13-6/1978.).

²⁶ MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat 2. d.) (16-531/1977.) A Belügyminisztérium III/V. Csoportfőnökség állománytáblázata (jóváhagyva: 1977.05.30-án).

III/V-5. Osztály	a párt- és kormányvezetés titkosított híradó összeköttetésének biztosítása („VCS” vonalak)
III/V-6. Osztály	pénzügyek, költségvetési tervezés, anyaggazdálkodás
III/V-A. Alosztály	műszaki tervezés és koordinálás
III/V-B. Alosztály	írasszakértői tevékenység és fedőigazolványok készítése

2. táblázat
(saját szerkesztés)

A táblázat alapján szembevetendő, hogy az 1971-ben kiszervezett feladatkörök közül mintegy „visszatért” a csoportfőnökség keretei közé az operatív-technikai eszközök műszaki kutatás-fejlesztése (ennek a területnek új gazdája a 4. Osztály lett), valamint a legfőbb párt- és állami vezetők közötti titkos hírközlési hálózatok működtetése (beleértve a nemzetközi „VCS” vonalak fenntartását is), ezt a területet az 5. Osztály kapta meg. Fontos továbbá, hogy 1977-ben a csoportfőnökségi szintű pénzügyek, a költségvetési tervezés és anyaggazdálkodás ismét osztályszinten kapott reszortfelelőst (a korábbi években ezt önálló alosztály intézte), míg az 1972-ben már biztosan létezett önálló írásszakértői csoport – jelezve egyre fokozódó jelentőségét – magasabb hivatali szinten, alosztályként működhetett tovább.²⁷ Az állandóságot az első három osztály változatlan feladat- és hatásköre jelenítette meg az új rendben. Az új alosztály- és létszámviszonyok az alábbiak szerint alakultak:

- 1. Osztály: benne 2 alosztály, 2 önálló csoport²⁸ (össz.: 55 fővel és 22 főnyi „SZT-állománnyal²⁹);
- 2. Osztály: benne 2 alosztály, 1 önálló csoport³⁰ (össz.: 84 fővel);
- 3. Osztály: benne 2 alosztály³¹ (össz.: 38 fővel);

²⁷ ÁBTL 2.8.1. BM központi fogyatéék 13521. (dr. Dénes István r. alezredes) - szolgálati adatlap. E szerint az önálló írásszakértői alosztály 1977. január 1-jei hatállyal jött létre, ekkor még III/V-C. Alosztályként – a többi változást hónapokkal megelőzve. 1977. június 1-jétől kezdve lett a neve III/V-B. Alosztály, amikor a korábbi B. Alosztályból III/V-6. Osztály lett.

²⁸ Ezek: kiemelő és fotótechnikai alosztály, beépítő alosztály; hálózati operatív csoport, operatív technikai raktár és gazdasági csoport.

²⁹ A szigorúan titkos állomány létszámára lásd: a Belügyminisztérium 1974. évi „SZT” állománytáblázata (jóváhagyva: 1974.04.01-én) 9. és 29. lapjait. In: MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat 1. d.) (16-412/1/1974.). A korábban itt rendszeresített 17 főnyi helyet 1977-ben bővítették 5 további státussal.

³⁰ Nyomdatechnikai alosztály, vegyi és fotótechnikai alosztály; gazdasági csoport.

³¹ Géptermi alosztály, szerviz alosztály. A BM III/V-3. Osztálynak ugyanakkor – nagyjából ez időtől kezdve – volt egy igen speciális funkciója: ügyrendi feladatként végezte az MSZMP KB Irodája, illetve a BM Titkárság igényei alapján a felső szintű ülések és értekezletek bizalmas teremerősítési és hangrögzítési feladatait. Ez utóbbira lásd: MNL

- 4. Osztály: benne 3 alosztály³² (össz.: 57 fővel);
- 5. Osztály: benne 2 alosztály³³ (össz.: 49 fővel);
- 6. Osztály: szervezetében nem szerveztek alosztályokat (15 fővel);
- „A” Önálló Alosztály: 10 fővel;
- „B” Önálló Alosztály: 11 fővel;
- Csoportfőnökség Titkársága (8 fővel).³⁴

A fentiek alapján könnyen kiszámítható, hogy az 1977. évi állománytáblában az ismertetett keretek betöltésére összesen 330 státust rendszeresítettek (ebből 286 volt katonai rendfokozatú, 44 pedig kinevezett polgári alkalmazotti). Az egyes beosztásokat áttekintve feltűnő a tisztek igen magas aránya (ezen belül is a főtisztek, vagyis az őrnagyok, az alezredek és az ezredek túlsúlya). A 286 katonai helyből 222 bizonyult tiszti (ebből 131 főtiszti) helynek, ami a III/V. Csoportfőnökség központi szerveinél rendszeresített munkakörök magas szakmai követelményeire utal: csakis ezzel magyarázható ugyanis, hogy az egyes állománykategóriák területén „egészségesebb” arányokat célul kitűző – korábbiakban említett – párthatározatokat³⁵ itt „rugalmasan” alkalmazták. Ez azt jelentette, hogy az operatív technikai területen szinte minden érdemi beosztásban szükségesnek mutakozó magas szintű műszaki képzési követelményeket és elvárásokat a BM vezetése a főtiszti és tiszti rendfokozatokkal, valamint a velük járó kiemelt illetményekkel honorálta. Ezzel kívánta elérni azt – és ez a szempont szintén szerepelt az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1970. október 20-i határozatában –, hogy a civil szféra (a népgazdaság) által kínált, hazai viszonylatban kiemelkedő jövedelmi lehetőségek ellenére a hivatásos belügyi pálya vonzó alternatíva legyen a kvalifikált mérnökök számára.³⁶

A III/V. Csoportfőnökség egy évvel később, 1978-ban, új állománytáblázatot kapott,³⁷ ez azonban nem jelentett semmiféle érdemi változást sem a hierarchiában, sem az osztály- és alosztályszervezetben, sem pedig a létszámviszonyokban. Az új állománytábla kiadásának kizárólag az volt az oka és célja, hogy ebben az alapvető működési okmányban is feltüntessék, hogy az egyes rendszeresített beosztások

OL XIX-B-1-au (II. sorozat 59. d.) (16-286/1/1988.) Javaslat egyes központi és területi állambiztonsági szervek szervezési állománytáblázatainak módosítására (kelt: 1988.09.01-jén).

³² „A” (elektronikai) alosztály, „B” (finommechanikai) alosztály, „C” (ipari fejlesztést lebonyolító) alosztály. Az itt működő osztálytörzs 11 fős volt.

³³ forgalmi alosztály, üzemviteli karbantartó alosztály.

³⁴ A szervezeti és létszámadatokat lásd az 1977. évi állománytáblában. Vö. a 26. számú lábjegyzettel!

³⁵ Vö. a 2. számú lábjegyzettel!

³⁶ A valóság azonban hosszú távon kiábrándítónak bizonyult: a folyamatos átszervezések, valamint a civil szféra tartós erkölcsi és anyagi elszívó hatása következtében a nyolcvanas évekre „a hozzáértő szakemberek többsége elkerült (az operatív technikai fejlesztési – E. R.) területről és így jelenleg a magasan kvalifikált szakemberek utánpótlása okoz – a BM más területeihez hasonlóan – komoly gondot.” Lásd: ÁBTL 1.11.8. (70. d.) (16-286/1/1988.) Az operatív-technikai eszközök fejlesztő osztály szervezeti módosítása és az ezzel összefüggő vezetői feladatok (BM Rendőrtiszti Főiskola ÁB vezetőképző tanfolyam, szakdolgozat, 1985. 7. lap, készítette: Mayer József r. őrnagy, nyt. szám: 988/52/86.).

³⁷ MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat 16. d.) (16-561/1978.) A Belügyminisztérium III/V. (Operatív-Technikai) Csoportfőnökség állománytáblázata (jóváhagyva: 1978.01.06-án).

betöltőinek milyen iskolázottsági, nyelvtudási és képzési követelményeknek kell megfelelniük. Ezzel kapcsolatban annyit mindenképpen érdemes megjegyezni, hogy ekkor már egyértelműen rögzítették: a különféle mérnöki beosztásokban dolgozóknak szakirányú műszaki egyetemi végzettséggel kell rendelkezniük.

Az előzőek során ismertetett csoportfőnökségi szervezeti struktúra funkcióit, feladat- és hatásköreit erősítette meg a belügyminiszter – a fentebb elmondottakkal megegyezően – az 1979. november 12-én kiadott 26. számú parancsával, ami a BM III. Főcsoportfőnökség ügyrendjéről szólt.³⁸ Ennek hatálybalépésével az állománytáblába foglalt rend normatív működési szabállyá vált. A működés során alkalmazott operatív eszközökben és módszerekben voltak ugyan kisebb-nagyobb változások, valamint a változó műszaki és operatív kihívásoknak megfelelni kívánó új szabályozók is napvilágot láttak,³⁹ a szervezeti keret azonban változatlan maradt egészen a nyolcvanas évek elejéig.

1981-ben a Honvédelmi Bizottság határozatot hozott az ún. „Hírközpont-II” szervezet és a „K-600” -as hírendszer fejlesztéséről. E két fedőnév alatt működtették az MSZMP felső vezetői és a fontosabb állami-népgazdasági vezetők kizárólagos használatára fenntartott nemzetközi és hazai titkosított hírhálózatot, valamint az azt kiszolgáló műszaki eszközállományt egy esetleges háborúra, illetve háborús vagy rendkívüli állapotra számítva.⁴⁰ Az előirányzat szerint erre a fejlesztési célra 140 millió forintot különített el a Minisztertanács az 1985 végéig terjedő időszakban. A fejlesztés keretében bő négy év alatt 5 békeidőben és 9 rendkívüli időszak idején üzemelő „Hírközpont-II” állomást kellett létesíteni, amelyek tervezése és építése, illetve folyamatos üzemeltetése túlnyomó részben a BM III/V-5. Osztály feladata lett.⁴¹ Mivel az osztály addigi szerepe a már meglévő titkosított híradó csatornák fenntartása és biztosítása volt, ezért nyilvánvalóvá vált, hogy a megnövekedett feladatok az állomány lényeges bővítését, továbbá a rendelkezésre álló források átcsoportosítását igénylik. Ennek megfelelően 1981. december elején⁴² módosult a nemzetközi és „VCS” vezetékes híradástechnikai osztály szervezete és létszáma: az addigi két alosztály helyére lépve létrejött a fejlesztő és objektumfenntartó alosztály, az üzemviteli alosztály, valamint az önálló forgalmi és anyagi csoport. Az osztály létszáma ugyanakkor 6 új hivatásos és 8 új kinevezett polgári alkalmazotti státussal emelkedett (az addigi 49 főről 63 főre). Ezzel

³⁸ ÁBTL 4.2. II. sorozat (35. d.) (10-22/26/1979.) 26/1979.11.12. BM parancs a BM III. (Állambiztonsági) Főcsoportfőnökség Ügyrendjének kiadásáról (a továbbiakban: 1979. évi Ügyrend).

³⁹ ÁBTL 4.2. II. sorozat (41. d.) (10-22/35/1982.) 35/1982.12.23. BM parancs az Operatív-Technikai Rendszabályok és Módszerek Alkalmazásának Szabályzata kiadásáról. Ez a parancs természetesen részletesen szólt – többek között – a BM központi operatív technikai és információfeldolgozó szervei hatásköréről, illetékességéről és feladatairól, a köztük lévő együttműködés kívánatos rendjéről. Ezek a szervek a következők voltak: III/V-1. Osztály, III/V-3. Osztály, III/4. Osztály.

⁴⁰ ÁBTL 4.2. I. sorozat (21. d.) (10-21/12/1981.) 12/1981.05.15. BM utasítás és mellékletei. Ezek alapján a „K-600”-as hírendszer lényegében a háborús vezetési hírósszeköttes biztosítására külön kijelölt védett postai létesítményeket jelentette.

⁴¹ MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat 12. d.) (16-188/2-1981.) Javaslat a BM III/V-5. Osztály állománytáblázatának módosítására (kelt: 1981.11.02-án).

⁴² MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat 12. d.) (Sz.n., dátum nélkül) ÁB központi szervek – jóváhagyott szervezeti és létszámváltozások (táblázat).

egyidejűleg jóváhagyták és kiadták a BM III/V-5. Osztály módosított állománytábláját is.⁴³

A fenti feladatbővülés természetesen érintette a megyei állambiztonsági szervek működését is, különösen a késői Kádár-korszak talán legjelentősebb gazdasági beruházása, a paksi atomerőmű operatív védelméért felelős Tolna megyei rendőr-főkapitányságon. A már korábban jóváhagyott terveknek megfelelően az erőműben és Szekszárdon (a rendőrség épületében) új, titkos „Hírközpont-II” objektumokat helyeztek üzembe, melyeknek működtetéséért a 17 fővel megemelt létszámú megyei III/V. csoport „SZT” -állománya volt felelős (köztük mérnökök, üzemmérnökök és technikusok) – a BM III/V-5. Osztály szakirányítása és ellenőrzése mellett.⁴⁴

A hatékonyabb szervezeti működés iránti igény hamarosan ismét napirendre tűzte a változtatás gondolatát. Egy 1983-ban kelt javaslat tanúsága szerint⁴⁵ „a csoportfőnökség jelenlegi szervezete alapján véve biztosítja a feladatok megfelelő szintű teljesítését. A műszaki-technikai fejlődés felgyorsulása miatt azonban erősíteni szükséges az elektronikai kutató, a tervező, fejlesztő és kivitelező tevékenységet, javítani kell az országos technikai ellátási és gazdálkodási feladatok irányítását, meg kell szüntetni bizonyos párhuzamosságokat (...) és átfedéseket, az erők ésszerűbb elosztására, hatékonyabb szakirányításra és ellenőrzésre van szükség.”⁴⁶ Mindezek érdekében e dokumentum összeállítói javasolták az operatív technikai rendszabályok létesítéséért és az operatív fotótechnikai eszközök biztosításáért felelős III/V-1. Osztály megerősítését a többi osztályokon hasonló profilú munkákat végző beosztottak átcsoportosításával. Ugyancsak belső átszervezéssel (a III/V-3. Osztály alosztályainak növelésével) vélték megoldani az ellátási feladatok hatékony teljesítése, valamint az eszközök központi szervizelése terén jelentkező gondokat. Szorgalmazták továbbá az elektronikai kutató-fejlesztő és gyártó 4. Osztályon speciálisan szakosodott új alosztályok létesítését, ezzel egyidejűleg a rejtett párt- és kormányhíradásért felelős szervezeti egységénél a – mint azt az előbbieken láthattuk – kevéssel korábban létrehozott külön fejlesztési-szervezési alosztály megszüntetését. A javaslat szerint ez utóbbira azért lett volna szükség, mert „a felső párt- és kormányvezetés titkosított nemzetközi és hazai hírrendszerét a következő ötéves tervekben jelentősen nem fejlesztik.”⁴⁷ Felvetették azt is, hogy az állambiztonsági miniszterhelyettes közvetlen irányítása alatt működő

⁴³ MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat 16. d.) (16-188/4/1981., dátum nélkül) Állománytábla-kivonat – III/V-5. Osztály.

⁴⁴ MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat 46. d.) (36-60/9/1982.) Cím nélküli előterjesztés (BM III/V. Csoportfőnökség – BM Tolna MRFK, kelt: 1982.02.11-én.).

⁴⁵ ÁBTL 1.11.1. (92. d.) (nyt. sz.: 45-20/26/1983.) Javaslat a BM III. Főcsoportfőnökség központi és a rendőr-főkapitányságok állambiztonsági szervei szervezeti korrekciójára (BM III. Főcsoportfőnökség, sz.n., kelt: 1983.10.28-án).

⁴⁶ A megfogalmazásból egyértelműen kiviláglik, hogy az 1971-es szervezeti korrekciót kiváltó problémák – ugyanazon feladatkör több szerv általi ellátása, átfedések és párhuzamosságok, kevéssé hatékony vezetés – vagy nem is oldódtak meg igazán vagy az eltelt bő egy évtized alatt újratermelődtek.

⁴⁷ Értsd az 1986-1990 közötti időszakra szóló, és 1983-ban már perspektivikusan az előkészítés szakaszában lévő VII. ötéves népgazdasági tervben. Mivel a javaslat szövege többes számot használ („tervekben”), ezért vélelmezhető, hogy annak összeállítói hosszú távon sem számoltak a „VCS” terület további fejlesztésével.

önálló operatív rövidhullámú rádiószolgálati osztály⁴⁸ a III/V. Csoportfőnökség kereteibe emelve, annak egyik beosztott osztályaként hatékonyabban és célszerűbben tudná ellátni feladatait. Láthatjuk tehát, hogy a szervezési és vezetési problémák adottak voltak a nyolcvanas években (is), ezek megoldása azonban némi késedelmet szenvedett, tekintve, hogy a fentebb vázolt javaslatok megvalósítását 1983 őszén – egyelőre ismeretlen okból – levették a napirendről.⁴⁹

A BM III. Főcsoportfőnökség és benne a III/V. Csoportfőnökség hivatali struktúrájának soron következő korrekciójára végül – hosszas előkészítés után – 1985. január 1-jei hatállyal került sor.⁵⁰ A változások már szerepeltek az 1984 végén kiadott állománytáblában,⁵¹ valamint hamarosan elkészült az új ügyrendek tervezete is.⁵² Ezek alapján az állambiztonság központi operatív technikai szerve az évtized közepétől a következő szervezeti egységekből állt: csoportfőnökségi Törzs (benne a csoportfőnök és két helyettese, valamint egy kiemelt személyügyi főelőadó); csoportfőnökségi Titkárság (a megszkott titkársági, adminisztratív feladatokkal); továbbá 7 osztály és 2 önálló alosztály. A továbbiak – a fő profilok, feladat- és hatáskörök – az alábbi táblázatból kiolvashatóak:

A BM III/V. Csoportfőnökség központi osztályai és önálló alosztályai 1985-től	
III/V-1. Osztály	operatív technikai rendszabályok beépítése, kiemelése, valamint az ezekkel szembeni elhárítás; fotótechnikai eszközök biztosítása
III/V-2. Osztály	vegyi, nyomda-, és okmánytechnikai kutatás-fejlesztés
III/V-3. Osztály	operatív technikai eszközellátás biztosítása, karbantartás, szervizelés; a lehallgató központ üzemeltetése

⁴⁸ 1985-ig ez az 1976-ban létrehozott szerv a BM III/6. Osztály fedőnevet viselte. Ügyrend szerinti alapfeladata az volt, hogy nemzetközi viszonylatban biztosítsa a párt-, a kormány-, valamint a belügyi vezetés számára a külföldre irányuló operatív rövidhullámú rádiós összeköttetési csatornákat. Lásd erre az 1979. évi Ügyrendet (38. sz. lábjegyzet), valamint a BM „M” és szervezési és IV/II. csoportfőnökének 5-ös számú tájékoztatóját a BM szerveiről és vezetőiről (kelt: 1978. október 9-én.) Ez utóbbit lásd itt: ÁBTL 4.2. II. sorozat (17. d.) (12-290/5/1978.).

⁴⁹ A javaslat előlapjára írt – ismeretlen „illetékes” kezétől származó – feljegyzés szerint.

⁵⁰ ÁBTL 4.2. I. sorozat (3. d.) (Sz.n.) Cím nélküli jelentés a BM III. Főcsoportfőnöknek, kelt: 1985 júniusában). A fedőszámot (6. → 7.) váltott pénzügyi, tervezési és gazdálkodási osztály vezetője is 1985. január 1-jei hatállyal került áthelyezésre régi-új beosztásába. Vö.: ÁBTL 2.8.1. BM központi fogyaszték 13506. sz. okmánygyűjtő (dr. Szász Péter r. ezredes) és uo. 2.8.1. (640. d.) (29-43/58/85.) 005/173/1985.02.22. BMH parancs a személyi állományra vonatkozólag.

⁵¹ MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat 29. d.) (16-77/4/1984.) A Belügyminisztérium III/V. (operatív-technikai) Csoportfőnökség állománytáblázata (jóváhagyva: 1984.11.08-án).

⁵² ÁBTL 4.2. I. sorozat (3. d.) (36-41/1-1/1985.) A BM III/V. Csoportfőnökség ügyrendtervezete. Bár az iratból magából nem tűnik ki, hogy a tervezetet jóváhagyták-e, a valós helyzet ismertetésére mégis bátran kiindulhatunk a benne foglaltakból, mivel saját megfogalmazása szerint: „az ügyrendtervezetek a tényleges állapotot tükrözik.”

III/V-4. Osztály	operatív technikai, hírszerzési, rádióelhárítási, elektronikai és finommechanikai eszközök kutatás-fejlesztése és gyártása
III/V-5. Osztály	a párt- és kormányvezetés titkosított híradó összeköttetésének biztosítása („VCS” vonalak)
III/V-6. Osztály	operatív rövidhullámú rádiószolgálat ellátása
III/V-7. Osztály	pénzügyek, költségvetési tervezés, anyaggazdálkodás
III/V-A. Alosztály	műszaki tervezés és koordinálás
III/V-B. Alosztály	írasszakértői tevékenység és fedőigazolványok készítése

3. táblázat
(saját szerkesztés)

Látható, hogy a korábbiakhoz képest a legfontosabb változást az jelentette, hogy a beosztott osztályok száma eggyel nőtt (a gazdálkodási terület, továbbá a költségvetési és pénzügyek intézésére megalakult a BM III/V-7. Osztály⁵³), míg az addig önálló BM III/6. Osztály⁵⁴ beosztott szervként, BM III/V-6. Osztály néven folytatta működését. A táblázatból ugyan nem tűnik ki, de az 1984 márciusában kelt vonatkozó előterjesztés alapján az 1985. január 1-jével hatályba lépett módosítások az alosztályokat is érintették.⁵⁵ Ennek értelmében az operatív szervek részére nyújtott technikai ellátás színvonalának emelése érdekében a 3. Osztály keretén belül az addigi két alosztály mellé egy új, harmadik felállításáról is döntöttek – összhangban a már 1983-ban felmerült elképzeléssel: ez lett a tervező koordináló, ellátó alosztály. Feladatául kapta, hogy az igénylésre jogosult szervek számára országos szinten biztosítsa az operatív technikai eszközellátást. Ezt elősegítendő a BM III/V-1. Osztályból kiválva, átkerült szervezetébe az önálló operatív technikai raktár és gazdasági csoport.

A többek között az elektronikai eszközök kutatás-fejlesztéséért és gyártásáért is felelős 4. Osztályon pedig az addigi két érintett alosztály helyett – hasonló, de a szükségletekhez rugalmasabban illeszkedő feladatkörrel – két speciális, szakosított elektronikai fejlesztő alosztályt hoztak létre, ami szintén egybecsengett a két évvel

⁵³ Ebben a vonatkozásban visszaállt az 1968-ban létezett szervezeti rend és számozás. Lásd még az 1. részben!

⁵⁴ Lásd erre a 48. számú lábjegyzetet!

⁵⁵ Lásd erre és sok egyéb, főként a BRFK és a megyei szervek további munkáját érintő részletre: MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat) (21. d.) (16-77/1984.) Javaslat a BM III. Főcsoportfőnökség és a rendőr-főkapitányságok állambiztonsági szervei szervezeti korszerűsítésére (kelt: 1984 márciusában [a nap az iratból nem tűnik ki]).

korábban egyszer már napirendre került tervekkel. Fontos, és a megyei szerveket érintő változás volt továbbá, hogy 1985 beköszöntével azokon a vidéki rendőr-főkapitányságokon is felállításra kerültek a III/V. csoportok, ahol eddig ilyen alegységek még nem működtek (nevezetesen Békés és Pest megyékben). A módosítások megtörténtével a BM III/V. Csoportfőnökségen belül rendszeresített személyi állomány létszáma 468 főre emelkedett (ebből 330 fő volt hivatásos, 138 fő pedig kinevezett polgári alkalmazott).⁵⁶ E számhoz – a teljesség kedvéért – még érdemes hozzáadnunk a korábbiakhoz képest kilencel megnövelt, összesen 31 fős „SZT” -állományt. E ténynek azonban a pusztán számon túl inkább abban rejlik az igazi jelentősége, hogy ezt a 31 státust már nem kizárólagosan az operatív technikai rendszabályok telepítéséért felelős BM III/V-1. Osztályhoz rendelték, hanem magasabb, csoportfőnökségi szinten rendszeresítették. Így a továbbiakban lehetővé vált, hogy a mindenkori BM III/V. csoportfőnök a gyakran változó operatív igényekhez rugalmasan alkalmazkodva – „a hosszadalmas és gyorsan rendelkezessék ezzel az állománnyal a csoportfőnökség profiljába tartozó valamennyi feladatkör teljes területén.”⁵⁷

A felsorolt változások jól tükröződtek az 1987 végén kiadott csoportfőnökségi állománytáblában is.⁵⁸ Ez alapján az alosztály- és létszámviszonyok az alábbi képet mutatták:

1. Osztály: benne 2 alosztály és 2 csoportszintű önálló alegység⁵⁹ (össz.: 52 fővel);

2. Osztály: benne 2 alosztály és 1 önálló csoport⁶⁰ (össz.: 71 fővel);

3. Osztály: benne 3 alosztály⁶¹ (össz.: 39 fővel);

4. Osztály: benne 3 alosztály⁶² (össz.: 55 fővel);

5. Osztály: benne 2 alosztály és 1 önálló csoport⁶³ (össz.: 53 fővel);

6. Osztály: benne 3 alosztály és 1 önálló csoport⁶⁴ (össz.: 27 fővel);

7. Osztály: szervezetében nem szerveztek alosztályokat (11 fővel);

„A” Önálló Alosztály: 5 fővel;

„B” Önálló Alosztály: 9 fővel;

Csoportfőnökség Törzs és Titkárság: egyenként 4-4, összesen 8 fővel.

⁵⁶ Uo. p. 8.

⁵⁷ MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat) (22. d.) (16-222/1/1984.) Javaslat a BM III. Főcsoportfőnökség és a rendőr-főkapitányságok állambiztonsági szervei „SZT” státusai és szervezési állománytáblázata módosítására (kelt: 1985-ben [az iratból ennél pontosabb keltezés nem tűnik ki]).

⁵⁸ MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat) (70. d.) (16-35/75/1987.) A Belügyminisztérium III/V. (operatív-technikai) Csoportfőnökség állománytáblázata. A BM szervezeti kérdésekért felelős illetékes vezetője az állománytábla miniszteri jóváhagyásáról 1987. december 16-i átiratában értesítette Ágoston Tibor r. ezredes csoportfőnököt.

⁵⁹ „A” (kiemelő), „B” (beépítő) alosztály, hálózattartó operatív csoport, központi operatív fotólaboratórium.

⁶⁰ „A” (nyomdatechnikai), „B” (vegyi technikai) alosztály, önálló gazdasági csoport.

⁶¹ „A” (tervező, koordináló, ellátó), „B” (szerviz), „C” (üzemviteli) alosztály.

⁶² „A” (elektronikai I.), „B” (elektronikai II.), „C” (finommechanikai) alosztály.

⁶³ „A” (műszaki és fejlesztő), „B” (üzemviteli) alosztály, önálló (hír)forgalmi és anyagi csoport.

⁶⁴ „A” (üzemviteli), „B” (üzemfenntartó), „C” (gazdasági) alosztály, önálló RH rádióiroda csoport. Meglepő érdekesség, hogy a „C” alosztály kizárólag az alosztályvezetőből álló egy fős alegység volt, de a „B” alosztályon is csupán egy státust rendszeresítettek a vezető mellett.

A BM III/V. Csoportfőnökség fenti szervezeti keretek között rendszeresített központi állandó státuszainak száma 1987 decemberében összesen 469 volt. Ebbe beleértendők a – teljes feltöltés esetén – 139 fős kinevezett polgári alkalmazotti állomány tagjai (köztük szakmunkások, technikusok és mérnökök), valamint az egyes osztályvezetők munkáját közvetlenül segítő osztálytörzsek beosztottjai is.⁶⁵

Ettől kezdve a politikai rendszer végórájáig már nem történtek jelentős volumenű szervezeti és létszámot érintő módosulások a BM III/V. Csoportfőnökségen, másként szólva az operatív technikai terület vezetési és irányítási rendje 1990-ig érdemben már nem változott. Néhány, az összképet kisebb mértékben árnyaló korrekciót azonban mégis érdemes kiemelni. Ezek közül időben az elsőknek tekinthető az egyik függetlenített csoportfőnök-helyettesi státusz 1988 októberében történt megszüntetése,⁶⁶ amiről a miniszteri döntés ugyan már 1986-ban megszületett, a végrehajtást azonban bő két évre – a beosztással érintett vezető nyugdíjba vonulásáig – elhalasztották.⁶⁷ A modern számítógépes technika és eszközpark jelentőségének „házon belüli” növekedését jelzi ugyanakkor, hogy a BM III/V-A. Önálló Alosztályon 1989 első negyedévében létrehozták az ún. csoportfőnökségi számítógépes információs csoportot (három addig is meglévő státusz belső átcsoportosításával).⁶⁸ Az új szervezeti alegység fő feladata lett az ún. Csoportfőnökségi Számítógépes Információs Rendszer (CSOSZIR) létrehozása, üzemeltetése és továbbfejlesztése, valamint a III. Főcsoportfőnökségen ekkoriban kialakított integrált Vezetési Információs Rendszer működtetésében való közreműködés. Mindezeket túl a továbbiakban ez a csoport látta el csoportfőnökségi számítógépes hálózatok adatvédelmének szakmai felügyeletét, továbbá bekapcsolódott a megyei III/V. csoportok szakirányításába is.⁶⁹

Ugyancsak 1989 tavaszára esett a BM III/V-3. Osztály szervezetének megerősítése egy önálló hangerősítési és hangrögzítési csoporttal.⁷⁰ Az osztály ez irányú bizalmas hangmérnöki feladatait ugyanis – főként a Minisztertanács Titkárságának egyre fokozódó igényei miatt – az addigi létszámmal már nem tudta megoldani.⁷¹ Ezzel egy időben ellentétes folyamatok zajlottak le a kutatás-fejlesztéssel és gyártással foglalkozó 4. Osztálynál: az anyagi erőforrások és a szellemi kapacitás koncentrációja érdekében a rádióelhárítási vonalon folyó műszaki

⁶⁵ Nem tartoznak viszont bele ebbe a létszámba – mint ahogy a tanulmányban említett többi létszámadatba sem – a BM III/V. Csoportfőnökségnél határozott idejű munkaszerződéssel foglalkoztatott polgári alkalmazottak, akik maximum 41-en lehettek a nyolcvanas évek második felében.

⁶⁶ MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat) (36. d.) (16-35/2-1986.) Javaslat az egyes központi szervek szervezeti korszerűsítésére (kelt: 1986 júniusában) és cím nélküli átirat Ágoston Tibor r. ezredes csoportfőnöknek (ez utóbbi: uo. 16-312/1988., kelt: 1988.10.05-én).

⁶⁷ ÁBTL 2.8.1. BM központi fogyatéék 13510. számú fogyatéki okmánygyűjtő (Faragó Sándor r. ezredes)

⁶⁸ MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat) (70. d.) (16-375/1/1988.) Cím nélküli átirat Ágoston Tibor r. ezredes csoportfőnöknek, kelt: 1989.01.31-én.

⁶⁹ MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat) (61. d.) (16-375/1988.) A BM III/V-A. Önálló Alosztály javaslata Számítógépes Információs Csoport létrehozására (kelt: 1988.12.05-én).

⁷⁰ Állományában öt szakmérnökkel és egy technikussal. Vö.: MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat) (59. d.) (16-286/1/1988.) Javaslat egyes központi és területi állambiztonsági szervek szervezési állománytáblázatainak módosítására (kelt: 1988.09.01-jén).

⁷¹ Lásd e bizalmas hangmérnöki feladatokra a 31. számú lábjegyzetet!

kutatás-fejlesztési feladatok – az e területen dolgozó személyi állománnyal együtt – átkerültek a BM III/5. Osztályhoz.⁷² Az előbbieken részletezett szervezeti korrekciók egyértelműen visszaköszöntek a BM III/V. Csoportfőnökség történetének – mint a későbbiek során kiderült – utolsó, 1989 tavaszán kiadott új állománytáblájában is.⁷³

Ezzel tulajdonképpen a címben jelzett témánk végére értünk. Az 1989-1990-ben bekövetkezett nagy jelentőségű események és a jogállami alkotmányos átalakulás által fémjelzett történelmi cezúra a Belügyminisztériumba tagolt titkosszolgálatok számára is egy egészen új korszak kezdetét jelentette. A minket itt és most érdeklő változások tömör lényege, miszerint a teljes BM III. Főcsoportfőnökség megszűnt, közismertnek mondható. Ami szűken vett témánk szempontjából mégis említést érdemel, az leginkább az, hogy a kormányvezetés titkosított híradási összeköttetéseiért felelős III/V-5. Osztály – azt követően, hogy a Minisztertanács kabinetülése elvi állásfoglalást fogadott el arról, hogy a jövőben a titkosszolgálatok nem nyújthatnak közvetlen műszaki szolgáltatást a központi kormányzat szervei számára⁷⁴ – kivált a BM III/V. Csoportfőnökségből és 1990. január 15-i hatállyal teljes eszköz- és személyi állományával együtt, feladat- és hatásköreit megtartva,⁷⁵ beosztott alosztályként beolvadt a BM I/2. (híradástechnikai) Osztályba.⁷⁶ Alig egy hónappal ezek után, a demokratikus és alkotmányos jogállamba való átmenet egyik kulcsfontosságú lépéseként – a különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozásáról szóló 1990. évi X. törvény hatályba lépésének napjával, vagyis 1990. február 14-ével – a belügyminiszter megszüntette a még meglévő operatív belügyi állambiztonsági szerveket.⁷⁷ Ezzel egyidejűleg a korábbi önálló BM III/2., III/3., III/4., valamint III/5. osztályokat, továbbá a megyei (budapesti) rendőr-főkapitányságok III/3. és III/V. operatív technikai csoportjait (a győri figyelő alosztállyal együtt) a BM III/V. Csoportfőnökség szervezetébe sorolta be.⁷⁸

⁷² MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat) (70. és 71. d.) Előterjesztés rádióelhárítási, műszaki-fejlesztő csoport létrehozására. (BM III/5. Osztály, ikt. szám: 98-124/1989., kelt: 1989.02.21-én) és cím nélküli átirat Ágoston Tibor r. ezredes csoportfőnöknek (BM „M” és Szervezési Csoportfőnökség, ikt. szám: 16-80/75/1989., kelt: 1989.03.24-én). A III/V. Csoportfőnökségnél csupán a rádióelhárító szolgálat műszaki kutatás-fejlesztési feladataival kapcsolatos pénzügyi és szerződéskötési feladatok maradtak.

⁷³ MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat) (70. d.) (16-80/75/1989.) A Belügyminisztérium III/V. (operatív-technikai) Csoportfőnökség állománytáblázata (dátum nélkül).

⁷⁴ MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat) (79. d.) (43-19/1990.) Cím nélküli javaslat (BM III/V-3. Osztály, kelt: 1990.03.01-jén). Egyidejűleg az alig egy évvel korábban a 3. Osztályhoz telepített speciális hangrögzítési és teremerősítési feladatokat is átadták a BM Híradástechnikai Osztálynak.

⁷⁵ Azzal a nem elhanyagolható különbséggel, hogy 1989. október 23. után értelemszerűen már nem tartozott a feladatai közé a megszűnt állampárt akkor már nem létező vezetőinek kommunikációs „kiszolgálása”.

⁷⁶ ÁBTL 1.11.8. (1. d.) (16-71/1990.) Előterjesztés a BM III/V. Csoportfőnökség és a BM I/2. Osztály szervezési állománytáblázatának módosítására (BM Személyzeti Csoportfőnökség, kelt: 1990.02.25-én).

⁷⁷ Ezek többsége – a belügyből kiválva – jogutódlással szűnt meg. A BM III/III. Csoportfőnökséget és annak területi szerveit a jogalkotó jogutód nélkül szüntette meg.

⁷⁸ Levéltári szempontból ez az „utolsó pillanatban” elrendelt formális szervezeti besorolás lehet a történeti oka annak, hogy a későbbiek során a külső figyelő és környezetanalízis, valamint a rádióelhárítási szerv iratait az egykori jogelőd III/V. Csoportfőnökség irataival együtt adták le a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatok az ÁBTL-nek.

Elrendelte továbbá, hogy mindezen átcsoportosított szervek biztosítsák az újonnan létrejövő nemzetbiztonsági szolgálatok, illetve a rendőrség bünyügyi szerveinek munkájához szükséges technikai és egyéb szolgáltatásokat.⁷⁹ Láthatjuk tehát, hogy a BM III/V. Csoportfőnökség – ebben a formájában – nem szűnt meg a többi belügyi állambiztonsági szervvel egy időben! A levéltári források alapján világosan kitűnik, hogy az operatív segédfeladatokat ellátó szervek további működését – még egy ideig legalábbis – a belügyi tárcán belül képzelték el, és ez igaz még akkor is, ha tudjuk, hogy folyamatosak voltak a „méltányossági” nyugállományba helyezések és a státuselvonások erről a területről (is) a következő néhány hónapban.⁸⁰ A történelem azonban végül másként alakult: hamarosan, még 1990 folyamán, teljesen új szervezeti kereteket kaptak ezek a szakterületek is. Az első években a Nemzetbiztonsági Hivatal keretein belül talált új gazdára az operatív technika, majd 1996-ban létrejött a szervezeten belül teljesen önálló Nemzetbiztonsági Szakszolgálat elnevezésű központi nemzetbiztonsági szerv. Ennek szervezettörténete azonban már túlmutat a címben jelzett korszakon, így az már egy másik tanulmány lapjaira tartozik.

Felhasznált irodalom:

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL):

- 1.11.1. BM Állambiztonsági Miniszterhelyettesi Titkárság iratai
- 1.11.8. BM III/V. Csoportfőnökség iratai
- 2.8.1. BM Állambiztonsági szervek nyílt állományú alkalmazottainak iratai
- 4.2. BM Parancsgyűjtemény I. és II. sorozat

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL):

- XIX-B-1-au BM „M” és Szervezési Csoportfőnökség Szervezési Osztály iratai
- M-KS 288. f. Az MSZMP Központi Szerveinek iratai

⁷⁹ ÁBTL 4.2. I. sorozat (57. d.) (10-21/18/1990.) 18/1990.02.14. BM utasítás a Belügyminisztérium szervezetének változásáról.

⁸⁰ Lásd erre: MNL OL XIX-B-1-au (II. sorozat) (70. és 79. d.) Cím nélküli átiratok Ágoston Tibor r. ezredes csoportfőnöknek 1990 márciusából (BM Személyzeti Csoportfőnökség Szervezési Osztály, ikt. számok: 16-71/1-1990. és 16-160/1/1990.).

KOÓS GÁBOR – PROF. DR. SZTERNÁK GYÖRGY

A KATONAI STRATÉGIA ÉS A HADMŰVÉSZET FEJLŐDÉSÉNEK IRÁNYAI AZ OROSZORSZÁGI FÖDERÁCIÓBAN

Bevezetés

Valerij Geraszimov hadseregtábornok, az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőinek vezérkari főnöke a Hadtudományi Akadémia ülésén a katonai stratégia jellemzőiről, korszerűsítésének fontosságáról tartott előadást az elmúlt évben.

A konferencia résztvevői – a Hadtudományi Akadémia tagjai, az orosz Védelmi Minisztérium magas rangú vezetői, az elnöki adminisztráció, az Állami Duma és a Szövetségi Tanács képviselői, valamint az Orosz Tudományos Akadémia, az egyetemek és a katonai tanintézetek kutatószervezeteinek vezető tudósai voltak, akik –megvitatták a jövő háborúinak, fegyveres konfliktusainak jellemzőit és a tényleges katonai jellegű problémák megoldásának lehetőségeit az ország védelmének tükrében. Valerij Geraszimov hadseregtábornok jelentést készített a katonai stratégia kidolgozásának fő irányairól és a hadtudomány feladatairól, amely a Krasznaja Zvezda folyóiratban jelent meg 2019. 03. 04-én.¹

Az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erői Vezérkari Akadémiája parancsnokának tudományos helyettese, Alekszandr Vlagyimirovics Szerzsantov, a hadtudomány doktora a hadművészet fejlődésének lehetséges irányairól nyilatkozott a Nyezaviszimoje Vojennoje Obozrenyje folyóiratnak 2019. 10. 04-én.² Többek között a következőt mondta:

„Ma a Katonai Stratégiai Tanulmányok Központja a Vezérkari Akadémia szervezetének részeként folytatja tevékenységét. A központ különös figyelmet fordít az újszerű katonai konfliktusok kül- és belföldi tapasztalatainak tanulmányozására és értékelésére, valamint a kutatás eredményeinek a gyakorlatban történő hasznosítására.

A kapott eredmények alapul szolgálnak az orosz fegyveres erők hosszú távú fejlesztési és esetleges alkalmazási lehetőségeinek meghatározásához.

Az orosz Védelmi Minisztérium részére készített, a honvédelem aktuális kérdéseivel foglalkozó tudományosan megalapozott javaslatok kidolgozása meghatározott ismereteket, jártasságot és készségeket igényel a központ munkatársaitól. Elsősorban a perspektíva meghatározásán dolgozunk, és kötelességünk a távlatokat a belátható horizonton túl is megvizsgálni. Központunk

¹ Векторы развития военной стратегии; <http://redstar.ru/vektory-razvitiya-voennoj-strategii/> (Leöltés ideje: 2020. 01. 15.)

² Тенденции развития военного искусства; http://nvo.ng.ru/realty/2019-10-04/1_1064_tendenzii.html (Leöltés ideje: 2020. 01. 15.)

munkatársának lenni megtisztelő, de egyáltalán nem könnyű feladat. A központ munkatársainak a speciális felsőoktatásban szerzett ismeretek és tudományos fokozat mellett széles körű ismeretekkel, és ami a legfontosabb, elemző képességgel kell rendelkezniük."³

Tanulmányunk elkészítésével célunk volt, hogy az említett két előadás lényegi mondanivalóját megismertessük a folyóirat olvasóival. Ugyanakkor megjegyezzük, hogy a két előadó sajátos módon értelmezi a hadtudomány és a katonai stratégia fejlődésének jellemzőit, elméletét és gyakorlatát. Ennek a sajátos látásmódnak a megismerése hasznos lehet a hazai kutatók számára is.⁴

Valerij Geraszimov tábornok előadásának rövid tartalma, amely a Hadtudományi Akadémián hangzott el az elmúlt év márciusában⁵

Napjainkban a háborúk, katonai konfliktusok típusai, formái és azok végrehajtásának módszerei bővülnek, tartalmuk jelentősen változik. A fegyveres harcban részt vevő csoportosítások, szervezetek száma növekszik, ami összességében lényegesen több mint pusztán az érintett állam fegyveres ereje. A katonai műveletekben az államok fegyveres erőivel párhuzamosan különféle fegyveres szervezetek, kvázi államok, magán katonai csoportok és önszerveződött erők harcolnak.

A szembenálló felek folyamatosan alkalmazzák a gazdasági, politikai, diplomáciai és információs nyomás eszköztét, valamint a katonai erő demonstrálását a nem katonai intézkedések hatékonyságának fokozása érdekében. A katonai erőt csak akkor használják, amikor a nem katonai módszerekkel a kitűzött célokat nem lehetett elérni.

Ugyanakkor az Oroszországi Föderáció geopolitikai, geostratégiai riválisai nem titkolják, hogy politikai céljaikat nemcsak a helyi konfliktusok során fogják elérni. Háborúkat, Gyors Globális Csapást (Prompt Global Strike) terveznek a csúcstechnológia, a mesterséges intelligencia katonai alkalmazásával, a nagy pontosságú fegyverek felhasználásával szárazföldről, a levegőből, a tengerről és az űrből, az információs és hibrid hadviselés aktív folytatása mellett.

Ilyen körülmények között az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőinek készen kell állniuk arra, hogy hagyományos és aszimmetrikus katonai műveletekben

³ Тенденции развития военного искусства; http://nvo.ng.ru/realty/2019-10-04/1_1064_tendenzii.html (Leöltés ideje: 2020. 01. 15.)

⁴ A tanulmányban szereplő hadtudomány, hadművészet, stratégia fogalmak és azok magyarázata – amelyeket mi is figyelembe vettünk – megtalálható a Hadtudományi Lexikon (Új kötet), Dialóg Campus, Budapest 2019, ISBN 978-963-531-095-1, valamint Szendy István előadásában.

SZENDY István: A hadviselés, mint tudományelméleti és tudomány-rendszertani kategória; Hadtudomány 2017/3-4. sz. pp. 106-129.
http://real.mtak.hu/69825/1/Ht_201734_108_131_u.pdf (Leöltés ideje: 2020. 01. 15.)

⁵ Векторы развития военной стратегии. <http://redstar.ru/vektory-razvitiya-voennoj-strategii/> (Leöltés ideje: 2020. 01. 15.)

alkalmazott formákkal és módszerekkel új típusú háborúkat és fegyveres konfliktusokat folytassanak. Ezért a várható szembenálló felek elleni háború stratégiáinak kutatása kiemelkedően fontos a katonai stratégia elméletének és gyakorlatának fejlesztése szempontjából.

A tudományos igényű kutatás során tisztáznunk kell a katonai stratégia lényegét és tartalmát, a háború megakadályozásának alapelveit, a háborúra való felkészülést és annak lefolytatását. Folyamatosan vizsgálni kell a fegyveres erők alkalmazásának formáit és módszereit, elsősorban a stratégiai szintű visszatartás során, valamint a honvédelem szervezésének javítása érdekében.

A katonai stratégia tudományos megalapozásának két területre kell kiterjednie. Ez a háborúval kapcsolatos ismeretek rendszerének fejlesztése és a háború megakadályozására, a felkészülésre és annak lefolytatására irányuló gyakorlati tevékenységek fejlesztése.

A katonai stratégia kutatásának területe a fegyveres küzdelem stratégiai szintje. Az új típusú konfliktusok megjelenésével a modern katonai műveletek formái, módszerei egyre inkább a katonai erőre támaszkodó politikai, gazdasági, információs és egyéb nem katonai intézkedések integrált alkalmazására irányulnak.

Véleményem szerint, a katonai stratégia legfontosabb tartalma a háború előkészítésének és elsősorban a fegyveres erők által történő megvívásának kérdéseiből áll.

A stratégia fejlesztése során minden más, olyan nem katonai intézkedést figyelembe veszünk, amelyek befolyásolják a háború menetét és eredményét, biztosítják és megteremtik a feltételeket a katonai erő hatékony felhasználásához. Meg kell érteni, hogy a nem katonai területeken tapasztalható konfrontáció külön tevékenységi területeket képvisel, saját „stratégiáival,” más cselekvési módszerekkel és a hozzájuk tartozó forrásokkal. A közös cél elérése érdekében össze kell hangolnunk a nem katonai jellegű stratégiákat a katonáival, és nem közvetlenül irányítanunk azokat.

A katonai stratégiának ki kell terjednie a jövőbeli háborúk természetének előrejelzésére, új „stratégiák” kidolgozására, a formák és módszerek teljes körű megismerésére, valamint az állam és a fegyveres erők egészének a háborúra történő előkészítésére. E cél megvalósítása érdekében frissíteni kell a stratégiai kutatási feladatok listáját, kiegészítve azokat a tudományos tevékenység új területeivel.

Természetesen a katonai stratégia említett területein végzett munkát a Hadtudományi Akadémia, a Vezérkari Akadémia és a Katonai Stratégiai Tanulmányok Központja együttműködésével kell végrehajtani.

A kérdések hatékonyabb tanulmányozásához a Védelmi Minisztérium valamennyi tudományos szervezete és az érdekelt szövetségi végrehajtó testületek tudományos potenciáljának bevonására van szükség. Mint a gyakorlati tapasztalat is mutatja, a problémás kérdéseket meg kell vitatni tudományos és gyakorlati konferenciákon, valamint a tudományos szervezetek közötti együttműködés során.

Csak ebben az esetben kapunk új eredményeket a katonai stratégia elméletében és gyakorlatában.

A közelmúltban a hadtudomány a fegyveres erőknek a hadviselés hagyományos területein történő alkalmazását vizsgálta a kozmikus térben, a szárazföldön, a levegőben és a tengeren.

A modern háborúk természetének elemzése rámutatott arra, hogy az olyan szembenállási terület, mint az információ, jelentősége folyamatosan növekszik. A jövőbeli háborúk valósága, hogy a szembenállás erre a területre is kiterjed. Az információs technológia mára valójában az egyik legígéretesebb fegyvertípus lett és lesz a jövőben is.

Az információs művelet, anélkül, hogy világosan meghatároznánk a nemzeti határokat, távoli, rejtett és nagyon eredményes hatást fejt ki nemcsak a kritikus információs infrastruktúrákra, hanem az ország lakosságára is, közvetlenül érintve az állam nemzetbiztonságát.

Ezért az információs tevékenységek előkészítésének és lebonyolításának kérdése, vizsgálata a hadtudomány egyik legfontosabb feladata.

Az orosz hadtudomány művelőinek kutatniuk kell és igazolniuk kell az ellenség elpusztításának komplex rendszerét, mind elméletben, mind pedig a gyakorlatban. Ez napjaink és a jövő feladata – hangsúlyozta a vezérkari főnök.

Ennek eredményeként a hadtudomány és a katonai stratégia tudósainak sürgős feladata a nukleáris és nem nukleáris elrettentési intézkedések igazolása és javítása érdekében végzett tudományos kutatómunka. Minden potenciális agresszornak meg kell értenie, hogy Oroszországot és szövetségeseit érintő bármilyen nyomás hiábavaló.

Válaszunk nem késlekedik. Ennek érdekében modern fegyvereket állítunk hadrendbe és szükség esetén alkalmazunk, ideértve az alapvetően új fegyvertípusokat is.

Megkezdődött a fegyveres erők új fegyvereinek és fegyverrendszereinek sorozatgyártása. Az „Avangard” (Авангард), a „Szarmat” (Сармат), a „Burevesznik” (Буревестник), és a „Kindzsal” (Кинжал) igazolták nagy hatékonyságukat a gyakorlati próbák során. Sikeresen folynak a „Poszeidon” (Посейдон) és a „Pereszvet” (Пересвет) komplexumok tesztjei. Az újabb fegyverrendszerek létrehozására irányuló munkák tovább folynak. Kétségtelen, hogy ezen a területen magabiztosan vezetünk a világ technológiailag fejlett országaival összehasonlítva.

A katonai tudósoknak fokozniuk kell az új fegyverek, fegyverrendszerek felhasználására szolgáló új módszerek elemzését és az eredmények hasznosításának kutatását, az ellencsapások formáinak, módszereinek igazolását a feltételezett ellenség űrben és az űrből történő esetleges katonai támadásával szemben. A mai hadtudomány számára a legfontosabb feladat a fejlett, folyamatos, célzott kutatás folytatása a katonai konfliktusok lehetséges természetének meghatározására, a

katonai és nem katonai jellegű művelési formák és módszerek rendszerének kidolgozására, a fegyverrendszerek és a katonai felszerelés fejlesztési irányainak meghatározására. Rendkívül fontos az alap kutatás és az alkalmazott kutatás eredményeinek gyors bevezetése a fegyveres erő gyakorlatába.

A kutatási tevékenységet és az ezzel összefüggő kérdések, feladatok megoldását elsősorban a fegyveres erők katonai-tudományos komplexumához rendeltük. Az elmúlt években a katonai-tudományos komplexum jól érzékelhető sikereket ért el. Erre alapozva a vezérkar által kitűzött kutatási munka keretében költségvetési forrást biztosítottak a következő középtávú (2021–2025) időszakra. Ez a költségvetési forrás képezi az ország új időszakra vonatkozó védelmi terve elgondolásának és kidolgozásának alapját.

Az Oroszországi Föderáció hadtudományának művelőit mindig az a képesség jellemezte, hogy látják, elemzik és megoldják a védelemmel összefüggő problémákat már megjelenésük szakaszában – jelentette ki Valerij Geraszimov tábornok.

A tanulmány további részében Alekszandr Vlagyimirovics Szerzsantov, a hadtudomány doktora nyilatkozatának rövid tartalmát ismertetjük.

A hadműveletek fejlődését befolyásoló tényezők napjainkban

Jelenleg abból a tényből kell kiindulni, hogy a háború, mint társadalmi-politikai jelenség tartalma jelentősen megváltozott, és jellemzőit, formáit nehéz megjósolni. A modern konfliktusokban a nem katonai jellegű tevékenységek aránya jelentősen megnőtt, ezek kiegészítik a katonai erő felhasználását, közvetlen hatással vannak a katonai erőkifejtés végrehajtásának hatékonyságára. A nem katonai jellegű tevékenységek megjelenése a fegyveres erők új szervezeteinek kialakulásához vezetett a katonai konfliktusokban és a békeműveletekben.

Különösen befolyásolta napjainkban a hadművészet tartalmát az új információs technológiák, a mesterséges intelligencia széles körű alkalmazása a fegyverrendszerek működtetésében, a katonai műveletek végrehajtása során. Az új eszközök képesek hatékonyan befolyásolni mind a katonai, mind a polgári tevékenységeket.

Az információs hatás természetesen a múltbeli háborúkban is valóságos volt, de napjainkban kiemelkedő jelentőségűvé vált a katonai célok elérésének legkedvezőbb feltételei megteremtése érdekében. Amint a közelmúlt katonai gyakorlata megmutatta, néhány nap alatt megváltoztathatják az ország helyzetét, és olyan eredményhez vezethetnek, amely a fegyveres erő széles körű felhasználásának eredményeivel összemérhető.

A katonai konfliktusok elemzése megerősíti azt a tendenciát, hogy a modern hadviselés módszerének és formájának tartalma megváltozott. Korábban a háború megvívása kizárólag az államok és hadseregeik kiváltsága volt, ám modern körülmények között a nem állami szereplők, a terrorista szervezetek és a magán

katonai szervezetek is a háborúk résztvevői közé sorolhatók, és ez olyan esemény sorozatok kialakulásához vezetett, mint a proxy háborúk, a színes forradalmak.

Az utóbbi időkben egy olyan veszélyes tendencia is kialakult, hogy a katonai konfliktusokat a belső tiltakozási lehetőségek mesterséges kiépítésével, fokozásával is indítják. Ez a tevékenység egyre általánosabbá vált. Ugyanakkor a felek aktívan kihasználják a pusztító erők képességeit, a szabálytalan fegyveres formációkat, a nem állami szereplők lehetőségeit, a mozgalmakat, a terrorista és bűnöző csoportok képességeit.

Ugyanakkor a bármilyen méretű katonai konfliktus fő eleme a fegyveres harc volt és a jövőben is az marad. Megjegyezzük, hogy a jellemzők változásai elsősorban a katonai műveletek célkitűzéseinek támadással és védelem útján történő elérésére szolgáló korábbi alapelvek és a meglévő erők és eszközök hagyományos felhasználási módjainak elutasításából származnak.

Nyilvánvaló, hogy nem zárjuk ki a nagyszabású háborúkat, de fel kell készülni a korlátozott célokkal járó helyi háborúkra és fegyveres konfliktusokra, valamint a katonai erő felhasználására a katonai fenyegetések semlegesítése érdekében. Katonai konfliktusok az eltérő katonatechnológiai fejlődési szintű államok között is előfordulhatnak.

A célok elérésének stratégiája szerint ezek a konfliktusok lehetnek klasszikus (az ellenség elpusztításának stratégiái), aszimmetrikus (közvetett cselekvési stratégiák) és hibrid (az államközi konfrontáció lefolytatása ismert módszereinek stratégiája).

Mindenekelőtt ezek a formák és módszerek a feladatok újraelosztását teszik lehetővé a fegyveres konfrontáció résztvevői között.

Mindig nyilvánvaló volt, hogy integrálni kell a hadműveletek végrehajtására szolgáló képességeket a fegyveres harc minden területén, hogy előnyt szerezzünk az ellenséggel szemben és csökkentjük csapataink sebezhetőségét.

Napjainkban a Katonai Stratégiai Tanulmányok Központja munkatársai feladatát Valerij Geraszimov hadseregtábornok, vezérkari főnök szerint a Hadtudományi Akadémia éves konferenciáján kitűzött feladat megoldása határozza meg. Ez pedig a következőképpen hangzik: *„megelőzni a gyakorlatot, folyamatos, célzott kutatást végezni a katonai konfliktusok lehetséges természetének meghatározása céljából; a katonai és nem katonai jellegű cselekvési formák és módszerek rendszerének kidolgozása és javaslatok tétel; a fegyverrendszerek és a katonai felszerelések fejlesztési irányainak meghatározása a fegyveres erő eredményes működtetése érdekében”* – fogalmazott Geraszimov tábornok.⁶

A központ munkatársai szerint a hadművészet fő célkitűzései változatlanok maradtak. Ugyanakkor vizsgálatunkat a következőkre kell összpontosítani: a válság eszkalációjának megakadályozása a katonai erő felhasználása előtt, de katonai

⁶ Векторы развития военной стратегии; <http://redstar.ru/vektory-razvitiya-voennoj-strategii/> (Letöltés ideje: 2020. 01. 15.)

konfliktus esetén az ellenség legyőzése. Továbbá, a modern háborúk jellegének változásai, különös tekintettel társadalmi-politikai természetükre és stratégiai tartalmukra, ezen belül:

- a jelenlegi, gyorsan változó geopolitikai, geostratégiai helyzetben a válsághelyzetek megoldására szolgáló katonai és nem katonai módszerek közötti összefüggések, összekapcsolások és ellentmondások;
- a fejlett államok (koalíciók) stratégiai nézetei és képességei a háborúk és a katonai műveletek előkészítésében és lefolytatásában;
- a fegyveres erők célja a hadászati méretű katonai műveletek során, valamint az ezek eléréséhez szükséges eszközök;
- a háború egésze előkészítésének és lefolytatásának tartalma, módszerei és feltételei, valamint a katonai műveletek különféle formái.

A hadművészet alkotóelemeinek alapját a fegyveres erő alkalmazási formái és cselekvési módszerei képezik. Ezen belül fontos kutatási terület: milyen összefüggés van a fegyverek, fegyverrendszerek, a mesterséges intelligencia katonai alkalmazása és a fegyveres erő fejlesztése, valamint a katonai műveletek megvívása formái és módszerei között?

A légi erő haderőnem műveletei a nagy pontosságú fegyverrendszerek és a mesterséges intelligencia alkalmazása, a légvédelmi rendszerek hatékony működtetése és a korábbi fegyveres konfliktusok tapasztalata. Ma ezek a modern és a jövőbeli műveletek legfontosabb irányai és jellemzői.

A modern hadviselés jellemzője a csapások nagy pontossága, mely technológiai fölényen alapszik. A csapásmérő képesség alapvető eleme a légi erő haderőnem erői és eszközei, amelyek nélkül egyetlen katonai művelet végrehajtása sem lehetséges.

Annak ellenére, hogy a katonai műveletekben a légi és kozmikus műveletek, és a tengeren folytatott küzdelem különös jelentőséggel bír, a szárazföldi haderőnem műveletei a háború fontos elemét képezik. Az állításunk példája a szíriai háború.

A Katonai Stratégiai Tanulmányok Központja munkatársainak kutatási eredménye egyértelmű: *a fegyverzet, fegyverrendszer és a katonai felszerelés fejlesztése közvetlenül érinti a fegyveres erő műveleteinek formáit és a művelet megvívásának módszereit, a fegyveres küzdelem egészét. A jövő háborúiban és a fegyveres konfliktusokban a katonai műveletek végrehajtásának menetét, sikerét az az ország diktálja, amelyik a legjobban képes megvalósítani a katonai- és technológiai fejlesztések eredményeit* – értékelte a központ munkáját Alekszandr Vlagyimirovics Szerzsantov. Ezt követően szólt a hibrid háború jellemzőiről – a központ kutatási eredményének tükrében.

A „hibrid háború” nyugati eredetű fogalom, és médiumok alkalmazásával együtt használják, a legtöbb esetben nagyon eredményesen. A Nyugaton létrehozott hibrid háborúk elméletét ma is gyakorolják a világ minden táján. Lényege a kemény és a puha képességek kombinált felhasználása, ha a „színes forradalom” nem hozza meg a kívánt eredményeket. Velünk szembeni alkalmazása azt az akaratot kívánja

elérni, hogy az Oroszországi Föderációt veszélyesebbnek tekintsék, mint a hidegháború idején.

A hibrid háború jellegzetes vonása: a körülményekhez való nagy alkalmazkodóképesség, a folytonosság, a színes forradalmakkal való összekapcsolódás és a többdimenziós művelet a politikai, katonai, információs, gazdasági, társadalmi-kulturális, szociális és egyéb területeken. A hibrid művelet, mint hagyományos hadviselés egyetlen cél szerint zajlik, hogy destabilizálja, megsemmisítse az állam normális működésének alapjait, aláássa gazdaságát és destabilizálja a belső társadalmi-politikai helyzetet.

Valójában ez „sem háború, sem béke” állapot, nehezen átlátható jellemzőkkel és határokkal. A háború és a béke közötti különbségek eltörlése. Ez a 21. század hadműveleteinek fontos jellemzője és tendenciája lehet. A továbbiakban Alekszandr Vlagyimirovics Szerzsantov azokról a területekről szólt, amelyeket a Katonai Stratégiai Tanulmányok Központja munkatársainak elemezniük kell.

Még egy politikailag és gazdaságilag erős ország sem érhet el a háborúban győzelmet anélkül, hogy a hadművészet kellően magas szintű ne lenne a műveletek megindításakor.

A hadművészet általános tartalma ellenére, minden országnak megvan a maga hadviselési formája és módszere. Ugyanakkor minden ország kutatóinak feladata:

- hozzájárulni a magas készenlétű fegyveres erő kialakításához, figyelembe véve a világ és az állam katonai-politikai és társadalmi-gazdasági tényezőit;
- a hadművészeti ismeretek fejlesztése és a hadviselés új alapelveinek és módszereinek vizsgálata a következő háború várható problémáinak megoldására;
- a kutatási eredményekkel segíteni a fegyveres erő, a meglévő katonai egységek magas harci képességét.

A központ kutatói munkájuk során vegyék figyelembe a következőket:

A támadó és védelmi hadműveletek átfogó elemzése, amelyeket a közvetlen harcérrintkezés hiánya, a mesterséges intelligencia alkalmazásának lehetősége, a tűzfegyverek pusztító képességének folyamatos növekedése jellemez stb.

Különösen fontossá vált és válik a hadművelet megindítása előtt az ellenség politikai és gazdasági irányításának infrastruktúrája, vezetési és kommunikációs rendszerei hatékony pusztítása.

A következő háborúkban is fontos szerepet játszik a hatékony légvédelmi rendszer, és a kozmikus védelem, amely képes hatékonyan pusztítani az ellenség légi támadó eszközeit.

Összegzésképpen szeretném megjegyezni, hogy a hadművészet fejlődésének egyes tendenciáit, figyelembe véve a fegyverek és fegyverrendszerek új eszközeit, kutatási eredményeinket ajánljuk a fegyveres erő vezérkara vezetőinek – mondotta Alekszandr Vlagyimirovics Szerzsantov.

Tanulmányunk következő részében egy példával igazoljuk, hogy a hadtudományi kutatások eredményei hogyan jelennek meg a gyakorlatban.

Korunkban a fegyveres konfliktusok azt mutatják/bizonyítják, hogy a korszerű háború dinamikus, magas technológiai szintű és a közvetlen, nagykiterjedésű/nagyméretű harcoktól/harctevékenységtől mentes lesz. Erről nyilatkozott Szergej Csebotarjev vezérőrnagy a Keleti Katonai Körzet, amúri összhaderőnemi seregtest parancsnoka.

A hagyományos háború klasszikus formákban már nem várható, ezért az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erői Vezérkara főnökének feladatszabása alapján az év folyamán az orosz hadseregben új művelettervezési és harctevékenység vezetési elvek kerültek kidolgozásra, elfogadásra és bevezetésre, amit a harcászati gyakorlatok során már begyakoroltak, példa erre a 2019 őszen a Keleti Katonai Körzet habarovszki területen lévő Knyaze-Volkonszkoje-i gyakorlótéren végrehajtott gyakorlat.

A gépesített lövész magasabb egység a manőverező védelmet gyakorolta, folyamatosan ellenőrizte/felderítette és elemezte a feltételezett ellenség tevékenységét, hogy időben reagáljon rá.

A manőverek folyamán teljesen új harcászati álcázási módokat alkalmaztak. A háromezer fős csoportosítás határozottan, keményen és sablonmentesen, reálisan eredeti módon tevékenykedett.

A védelem szárnyain széttelepítették a demonstratív figyelem-elterelő támadó tevékenységet folytató rendszert, kutató-felderítő csapásmérő kötelékeket szerveztek, begyakorolták a tüzérségi eszközök tűzcsapásainak és a rádió-elektronikai harccsoportok tevékenységének összehangolását, együttműködését és más nem szokványos harci eljárásokat is.

A tüzérség megkapta az ORLEAN-10 pilótánélküli repülő eszközöket. A felderítők a KRUS felderítő, vezetési-irányítási és adatközlő komplexumokat alkalmazták. Megtörtént az új módszerek bevezetése a mesterlövészek, a gránátvetős, valamint különleges rendeltetésű kis kötelékek hatékony alkalmazására, amivel az ellenséges erőkben maximális veszteséget képesek okozni.

A korszerű magas harcászati hadsereg számára a stabil, sokrétű híradás és a rádióelektronikai harceszközök alkalmazása nélkülözhetetlen, ezért ez jelenti a fejlesztések egyik lényeges irányát.

A gyakorlaton a LIVENY műholdas kommunikációt biztosító rádióállomás és BORISZOGLEBSZK-2 rádióelektronikai komplexum alkalmazása önállóan is és komplex módon működött. Használata a rádióelektronikai felderítést, a drónok, a híradás, a rádióvezérelt robbanótestek elleni tevékenységet hajtja végre/segíti.

Eddig példa nélküli rendszabályokat hoztak a légtérvédelemre a feltételezett ellenség légi felderítő kötelékeivel és pilótánélküli eszközeivel szemben.

Tökéletes együttműködést szerveztek a csapatrepülő erők, azon belül nagy figyelmet fordítottak a helikopter kötelékek nagy pontosságú csapásmérésére a megadott időben. Befejező mozzanatként a csoportosítás ellentámadásba ment át és fontos terepszakaszokat foglalt el.

A sablonmentes harcászati döntéshozatal és vezetés bevezetése igazolta az elmélet célkitűzéseinek helyességét, amit a gyakorlat sikere visszaigazolt – jegyezte meg a tábornok.⁷

Befejezés

Röviden összefoglalva, mind Valerij Geraszimov, mind Alekszandr Szerzsantov az előadásában hangsúlyozta, hogy a katonai stratégia és a hadtudomány fejlesztésének fontos iránya a katonai stratégia és a gazdaság közötti kapcsolatok fejlesztése lehetőségének keresése. Az ország gazdaságának védelmi feladatokra való felkészítése érdekében a katonai stratégia művelőitől a következő kérdések megválaszolását várja az állami és katonai vezetés. Milyen háborúra és milyen területeken kell felkészülni a gazdaságnak? Hogyan lehet biztosítani a fenntarthatóságot, a folyamatos stabilitást? Hogyan célszerűbb a gazdasági objektumokat elhelyezni, figyelembe véve azok védelmét?

Mindkét előadó hangsúlyozta, hogy az utóbbi időben a Védelmi Minisztérium, a kutatóintézetek tudósai és a katonai-ipari komplexum dolgozói közös erőfeszítéssel sokat tettek. Mindenekelőtt hatékony védelmi rendszert építettek fel.

Ennek alapján a hadtudomány a jövőbeli háborúkat a már megismert és bizonyított törvényszerűségekből levonható következtetéseken alapuló előrejelzés alapján határozza meg, milyen képességeknek kell lenniük a fegyvereknek, fegyverrendszereknek, a katonai felszereléseknek. Ugyanakkor a katonai tudósok proaktív tanulmányokat folytatnak alkalmazásuk formáinak és módszereinek igazolására.

Minden tőlünk telhetőt meg kell tennünk annak biztosítása érdekében, hogy technikai, technológiai, szervezeti fölényt alakítsunk ki a lehetséges ellenséggel szemben – összegezhető a tanulmányban idézett előadók mondanivalója.

Befejezésül, tanulmányunk címében vállalt gondolatokhoz kapcsolódik Walter Lippmann, amerikai újságíró, 1943-ban megjelent, klasszikussá vált jó tanácsa:

„The nation must balance its forces and objectives, its means must choose the right goals, and the means appropriate to its goals, its commitments commensurate with its resources, and the resources must be tailored to its proper commitments.”

„A nemzetnek egyensúlyban kell tartania erőit és célkitűzéseit, az eszközeinek megfelelő célokat kell választania, a célokhoz pedig megfelelő eszközöket, elkötelezettségeit arányban kell tartania az erőforrásaival, az erőforrásokat pedig a megfelelő elkötelezettségeihez kell szabnia.”⁸

⁷ Шаблонные действия остались в прошлом; <http://redstar.ru/shablonnye-dejstviya-ostalis-v-proshlom/?attempt=2> (Leöltés ideje: 2020. 01. 15.)

⁸ Charles GATI: Vesztett illúziók. Osiris Kiadó, Budapest 2006. ISBN 963 389 866 8, pp. 113-114.

A tanulmányban szereplő fogalmak⁹

Hadászat: A háborús, a válságreagáló (nem háborús), és valójában a békeidőszaki katonai műveletek katonai technikai jellegére, a fegyveres erők szervezetére, felkészítésére és alkalmazására, a katonai felsővezetés elméleti és gyakorlati tevékenységére, valamint a fegyveres küzdelem egészének jelenségeire és törvényszerűségeire vonatkozó nézetek tudományos rendszere.

Hadelmélet: az emberi ismeretek specifikus területe, sajátos társadalomtudományi elmélet. Ebben tükröződik a katonai műveletek elméletének, a hadügy jelenségeinek, folyamatainak objektív dialektikája: a jelenségeket összefüggéseikben, kölcsönhatásaikban, fejlődésükben, ellentétjeik és ellentmondásaik keletkezésében, a mennyiségi változások minőségiekbe való átcsapásában vizsgálják a tagadás-tagadása elv alapján. A fejlődést az ellentétek harca és egysége eredményezi.

Haderőfejlesztés: az államok többségében a társadalmi-gazdasági fejlődéssel együtt jár a haderő komplex fejlesztése is, amelynek lehetőségét a tudományos, technikai, technológiai fejlettség döntően befolyásolja. A fejlesztés komplexitása azt is jelenti, hogy nemcsak a legmodernebb haditechnikai eszközöket állítják hadrendbe, hanem valamennyi erőforrást fejlesztik.

Hadművelet: a haditevékenység egyik formája. A csapatok cél, feladat, hely és idő szerint összehangolt ütközeteinek, harcainak, csapásainak összessége, amelyet egyidejűleg vagy egymás után egységes elgondolás és terv alapján hadműveleti, hadműveleti-harcászati feladatok megoldása érdekében, meghatározott területen, adott időben hajtanak végre. Tartalmát hadműveleti cél, a haditevékenység térbeli kiterjedése és időtartama, a részt vevő erők és eszközök mennyisége, a haditevékenység fajtája, rendje és vezetése, a kitűzött cél, illetve az elért eredmények határozzák meg. A hadműveletek tartalmát, előkészítettségük és megvívásuk módját befolyásolják: a háború politikai céljai, a megoldandó hadászati, hadműveleti feladatok jellege, saját és ellenséges csapatok harci lehetőségei, a hadszíntér, hadműveleti terület földrajzi sajátosságai, a vezetési rendszerek, a csapatok erkölcsi-fegyelmi helyzete, fizikai állapota, valamint felkészültségük színvonala.

Hadművészet: a szárazföldön, a tengeren, a légtérben és a légi-kozmikus térségben folyó fegyveres küzdelem előkészítésének, megvívásának és harci támogatásának, valamint harci kiszolgáló támogatásának tudományos elmélete és gyakorlata. A ~ elmélete és gyakorlata a harc, a hadművelet és a hadászati műveletek előkészítésének, megvívásának elméletével és gyakorlatával foglalkozik. A hadművészet alkotórészei ebből adódóan és egyértelműen a hadászat, a hadműveleti művészet és a harcászat, amelyek szoros, elválaszthatatlan kapcsolatban állnak egymással, hatnak és visszahatnak egymásra. A vezető szerep azonban a hadászaté.

U. S. Foreign Policy: Shield of Republic. Boston, Little, Brown and Company, 1943. p. 7; <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.74564/page/n23> (Leöltés ideje: 2020. 01. 15.)

⁹ Hadtudományi Lexikon (Új kötet), Dialóg Campus, Budapest 2019; ISBN 978-963-531-095-1, pp. 343-377.

Hadtudomány elmélete: a hadtudomány alapvető, alapozó területe, amely hatással van (lehet) a diszciplína többi területére. A hadtudomány elmélete feltérképezi és feltárja a hadtudomány kutatási objektumait, tárgyát, szerkezetét és módszereit, helyét, továbbá szerepét a tudományok rendszerében; kutatja (valamint fejleszti) a tudományág helyzetének, várható fejlődésének, irányainak elméletét, intézményeinek hatékonyabb együttműködését, a kutatási módszereket, a képzéseket, a terminológiát, a szakkifejezések korszerűsítését, majd javaslatokat dolgoz ki ezekkel kapcsolatban.

1. kép: Valerij Vasziljevics Geraszimov¹⁰

2. kép: Alekszandr Vlagyimirovics Szerzsantov¹¹

¹⁰ Forrás: https://function.mil.ru/news_page/person/more.htm?id=12149743@egNews&_print=true (Leöltés ideje: 2020. 01. 15.)

¹¹ Forrás: <http://journal-otchestvo.ru/voprosy-obespecheniya-voennoj-bezopasnosti-rossijskoj-federacii/> (Leöltés ideje: 2020. 01. 15.)

Felhasznált irodalom:

- Векторы развития военной стратегии; <http://redstar.ru/vektory-razvitiya-voennoj-strategii/> (Leöltés ideje: 2020. 01. 15.)
- Тенденции развития военного искусства; http://nvo.ng.ru/realty/2019-10-04/1_1064_tendenzii.html (Leöltés ideje: 2020. 01. 15.)
- Hadtudományi Lexikon (Új kötet) Dialóg Campus, Budapest 2019, ISBN 978-963-531-095-1
- SZENDY István: A hadviselés, mint tudományelméleti és tudományrendszer-tani kategória; Hadtudomány 2017 évi 3-4. száma pp. 106-129.; http://real.mtak.hu/69825/1/Ht_201734_108_131_u.pdf (Leöltés ideje: 2020. 01. 15.)
- Словари – Справочник по терминологии в оборонной сфере; <https://dictionary.mil.ru/dictionary> (Leöltés ideje: 2020. 01. 15.)

OLASZORSZÁG RÉSZVÉTELE A JOINT STRIKE FIGHTER PROGRAMBAN: AZ F-35-ÖSÖK BESZERZÉSE A VÁLTOZÓ POLITIKAI AKARAT ÁRNYÉKÁBAN

Bevezetés

A Lockheed Martin F-35 Lightning II. a történelem eddigi legdrágább és legambíciózusabb fegyverfejlesztési programja, amely – az Egyesült Államok és a szövetségesei közti közös technológiai fejlesztések miatt – mérföldkő lehet a transzatlanti védelmi együttműködés terén is.

Olaszország a projekt egyik legnagyobb befektetőjeként vesz részt a fejlesztésben. Bár az eredetileg beszerezni tervezett F-35-ösök számát már csökkentették, és gazdasági okokból a projekt szinte folyamatosan politikai felülvizsgálat alá esik, a már befektetett erőforrások miatt a részvételből való kihátrálás elképzelhetetlen. A korábban pártokon átnyúló, egyértelmű politikai támogatás a 2018-as parlamenti választásokon megerősödött populisták támogatásával csökkent, a védelmi szféra számára azonban a projektben való részvétel olyan szükségesség, amelynek sem a technológiai fejlődés, sem a konkrét beszerzések vonatkozásában nincs alternatívája.

A JSF (*Joint Strike Fighter Programme*) programban való részvétel elemzésekor figyelembe kell venni Olaszország második világháború óta állandó stratégiai kapcsolatrendszerét is, amely az európai integráció, a transzatlanti kapcsolatok (Egyesült Államok és vele a NATO), illetve a mediterránizmus (bilaterális kapcsolatok a mediterrán térség államaival) alkotta hármass pillérré épül. Bár a kilencvenes évek elején létrejövő ún. második köztársaság idején a hármass pillér fennmaradt, az azon belüli súlypontok elsősorban az aktuális kormánykoalíciótól függték, ez némiképp a JSF-programban való részvételt is befolyásolta, hiszen ezzel párhuzamosan fut európai együttműködésben az Eurofighter fejlesztése is.

A tanulmányban a JSF-program rövid bemutatása után megvizsgálom Olaszország projektben való részvételét, ezen belül a politikai szféra projekthez való viszonyulásában bekövetkezett változásokat, kitérve az F-35-ösök jövőbeli alkalmazására, a kiadásokra és a várható előnyökre, valamint a kérdéskör nukleáris dimenziójára is.

A JSF-programról

A mai JSF elődjét, a JAST-ot (*Joint Advanced Strike Technology*) 1993-ban az Egyesült Államok Védelmi Minisztériumának ajánlása nyomán indította el Bill Clinton elnök, új generációs harci repülőgépek által használt technológiák kifejlesztésének céljával. Az elsődleges technológiai kutatások után, 1996-ban a JAST nevet JSF-re változtatták, a program részben módosított új célja pedig az lett,

hogy egy olyan harci repülőgépet fejlesszenek ki, amely több, az Egyesült Államok és szövetségesei által használt repülőgép szerepét is átveheti.¹

Az 1996-2001 közötti első szakaszban² meghatározták az alapvető technológiai paramétereket és a Lockheed Martint választották ki a program végrehajtására. A 2002-től 2012-ig tartó második szakasz a vadászgép rendszereinek fejlesztésére, valamint a tesztrepülőgépek legyártására koncentrált, ekkor történtek az első próbarepülések is.³ 2011-től kezdve, a harmadik szakaszban meghatározták a résztvevő országok számára a pénzügyi előfeltételeket és követelményeket. A negyedik szakaszban, 2012-től kezdve megindult a repülőgépek lassú ütemű gyártása, amelyet majd az ötödik szakasz fog követni.⁴ A program végrehajtása már így is éveket csúszott, a tervezett költségek jelentősen növekedtek, emiatt a program a résztvevő országok részéről – beleértve az Egyesült Államokat is – számos kritikát kapott.

A JSF az Egyesült Államok és – a pénzügyi hozzájárulásuk alapján szintekre osztott – partnerei nemzetközi együttműködésén alapuló program, amelyben az Egyesült Államok és az Egyesült Királyság után a harmadik legnagyobb hozzájárulóként Olaszország második szintű partner.

Az F-35 Lightning II harcirepülőgépek helye az olasz haderőben

Bár Olaszországa⁵ a világ nyolcadik legnagyobb gazdasága⁵, azonban gazdasági potenciáljától katonai képességei jelentősen elmaradnak. A nemzeti haderőket sorrendbe állító különböző rangsorokban Olaszország évek óta a nyolc-tizenegyedik hely valamelyikét foglalja el.⁶ Ezekon a rangsorokon az európai országok közül csupán a franciák, a britek és a németek előzik meg Olaszországot. Azt is tudni kell azonban, hogy a NATO keretein belül Nagy-Britannia és Franciaország – az ENSZ

¹ RESMINI, Fabio: A Faithful Ally: Why is Italy buying F-35s?; University of British Columbia, 2015, p. 3. http://www.vignarca.net/wp-content/uploads/2015/02/FabioResmini_Italy_F-35.pdf (Letöltés ideje: 2019. 03. 27.)

² A JSF-program jelen bekezdésben tárgyalta szakaszainak hivatalos elnevezései az alábbiak:
első szakasz - Concept Demonstration Phase, CDP,
második szakasz - System Development and Demonstration, SDD,
harmadik szakasz - Production, Sustainment and Follow-on Development, PSFD,
negyedik szakasz - Low-Rate Initial Production, LRIP,
ötödik szakasz - Full Rate Production, FRP. CAMERA DEI DEPUTATI: Il programma Joint Strike Fighter – F35; 2015. <http://documenti.camera.it/leg17/dossier/pdf/DI0289.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 03. 14.)

³ A hagyományosan le- és felszálló F-35A első próbarepülését 2006. december 15-én, a rövid úton felszálló és helyben leszálló F-35B-ét 2008. június 11-én, a repülőgép-hordozó fedélzeti F-35C-ét pedig 2020. június 6-án hajtották végre. (Uo.)

⁴ F-35 Program Timeline; <https://www.f35.com/about/history>, (Letöltés ideje: 2019. 04. 06.)

⁵ INTERNATIONAL MONETARY FUND, World Economic Outlook October 2019; https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEO_WORLD (Letöltés ideje: 2020. 02. 02.)

⁶ GLOBAL FIREPOWER, Countries listing; <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp> (Letöltés ideje: 2020. 02. 02.)

BT állandó tagjaiként és atomhatalmakként – mindig is jelentősebb és láthatóbb szerepet töltött be, a német gazdaság pedig sokkal erősebb, mint az olasz. Róma mindezzel együtt hagyományosan fontos szerepet játszik a mediterrán régió biztonságában. Olaszország geostratégiai prioritásként kezeli az euro-atlanti, az euro-mediterrán és a közel-keleti térségeket, amelyek közül az első a NATO-ENSZ-EU jelentette biztonsági triád keretében folytatott nemzetközi szerepvállalást és biztonsági hálót, a második kettő inkább kihívást jelent. Róma katonai képességei és kötelezettségvállalásai ennek megfelelően alakulnak. A mediterrán térségben az amerikai 6. flotta után az olasz haditengerészet képviseli a legjelentősebb erőt. Az olasz fegyveres erők az ezredforduló óta stabilan 6000 fő feletti létszámban számos ENSZ, EU, NATO misszióban teljesítenek szolgálatot.⁷ Az olasz védelmi ipar többek között könnyű- és kézfegyvereket, különféle páncélozott harcjárműveket, tüzérségi eszközöket, harci repülőgépeket és helikoptereket, tengeralattjárókat, illetve rakétafegyverzetű fregattokat és rombolókat, sőt közepes méretű repülőgéphordozókat is gyárt.⁸

Az F-35-ösök a tervek szerint az alábbi harcászati repülőket fogják helyettesíteni:

- A légierőnél a jelenleg működőképés 49 darab Tornádó⁹ élettartama 2020-2025 között lejár¹⁰. Ezeket jelenleg légi csapásmérésre, az ellenséges légierő és légvédelem lefogására, továbbá felderítésre használják, ezért a konvencionális F-35A vadászbombázókkal szeretnék felváltani. A Tornádók stratégiai jelentőségű eszközök a légierő számára, hiszen az 1991-es Sivatagi Vihartól kezdve egészen a 2011-es líbiai NATO beavatkozásig harci műveleteket hajtottak velük végre nemzetközi környezetben, pótlásuk így elengedhetetlen.
- A légierő 31 darab még működőképés AMX A-11 és 8 AMX-T Ghibli típusú repülőgépe¹¹ 2020-ig lesz szolgálatban, hasonlóan a haditengerészetnél rendszeresített 18 darab AV-8 Harrier II Plus vadászbombázóhoz. Ezen típusok pótlására tervezik a STOVL¹² verziójú gépek (F-35B) beszerzését, amiket a légierő mellett a haditengerészet is használni fog mind szárazföldi üzemeltetéssel, mind a Cavour repülőgéphordozó fedélzetéről közvetlen légi támogató műveletek végrehajtására, valamint távoli hadszíntérre történő harcászati áttelepülésre.¹³

⁷ A missziók döntő többsége a Földközi-tenger medencéje körül fekvő országokban, illetve a Földközi-tengeri migráció szempontjából fontos szerepet játszó afrikai országokban fut.(DOCUMENTO PROGRAMMATICO PLURIENNALE per la Difesa per il triennio 2019-2021, pp. 21-22.,

[https://www.difesa.it/Content/Documents/Documento_Programmatico_Pluriennale_\(DPP\)_2019_2021_digit.pdf](https://www.difesa.it/Content/Documents/Documento_Programmatico_Pluriennale_(DPP)_2019_2021_digit.pdf) (Letöltés ideje: 2020. 02. 02.)

⁸ TAKÁCS Lili: Az olasz haderő fejlesztésének főbb irányai 2017-2019; Hadtudományi Szemle, 12. évf., 1. szám, pp. 184-203.

⁹ THE MILITARY BALANCE 2019, International Institute for Strategic Studies p. 122.

¹⁰ TOSATO, Francesco: The F-35 Program from the Italian perspective, Centro Studi Internazionali; 2014. https://cesi-italia.org/contents/Analisi/Program_F-35_Italian_perspective.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 15.)

¹¹ THE MILITARY BALANCE (2019) p. 122.

¹² Short takeoff/vertical landing, azaz rövid úton felszálló és helyben leszálló repülőgépek.

¹³ TOSATO (2014) i. m.

2019 őszéig 13 darab F-35-öst adtak át az olasz fegyveres erőknek, ebből tízet a légierő (a 32. amendolai repülő ezred használatában), egyet pedig a haditengerészet kapott meg. További 15 vadászbombázó (tehát összesen 28 darab) 2022-ig történő átadására már megkötötték a szerződéseket.¹⁴ Jelenleg az olasz F-35-ösök csak légi készségi szolgálatot látnak el.

Az F-35-ösök megvásárlása és használata garantálja majd az amerikai repülőgépekkel való interoperabilitást az olasz légierő és haditengerészet számára, tekintettel arra, hogy 2025 után az USA légierője, haditengerészete és tengerészgyalogsága is elsődlegesen az új generációs harci gépeket fogja használni (F-22 Raptort a légi fölény biztosítására, és F-35-ösöket az ellenséges erők feltartóztatására (*interdiction*)).¹⁵ Az elmúlt két évtized nemzetközi katonai beavatkozásai alapján – lásd Irak és Afganisztán esete - úgy tűnik, hogy az elhúzódozó, szárazföldi erők bevetését is magában foglaló nemzetközi intervenciókban való részvétel egyre kevésbé felvállalható a szavazók előtt. Ezek alapján valószínűsíthető, hogy a jövő katonai beavatkozásaiban is integráns szerepet kapnak majd a légi képességek. A szövetségi rendszeren belül pedig elsődlegesen azok a légierők fognak tudni érdemben hozzájárulni a műveletekhez, amelyek ugyanolyan lopakodó technológiát, hálózatalapú hadviselési technológiát stb. használnak, mint az Egyesült Államok. Ezt az F-35-ös vadászgépek használata biztosíthatja Olaszország számára.

Az F-35 Lightning II harci repülőgépek helye az olasz védelmi dokumentumokban

A 2011-ben az „Arab tavasz” következtében megváltozó biztonsági környezet ellenére 2015-ig nem készült nemzeti szintű kül- és biztonsági stratégia, egészen addig a 2002-es védelmi fehér könyv (*Libro bianco della Difesa*)¹⁶ volt az utolsó ilyen típusú hivatalos dokumentum, ebben azonban a JSF-programban való részvétel még nem szerepel. A 2014-ben kezdődő politikai, szakmai és társadalmi konzultációt követően 2015-ben jelent meg az olasz biztonság- és védelempolitikát meghatározó új fehér könyv (*Libro Bianco per la sicurezza internazionale e la difesa*).¹⁷ Az új stratégia pragmatikus megközelítést alkalmazva a korábbi védelmi dokumentumoknál¹⁸ jobban kiemelte a nemzeti érdek hangsúlyozását, így a

¹⁴ DINUCCI, Manlio: Gli F-35 decollano con ali bipartisan, Centre for Research on Globalization; 2019. november 30. <https://www.globalresearch.ca/gli-f-35-decollano-con-ali-bipartisan/5696338> (Letöltés ideje: 2020. 02. 02.)

¹⁵ HARRIS, Luke J. – MAROSKO, Max M.: Building a Fifth Generation Coalition: Advancing Allied F-35 Interoperability; The Mitchell Institute for Aerospace Studies, 2019. http://docs.wixstatic.com/ugd/a2dd91_f1044f4294e443d2966785da9ce3368c.pdf (Letöltés ideje: 2020. 02. 02.)

¹⁶ LIBRO BIANCO 2002; Ministero della Difesa; 2001. 12. 20. http://files.studiperlapace.it/spp_zfiles/docs/20060816165432.pdf (Letöltés ideje: 2018. 11. 02.)

¹⁷ LIBRO BIANCO per la sicurezza internazionale e la difesa; Ministero della Difesa, 2015. https://www.difesa.it/Primo_Piano/Documents/2015/04_Aprile/LB_2015.pdf (Letöltés ideje: 2018. 11. 23.)

¹⁸ 2002 és 2015 között is több stratégiai jellegű kül- és biztonságpolitikai dokumentum keletkezett, de ezek nem tekinthetők átfogó nemzeti biztonsági stratégiának, inkább egy-egy védelempolitikai szakterületre koncentráltak. Ezek közé sorolhatjuk például az olasz

védelempolitikai fejlesztési irányok is jobban alátámaszthatóvá váltak. A 2015-ös fehér könyv kidolgozásával és elfogadásával párhuzamosan eldőlt, hogy Olaszország továbbra is elkötelezett maradt 2027-ig a 90 darab F35-ös vásárlása mellett, a JSF-programban való részvétellel azonban ez a dokumentum sem foglalja közük.¹⁹

2012 óta az olasz védelmi minisztérium hároméves programok (hivatalos nevén: Documento Programmatico Pluriennale, DPP) keretében ad számot a parlamentnek a fegyveres erők állapotáról, és a fejlesztésekről, a JSF-projekt rögtön az első, 2013-2015-ös DPP-ben megjelent.²⁰ Jelenleg a 2018-2020-ra vonatkozó DPP van érvényben, amely az első olyan védelmi dokumentum, amelyet a 2018-as parlamenti választások után hatalomra jutott, elitellenes, populista Ötcsillagos Mozgalom (MoVimento5Stelle, M5S) – Liga (Lega) kormánykoalíció nyújtott be. A DPP a stratégiai irányok kijelölésével meghatározza a fegyveres erők operatív szükségleteit, beleértve a képességfejlesztés irányait, a fegyverkezési programokat, mellérendelve a tervezett pénzügyi kiadásokat. A jelenleg hatályos DPP az 'erők védelme és harcképesség' (Protezione delle Forze e Capacità d'ingaggio) alfejezetben több mint 2,8 milliárd euró értékű fejlesztésekről határoz. Ezek közül gazdasági-pénzügyi és stratégiai szempontból is különös fontossággal bír a teljes védelmi terület legdrágább beruházása, az új F-35-ösök beszerzése. A három évre vonatkozó célok alapján az Eurofighter kiemelt program folytatásával párhuzamosan az F35-ösök vásárlására a Védelmi Minisztérium 2018-ban 745, 2019-ben 766 millió, 2020-ban 783 millió, a 2021-2023 közötti időszakra pedig 1 milliárd 447 millió eurót tervezett. A 2018 októberében benyújtott és elfogadott védelmi dokumentum úgy számol, hogy összesen 7 milliárd 93 millió euróba kerül Olaszország számára a tervek szerint 2020-ban végződő LRIP szakaszban való részvétel, az ipari megtérülést ennek kevesebb, mint a felére, 3 milliárd 216 millió euróra becsülték.²¹

Bár a törvényi előírások szerint április 30-ig kellett volna benyújtani az új DPP-t (2019-2021), a korábbi gyakorlathoz hasonlóan itt is jelentős késéssel, 2019 júliusában nyújtotta be az első Conte-kormány. Ebben az F-35 programban való részvétel kapcsán nincs eltérés a 2018-2020-as többéves tervhez képest, a JSF-program továbbra is az olasz haderő legdrágább futó fejlesztési projektje, bár korábban a nagyobbik kormánypárt M5S erőteljesen a programban való részvétel

vezérkari főnök stratégiai koncepcióját (Concetto Strategico del Capo di Stato Maggiore della Difesa) 2005-ből, a 2008-ban elkészült, nem hivatalos külpolitikai stratégiaként is felfogható 2020 jelentés – a külpolitika választásai c. dokumentumot (Rapporto 2020- Le scelte di politica estera), vagy a rövid távú stratégiai keretet jelentő, a védelmi miniszterek évente, a következő évi védelmi feladatokról szóló rendeletét (Nota Aggiuntiva allo Stato di Previsione della Difesa). MOLNÁR Anna: Olaszország biztonsági kihívásai és stratégiai irányai; Felderítő Szemle 2018/3. pp. 99-100.

¹⁹ MOLNÁR (2018) i. m. p. 102.

²⁰ DOCUMENTO PROGRAMMATICO PLURIENNALE per la Difesa per il triennio 2013-2015; https://www.difesa.it/Content/Documents/DPP_2013_2015.pdf, p. 105. (Letöltés ideje: 2018. 10. 21.)

²¹ DOCUMENTO PROGRAMMATICO PLURIENNALE per la Difesa per il triennio 2018-2020; Ministero della Difesa https://www.difesa.it/Content/Documents/DPP_2018_2020_15_ottobre_2018.pdf pp. 68. (Letöltés ideje: 2018. 11. 20.)

csökkentésével kampányolt.²² 2019 szeptemberében megalakult a második Conte-kormány a M5S és a balközép Demokrata Párt (*Partito Democratico*, PD) részvételével, a 2020-2023-as hároméves tervet azonban a kézirat lezárásáig nem nyújtották még be.

A politikai akarat változása

A JSF-projektben való részvétel először 1996-ban, az első Prodi-kormány idején merült fel, konkrét kötelezettségvállalás azonban csak két évvel később született. 1998. december 23-án a D'Alema kormány aláírta a tervezési és demonstrációs (CDP) szakaszra vonatkozó egyetértési megállapodást, és a Képviselőház, valamint Szenátus védelmi bizottságainak jóváhagyása után 10 millió dollárt fektetett be a projektbe.²³ A JSF-programban való további – az SDD szakaszban való – részvételt, a transzatlanti kapcsolatokat előtérbe helyező második Berlusconi-kormány 2002-ben megerősítette, ez akkor körülbelül 1190 millió euró költség felvállalását jelentette. 2007 februárjában a Prodi-kormány újabb 904 millió dollárt fektetett a projektbe. Ekkor határoztak arról, hogy 131 darab F-35-ös vadászbombázót fog az ország beszerezni (ebből az eredeti tervek szerint 69 darab F-35A, 62 darab pedig F-35B lett volna). 2009. április 8-án mindkét védelmi bizottság jóváhagyta a negyedik Berlusconi-kormány javaslatát, így 12.9 milliárd euróért 131 darab F-35-ös vadászgép 2026-ig történő beszerzéséről határoztak. A második köztársaság 2011-ben, Berlusconi negyedik kormánya idején, egyre mélyülő belső és külső, pénzügyi és politikai válságba süllyedt. A 2011-től kezdődő, válságkezelésre összpontosító időszakban a kormányok az atlantista politika fenntartása mellett alapvetően az EU-politikára koncentráltak, hiszen ez jelentett megfelelő eszközt a válságkezeléshez, ez megváltoztatta a JSF-programmal kapcsolatos álláspontot is.²⁴ 2012-ben az eredetileg beszerezni tervezett vadászgépek számát a haderő felülvizsgálat és átalakítás részeként – illetve költségcsökkentési okokból – 131-ről 90-re csökkentette a gazdasági válság és az „Arab tavasz” hatásaival küzdő, szakértői²⁵ Monti-kormány.²⁶

2014-ben, a Renzi-kormány megalakulását követő időszakban ismét felmerült a kérdés, hogy egy ilyen mértékű katonai fejlesztés esetén az európai vagy az atlantista orientáció érvényesüljön, hiszen a JSF-fel párhuzamosan futó Eurofighter fejlesztési program is jelentős anyagi ráfordítást kíván a folyamatos gazdasági

²² DOCUMENTO PROGRAMMATICO PLURIENNALE per la Difesa per il triennio 2019-2021; p. 69.;

[https://www.difesa.it/Content/Documents/Documento_Programmatico_Pluriennale\(DPP\)_2019_2021_digit.pdf](https://www.difesa.it/Content/Documents/Documento_Programmatico_Pluriennale(DPP)_2019_2021_digit.pdf) (Letöltés ideje: 2019. 01. 23.)

²³ COMMISSIONE IV. Difesa – resoconto stenografico, Seduta di martedì 16 gennaio 2007; http://leg15.camera.it/_dati/lavori/stencomm/04/audiz2/2007/0116/s000r.htm (Letöltés ideje: 2019. 01. 23.)

²⁴ MOLNÁR (2018) i. m. p. 93.

²⁵ A szakértői kormány (governo tecnico) alatt Olaszországban egy olyan pártállástól független, demokratikusan nem megválasztott kormány, amelyet válság idején a köztársasági elnök jelöl ki.

²⁶ IL FATTO QUITIDIANO: Monti: L'ok agli F35 arrivò da D'Alema e Berlusconi, io li ho ridotti; *Il Fatto Quotidiano*, 2014. 02. 02.; <https://www.ilfattoquotidiano.it/2013/02/02/elezioni-monti-e-necessario-aumentare-leta-pensionabile/487496/> (Letöltés ideje: 2019. 05. 19.)

problémákkal küzdő Olaszországtól. Mivel az ország kezdetektől az egyik legnagyobb befektetőként vett részt az F-35-ösök fejlesztésében, a kihátrálás már elképzelhetetlen volt. Az új F-35-ös gépek vásárlása azonban jelentős mértékben csökkentette az európai fejlesztésű és részben Olaszországban gyártott Eurofighter vadászgépek sikerességének lehetőségét. A balközép Renzi-kormány, inkább az európai integrációt előtérbe helyezve, a kezdetektől fontolgatta, hogy 90 darab helyett csupán 45 darab F-35-öst vásárol,²⁷ azonban végül mégis 90 darab amerikai F-35-ös vadászgép vásárlása mellett döntött.²⁸

A szavazási minták alapján a nagyobb olasz pártok alapvetően támogatták a JSF-programban való részvételt. 1998 és 2012 között minden kormány további lépéseket tett a programban való részvétel garantálására vagy annak elmélyítésére, függetlenül attól, hogy jobbközép, vagy balközép pártok voltak éppen hatalmon. Ezt a folyamatot a válságkezelésre koncentráló Mario Monti szakértői kormánya szakította meg, amely egy alapvetően mélyítés párti, föderalista EU-politikát állított külpolitikája középpontjába²⁹, így az USA vezette JSF-programban való részvétel háttérbe szorult, ezt a vonalat folytatta Enrico Letta balközép kormánya is.³⁰

A 2018-as választások után Giuseppe Conte vezetésével a politikai paletta két szélén álló mozgalom, a Liga és az Ötszillagos Mozgalom lépett kormányra.³¹ Az előző kormányok által elindított haderőreform folytatása és végrehajtása, valamint a JSF-programban való részvétel felügyelete és irányítása olyan politikai erőkre maradt, akik az előző kormányok gyakorlatilag minden döntését kritizálják, illetve számos területen az előző kormányok ellenében határozzák meg magukat. Kérdéses, hogyan döntenek az F-35-ösök jövője kapcsán, a két kormánypárt között ugyanis erős ellentét húzódik a JSF-programban való részvétel kapcsán (is), ami a projekt gazdasági-pénzügyi vonzatai és nemzetközi kötelezettségvállalásai miatt újabb törésvonalat jelenthet a koalíció pártjai között. A két párt identitásából fakadóan számos területen feszül ellentét közöttük, a védelmi terület kiemelten ilyen, hiszen a M5S pacifista értékeket vall magáénak, a Liga pedig – a szélsőjobboldali pártok nagy részéhez hasonlóan – a nemzeti szuverenítésra a védelmi területen is nagy hangsúlyt fektet. A biztonság- és védelempolitika terén vannak olyan egyéb területek, ahol a két párt álláspontja teljesen eltérő³², ezeket azonban a kormánypártok általában igyekeznek hanyagolni, az F-35-ösök esetében ez viszont a nemzetközi kötelezettségvállalások miatt nem engedhető meg.

²⁷ PARLAMENTO ITALIANO - resoconto stenografico dell'Assemblea, Seduta n. 297 di mercoledì 24 settembre 2014;
<http://www.camera.it/leg17/410?idSeduta=0297&tipo=stenografico> (Letöltés ideje: 2019. 02. 03.)

²⁸ DOCUMENTO PROGRAMMATICO PRULIENNALE per la Difesa per il triennio 2017-2019.; pp. 53.
https://www.difesa.it/Content/Documents/DPP/DPP_2017_2019_Approvato_light.pdf (Letöltés ideje: 2018. 10. 24.)

²⁹ MOLNÁR (2018) i. m. p. 93.

³⁰ RESMINI (2015) i. m. p. 7.

³¹ MOLNÁR (2018) i. m. p. 93.

³² Ilyen például a nukleáris taktikai fegyverek olaszországi állomásoztatásának kérdése, ezt azonban az F-35-ösök beszerzésénél egyszerűbben tudják hanyagolni, hiszen egyrészt a lakosság köztudatában kevésbé van jelen, másrészt a felmerülő anyagi vonzatok nem olyan sürgetőek, mint a JSF-projektnél.

A M5S ellenzéki pártként a programban való részvétel egyik legnagyobb ellenzője volt, a 2018-as választások előtt egyik kampányígéretük a programból való kilépés volt³³, azonban kormányra kerülése óta konkrét lépéseket nem tett a vásárlástól való elállásra, bár mind a védelmi miniszter (Elisabetta Trenta), mind helyettese (Angelo Tofalo) a párt tagja. Eleinte arról szóltak a hírek, hogy a kormány a 90 megvásárolni tervezett vadászgép számát tovább csökkenti, sőt, 2018 szeptemberében a védelmi miniszter újabb csökkentést jelentett be, ennek mértékét azonban nem közölték.³⁴ Később már csak a projekt lelassításáról nyilatkozott a védelmi miniszter, helyettese pedig 2018 decemberében úgy fogalmazott, hogy nem foszthatják meg az olasz légierőt olyan kapacitások megszerzésétől, amely sok más ország elé helyezné Olaszországot.³⁵ Angelo Tofalo kijelentése a párton belül is felzúdulást keltett, az ellenzéki pártok pedig azonnal a M5S-t kezdték el támadni a párt 'pálfordulása' miatt.³⁶ A védelmi minisztérium 2018-ban azt is bejelentette, hogy költséghaszon elemzést készít a projektről, figyelembe véve a részvételből eredő potenciális gazdasági és foglalkoztatási előnyöket, amelynek fényében felülvizsgálják a programot, ennek eredményét 2019 első félévére várták³⁷, de végül nem tették közzé. A jelenlegi helyzetben a politikai és a katonai vezetés között tovább feszül az ellentét, hiszen a haderő vezetése mindig is indokoltnak tartotta a JSF-projektben való részvételt. Conte bejelentése kapcsán a légierő vezérkari főnöke, Alberto Rosso ismét felhívta a figyelmet arra, hogy az F-35-ösök vásárlása az egyetlen járható út az olasz fegyveres erők számára, bármilyen alternatíva régebbi, és technológiailag már meghaladott, drágább eszközök rendszerbe állítását jelentené.³⁸ A Sergio Mattarella államfő vezette Legfőbb Védelmi Tanács is határozottan a projektben való, az eddigi megállapodások szerinti, folytatólagos részvételre szólította fel a kormányt 2019 márciusában, külön kihangsúlyozva a JSF-projektben rejlő politikai és stratégiai lehetőségeket is.³⁹

Luigi Di Maio, a M5S gazdaságfejlesztésért is felelős miniszterelnök-helyettese rendszeresen kritizálta a JSF-programban való részvételt. Az F-35-ök kapcsán több alkalommal nyilatkozta már, hogy a M5S-Liga kormány még nem

³³ ZACCARIELLO, Giulia: Migranti, Di Battista (M5S): Bloccare risorse a F35 e dirottarle per salvare vite in mare; *Il Fatto Quotidiano*, 2015. 09. 05. <https://www.ilfattoquotidiano.it/2015/09/05/migranti-di-battista-m5s-bloccare-risorse-a-f35-e-dirottarle-per-salvare-vite-in-mare/411044/> (Letöltés ideje: 2019. 04. 02.)

³⁴ RESMINI (2015) i. m.

³⁵ KINGTON, Tom: Italian government praise for F-35 shows early doubts waning; *Defence News*, 2018. 12. 20. <https://www.defensenews.com/global/europe/2018/12/20/italian-government-praise-for-f-35-shows-early-doubts-waning/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 07.)

³⁶ REPUBBLICA: Sugli F35 governo ancora diviso. Conte e Trenta prendono una pausa, Salvini reagisce: "Un danno"; 2019. 03. 14., https://www.repubblica.it/politica/2019/03/14/news/governo_f35_verifica-221550798/?ref=search (Letöltés ideje: 2019. 04. 06.)

³⁷ LETTERA: Cosa sappiamo sul dietrofront del M5s sugli F35; 2018. 12. 21. <https://www.lettera43.it/it/articoli/politica/2018/12/21/acquisto-aerei-f35-m5s/227553/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 19.); LETTERA: F35 e spese militari: la giravolta M5s; 2018. 07. 03, <https://www.lettera43.it/it/articoli/politica/2018/07/03/f35-m5s-governo-trenta-addio-allearmi/221589/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 19.)

³⁸ REPUBBLICA (2019) i. m.

³⁹ PIOPPI, Di Stefano: I messaggi al governo dal Consiglio Supremo di Difesa; *Airpress Online*, 2019. 03. 08. <https://www.airpressonline.it/37934/i-messaggi-al-governo-dal-consiglio-supremo-di-difesa/> (Letöltés ideje: 2019. 03. 15.)

költött a programra, csupán az előző kormány által vállalt kötelezettségek kifizetésénél tartanak.⁴⁰ Ez az érvelés mentegőzéseként is értelmezhető, hiszen a párt egyik kampányígérete volt a programban való részvétel felülvizsgálata, hiszen kormányra lépése óta az M5S folyamatosan szavazatokat veszített a Liga javára, és a szavazóktól egyre több kritikát kapott a kampányígéretnek nem teljesítése miatt.

Ezzel szemben a Liga támogatta a további csökkentések nélküli részvételt a programban, egyrészt gazdasági okokból, másrészt a részvétel nyújtotta előnyöket a Liga vezetése Olaszország önállóságának egyik zálogának tartja, a programból való kimaradást a nemzetközi versenyben való lemaradásnak értékeli. Matteo Salvini, egykori belügyminiszter és a párt vezetője értékelése szerint a kihátrálás Olaszország hagyományos szövetségi rendszerén belül a britek és a franciák megerősödéséhez vezetne.⁴¹

A jelenlegi olasz politikai palettán a M5S az egyetlen olyan párt, amely programszinten ellenzi a JSF-projektet, és akkora szavazóbázissal rendelkezik, hogy az abban való részvételre érdemi befolyást tud(na) gyakorolni. Az összetett olasz választási rendszer azonban elsősorban a koalíciós kormányok létrejöttét segíti elő, így ha az M5S kormányon is marad, egyedül valószínűleg nem fog tudni kormányt alapítani. Ennek a kormányra lépés óta bekövetkező folyamatos szavazatvesztést figyelembe véve egyre nagyobb az esélye, így akkor is várhatóan olyan koalíciós partnere lesz, aki a JSF-program folytatása mellett áll.

2019 novemberében – nem sokkal Mike Pompeo amerikai külügyminiszter római látogatása után – a már ellenzékiben lévő Liga benyújtott egy javaslatot a Képviselőházban, amellyel az F-35-ösök vásárlásának felgyorsítását célozta, ezt azonban a M5S-PD kormány leszavazta. A helyette megszavazott indítvány rögzíti a programban való részvétel folytatását (további csökkentés nélkül), azonban – egyfajta kiskapuként – felhatalmazza a kormányt a program jövőbeli értékelésére a geopolitikai változások, technológiai fejlődés, és gazdasági helyzet függvényében⁴², ezzel egy esetleges újratárgyalás lehetősége is fennmarad. Ez a döntés mindkét kormánypárt korábbi álláspontjával ellentétes, hiszen a M5S kezdetektől fogva ellenzi a projektben való részvételt, a PD pedig 2014-ben a teljes projekt költségvetésének megfelezéséért kampányolt, szavazatukkal azonban megerősítették a 90 darab F-35-ös beszerzésére irányuló szándékukat.

A Tornádók és az AMX-ek működési élettartamuk végére fognak érni a 2020-as években, így a JSF-programból való kihátrálás komoly kapacitáshiányt fog okozni, hiszen amíg nem szereznek olyan repülőgépeket, amelyek helyettesíteni tudják az F-35-ösöket, ideiglenesen elveszne a nemzeti csapásmérő képesség, az

⁴⁰ NIGRO, Vincenzo: La virata dei Cinquestelle sugli F35: da strumenti di morte a "irrinunciabili"; Repubblica, 2018. 12. 20.

https://www.repubblica.it/politica/2018/12/20/news/la_virata_dei_cinquestelle_sugli_f35_da_strumenti_di_morte_a_irrinunciabili_-214754180/ (Letöltés ideje: 2019. 04. 02.)

⁴¹ REPUBBLICA (2019) i. m.

⁴² ROSSI, Chiara: F35, Lockheed, Leonardo, ecco che cosa hanno deciso (forse) M5s, Pd e Leu sui cacciabombardieri; Start Magazin, 2019. november 20. <https://www.startmag.it/innovazione/f35-lockheed-leonardo-finmeccanica-che-cosa-hanno-deciso-forse-m5s-pd-e-leu-sui-cacciabombardieri/> (Letöltés ideje: 2020. 02. 02.)

alternatív megoldásként beszerezhető gépek azonban nem rendelkeznének azokkal a technológiai jellemzőkkel, mint az F-35-sök (pl. alacsony észlelhetőség, elektronikai hadviselés). Kilépés esetén elsősorban pénzügyi következmények lennének. A szerződéses kötelezettségek nem teljesítése ugyan nem okozna kötbér veszteséget, ám Olaszország már több mint 3,5 milliárd eurót⁴³ fektetett be a fejlesztési szakaszba és a cameri összeszerelő üzem (*Final Assembly and Check-Out Line*, FACO) megépítésébe és üzemeltetésébe, ez a kilépéssel elveszne, a cameri üzem átalakítása, és a résztvevő olasz vállalkozások befektetéseinek feleslegessé válása pedig további gazdasági veszteségeket okozna. Politikailag meggyengítené a megbízható szövetséges Olaszország imázsát, egyrészt a hagyományos külpolitikai igazodási pontot jelentő Egyesült Államokkal való kapcsolatok egyértelmű megromlásához vezetne, másrészt pedig – mivel Cameriben szerelnék össze Hollandia 37 darab F-35-ösét –, a holland gépek összeszerelését is le kellene mondani, ami Olaszország európai kapcsolatait is megrendítené.

A JSF-program és az olasz hadiipar

2005-től kezdve az olasz kormány tárgyalásokat folytatott a Lockheed Martinnal az és az USA kormányával egy Olaszország területén létrehozandó összeszerelő üzem (FACO) érdekében, amely a vadászbombázók megvásárlását jóváhagyó 2009-es parlamenti döntés után a Cameri légi bázison épült meg, mintegy 800 millió euróból.⁴⁴ A Cameri FACO 11 összeszerelő és az 5 karbantartó és javító (maintenance, repair, overhaul and upgrade stations – MRO&U) állomását a Leonardo⁴⁵ részét képező Alenia Aermacchi működteti. A gyártás 2013 júliusában indult be. Eredetileg a cameri összeszerelő üzem 131 vadászbombázót gyártott volna az olasz fegyveres erőknek, és 85-öt a hollandnak, azonban mindkét ország csökkentette a beszerezni kívánt repülőgépek számát – Olaszország 90-re, Hollandia pedig 37-re⁴⁶ –, az így kieső bevétel pótlásáról költséghatékonysági okokból gondoskodni kell.

A teljes JSF-programban a Lockheed Martinnal kötött megállapodása alapján az Alenia Aermacchi gyártja a második legtöbb szárnyat és szárnyfőtartót, nem csupán Olaszország és az Egyesült Államok, hanem a projektben résztvevő összes

⁴³ CAMERA DEI DEPUTATI: Il programma Joint Strike Fighter- F35 Dossier n° 92 - Schede di lettura 21 novembre 2019; <https://www.publicpolicy.it/wp-content/uploads/2019/11/DI0203.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 02. 02.)

⁴⁴ CHIARELLI, Teodoro: A Cameri la fabbrica del jet dove decollano solo i costi; La Stampa, 2012. 10. 22. <https://www.lastampa.it/2012/10/22/novara/a-cameri-la-fabbrica-del-jet-dove-decollano-solo-i-costi-hsVkbII4fHUMOy268CCFtl/pagina.html> (Letöltés ideje: 2019. 05. 19.)

⁴⁵ A Leonardo (korábban Finmeccanica, és Leonardo-Finmeccanica) 2017-es bevételei alapján a világ kilencedik legnagyobb fegyvergyártó vállalata. Legnagyobb részvényese, kb. 30%-os tulajdonrészsel, a Gazdasági és Fejlesztési Minisztériumon keresztül az olasz állam.

SIPRI Fact Sheet; 2018. december, https://www.sipri.org/sites/default/files/2018-12/fs_arms_industry_2017_0.pdf, pp. 9. (Letöltés ideje: 2019. 04. 03.)

⁴⁶ GAIANI, Giaiaandrea: L'Olanda compra solo 37 F-35 e mette a rischio gli investimenti italiani; Il sole 24 ore, 2017. szeptember 13, https://st.ilsole24ore.com/art/impresa-e-territori/2013-09-17/lolanda-acquisto-solo-verranno-194100.shtml?uuid=Abx4BqXI&refresh_ce=1 (Letöltés ideje: 2020. 02. 02)

partnerország számára. Az F-35-ösök gyártásakor használt innovatív megoldások jelentős technológiatranszfert jelentenek a Lockheed Martin részéről az Alenia Aermacchin keresztül a teljes olasz védelmi iparnak. A gyártás során minden részfolyamatnál pontosan ugyanazt a technológiát használják, mint az Egyesült Államokban, hogy a különböző országokban gyártott alkatrészek technológiailag homogének legyenek. Az eredeti tervek szerint Cameriben 1215 pár repülőgépszárnyat gyártottak volna, azonban tekintettel arra, hogy a JSF-programban való nemzeti ipari részvétel és részesülés egyenesen arányos az adott ország által megvásárolt F-35-ösök számával, miután az olasz kormány 90-re csökkentette a megvásárolni kívánt vadászbombázók számát, a Cameriben gyártott szárnyak száma 835-re csökkent.⁴⁷

A csökkent megrendelést teljesítő cameri összeszerelő üzem nyereségessé tétele az eddigi hatalmas befektetések miatt stratégiai érdek Olaszország számára. Az olasz és holland vadászbombázók számának csökkentését új megrendelésekkel kell egyensúlyozni, hogy a méretgazdaságosság kihasználásával a gyártási költségek csökkenjenek, és közelítsenek az amerikai gyártási költségekhez. Ez egyrészt elérhető azzal, ha a Lockheed Martintól új megbízásokat kap a cameri gyártósor, ehhez új megrendelő országokat kell találni, ilyen lehet a nagyságrendileg 100 F-35-öst beszerezni kívánó Törökország. Törökország azért is fontos lehet, mert 2019 áprilisában az Egyesült Államok úgy döntött, hogy ideiglenesen felfüggeszti az F-35-ösök szállítását Ankarának, amíg az nem mond le egyértelműen az orosz Sz-400-as légvédelmi rakétarendszer megvásárlásáról. Ezzel párhuzamosan a Pentagon már azt is bejelentette, hogy megvizsgálja, milyen megoldásokkal lehet helyettesíteni a török védelmi ipar JSF-programhoz való hozzájárulását,⁴⁸ hiszen kizárása esetén a jelenleg Törökországban gyártott alkatrészek gyártását szét kell osztani a többi partnerország között, ez a Cameri üzem számára is új megrendeléseket jelenthet. E lehetőség kapcsán meg kell említeni, hogy amennyiben Olaszország tovább csökkenti a megvásárolni tervezett F-35-ösök számát, a Cameri üzem említett módon történő nyereségessé tételére sokkal kisebb esély lesz. A másik alternatíva a spanyol-olasz védelmi együttműködés továbbfejlesztése, hiszen Spanyolországnak 2025-2027-ig le kell váltania a McDonnell Douglas AV-8B Harrier STOVL repülőgépeit⁴⁹, és a Juan Carlos I. LHD helikopterhordozó/partraszállító hajó is logikusan a – Cameriben összeszerelt – F-35B-ket tudná megvásárolni, a harmadik lehetőség pedig a belga F-35-ösök összeszerelésének elvállalása (Belgium ugyanis 2018 októberében jelentette be, hogy 34 darab F-35-ös vadászbombázót kíván beszerezni).⁵⁰

⁴⁷ BRESSANI, Claudio: A Cameri gli F35 commissionati dall'Olanda; La Stampa, 2019. 12. 09. <https://www.lastampa.it/tuttosoldi/2019/12/09/news/a-cameri-gli-f35-commissionati-dall-olanda-1.38182753> (Letöltés ideje: 2020. 02. 02.)

⁴⁸ PIOPPI, Di Stefano: F35. Perché (e come) l'Italia potrebbe beneficiare dello stop alla Turchia; 2019. 04. <https://formiche.net/2019/04/turchia-f35-pentagono-italia-industria/> (Letöltés ideje: 2019. 04. 03.)

⁴⁹ VILLAREJO, Esteban: F-35B May Be In Spanish Navy's Future; Defence News, 2016. <https://www.defensenews.com/naval/2016/04/20/f-35b-may-be-in-spanish-navy-s-future/> (Letöltés ideje: 2020. 02. 02.)

⁵⁰ INSINNA, Valerie: F-35 officially wins Belgian fighter contest; Defence News, 2018. 10. 25. <https://www.defensenews.com/air/2018/10/25/f-35-officially-wins-belgian-fighter-contest/> (Letöltés ideje: 2019. 05. 18.)

Egy másik megoldás lehet a kieső bevételek pótlására, ha sikerült elérni, hogy a Cameri MRO&U a teljes európai és mediterrán térség számára javító üzemenként funkcionáljon, valamint az amerikai légierő Európában állomásoztatott – ilyen típusú – repülőgépeit is ott szervizeljük. Jelenleg a Fort Worth-i Lockheed Martin gyáron kívül egyedül a Cameri FACO teljesíti az F-35-ösök karbantartásához előírt sztenderdeket. Ehhez egyrészt a Lockheed Martinnal és az amerikai kormánnyal kell írásos megállapodást kötni, amelyben elismerik Camerit a regionális MRO&U-nak, valamint egy, a Cameri üzem használatát támogató európai hálózatot kell létrehozni (Norvégia, Hollandia, Nagy-Britannia és lehetőleg Törökország részvételével)⁵¹. Az F-35-ös flotta karbantartása és frissítése további know-how-t hozna az olasz védelmi iparnak.

Harmadik alternatíva lehet a JSF-programban valamilyen formában részt vevő olasz vállalkozások – beleértve a kis- és középvállalkozások – számának növelése. Mintegy negyven olasz cég⁵² kötött már szerződést a Lockheed Martinnal, több, mint 667 millió dollár értékben. A Lockheed Martin becslései szerint a szerződések összege végül a 9,8 milliárd dollárt is elérhetik, a PwC-Italy becslése szerint a gyártási szakasz pedig akár 15,8 milliárd dollár bevételt is jelenhet az olasz gazdaságnak.⁵³

Olaszország számára nemzeti érdek, hogy a lehető leghamarabb és a lehető legnagyobb mértékben integrálják az F-35-ösöket az európai haderőkbe, hogy a logisztikai-üzemeltetési háttér minél nagyobb átfedésbe kerülhessen az Eurofighterrel, és így a közös üzemeltetés költséghatékonyan biztosítható legyen. Az elmúlt évtizedben az európai országok – Olaszország részvételével – óriási összegeket fektettek kontinentális szinten integrált rakétarendszerek fejlesztésébe (pl. Meteor, Storm Shadow, Iris-T), amelyeket majd az Eurofighterek fognak hordozni. Ezeket mind gazdasági, mind szabványosítási okokból célszerű lenne integrálni az F-35-ösök rendszereibe, ennek elérésében az Egyesült Államokkal hagyományosan jó kapcsolatokat ápoló Olaszországnak nagy szerepe lesz, ⁵⁴ ez is további megrendeléseket jelenthet a Cameri FACO-nak.

A nukleáris dimenzió

Olaszország kapcsán az F-35-ösök nukleáris fegyver hordozására való alkalmasságát külön ki kell emelni, tekintettel arra, hogy az országban az ötvenes

⁵¹ TOSATO (2014) i. m.

⁵² Többek között: az Alenia Aeronautica, (a repülőgépszárnyak gyártásáért felel), az Avio (ami az F-35-ös erőátviteli rendszerét fejleszti és gyártja) a Galileo Avionica (ami a lézeres célmegjelölő egyik elemét fejleszti); az Elsag (a támogató informatikai és logisztikai rendszerek fejlesztésében vállal szerepet), a Marconi Selenia Communications (a tartalék rádió rendszer fejlesztéséért felel). az Aerea (szárny és törzs alatti fegyverfelfüggesztési pontok), a Datamat, Gemelli, Logic, Selex communication, Marconi, Sirio Panel (a pilótafülke képernyői és világítása), a Mecaer, Moog, Oma, OtoMelara, Secondo Mona, Sicamb (katapultülés), az S3Log konzorcium, illetve az Elettronica, Aermacchi e Vitrociset. (CAMERA DEI DEPUTATI (2015.) i. m.)

⁵³ F-35 ITALIA: F-35 LIGHTNING II Creating Jobs; Securing Italy's Future, 2017. február, https://www.f35.com/assets/uploads/documents/FG17-03515_002_English.pdf (Letöltés ideje: 2019. 03. 27.)

⁵⁴ TOSATO (2014) i. m. p. 26.

évek óta amerikai harcászati nukleáris fegyvereket telepítettek. A becslések szerint 60-90 darab B61-es robbanótöltet lehet Olaszországban a Ghedi-Torre-i és az avianói bázisokon, de ezekről pontos információk nyílt forrásokban nem találhatóak.⁵⁵ A Ghedi-torre-i bázison tárolt B61-es bombákat a PA-200 Tornádókkal tudja bevetni az olasz 6. repülő ezred, ezek hivatalosan az amerikai légierő 704. támogató százada (704th Munitions Maintenance Squadron) felügyelete alá tartoznak. Avianóban a feltételezések szerint 60-70 B-61-es bomba lehet, amelyet az amerikai légierő 31. repülőezredének F-16C/D vadászbombázói hordozhatnak.⁵⁶ A nukleáris bombák célbajuttatására tehát Olaszország saját Tornádó vadászbombázói is alkalmasak, azonban ezek hamarosan elérik működési élettartamuk végét. A legújabb, B61-12-es bombák minden képességének kihasználásához pedig az F-35A vadászbombázók szükségesek, amelyeket integrálhatják a vadászbombázók fegyverrendszerébe.

Bár az F-35-ösök nukleáris dimenziója kiemelten fontos Olaszország számára, hiszen a harcászati nukleáris fegyverek befogadását az ország nemzetközi rangját erősítő tényezőként kezelték a kezdetektől fogva, a projekt kapcsán készült hivatalos államigazgatási dokumentumokban (pl. képviselőházi, szenátusi jelentések) egyszer sem szerepel az, hogy az F-35-ösök a B-61-es töltetek hordozására képesek lesznek-e. Ennek okai közé sorolhatjuk, hogy az olasz politikum inkább a nukleáris fegyverek leszerelését támogató nyilatkozatokat tett/tesz.

Az F-35-ösök nukleáris kapacitásainak kihasználásához a Block-4 szoftvercsomagot is be kell szerezni, ennek fejlesztése azonban csak 2018-ban indult meg. A mintegy 8 milliárd dolláros projektnek a tervek szerint 2024-re kell befejeződnie,⁵⁷ de a teljes JSF-projekt eddigi hatalmas csúszásai és költségeinek megsokszorozódása alapján nem lenne meglepő, ha a Block-4 végleges változata sem lenne működőképes 2024-re.

Következtetések

Az F-35-ösök beszerzésének ügyével az olasz sajtó folyamatosan foglalkozik, hiszen a projekt több alkalommal is politikai felülvizsgálat alá esett: az eredeti 131-ről 90-re csökkentették a megvenni kívánt repülőgépek számát, 2018 szeptemberében pedig Elisabetta Trenta védelmi miniszter – konkrét számok nélküli – további csökkentést jelentett be. 2019 novemberében végül az aktuális kormány ismét kifejezte elköteleződését a 90 darab repülőgép beszerzésére, azonban a részvétel felülvizsgálatának lehetőségét nyitva hagyták. Korábban a csökkentéseket az aktuális olasz kormányok mindig költségcsökkentési okokkal indokolták/indokolják, 2019 vége óta azonban geopolitikai változásokra és technológiai fejlődésre hivatkozva is felülvizsgálható a projekt. Kérdéses, hogy milyen reakciót vált ki az amerikaiakból az újabb csökkentések lehetőségének nyitva tartása, pont abban az időszakban, amikor a két legjelentősebb olasz hadiipari

⁵⁵ Robert S. NORRIS – Hans M. KRISTENSEN: US tactical nuclear weapons in Europe; Bulletin of the Atomic Scientists, Vol. 61, No. 1, 2012. p. 66.

⁵⁶ Uo. p. 69.

⁵⁷ MAURI, Paolo: Gli F35 italiani sono operativi; Ecco la loro prima esercitazione, 2018. 12. 04. <http://www.occhidellaguerra.it/dichiarata-la-ioc-per-gli-f-35-italiani-allesercitazione-nato-tp-di-amendola/> (Letöltés ideje:2019. 04. 03.)

vállalat, a Leonardo és a Fincantieri is az amerikai haderővel próbál szerződést kötni.⁵⁸

A politikai akarat a nagyobb pártok részéről a kezdetektől fogva nagyjából állandó volt, az egymást váltó jobbközép és balközép kormányok is támogatták a védelmi és stratégiai előnyök mellett politikailag és gazdaságilag is fontos JSF-projektben való részvételt. A politikai támogatás 2011-ben, az „Arab tavasz” és a gazdasági válság hatására megváltozott biztonsági környezetben kezdett el csökkenni, ekkor döntött a kormány arról, hogy az eredetileg tervezett 131 helyett csak 90 darab F-35-öst vásárol. Ez a döntés azonban elsősorban gazdasági okokból született, a programban rejlő lehetőségeket a politikum nem kérdőjelezte meg. A 2018-as parlamenti választások után hatalomra kerülő, populista erőkből álló kormánynál, főként a védelmi minisztert és a miniszterelnököt is adó M5S-nél a program támogatottsága nagyon alacsony, újabb felülvizsgálatot jelentettek be. Mivel a másik kormánypárt, a Liga alapvetően támogatja a programot, a két kormánypárt közötti ellentét tovább növelte a kormánypártok között meglévő törésvonalakat. A 2019 szeptemberétől hatalmon levő második Conte-kormány egyelőre a további csökkentések nélküli részvétel mellett döntött, azonban a 2019 végén elfogadott javaslat nyitva hagyta a kormány előtt a program felülvizsgálatának lehetőségét.

Róma külkapcsolatainak szempontjából az Egyesült Államokkal való stabil és erős kapcsolatok egyik záloga a JSF-programban való részvétel, amely egyben a megbízható szövetséges képét közvetíti Olaszországról. A Cameri összeszerelő műhely tervek szerinti üzemeltetése az európai kapcsolatok szempontjából is fontos, hiszen itt szerelik össze a Hollandiának szánt F-35-ösöket is.

A beszerezni kívánt vadászbombázók számának további csökkentése és a programból való esetleges kihátrálás miatt a katonai és a politikai szféra között folyamatos ellentét feszül. Védelmi szempontból az F-35-ös vadászbombázók beszerzésének jelentősége a technikai ugrás, valamint a harcászati-hadművelési képességek és generációváltás mellett abban is áll, hogy az eszközök olyan fejlett képességekkel fognak rendelkezni, amelyek lehetővé teszik a B61-12-es harcászati nukleáris bombák integrálását a fegyverrendszerbe. Olaszország F-35-ösökkel szeretné pótolni a légierő azon eszközeit (AMX, Tornado, és AV8B), amelyek hamarosan élettartamuk végére érnek. Jelenleg a piacon nincs olyan alternatíva, amely mindazon technológiai képességekkel bírna, mint az F-35-ösök, és ideiglenes kapacitás-kiesés nélkül lehetne velük helyettesíteni az F-35-ösöket.

⁵⁸ A Leonardo eredetileg T-100-as kiképző gépeket akart eladni az amerikai légierőnek, azonban végül a megbízást a Boeing-Saab csoport kapta. Az amerikai haditengerészet azonban 2020 januárjában jelentette be, hogy a Leonardoval 176 millió dollár értékű szerződést köt az új kiképző helikopterek gyártására. PARSONS, Dan: Leonardo bags \$176 million deal to build new TH-73A U.S. Navy trainer; Vertigo, 2020. 01. 13. <https://www.verticalmag.com/news/leonardo-wins-th-73a-navy-trainer-contract/> (Letöltés ideje: 2020. 02. 02.)

A Fincantieri FREMM fregattokat próbál eladni, szintén az amerikai haditengerészetnek. VAVASSEUR, Xavier: Fincantieri Betting On Power Generation To Land U.S. Navy Frigate Contest; Naval News, 2020. 01. 10. <https://www.navalnews.com/event-news/sna-2020/2020/01/fincantieri-betting-on-power-generation-to-land-u-s-navy-frigate-contest/> (Letöltés ideje: 2020. 02. 02.)

Bár a projekt eddigi fázisaiban való részvétel óriási költségekkel járt, és az eddigi tapasztalatok alapján további költségnövekedés várható, a programból való kihátrálás a több, mint két milliárd eurós eddigi ráfordítást feleslegessé tenné, ezeket a veszteségeket a Cameri FACO átalakítása tovább súlyosbíthatná. A projektben résztvevő olasz vállalkozások elveszítenék a megrendeléseiket, a spillover hatás elmaradása miatt a kapcsolt iparágak fellendülése is elmaradna.

A fentiek alapján a projektben való részvétel védelmi/stratégiai, valamint politikai okokból is előnyökkel jár Olaszország számára, de a civil kontroll miatt a végső döntést a politikum fogja meghozni, a belpolitikai instabilitás azonban nehezíti a megbízható partnerként való fellépést.

Felhasznált irodalom:

- BRESSANI, Claudio: Italia perplessa sull'acquisto di altri aerei F35, l'annuncio a Washington; La Stampa, 2019. 01. 26. <https://www.lastampa.it/2019/01/26/novara/italia-perplessa-sullacquisto-di-altri-aerei-f-lannuncio-a-washingtona1ZqiCpxF32LOK5m9cAIPP/pagina.html> (Letöltés ideje: 2019. 04. 04.)
- BRESSANI, Claudio: A Cameri gli F35 commissionati dall'Olanda; La Stampa, 2019. 12. 09. <https://www.lastampa.it/tuttosoldi/2019/12/09/news/a-cameri-gli-f35-commissionati-dall-olanda-1.38182753> (Letöltés ideje: 2020. 02. 02.)
- CAMERA DEI DEPUTATI: Il programma Joint Strike Fighter – F35, 2015; <http://documenti.camera.it/leg17/dossier/pdf/DI0289.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 03. 14.)
- CAMERA DEI DEPUTATI: Il programma Joint Strike Fighter- F35 Dossier n° 92 - Schede di lettura 21 novembre 2019; <https://www.publicpolicy.it/wp-content/uploads/2019/11/DI0203.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 02. 02.)
- CHIARELLI, Teodoro (2012): A Cameri la fabbrica del jet dove decollano solo i costi; La Stampa, 2012. 10. 22. <https://www.lastampa.it/2012/10/22/novara/a-cameri-la-fabbrica-del-jet-dove-decollano-solo-i-costi-hsVkbII4fHUM0y268CCFtI/pagina.html>. (Letöltés ideje: 2019. 05. 19.)
- COMMISSIONE IV. Difesa – resoconto stenografico; Seduta di martedì 16 gennaio 2007. http://leg15.camera.it/_dati/lavori/stencomm/04/audiz2/2007/0116/s000r.htm (Letöltés ideje: 2019. 01. 23.)
- DINUCCI, Manlio: Gli F-35 decollano con ali bipartisan; Centre for Research on Globalization, 2019. 11. 30. <https://www.globalresearch.ca/gli-f-35-decollano-con-ali-bipartisan/5696338> (Letöltés ideje: 2020. 02. 02.)
- DOCUMENTO PROGRAMMATICO PLURIENNALE per la Difesa per il triennio 2013-2015; https://www.difesa.it/Content/Documents/DPP_2013_2015.pdf, pp.105. (Letöltés ideje: 2018. 10. 21.)

- DOCUMENTO PROGRAMMATICO PLURIENNALE per la Difesa per il triennio 2018-2020;
https://www.difesa.it/Content/Documents/DPP_2018_2020_15_ottobre_2018.pdf pp.68. (Letöltés ideje: 2018. 11. 20.)
- DOCUMENTO PROGRAMMATICO PLURIENNALE per la Difesa per il triennio 2019-2021; pp. 21-22.,
[https://www.difesa.it/Content/Documents/Documento_Programmatico_Pluriennale_\(DPP\)_2019_2021_digit.pdf](https://www.difesa.it/Content/Documents/Documento_Programmatico_Pluriennale_(DPP)_2019_2021_digit.pdf) (Letöltve: 2020. 02. 02.)
- DOCUMENTO PROGRAMMATICO PRURIENNALE per la Difesa per il triennio 2017-2019;
https://www.difesa.it/Content/Documents/DPP/DPP_2017_2019_Approvato_light.pdf (Letöltés ideje: 2018. 10.24.)
- F-35 Italia: Creating Jobs; Securing Italy's Future, 2017. február,
https://www.f35.com/assets/uploads/documents/FG17-03515_002_English.pdf (Letöltés ideje: 2019. 03. 27.)
- F-35 Program Timeline; <https://www.f35.com/about/history> (Letöltés ideje: 2019. 04. 06.)
- GAIANI, Giaiaandrea: L'Olanda compra solo 37 F-35 e mette a rischio gli investimenti; Il sole 24 ore, 2013. 09. 17.
[italianihhttps://st.ilssole24ore.com/art/impresa-e-territori/2013-09-17/lolanda-acquisto-solo-verranno-194100.shtml?uuid=Abx4BqXI&refresh_ce=1](https://st.ilssole24ore.com/art/impresa-e-territori/2013-09-17/lolanda-acquisto-solo-verranno-194100.shtml?uuid=Abx4BqXI&refresh_ce=1) (Letöltés ideje: 2020. 02. 02)
- GLOBAL FIREPOWER; Countries listing,
<https://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp>, (Letöltés ideje: 2020. 02. 02.)
- HARRIS, Luke J. – MAROSKO, Max M.: Building a Fifth Generation Coalition: Advancing Allied F-35 Interoperability; The Mitchell Institute for Aerospace Studies, 2019,
http://docs.wixstatic.com/ugd/a2dd91_f1044f4294e443d2966785da9ce3368c.pdf (Letöltés ideje: 2020. 02. 02.)
- IL FATTO QUITIDIANO: Monti: L'ok agli F35 arrivò da D'Alema e Berlusconi, io li ho ridotti; Il Fatto Quotidiano, 2014. 02. 02,
<https://www.ilfattoquotidiano.it/2013/02/02/elezioni-monti-e-necessario-aumentare-leta-pensionabile/487496/> (Letöltés ideje: 2019. 05. 19.)
- INSINNA, Valerie: F-35 officially wins Belgian fighter contest; Defence News, 2018. 10. 25. <https://www.defensenews.com/air/2018/10/25/f-35-officially-wins-belgian-fighter-contest/> (Letöltés ideje: 2019. 05. 18.)
- INTERNATIONAL MONETARY FUND; World Economic Outlook October 2019,
https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD (Letöltés ideje: 2020. 02. 02.)

- KINGTON, Tom: Italian government praise for F-35 shows early doubts waning; Defence News, 2018. 12. 20., <https://www.defensenews.com/global/europe/2018/12/20/italian-government-praise-for-f-35-shows-early-doubts-waning/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 07.)
- LETTERA: Cosa sappiamo sul dietrofront del M5s sugli F35; 2018. 12. 21. <https://www.lettera43.it/articoli/politica/2018/12/21/acquisto-aerei-f35-m5s/227553/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 19.)
- LETTERA: F35 e spese militari: la giravolta M5s; 2018. 07. 03. <https://www.lettera43.it/articoli/politica/2018/07/03/f35-m5s-governo-trenta-addio-allarmi/221589/> (Letöltés ideje: 2019. 02. 19.)
- LIBRO BIANCO 2002; Ministero della Difesa, 2001. 12. 20., http://files.studiperlapace.it/spp_zfiles/docs/20060816165432.pdf (Letöltés ideje: 2018. 11. 02.)
- LIBRO BIANCO per la sicurezza internazionale e la difesa; Ministero della Difesa. 2015. https://www.difesa.it/Primo_Piano/Documents/2015/04_Aprile/LB_2015.pdf (Letöltés ideje: 2018. 11. 23.)
- MAURI, Paolo: Gli F35 italiani sono operativi; Ecco la loro prima esercitazione, 2018. 12. 04., <http://www.occhidellaguerra.it/dichiarata-la-ioc-per-gli-f-35-italiani-allesercitazione-nato-tp-di-amendola/> (Letöltés ideje: 2019. 04. 03.)
- MOLNÁR Anna: Olaszország biztonsági kihívásai és stratégiai irányai, Felderítő Szemle, 2018/3. 91-111.
- NIGRO, Vincenzo: La virata dei Cinquestelle sugli F35: da strumenti di morte a "irrinunciabili"; Repubblica, 2018. 12. 20., https://www.repubblica.it/politica/2018/12/20/news/la_virata_dei_cinquestelle_sugli_f35_da_strumenti_di_morte_a_irrinunciabili_-214754180/ (Letöltés ideje: 2019. 04.0 2.)
- PARLAMENTO ITALIANO – resoconto stenografico dell'Assemblea; Seduta n. 297 di mercoledì 24 settembre 2014, <http://www.camera.it/leg17/410?idSeduta=0297&tipo=stenografico> (Letöltés ideje: 2019. 02. 03.)
- PARSONS, Dan: Leonardo bags \$176 million deal to build new TH-73A U.S. Navy trainer; Vertigo, 2020. 01. 13. <https://www.verticalmag.com/news/leonardo-wins-th-73a-navy-trainer-contract/> (Letöltve: 2020. 02. 02.)
- PIOPPI, Di Stefano: F35. Perché (e come) l'Italia potrebbe beneficiare dello stop alla Turchia; 2019. 04. <https://formiche.net/2019/04/turchia-f35-pentagono-italia-industria/> (Letöltés ideje: 2019. 04. 03.)
- PIOPPI, Di Stefano: I messaggi al governo dal Consiglio Supremo di Difesa; Airpress Online, 2019. 03. 08., <https://www.airpressonline.it/37934/i-messaggi-al-governo-dal-consiglio-supremo-di-difesa/> (Letöltés ideje: 2019. 03. 15.)

- REPUBBLICA: Sugli F35 governo ancora diviso. Conte e Trenta prendono una pausa, Salvini reagisce: "Un danno", 2019. 03. 14., https://www.repubblica.it/politica/2019/03/14/news/governo_f35_verifica221550798/?ref=search (Letöltés ideje: 2019. 04. 06.)
- RESMINI, Fabio: A Faithful Ally: Why is Italy buying F-35s?; University of British Columbia, 2015, http://www.vignarca.net/wp-content/uploads/2015/02/FabioResmini_Italy_F-35.pdf (Letöltés ideje: 2019. 03. 27.)
- ROSSI, Chiara: F35, Lockheed, Leonardo, ecco che cosa hanno deciso (forse) M5s, Pd e Leu sui caccia-bombardieri; Start Magazin, 2019. 11. 20. <https://www.startmag.it/innovazione/f35-lockheed-leonardo-finmeccanica-che-cosa-hanno-deciso-forse-m5s-pd-e-leu-sui-cacciabombardieri/> (Letöltés ideje: 2020. 02. 02.)
- S. NORRIS, Robert – KRISTENSEN, Hans M.: US tactical nuclear weapons in Europe; Bulletin of the Atomic Scientists, Vol. 61, No. 1, 2012, pp. 69.
- SIPRI Fact Sheet; 2018. december, https://www.sipri.org/sites/default/files/2018-12/fs_arms_industry_2017_0.pdf (Letöltés ideje: 2019. 04. 03.)
- TAKÁCS Lili: Az olasz haderő fejlesztésének főbb irányai 2017-2019; Hadtudományi Szemle, 12. évf., 1. szám, pp. 184-203.
- TOSATO, Francesco: The F-35 Program from the Italian perspective; Centro Studi Internazionali, 2014, https://cesi-italia.org/contents/Analisi/Program_F-35_Italian_perspective.pdf (Letöltés ideje: 2019. 02. 15.)
- VAVASSEUR, Xavier: Fincantieri Betting On Power Generation To Land U.S. Navy Frigate Contest; Naval News, 2020. 01. 10. <https://www.navalnews.com/event-news/sna-2020/2020/01/fincantieri-betting-on-power-generation-to-land-u-s-navy-frigate-contest/> (Letöltés ideje: 2020. 02. 02.)
- VILLAREJO, Esteban: F-35B May Be In Spanish Navy's Future; Defence News, 2016, <https://www.defensenews.com/naval/2016/04/20/f-35b-may-be-in-spanish-navy-s-future/> (Letöltés ideje: 2020. 02. 02.)
- ZACCARIELLO, Giulia: Migranti, Di Battista (M5S): Bloccare risorse a F35 e dirottarle per salvare vite in mare; Il Fatto Quotidiano, 2015. 09. 05. <https://www.ilfattoquotidiano.it/2015/09/05/migranti-di-battista-m5s-bloccare-risorse-a-f35-e-dirottarle-per-salvare-vite-in-mare/411044/> (Letöltés ideje: 2019. 04. 02.)

**AZ IDEIGLENES ÍR KÖZTÁRSASÁGI HADSEREG SZERVEZETE,
FEGYVERZETE, MÓDSZEREI 1969-2005 KÖZÖTT**

Bevezető

1969 végére világossá vált, hogy az Ír Köztársasági Hadsereg (Irish Republican Army – IRA) nem képes megvédeni a katolikus kisebbséget és belső feszültség jelentkezett. A központi vezetés nem akarta elkötelezni magát az északon zajló eseményekben annak ellenére, hogy kis létszámmal, de aktív műveletek folytak a szervezet nevében. A tartózkodás politikáját erősítették volna, ezért 1969 decemberében összehívták az Általános Katonai Gyűlést. A gyűlésen 39:12 arányban elfogadták a két különálló ír kormányt és Westminster irányító szerepét. Az elpártolók kivonultak és létrehozták az Ideiglenes Ír Köztársasági Hadsereg (Provisional Irish Republican Army – PIRA) szárnyat Rory O’Brady vezetésével, akik maradtak, azok a továbbiakban a Hivatalos Ír Köztársasági Hadsereg (Official Irish Republican Army – OIRA) néven szerepeltek Cathal Goulding vezetésével.¹ A kettészakadás után a hivatalos Ír Köztársasági Hadsereg és az ideiglenes Ír Köztársasági Hadsereg párhuzamosan működött. Az OIRA hivatalosan az 1972-es fegyverszünet után letette a fegyvert és befejezte tevékenységét.²

Célok

Az IRA deklarált célja volt az Egyesült Királyság fennhatóságának megszüntetése Észak-Írország területe felett. Mivel a hivatalos Ír Köztársasági Hadsereg az ír függetlenségi háború óta nem tudta elérni a területéről való brit kivonást, ezért a célt az északi területek ellehetetlenítésével próbálta meg elérni. Ez főként Belfast és Londonderry működését befolyásolta.³

A PIRA kezdeti célja az 1960-as évek végén még az volt, hogy megvédje a katolikus lakosságot Észak-Írországban, valamint visszaállítsa az OIRA általi tartózkodás politikáját egy aktív, erős katonai szervezeti képpé.⁴ További célja volt egy demokratikus szocialista köztársaság létrehozása, ami egy 32 megyéből álló Írországot jelentett volna az ír parlament irányításával Athloneban.⁵

1972. július 7-én a tűzszünetet követően titkos tárgyalások kezdődtek a PIRA vezetése és a belügyminiszter közt. A PIRA követelése az egységes Írország

¹ FCO 95/2109 - Non-attributable briefs and other papers relating to Ireland. <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C16959931>, (Letöltés ideje: 2020. 02. 29.)

² SZANISZLÓ József: Nemzetközi terrorizmus 2. rész. Szakmai Szemle, 2005/2., p. 13. http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2005_2_szam.pdf (Letöltés ideje: 2019. 10. 05.)

³ FCO 95/2109 i. m.

⁴ TOMPKINS, Paul: Casebook on insurgency and revolutionary warfare; Volume II: 1962-2009. United State Army Special Operations Command, 2012, p. 398.

⁵ FCO 95/2109 i. m.

létrehozása, és az, hogy Nagy-Britannia legalább a szándékát fejezze ki az észak-írországi területről való kivonulásról 1975. január 1-ig, valamint az általános amnesztia kihirdetése.⁶

Szervezeti struktúra

Az **Általános Katonai Gyűlést** (General Army Convention), kétévente minimum egyszer kellett összehívni, azonban, ha a delegáltak többsége kérvényezte a gyűlés elhalasztását a Katonai Tanácsnál, úgy az kitolható volt két éven túlra is. Az egyetlen feladata a tizenkét fős vezérkar tagjainak kijelölése volt. Fontos megjegyezni, hogy a gyűlés nem tartozott a szervezet közvetlen vezetési struktúrájához. Egy összehívott gyűlés volt, aminek taglétszáma 100-200 fő között ingadozott, akiket az Ír Köztársasági Hadsereg szervezeteiből bíztak meg a gyűlésen való részvételre és képviselőre. A Katonai Tanácsból általában a kiemelt tagok vettek részt, úgymint a főparancsnok, a főhadsegéd és a hadigazdálkodásért felelős főbiztos.⁷

A **Vezérkart** (Army Executive) tizenkét veterán alkotta, akik régóta a szervezetben tevékenykedő, nagy tapasztalattal rendelkező személyek voltak.⁸ Általában hathavonta ülésezett az alapszabályzat alapján, de ezen gyakoriság a tagok beleegyezésével módosítható volt. Feladata, hogy kijelölje a Katonai Tanács hét tagját. Fontos, hogy a Vezérkar tagjai saját magukat nem nevezhették a Katonai Tanács tagjának, amennyiben mégis megválasztottak egy vezérkari tagot, úgy az összeférhetlenség miatt csak egy tisztséget tölthetett be – a megválasztott döntötte el, hogy melyik tisztséget fogja betölteni. Az alapszabály szerint minden tagnak hat helyettest kellett megneveznie, akik bármilyen eshetőség esetén azonnal pótolni tudták. A Vezérkar további feladata volt, hogy figyelemmel kísérje a Katonai Tanács tevékenységét, hogy az megfeleljen az Általános Katonai Gyűléseken meghatározottaknak.⁹

A **Katonai Tanács** (Army Council) az Alapokmány szerint a legfelsőbb irányítói testület volt, ha az Általános Katonai Gyűlés nem ülésezett vagy működött éppen. Általánoságban a legfelsőbb vezetői szint, ami felelős volt a szervezet által felállított nagy stratégia kivitelezéséért.¹⁰ A tevékenységi körébe tartozott többek közt a katonai műveletek, rajtaütések, támadások megtervezése. Lehetősége volt továbbá ideiglenes békemegállapodást kötni a Tanács többségi szavazatai alapján, de a tartós, hosszútávú békemegállapodást az Általános Katonai Gyűlésnek

⁶ TOMPKINS i. m. p. 402.

⁷ VERESS Gábor – BÁCS Zoltán György: Az észak-írországi terrorizmus – Politikai és szakmai útkeresés a fegyveres harctól az integrációig. Terror&Elhárítás, 2017/3., pp. 122-123. http://epa.oszk.hu/02900/02932/00012/pdf/EPA02932_terror_elharitas_2017_3_113-167.pdf (Letöltés ideje: 2019. 10. 10.)

⁸ JACKSON, Brian A.: Provisional Irish Republican Army. In: Sz.n.: Aptitude for Destruction Volum II. RAND Corporation, Santa Monica, 2005, p. 96.

⁹ HORGAN, John – TYLOR, Max: The provisional irshi republican army: Command and functional structure. In: Terrorism and Political violence, 1997/3., pp. 4-5. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09546559708427413> (Letöltés ideje: 2019. 08. 03.)

¹⁰ JACKSON i. m. p. 96.

ratifikálni kellett. A Tanács létszáma feltételezések szerint hét fő volt és havonta legalább egyszer ülésezett. Az ülésekre vendégeket is meg lehetett hívni a felsőbb szintről, de vélhetően nem volt állandó formációja, minimum három vagy négy fő kellett egy gyűléshez. Ezen ülések alkalmával megvitatták és ellenőrizték a stratégia teljesítésének ütemét, a taktikát és a leendő műveleteket. A műveletek során a tervező és szervező feladatok mellett ellát(hat)ott egy vétó-jogkört is, amennyiben nem értett egyet valamelyik szervezeti egység által kivitelezendő művelettel.¹¹ A Tanács a feladatok és műveletek sikeres teljesítése érdekében létrehozott egy általános főparancsnokságot, amit csak a vezérkari főnök irányíthatott. 2002-ig összesen kilenc vezérkari főnök volt hivatalban, az első vezérkari főnök Seán MacStiofáin volt.¹² Az 1970-es években létrehozott területi parancsnokságokat is alá sorolták, ami koordinálóként és összekötőként funkcionált a parancsnokságok és a Katonai Tanács közt. Továbbá a Katonai Tanács felállításakor választottak egy titkárt, elnököt és vezérkari főnököt is.¹³ 1938 decemberében a szerződésellenes képviselők a Katonai Tanácsnak adták át a kormányzást, ezzel vált a republikánusok által elfogadott kormányutódnak.¹⁴ A szervezeten belül őket tekintették ezért továbbra is a republikánusok az 1918-as ír parlamentjének, és megfeleltek a köztársaság kormányzatának. A kormányzatként való értelmezés lehetőséget adott törvények elfogadására és a kettévált Írország fölötti igazságszolgáltatási feladatok irányítására.¹⁵

Főparancsnokság (General Headquarter) általában 50-60 fős személyzettel dolgozó szervezeti egység, felelt a Katonai Tanács által meghatározott irányelvek betartásáért, fenntartási és egyéb feladatokat végzett. Székhelye általában Dublinban volt.¹⁶ Tevékenységét tíz részlegre osztották fel:¹⁷

- Műveleti részleg: Feladata volt az ideiglenes IRA műveleteinek ellenőrzése, vezetője a műveleti parancsok, de hatásköre csak az Ír-szigetre terjedt ki.
- Külföldi műveleti részleg: Vezetője az „angliai tiszt” vagy „külföldi tiszt” néven ismert. Felelős volt minden Angliában történő PIRA-tevékenységért. A főparancsnokság ezen részlege felelt minden, a szervezet által az Ír-szigeten kívül végzett cselekedeteiért is, úgymint toborzás, fegyverbeszerzés, logisztikai feladatok.
- Biztonsági részleg: A szervezet belső biztonságáért felelt, vezetője a főhadsegéd volt. Figyelt az ideiglenes IRA-ban és a biztonsági erőkhöz keletkezett biztonsági résekre.
- Gazdálkodási részleg: A részleg élén egy biztos állt. Ellenőrzése alatt tartotta az IRA beszerzéseit, utaztatási és szállítási műveleteit, raktárak és fegyverkészlet nyomon követését.

¹¹ HORGAN – TYLOR i. m. p. 5.

¹² TOMPKINS i. m. p. 396.

¹³ HORGAN – TYLOR i. m. pp. 6-7.

¹⁴ DRAKE, C. J. M: The provisional IRA: A case study. In: Terrorism and Political Violence, 1991/ 2., p. 43. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09546559108427103> (Letöltés ideje: 2019. 09. 23.)

¹⁵ FCO 95/2109 i. m.

¹⁶ TOMPKINS i. m. p. 396.

¹⁷ HORGAN – TYLOR i. m. pp. 10-18.

- Pénzügyi részleg: Az ideiglenes IRA az 1970-es évektől külső, működésétől mondhatni független bevételi forrásokra is támaszkodott: az adománygyűjtésre. A különböző pénzszerzési eljárásokra külön szakembereket alkalmaztak – például pénzmosásra könyvelőket és bankárokat.
- Kiképzési részleg: A szervezeten belüli egységes alapkiképzésért felelős részleg, tevékenységüket a Déli Parancsnokság irányításával végezték. Az alapkiképzés az önkéntesek szintjétől függött – oktatás, lőfegyver-képzés és lökiképzés, robbanóanyag-ismeret, fizikai felkészítés –, de mindenki részére a történelmi oktatás is megtörtént.
- Műszaki részleg: A részleg felelős volt a PIRA műveleteinek műszaki biztosításáért, valamint kutatásokat és kísérleteket folytatott a fegyverek, robbanószerkezték fejlesztése érdekében. Ide tartozott a hordozható aknavető, kábítógránátok, improvizált robbanóeszközök (IED), autókba rejtett bombák vagy meglepő csapdák (booby traps), rádiók kikísérletezése, fejlesztése. A határmenti ellenőrzések és az észak-írországi területek hermetikus körbezárása a szervezetet megfosztotta a külső fegyverutánpótlásoktól, ezért például saját robbanóanyagot fejlesztett ki és alkalmazott.
- Oktatási részleg: Alapvető oktatást biztosítottak az önkénteseknek az alapkiképzés során, ezért főként a kiképzési részleg tevékenységét segítette.
- Hírszerzési részleg: Az önkénteseket készítette fel a forráselemzésre, információ értékelésre és elemzésre, mert a tagok egyben a szervezet információszerzői is voltak. Minden információ hasznos volt, ha másra nem, akkor propaganda céljából, ezért az önkénteseknek jelentési kötelezettségük volt.
- Sajtó részleg: Vezetője általában az *An Phoblacht/ Republican News* szerkesztője volt, mert ez egyben a szervezet hivatalos kommunikációs platformja is.

Az **Északi Parancsnokság** megnevezés jelentette egyben a műveleti területet és a szervezeti irányítási struktúrájában betöltött pozícióját. Műveleti terület szempontjából a parancsnokság alá tartozott Észak-Írország hat megyéje és a határmenti területek – Donegal, Leitrim, Cavan, Monaghan, Louth. Az IRA számára ez a parancsnokság jelentette a műveleti parancsnokságot, és ezért a legfontosabb feladatokat is ez látta el.¹⁸ A Főparancsnokság és a Katonai Tanács különös figyelmet fordított ezért a parancsnokság működésére és hogy a végrehajtott akciók, műveletek összhangba legyenek a stratégiai és taktikai irányokkal. Strukturálisan a brigádok, parancsnokok és az Aktív Szolgálati Alegységek tartoztak ide.¹⁹ Irányítás szempontjából öt brigád tartozott alá: Belfast, Londonderry, Donegal, Armagh és Tyrone-Monaghan.²⁰ Minden brigádba általában három vagy négy Aktív Szolgálati Alegység tartozott. Érdekes, hogy amíg az Egyesült Királyság hadserege 1972-ben nem kezdett el aktívan fellépni az ideiglenes IRA toborzása és vezetése ellen, az Északi Parancsnokságot is déliek irányították, és csak 1972 után érvényesült a

¹⁸ TOMPKINS i. m. p. 395.

¹⁹ HORGAN – TYLOR i. m. p. 7.

²⁰ VERESS – BÁCS i. m. p. 123.

területi alapon történő irányítás – az Északi Parancsnokság vezetését inntől Belfastból irányították.²¹

A **Déli Parancsnokság** alá tartozott Írország maradék 21 megyéje. A parancsnokság jóval kisebb volt, mint az északi, azonban strukturálisan az északival azonos, de csak egy brigád tartozott az irányítása alá. Funkcionálisan az Északi Parancsnokság támogató logisztikai feladatait látta el.²² Fő feladatai az önkéntesek képzése, aktív önkéntesek anyagi igényeinek kiszolgálása, raktárak fenntartása volt a PIRA egész működési területén. Bár Déli Parancsnokság az elnevezése, de ide tartozott a menedékházak fenntartása is. A hatóságok úgy sejtik, hogy csak Munster tartományban – Cork, Clare, Kerry, Limerick, Tipperary és Waterford megyék – 230 menedékházat tartottak fenn. Az Aktív Szolgálati Alegységek száma 70-85 db volt és csak Limerick és Kerry megyékben – ami az IRA bázisaiként szolgált – összesen 60-70 fő. Az egész parancsnokság működésért és hatékonyságáért 15-20 fő felelt. A két parancsnokság közötti funkcionális eltérések miatt a döntéshozatalban is az Északi Parancsnokság rendelkezett nagyobb befolyással.²³

1. ábra: Az Ír-sziget megyei térképe²⁴

²¹ TOMPKINS i. m. p. 406.

²² Uo. pp. 395-396.

²³ HORGAN – TYLOR i. m. p. 9.

²⁴ Forrás: https://s3.amazonaws.com/photos.geni.com/p13/df/c9/0d/4d/5344483beb6335bd/kiq78wuj_original.jpg (Letöltés ideje: 2020. 02. 29.)

A helyi, első szintet az **Aktív Szolgálati Alegységek** (Active Service Unit) jelentették. Önkéntes, 5-12 fős csoportokat tömörített magába, akik a katonai műveleteket hajtották végre.²⁵ Körülbelül 500-700 alegység volt koncentráltan az észak-írországi területen az Északi Parancsnokság irányítása alatt, míg 70-85 alegység a Déli Parancsnokság felügyeletével működött. Az alegységeket felosztották, működési helyük szerint városira és vidékire. Egy-egy Aktív Szolgálati Alegység meghatározott műveleti képességgel rendelkezett – robbantás, rablás, hírszerzés és felderítés. Azonban minden alegység struktúrája megegyezett, egy parancsnokból és négy önkéntesből állt. A parancsnok munkáját segítette egy hírszerző tiszt és egy oktatási tiszt.²⁶ A részidős önkéntesek, akik rendelkeztek hétköznapi foglalkozással és munkahellyel, de szabadidőjükben az ideiglenes IRA keretében tevékenykedtek. Az alegység csak az önkéntes által tökéletesen ismert környezetben működött, ezáltal biztosítva a művelet sikerességét és az alegység túlélési képességét. A főállású önkéntesek, akik bár létszámban jóval kevesebben voltak a részidősöknél, nem rendelkeztek hétköznapi munkahellyel, így az egészségügyi vagy szociális rendszerét sem vették igénybe.²⁷ Heti fizetést kaptak, de a szervezet alapfelvetése, hogy minden aktív szolgálati alegység gondoskodjon a saját anyagi forrásáról. Tevékenységük nem korlátozódott az északi területekre, hanem Angliában és az Ír Köztársaságban is működtek. Elméletben az egyes önkéntesek nem ismertek senkit az alegységből, csak a parancsnokukat, és a parancsnok is csak a brigádvezetőt ismerte.²⁸

A klasszikus katonai hierarchián alapuló struktúrát az 1977-ben letartóztatott Seamus Twomey – belfasti parancsnok – dublini lakásán talált dokumentumok miatt átalakították sejtszerkezetűvé.²⁹ A zászlóaljok átalakultak Aktív Szolgálati Alegységekbe, amivel kialakultak a kis és gyors alegységek. A fontos pozíciókba fiatal, a biztonsági erők számára még ismeretlen emberekre cserélték az ismert veteránokat. Az alegységek továbbá nem hajthattak végre műveleteket az őket ismerő területeken, egy másik teljesen ismeretlen területen kellett dolgozniuk, azonban a módszer és a célpont szempontjából nagyobb autonómiát kaptak.³⁰ A műveleteket tizenhat Aktív Szolgálati Alegységbe rendezett csoport végezte. Az újrászerveződés következtében tíz alegység működött a déli határnál és hat északon.³¹

²⁵ DRAKE i. m. p. 47.

²⁶ HORGAN – TYLOR i. m. p. 18.

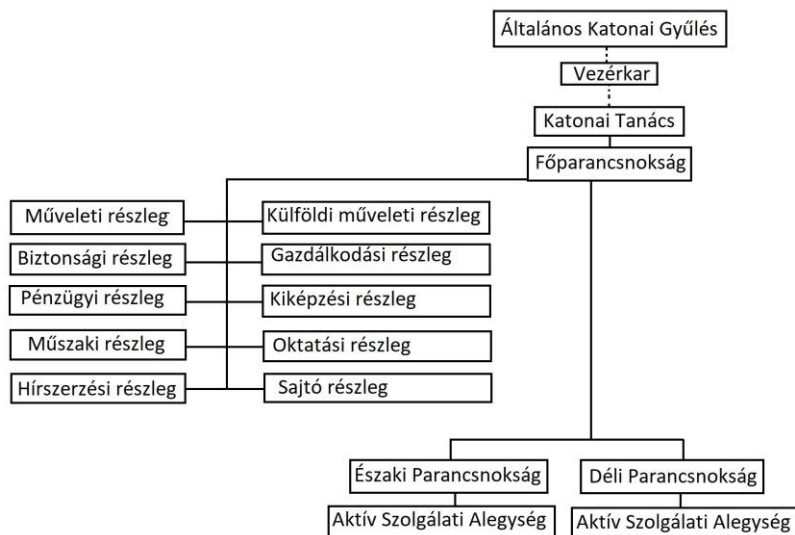
²⁷ TOMPKINS i. m. p. 411.

²⁸ HORGAN – TYLOR i. m. pp. 18-20.

²⁹ DEMKÓ Attila: Távolmaradás, politikai ellenállás, fegyveres ellenállás és együttműködés: Az Ír nemzeti mozgalom stratégiai Észak-Írországból (1921-1998), ELTE BTK, Budapest, 2008, p. 114.

³⁰ HORGAN – TYLOR i. m. pp. 21-23.

³¹ Sz.n.: Operation Banner – An analysis of military operation in northern Ireland. Ministry of Defence, London, 2006, p. 2-3.

2. ábra: Az Ideiglenes Ír Köztársasági Hadsereg struktúrája³²

Külföldi kapcsolatok

Az I. világháborút követően és a hidegháború idején a **Szovjetunió** megjelenik, mint külföldi kapcsolat, és az IRA ügyének lelkes támogatója. 1923-ban követek – 80 fő ismert – is utaztak a mai Oroszországi Föderációba, főként fegyvervásárlás céljából.³³ 2001-ben visszatért az Oroszországi Föderációval való kapcsolat, amikor 20 db AN-94 Abakan gépkarabélyt vásároltak a Nagypénteki Egyezmény ellenére.³⁴

Líbia és Moammer Kadhafi elnök hivatalosan is támogatta az IRA-t. 1972. március 8-án Kadhafi elnök 5 tonna fegyver- és lőszerzállítmányt indított útnak a Claudia nevű hajó fedélzetén az ideiglenes IRA megsegítésére.³⁵ A Claudia rakományához hasonlóan két másik hajó elérte végül az ideiglenes IRA-t. 1977 és 1978 között a feltételezések szerint 7 tonna fegyver, köztük RPG-7 kézi páncéltörő került a szervezethez. 1984-1985 során ismét megélénkült a kapcsolat Líbiával. 1986-ban az Egyesült Királyság felfüggesztette a diplomáciai kapcsolatokat, mert a londoni Líbiai nagykövetség területén lelőtték Yvonne Fletcher rendőrt. Líbia nyíltan engedélyezte, hogy az ideiglenes IRA tagjai kiutazzanak, és főként kézfegyvereket, Semtexet, páncéltörő és légvédelmi rakétákat szállítsanak Írországba, Máltá segítségével. (Bal)szerencse volt, hogy Líbiát több nyugati állam is folyamatos megfigyelés alatt tartotta, Máltát pedig megszállta a brit hírszerzés. 1985 augusztusában elindult az újraéledt diplomáciai kapcsolatokat követő első nagyobb szállítmány a Casamara fedélzetén. 1986 júliusában 14 tonna

³² Forrás: JACKSON, Brian: A.: Provisional Irish Republican Army. In: Sz.n.: Aptitude for Destruction Volum II. RAND Corporation, Santa Monica, 2005, p. 96.

³³ BELL, J. Bowyer: The secret army: The IRA. Transaction Publisher, London, 1997, p. 64.

³⁴ Sz.n.: The IRA foreign links. In: Strategic Comment, 2003/5., p. 2.

³⁵ BELL i. m. p. 398.

fegyverszállítmány érkezett, köztük SAM-7 (orosz nevén Sztrela) vállról indítható föld-levegő rakétákkal. 1986 októberében újabb 80 tonna fegyverszállítmány érkezett Észak-Írországra, amit a hatóságok nem foglaltak le – a rakomány becslések szerint 1 tonna Semtex, 10 SAM-7, RPG-7, DSK 12,7 mm légvédelmi géppuska, AK-47 gépkarabély és lőszer volt.³⁶

Palesztinában az al-Fatah szervezettel állt üzleti kapcsolatban az ideiglenes Ír Köztársasági Hadsereg. 1977 novemberében Antwerpenben megállították a Towerstream nevű hajót, amin az al-Fatah jelölésével is találtak fegyvereket tartalmazó dobozokat. Később, 1979 márciusában az ideiglenes IRA vezetőjének noteszában találtak egy palesztin telefonszámot, aminek tulajdonosát kihallgatták, és később kitiltották az Egyesült Királyságból. 1981 augusztusában két Sinn Fein-tagot³⁷ – Liam Kellyt és Denis Donaldsont – hallgatott ki a francia rendőrség, a gyanú szerint mindketten több hetet töltöttek el palesztin kiképzőtáborokban. 1982 júliusában a Sinn Fein a beflasti Felon's Clubba szervezett kiállítást „*Palestine, Ireland – One struggle*” (Palesztina, Írország – Egy harc) címmel.³⁸

Spanyolországban a Baszk Haza és Szabadság (Euskadi Ta Askatasuna - ETA) szervezettel tartott fenn jó kapcsolatot az ideiglenes IRA 1974-től. 1972-ben az ETA – a szervezet szakadását követően az ETA politikai-katonai szárnya – segítette az ideiglenes IRA-t fegyverrel és utánpótlással, majd a kapcsolatok tovább erősödtek.³⁹ Közös kiképzéseket szerveztek, vagy felváltva küldtek tagokat egymáshoz kiképzés céljából. A szervezetek megosztották egymással a technológiai fejlesztéseket és az alkalmazott taktikákat.⁴⁰ Ezt José García Gómiz⁴¹ is megerősítette, miszerint számos, Spanyolországban, az ETA által elhelyezett robbanóeszköz nagyon hasonló volt az Egyesült Királyságban és Észak-Írországra az ideiglenes IRA által használtakéhoz. 8 tonna Goma-2 bányászathoz használt ipari robbanóanyag tűnt el az évek során Santanderben, amiből José García Gómiz feltételezése szerint az ideiglenes IRA is kapott. A szervezetek politikai szárnyai – az ideiglenes IRA részéről a Sinn Fein, az ETA oldaláról a Párt a Baszk Forradalomért (EIA) – találkozókra és konferenciákra is rendeztek Spanyolországban. Ilyen volt például 1979 januárjában a San Sebastianban tartott találkozó is, ahol csatlakozott az Organizacao Unitaria de Trabalhadores (OUT) portugál, radikális munkáspárt is. A találkozón a három országban történt forradalmi problémákról tartottak egyeztetéseket a résztvevők. 1981 közepén Galíciában létrehoztak egy, az ideiglenes IRA éhségstrájkjaival szimpatizáló bizottságot, ami számos tüntetést szervezett az angol kormány ellen. 1981 októberében tömegfelvonulások zajlottak Valenciában az ideiglenes IRA bebörtönzött tagjainak

³⁶ BELL i. m. pp. 568-570.

³⁷ Az Ír Köztársasági Hadsereg politikai pártja

³⁸ FCO 9/4229 – Terrorism in Spain: ETA.

<https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C14755810>, (Letöltés ideje: 2020. 02. 29.)

³⁹ JACKSON i. m. p. 120.

⁴⁰ FCO 9/5487 – Terrorism in Spain.

<https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C16732263>, (Letöltés ideje: 2020. 02. 29.)

⁴¹ A Guardia Civil „Tedax” tűzszerész csoport parancsnoka volt az 1970-es évek folyamán.

támogatásáért – hivatalosan a HM Prison Maze és a HM Prison Armagh börtönökben fogvatartott személyek helyzetéért.⁴²

Egyesült Államok és az ír függetlenségért harcoló csoportok és mozgalmak közti kapcsolat már régóta fennállt – az 1858-as Fenian-mozgalom⁴³ amerikai ágának megteremtésével –, ehhez hozzátartozott az USA 15 millió ír kötődésű lakosa, egyben a legnagyobb támogatója is volt az ügynek. Bernadett Devlin westminsteri parlamenti képviselői megválasztását követően az Egyesült Államokba utazott és az Észak-Írországi Polgárjogi Egyesület, valamint az ír szenvedések csökkentésére 1969-ben 92.000 dollárt gyűjtött össze. Létrehozták a National Association for Irish Freedom (NAIF) szervezetét, ami megközelítőleg 125.000 dollárt gyűjtött 1973-ig az IRA számára.⁴⁴ A további adományokat az Irish Northern Aid Committee (INAC) keretében gyűjtötték, ami az ideiglenes IRA hivatalos ügynöksége volt az Egyesült Államokban. Az olyan nagyobb eseményeken gyűjtötték, ahol az ír közösség nagyobb számban képviseltette magát. Köztudott, hogy az INAC keretében 1971 és 1973 közt Joe Cahill IRA-vezető nevére 823.500 dollárt utaltak át, de 1973-ban Joet letartóztatták fegyvercsempészet miatt.⁴⁵ Az Egyesült Királyság katonai hírszerzése feltételezése szerint az IRA által használt fegyverek 75%-át az Egyesült Államokban gyártották – bár nem mindet csempészték be közvetlenül az Egyesült Államokból. A fegyvercsempészet azonban így is jelentős volt, 1974 és 1975 között 158 db AR-15 gépkarabélyt⁴⁶, 1 db géppuskát, 6 db maroklőfegyvert, 20 db egyéb félautomata fegyvert és 18.600 db löszert foglaltak le, ami csak az Egyesült Államokból származott. A fegyvercsempészet mellett a Tengerentúlon Paul O’Dwyer ír születésű amerikai ügyvéd és politikus létrehozta az American Committee for Ulster Justice (ACUJ) szervezetét a polgári jogokért és a politikai lobbierért.⁴⁷

Módszerek, eljárások

Az IRA mindkét szárnya megpróbálta a nyílt katonai célpontok támadását, de inkább a támadások romboló erejét használták ki – az anyagi kár és civil áldozatok számának növelését. Taktikájukban ezért prioritást élvezett a bomba és a lőfegyver alkalmazása, azonban a célpontnak tekintett tömeget alkalmazták fedésre és menekülésre is.

A robbanóanyaggal elkövetett támadások az IRA egyik fő módszerének (modus vivendi) nevezhető. A zselatinbombákat (gelignite bombs) főként a középületek megsemmisítésére használták fel, hogy propagandahatást érjenek el. Reprezentálva, hogy képesek stratégiai jelentőségű intézményeket lerombolni, a hétköznapi életet felforgatni, valamint cél volt a rivális szervezetek megfélemlítése is. A detonátorokat általában Skóciában gyártották, Ardeerben, a Nobel Explosive Company (NEC) gyárában, de 1971. augusztus 11-én egy házkutatást követően találtak Németországból származót is, amit a Herr Buescher cég importált

⁴² FCO 9/4229 i. m.

⁴³ Független Írország létrehozására alapított mozgalom

⁴⁴ FCO 95/2109 i. m.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ AR-15 az amerikai hadseregben rendszeresített M16-os gépkarabély polgári változata.

⁴⁷ FCO 95/2109 i. m.

Írországba. A robbanóanyagok három gyárból származtak, a már ismert NEC-től, az angliai Explosive & Chemical Products Ltd. (E&CP) és a dublini Irish Industrial Explosive Ltd. (IIE) – kivéve a később használt Semtexet.⁴⁸ A zselatinbombához azonban nem rendelkeztek megfelelő időzítőmechanikával, ezért az ilyen típusú bombák kiszámíthatatlanok voltak. Az előrejelzések, amiket maga a szervezet hajtott végre betelefonálásokkal így értelmetlenek és használhatatlanok voltak többségében. Veszélyt jelentett magukra a bombakészítőkre is a kiszámíthatatlanság, ezért halt meg például 1971. szeptember 23-án Gerard O’Hare és Rose Curry – 17 és 15 éves fiatalok – amikor véletlenül felrobbantották magukat.⁴⁹ A zselatinutánpótlás is akadozott, ezért műtrágya-alapú robbanószerrel kezdtek kísérletezni. 1972 márciusától a robbanóanyag mellett a hordozóeszközben is váltottak az autóra és teherautóra. Előnye volt, hogy az eddigieknél nagyobb robbanóeszközt tudtak használni és az élesítés észrevehetetlenné vált, hátránya volt viszont, hogy a beszerelés észlelhető volt. Következésképpen lett az ellenőrző pontok felállítása a biztonsági erők részéről. 1972. július 21-én történt „Véres péntek” (Bloody Friday) alkalmával Belfastban 20 autóra rejtett IED robbant, ami megközelítőleg 1 óra és 15 percen keresztül tartott. A robbantások alatt kilenc ember meghalt és 130 megsérült. A következő években ezért ezt a módszert folyamatosan csökkentették és a mesterlövészek alkalmazása vált dominánssá, vagy csak kisebb akciókat hajtottak végre.⁵⁰ Ismert módszer volt még a civil autók lopása helyett az autók eltérítése és a vezető megfélemlítése, majd a megfélemlített sofőr szállította a saját kocsijával a robbanóeszközt a célba. A megfélemlítés mellett gyakran leszíjazták, bekötötték a gépkocsivezetőt. A szervezet számára ez humánerőforrás-megtakarítást és biztosabb eljárást jelentett, csökkent a lebukás esélye.⁵¹ A fejlövés és gránáttal az árulók vagy feltételezett kémek kivégzésére alkalmazott eljárás az újabb kémektől való elrettentés érdekében született.⁵² Másik módszer az életre való megnyomorítás volt – általában az egyik láb térdnél való ellövése módszert alkalmazták.⁵³

1974-től a szervezet a távirányítós robbantással kezdett el kísérletezni – elsőként repülőgépmoделlek távirányítóival. Később a szervezet védjegyévé vált a távirányítással robbantott bombák alkalmazása.⁵⁴ A távirányítók frekvenciája állandó változtatásának Richard Johnson villamosmérnök ötlete vetett véget, aki az időjárás-előrejelző rádiók frekvenciáját javasolta. Európában nem használták a 16,55MHz frekvenciát, ezért a PIRA zavartalanul használhatta a merényletekhez. Amint a biztonsági szolgálatok kifejlesztették saját frekvenciazavaró eszközüket, új frekvenciát kellett találni, de néhány bombát felszereltek önmegsemmisítő mechanizmussal is.⁵⁵

A plasztik robbanószerkeket általában a szállodáknál, vendéglőknél, kocsmáknál, boltoknál és szolgáltatóknál alkalmazták az általános félelem

⁴⁸ DEFE 70/1476 - Operations in Northern Ireland: control of explosives and detonators. <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C16896589>, (Letöltés ideje: 2020. 02. 29.)

⁴⁹ Uo.

⁵⁰ TOMPKINS i. m. pp. 403-404.

⁵¹ DRAKE i. m. p. 50.

⁵² BELL i. m. p. 82.

⁵³ CREVELD, Martin Van: The changing face of war. Presidio Press, New York, 2007, p. 230.

⁵⁴ TOMPKINS i. m. p. 400.

⁵⁵ JACKSON i. m. pp. 101-102.

kialakítására és fenntartására. Erre példa az 1971. augusztus 25-én felrobbantott belfasti Electricity Board for Northern Ireland öltözőszekrényében elrejtett bomba, ami 30 női alkalmazottat sebesített meg és 1 embert megölt. Ide sorolható még 1972. január 26-án a belfasti Telephone Exchange irodájába küldött 45 kg bomba, amit a robbanás előtt megtaláltak, de a 100 alkalmazottából 40 ember életét közvetlen veszélyeztette.⁵⁶ Használtak továbbá „Togel”-t, egy nitroglicerin alapú robbanóanyagot, amit hivatalosan Észak-Írországból a gyárak sosem értékesítettek.⁵⁷

A katonai célpontokat mozgás közben robbantották fel. Csapatmozgás során aknával, vagy a határ közelében tervezett rajtaütéssel és a határ másik oldaláról hozták működésbe a bombát kézi vezérléssel. Egy hosszú gyújtószinórral hozták működésbe, amit a földre temetve álcáztak. A kézi robbantással nagyobb pontosságot értek el, mert csak azt robbantották fel, amit szerettek volna – lehetőségük volt a robbantás elhalasztására is – és nem következhetett be korai robbanás sem. 1971-ben elkezdték a mozdíthatatlan bombákat is kifejleszteni, ami élesítést követően mozdíthatatlan volt, vagy robbant – ezáltal lassították vagy teljesen lehetetlenné tették a hatástalanítását.⁵⁸

A szervezet használt még benzinbombákat, és házilag készített improvizált robbanóeszközöket is – például tejesevényekbe raktak robbanószert és hatásmenővelőként szögeket, üvegdarabokat használtak a nagyobb emberi veszteség és anyagi kár elérése miatt. Hátránya, amiért használatuk folyamatosan csökkent, hogy például a dobónak közel kellett lennie a célponthoz, hatóköre a többi formához képest kicsi, a menekülés pedig nem garantált. A benzinbomba emellett még könnyen észrevehető volt, főleg éjszaka, amikor meg kellett gyújtani. A szögbombát a biztonsági erők visszavonulásakor, laktanyákba való visszatéréskor alkalmazták általában.⁵⁹ A meglepő csapdák használata is jellemző volt, így például 1973-ban a Katonai Tanács döntése alapján az ideiglenes IRA gazdasági, politikai, katonai és igazságszolgáltatáshoz köthető célpontokat választott – ennek ellenére London számos híres, sűrűn látogatott boltjainál, szolgálaton kívüli biztonsági erők tagjai és nyomozók ellen alkalmazták a meglepő csapdákat.⁶⁰ 1982. június 2-án egy rablás utáni nyomozás során, a rablók által használt motorokkal megegyezőkre szereltek bombákat, és elhelyezték őket a menekülési útvonalon. A nyomozóknak a hideg motor tűnt fel, és ez mentette meg az életüket is, mert nem maradtak a motorok közelében.⁶¹

A szervezet által a gazdasági károkozás, a politikai káosz és a fent említett célok elérése érdekében 1981. február 6-án megtámadták és felrobbantották a Nellie M brit teherhajót Lough Foyleben. Lough Foyle eredetileg Írország fennhatósága alá tartozott, azonban Észak-Írország státusza miatt végül az Egyesült Királyság felügyelete alatt állt – ténylegesen azonban Írország és az Egyesült Királyság is

⁵⁶ FCO 95/2109 i. m.

⁵⁷ DEFE 70/1476 i. m.

⁵⁸ JACKSON i.m. p. 101.

⁵⁹ FCO 95/2109 i. m.

⁶⁰ TOMPKINS i.m. p.405.

⁶¹ DEFE 25/532 - Northern Ireland: operations and intelligence.

<https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C16516999>, (Letöltés ideje: 2020. 02. 29.)

felügyeleti jogot formált a terület felett. A hajótársaság kárpótlási igényt nyújtott be végül mind az ír, mind az angol állam felé, és utóbbi kormánytól egy ideiglenes, 20.000 font összegű folyósítási igényt is kérvényezett, amíg a közel 1.000.000 font kárrendezés sorsa eldőlt. A Garda Síochána⁶² nyilatkozata és a sajtó alapján a támadást egy tucat PIRA-tag és önkéntes követte el. A fedélzetre jutást követően a főgépész elmagyarázta és megmutatta a hajó részeit a támadóknak. Az AR-15 gépkarabélyokkal felfegyverkezett támadók a legénységet sértetlenül elengedték. Az önkéntesek a révkalauz-hajót használták a mentőhajók vontatására, amivel hét önkéntes is partra szállt. Az első robbanások egy órán keresztül tartottak, majd másnap hajnalban egy nagy robbanás történt, és a hajó félig elsüllyedt. Ezt később a Garda Síochána is alátámasztotta, miszerint sok apró lék keletkezett a hajótesten a robbanások következtében.⁶³

Margaret Thatcher ellen is elkövettek egy merényletet 1984. október 12-én a brightoni Grand Hotelben, a Konzervatív Párt konferenciájának idején. Szeptember 14-17 között Roy Walsh néven – eredeti nevén Patrick Magee – jelentkezett be egy PIRA-tag a 629. számú szobába.⁶⁴ A támadás előtt körülbelül 24 nappal helyezték el és időzítették a robbanóeszközt. Thatcher sérülés nélkül túlélte, de a szállodában jelentős kár keletkezett, és öt ember is életét veszítette.⁶⁵ A Thatcher ellen elkövetett merénylet az időzítők használatában bekövetkezett változást is jól példázza, amivel hetekkel vagy hónapokkal is lehet késleltetni a robbanást. A változást fokozta a Memopark-időzítők rendszeresítése is, amit polgári felhasználásban a parkolóórából még hátralévő idő mérésére alkalmaztak. A technikai fejlődést mutatta, hogy bevezették a szerkezeten belüli LED alkalmazását is, ami a bomba helyes beállítását jelezte, vagy egy független másodlagos időzítőt.⁶⁶

1987. november 8-án Enniskillenben robbantottak fel egy 13 kg össztömegű bombát, ami az akkor zajló háborús megemlékezés közben robbant fel. A robbanóeszközt egy régi iskola épületében helyezték el. A robbanás során tizenegy civil meghalt és 63 fő megsebesült. A PIRA vállalta érte a felelősséget, azonban a merénylet célpontja nem a civil lakosság volt, a robbanás baleset volt – ezért nem is történt figyelmeztetés sem a robbanás előtt.⁶⁷

A robbanószer-alkalmazás és a fegyveres támadások közé lehet sorolni az aknavetők használatát. A kezdeti próbálkozások egy vietnámi veterán „Yankee Joe” Conlon nevéhez köthetőek. A MARK 1-es aknavető működési elve alapján egy 8 mm átmérőjű lövedéket ejtettek egy rézcsőbe, aminek az alján található tüske indította a lövést. A csőben való berobbanás megakadályozására a cső száját egy fémlappal fedték le, amit nejlonnal rögzítettek, ezáltal biztosítva a biztonságos

⁶² Ír Köztársaság rendőrsége

⁶³ CJ 4/4050 – Provisional IRA attack on coal ship Nellie M in Lough Foyle: issues of compensation to the ship's owners and questions of sovereignty over the waters of Lough Foyle. <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C14208741>, (Letöltés ideje: 2020. 02. 29.)

⁶⁴ VERESS – BÁCIS i. m. p.140.

⁶⁵ TOMPKINS i. m. p. 405.

⁶⁶ JACKSON i. m. pp. 102-103.

⁶⁷ CJ 4/7421 – Provisional IRA bomb attack at Enniskillen, November 1987. <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C16921667>, (Letöltés ideje: 2020. 02. 29.)

távolságról való indíthatóságát. A MARK 6 egy hagyományos cső és háromlábú fém aljzattal rendelkezett, hatótávolsága 1.200 m volt, amit általában plasztik robbanószerrel töltöttek meg. A MARK 7 egy gázpalack nagyságú és átmérőjű csövekből állt, és a gyártás során meghatározó szempont volt az autóval való szállíthatóság.⁶⁸ A MARK 10-es tipikusan az IRA házilag barkácsolt aknavetője volt, három darab oxigénpalackból állt össze, amit egy gumírozott aljú állványra erősítettek. A hajtóanyag cukor és nátrium-klorid volt, elektromos indítási rendszerrel. Előnye, hogy egy furgonba is befért, és a támadásokhoz elég volt egy üres parkoló a célponthoz nem túl közel, ahol volt elég hely kivenni az állványt a furgonból. 1985. március 28-án a Downing Street elleni merényletnél 180 méterről lőtték ki a gránátokat.⁶⁹ A MARK 11 a MARK 10 fele volt – nagyságban és súlyban –, de a hatótávolsága a duplája. A MARK 13 egy rövidhatótávú, záródugós gránátvető, ami egy 200 literes olajoshordó nagyságú, 323 kg súlyú lövedéket lőtt ki – formailag hasonló a mélyvízi bombához –, hordozóeszköze általában furgon vagy kisteherautó volt. A MARK 15 egy, az 1990-es években kifejlesztett, a MARK 10 és MARK 13 tulajdonságainak keresztezésével létrejött lövedék volt. Felépítése egy ipari gázcső, ami képes egy méter hosszúságú és 70 kg súlyú töltetet maximum 150 m távolságra kilőni.⁷⁰ A gránátvetők használatának célja egyértelműen anyagi vonzatú károkozás volt. 1985. február 25-én ez változott, amikor MARK 10 gránátvetők használata során eltalálták az Ulsteri Királyi Rendőrség étkezdéjét, ami kilenc halálos áldozatot jelentett. Ezt követően a rendőrségi és katonai objektumokat elkezdték megerősíteni.⁷¹ 1994. március 9-12 között három alkalommal próbálta meg működésképtelenné tenni a Heathrow Nemzetközi Repülőtér a PIRA a MARK 15 gránátvetők használatával. Végül mind a három kísérlet csak az ideiglenes kiürítésekkel okozott „átmeneti üzembavart”, de a kifutópályákban nem sikerült kárt tenni, mert a lövedékek nem robbantak fel.⁷²

Módszerként alkalmaztak még fegyveres támadásokat is, ahol általában nagy torkolati sebességgel rendelkező fegyvereket használtak, amelyek ezáltal átütötték a célpontokat – főként emberi szövetek esetében. Kedvelt eljárás volt, mert lövedék nélkül nehéz az elkövetőt megtalálni, valamint az IRA is letagadhatta felelősségét. A fegyveres rajtaütések célpontjai általában a biztonsági erők voltak. Nyílt összeütközés formájában a rajtaütést ritkán alkalmazták, általában egy magas épületről nyitottak tüzet, mesterlövészek alkalmazása is előfordult, de a város tulajdonságai miatt korlátozottan.⁷³ 1983. augusztus 1-jén sikertelen rajtaütési kísérletet tettek Browning géppuskával a crossmagleni katonai bázison. Fegyveres támadásokhoz sorolandók még a kézi gránátvetővel elkövetett akciók is – a támadások mellett lélektani műveletekhez és propagandaként is használták, katonai szervezetként való jelképként. 1972-től éleslövészet és gyakorlati tapasztalat nélkül, de bevezették az alapkiképzésbe is ezek használatát. A külső beszállítótól való függés elkerülése végett az 1980-as években kifejlesztették saját improvizált

⁶⁸ BIJL, Nick Van Der: Operation Banner – The british army in northern ireland 1969-2007. Pen&Sword, Barnsley, 2017, p. 136.

⁶⁹ BELL i. m. p. 623.

⁷⁰ Sz.n.: Operation Banner – An analysis of military operation innorthern ireland. Ministry of Defence, London, 2006, p. 5-12.

⁷¹ BIJL i. m. p. 136.

⁷² Uo. pp. 208-209.

⁷³ FCO 95/2109 i. m.

gránátvetőjüket, majd 1991-ben annak második generációját is.⁷⁴ 1983 júliusában a merényletek során Belfastban és Londonderryben számos alkalommal az RPG-7 mellett az M42 rakéta gránát is előfordult.⁷⁵

Minden IRA-műveletben előkészítésként részt vettek „bajkeverők” vagy az úgynevezett civil pajzs, akik a biztonsági erőket hergelték, amire a biztonsági erők nem válaszolhattak tömegosztatási eszközökkel – a „bajkeverők”, akik gyerekek is lehettek, köveket, üvegeket, szögbombákat, füstbombákat dobáltak. Alkalmazásuk célja a biztonsági erők megosztása és a fegyveres összecsapás kikényszerítése volt. A gyerekek mellett nőket is felhasználtak, bár csak a biztonsági erők követésére és helyzet meghatározására, később üzenethordásra. A helymeghatározás csapatmozgások vagy őrjáratok esetén a szemetesek zörgetése vagy sípok alkalmazásával történt.⁷⁶ Számos példa említhető a „bajkeverők” és mesterlövészek vegyes alkalmazására például 1975. augusztus 8-án Lower Fallsban rálöttek és kövekkel megdobálták a járőregységet, majd az elkövetők elmenekültek a helyszínről.⁷⁷

Sztrájk a letartóztatott PIRA-tagok körében vált népszerűvé, ami passzívan helyezett nyomást a brit kormányra – „piszkos tiltakozásnak” nevezték el. 1972. november 19-én letartóztatták a PIRA-vezető Seán MacStiofáint, aki letartóztatását követően az éhségsztrájk mellett nem volt hajlandó folyadékot elfogadni vagy elfogyasztani. Végül az éhségsztrájkot folytatta csak tovább, majd 57 nap után a PIRA parancsára felfüggesztette a sztrájkot, és 1973 áprilisában szabadult.⁷⁸ Az egyik ismert éhségsztrájkoló Bobby Sands PIRA-vezető és észak-ír parlamenti képviselő és kilenc másik republikánus társa volt. Sands 1981. május 5-én 66 nap éhezés után belehalt a tiltakozásba, pedig a PIRA is felszólította a sztrájk felfüggesztésére. A tiltakozók lassú halála folyamatos és fokozódó nyomást gyakorolt az Egyesült Királyságra. A nemzetközi támogatottság és tömegtüntetések ellenére sem változtatott álláspontján a kormányzat. A PIRA is fokozott politikai tevékenységbe kezdett, bár a politikusok kételkedve fogadták.⁷⁹ Közismert sztrájkok törtek ki továbbá az HM Prison Maze férfi és az HM Prison Armagh női börtönben – előbbiben négy fő majd hét fő, utóbbiban három fő kezdett éhségsztrájkba. A tüntetőknek veszténivalója már nem volt, a legtöbb elítélt legalább 20 évet vagy életfogytig tartó börtönbüntetést kapott, csak az HM Prison Maze hét sztrájkolója összesen legalább 718 év börtönbüntetést kapott.⁸⁰ Az éhségsztrájk mellett alkalmaztak még „takaró sztrájkot” is. A börtönök szabályzata alapján a fogvatartottak kötelesek voltak ruhát viselni a cellán kívül, amit a sztrájkolók megtagadtak. A „Takaró sztrájk” leghíresebb képviselője, az első ilyen ellenállást

⁷⁴ JACKSON: i. m. pp. 106-107.

⁷⁵ DEFE 25/532 i. m.

⁷⁶ FCO 95/2109 i. m.

⁷⁷ CJ 4/6050 – Provisional IRA: 1975 ceasefire.

<https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C16527516>, (Letöltés ideje: 2020. 02. 29.)

⁷⁸ BELL i. m. pp.395-396., 417.

⁷⁹ TOMPKINS i. m. pp. 408-409.

⁸⁰ CJ 4/3012 – 'Dirty protest' and hunger strike at the Maze Prison: countering Provisional IRA propaganda in the USA; profiles of protesting prisoners.

<https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C12178661>, (Letöltés ideje: 2020. 02. 29.)

tanúsított fogvatartott Kieran Nugent volt 1976-ban., akinek 1980 végére már 300 sztrájkoló követője volt a 800 republikánus rabból.⁸¹

Összegzés és következtetés

Az Ír Köztársasági Hadsereg a keresztények védelme, és később az Egyesült Királyság politikai rendszeréből való függetlenedés miatt egy belpolitikai válság idején jött létre. Később az Ideiglenes Ír Köztársasági Hadsereg a mérsékelt és távolmaradás politikáját folytató IRA-ból kiválva terrorszervezetként próbálta meg elérni céljait. A célok eléréséhez számtalan új vagy régi, de új módon használt eszközt alkalmaztak, akár komoly műszaki vagy pénzügyi ismereteket igénylőket is.

A kezdetben kiépített hierarchikus katonai struktúrát idővel át kellett szervezni egy hierarchikus, de a műveleti részleg szintjén sejszerkezetű felépítésre. Az új felépítésnek köszönhetően sikeresen működhetek tovább. A katolikus társadalom a konfliktusba befáradt, valamint a brit hadsereg a konfliktus egésze során a törvényes keretek közt, de aktívan részt vett, ami összességében eredményezte a véget. A brit hírszerzés már 1975 során arról tett jelentést, hogy csak látszat-támogatottságot élvez az IRA a keresztény társadalmon belül.⁸² A tüzszünetet követően ezért a tényleges fegyverletétel is bekövetkezett. 2005. július 28-án az IRA katonai tanácsa nyilatkozat formájában a békés, demokratikus harcot választotta a fegyverek helyett. Július és szeptember között a szervezet átadta a hatóságoknak fegyvereit, amivel a nyilatkozat valóssá is vált.⁸³

Az alkalmazott eljárások és módszerek az anyagi helyzettől, kreativitástól és a rendelkezésre álló alapanyagoktól függték. A legegyszerűbb módszerekből a lehető leghatékonyabb eljárással a maximum elérendő hatásra törekedtek. Az robbanóeszközök és házilag készített aknavető a szervezet védjegyévé váltak. A repülőgépmoodellek távirányítójának detonátorként való felhasználása vagy az időjárás-előrejelző rendszerek rádiófrekvenciáját elsőként alkalmazták. A módszerek és eljárások egy idő után már csak statisztikai adatként jelentek meg a brit hadseregnél és nemzetbiztonsági szolgálatainál, felváltva a fenyegetettség érzetét. Ennek oka, hogy például csak 1975. február 10. és október 23. között, amikor az IRA elméletileg tüzszünetet hirdetett, összesen 866 db incidens történt, amit a szervezethez kapcsolt a brit hadsereg és hírszerzés. Ebből 100 db robbantást, 102 lövöldözést és 24 gyilkosságot, valamint 38, a határmenti területeken történt incidenst jegyeztek fel a biztonsági erők. Ez az Észak-Írországnban elkövetett bűncselekmények 50,6%-át jelentette.⁸⁴

Következtetésként megfogalmazható, hogy a szeparatista terrorszervezet az innovatív eljárások ellenére korlátozva, a kemény célpontok és a protestáns társadalmi réteg ellen alkalmazta eljárásait. A robbanóeszközök alkalmazása precíz, pontosan megtervezett és felderítést igénylő módszer, ami a kezdeti hibák javításával és a folyamatos fejlesztések miatt hosszútávon is kihívást jelentett a

⁸¹ TOMPKINS i. m. p. 407.

⁸² CJ 4/6050 i. m.

⁸³ BIL i. m. pp. 224-225.

⁸⁴ CJ 4/6050 i. m.

biztonsági erőknek. A Thatcher miniszterelnök elleni merénylet után hangoztatott híres IRA mondás jól reprezentálja a szervezet eljárási filozófiáját, még ha a módszerek a tökéletességük ellenére is hibák sorozatával küzdött: „Ma balszerencések voltunk. De míg nekünk elég, ha egyszer szerencsénk van, addig magának erre mindig szüksége lesz.”⁸⁵

Felhasznált irodalom:

- BELL, J. Bowyer: The secret army: The IRA. Transaction Publisher, London, 1997.
- BIL, Nick Van Der: Operation Banner – The british army in northern ireland 1969-2007. Pen&Sword, Barnsley, 2017.
- CREVELD, Martin Van: The changing face of war. Presidio Press, New York, 2007.
- DEMKÓ Attila: Távolmaradás, politikai ellenállás, fegyveres ellenállás és együttműködés: Az Ír nemzeti mozgalom stratégiái Észak-Írországbán (1921-1998), ELTE BTK, Budapest, 2008.
- JACKSON, Brian A.: Provisional Irish Republican Army. In: Sz.n.: Aptitude for Destruction Volum II. RAND Corporation, Santa Monica, 2005. pp. 93-138.
- Sz.n.: Operation Banner – An analysis of military operation in northern ireland. Ministry of Defence, London, 2006.
- TOMPKINS, Paul: Casebook on insurgency and revolutionary warfare Volume II: 1962-2009. United State Army Special Operations Command, 2012.

Felhasznált levéltári források – Egyesült Királyság – The National Archives:

- DEFE 70/1476 – Operations in Northern Ireland: control of explosives and detonators. <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C16896589>, (Letöltés ideje: 2020. 02. 29.)
- CJ 4/3012 – 'Dirty protest' and hunger strike at the Maze Prison: countering Provisional IRA propaganda in the USA; profiles of protesting prisoners. <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C12178661>, (Letöltés ideje: 2020. 02. 29.)
- CJ 4/4050 – Provisional IRA attack on coal ship Nellie M in Lough Foyle: issues of compensation to the ship's owners and questions of sovereignty over the waters of Lough Foyle. <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C14208741>, (Letöltés ideje: 2020. 02. 29.)

⁸⁵ VERESS – BÁCS i. m. pp. 140-141.

- CJ 4/6050 – Provisional IRA: 1975 ceasefire.
<https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C16527516>, (Letöltés ideje: 2020. 02. 29.)
- CJ 4/7421 – Provisional IRA bomb attack at Enniskillen, November 1987.
<https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C16921667>, (Letöltés ideje: 2020. 02. 29.)
- DEFE 25/532 – Northern Ireland: operations and intelligence.
<https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C16516999>, (Letöltés ideje: 2020. 02. 29.)
- FCO 9/4229 – Terrorism in Spain: ETA.
<https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C14755810>, (Letöltés ideje: 2020. 02. 29.)
- FCO 9/5487 - Terrorism in Spain.
<https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C16732263>, (Letöltés ideje: 2020. 02. 29.)
- FCO 95/2109 – Non-attributable briefs and other papers relating to Ireland.
<https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C16959931>, (Letöltés ideje: 2020. 02. 29.)

Felhasznált internetes források:

- DRAKE, C. J. M: The provisional IRA: A case study. In: Terrorism and Political Violence, 1991/ 2., pp. 43-60.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09546559108427103> (Letöltés ideje: 2019. 09. 23.)
- HORGAN, John – TYLOR, Max: The provisional irshi republican army: Command and functional structure. In: Terrorism and Political violence, 1997/3., pp. 1-32.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09546559708427413> (Letöltés ideje: 2019. 08. 03.)
- Sz.n.: The IRA foreign links. In: Strategic Comment, 2003/ 5., pp. 1-2.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1356788030954?journalCode=ts tc20> (Letöltés ideje: 2019. 09. 03.)
- SZANISZLÓ József: Nemzetközi terrorizmus 2. rész. Szakmai Szemle, 2005/2., pp. 5-32. http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2005_2_szam.pdf (Letöltés ideje: 2019. 10. 05.)
- VERESS Gábor – BÁCS Zoltán György: Az észak-írországi terrorizmus – Politikai és szakmai útkeresés a fegyveres harctól az integrációig; Terror&Elhárítás, 2017/3. pp. 113-167.
http://epa.oszk.hu/02900/02932/00012/pdf/EPA02932_terror_elharitas_2017_3_113-167.pdf (Letöltés ideje: 2019. 10. 10.)

AZ INTÉZMÉNYI MECHANIZMUS SZABÁLYOZÁSI HÁTTERE

A Független Államok Közössége (FÁK) jogi alapját több dokumentum biztosítja – mégpedig a Belavezsai Megállapodás¹ a hozzá tartozó jegyzőkönyvvel², az Alma-Ata-i Nyilatkozat, illetve az Alapokmány³, – amelyek közül valamennyiben helyet kap annak intézményi rendszere. Első alkalommal a Belavezsai Megállapodásban fogalmazódott meg egy mechanizmus létrehozásának szükségessége, amelyben a szerződő felek leszögezték, a Közösség céljait koordinációs testületeken keresztül kívánja elérni a „szuverén államok egyenlőségének elve” alapján. Ilyen testületekről rövidesen döntés is született, hiszen már december végén megalapították a két legfontosabb tanácsot: az Állam- és Kormányfők Tanácsát. Az akkori szerződési tartalmak elfogadása óta azonban nyolc év telt el a FÁK-szervek végleges felépítéséről és reformjáról szóló szerződés hatályba lépéséig, amelynek során nemcsak praktikusán átformálódott az intézményi rendszer számos eleme, de több mint 70-re nőtt azon állam- és kormányközi intézményeknek száma, melyek a Közösség hatékonyságának javítása érdekében a résztvevő tagállamok tevékenységének koordinálásával foglalkoznak, miközben a tagállamok száma is 3-ról 12-re, népessége pedig 209 milliőről több mint 280 millióra növekedett.⁴ Noha a 9 fő intézmény – az Állam- és Kormányfők Tanácsa, a Külügyminiszterek Tanácsa, a Koordináció-tanácsadó Bizottság, a Védelmi Miniszterek Tanácsa, a Határőrizeti Hatóságok Parancsnokainak Tanácsa, a Gazdasági Bíróság, az Emberi Jogi Bizottság és az ágazati együttműködés szervei – létrejötté kifejezetten az Alapokmány VI. fejezetében⁵ került rögzítésre, ezek közül az 1999. április 2-ai államfői döntés néhányat átalakított vagy teljesen megszüntetett (lásd: 1. ábra). Így például ez a dokumentum a Végrehajtó Titkárság és a Gazdasági Unió Államgazdasági Bizottság, vagyis az eredeti alkotmányos dokumentumok által biztosított, az 1994-ig Koordináció-tanácsadó Bizottságként funkcionáló testület számos kormányközi feladatkörét átszervezte a FÁK Végrehajtó Bizottságába, amely a Közösség egyetlen állandó végrehajtó, igazgatási és koordináló testülete lett.⁶ Megalakult továbbá egy új fórum: a Gazdasági Tanács.

¹ Угода про створення Співдружності Незалежних Держав, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_077 (Letöltés ideje: 2018. 12. 10.)

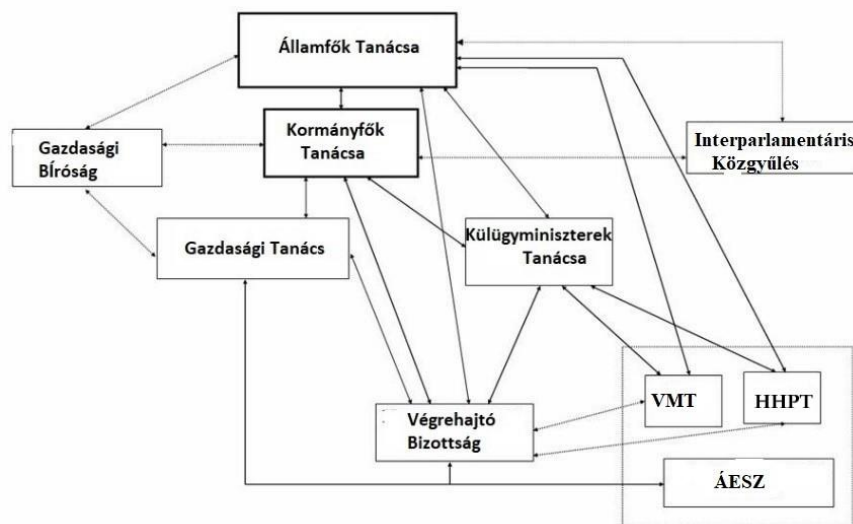
² Протокол до Угоди про створення Співдружності Незалежних Держав, підписаної 8 грудня 1991 року в м. Мінськ Республікою Білорусь, Російською Федерацією (РРФСР), Україною, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_522 (Letöltés ideje: 2018. 12. 10.)

³ Статут Співдружності Незалежних Держав, http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_033 (Letöltés ideje: 2018. 10. 12.)

⁴ Решение о совершенствовании и реформировании структуры органов Содружества Независимых Государств (Москва, 2 апреля 1999 года), https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_412 (Letöltve: 2018. 10. 13.)

⁵ Статут Співдружності Незалежних Держав, http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_033 (Letöltés ideje: 2018. 10. 12.)

⁶ Забейворота А. И. Межгосударственные интеграционные объединения на постсоветском пространстве. 2016, р. 28

1. ábra: A FÁK intézményi rendszere⁷
(saját szerkesztés)

A FÁK intézményi szervezetét leginkább úgy lehetne leírni, hogy egyrészt decentralizált, mivel a közösségi szint gyenge és marginalizált, másrészt multifunkcionális, amennyiben az integratív erők a nemzeti gazdaság és a politikai infrastruktúra különböző szintjein működnek. Struktúrája láthatóan erősen inspirálódott az EU szervezeti felépítéséből, azonban a tervezett együttműködés a FÁK esetében a gyakorlatban csak csekély mértékben látszik megvalósulni, ami a döntéshozatal mechanizmusával hozható összefüggésbe.

Politikai gépezete főként a nemzeti kormányok és törvényhozó testületek multilaterális egyezményei alapján működik. A multilaterális együttműködés hatékonyságát hátrányosan érinti a FÁK-országok érdekeinek eltérő orientációja, amelyet a csak „egyes” struktúrákhoz történő csatlakozási szándék is jelez. Egy-egy tagállamban tapasztalható érdektelenség vagy pesszimizmus pedig semmiféle konzekvenciát nem von maga után, függetlenül az eldöntendő kérdés jellegétől. Az egyes köztársaságok megjegyzései, kiegészítő feltételei és módosításai alapján dolgozzák ki az együttműködést szabályozó dokumentumokat, s a megállapodások csak az aláírók számára válnak kötelező jellegűvé. A döntéshozatal mechanizmusa konszenzus alapján történik, s a ratifikációs folyamat befejeztével lépnek életbe. Pozitív jellege ellenére az önkéntesség és a konszenzus gyengíti is a rendszert, jelzik ezt a FÁK-tagsággal kapcsolatos változások is: konfrontáció vagy áthidalhatatlannak tűnő probléma esetén az adott állam meglebegteti kilépését a szövetségből vagy meg is teszi azt. Így például az alapító Azerbajdzsán 1992 és 1993 között szüneteltette tagságát, Türkmenisztán 2005 augusztusa óta csak megfigyelőként van jelen, Grúzia pedig az Oroszországgal 2008-ban vívott fegyveres konfliktusát követően ki is lépett a tömörülésből, ahogy a közelmúltban hasonló okok miatt a regnáló Petro Porosenko ukrán elnök is visszahívta képviselőit a koordinációs testületekből. Türkmenisztán

⁷ VMT: Védelmi Miniszterek Tanácsa, HHPT: Határőrizeti hatóságok parancsnokainak tanácsa, ÁESZ: Ágazati együttműködés szervei

pedig (ahogy egyébként Ukrajna sem) a mai napig nem ratifikálta a FÁK Alapokmányát, de jure nem minősül teljes jogú FÁK-tagnak.

Állam- és Kormányfők Tanácsa

A politikai együttműködés egyik legfontosabb szintje az Államfők Tanácsának (továbbiakban: ÁT) létrehozása az 1991. december 21-én megtartott Alma-Ata-i találkozón, amikor többek között Grúzia és a balti államok kivételével a többi volt tagköztársaság is csatlakozott a Közösséghez. A rendszerint évente két alkalommal tartott csúcson, az államfők periodikus találkozóinak célja, hogy a tagállamok külpolitikai orientációját összehangolják, a FÁK-on belüli politikai ügyek nagy részét rendezzék az államok közös érdekeivel összhangban. Az eredetileg rotációs elven évenként elnököt váltó ÁT a gyakorlatban ezzel épp ellentétesen működött, elnöki posztját ugyanis megalakulását követően hosszú időn keresztül az orosz államfő töltötte be minden bizonnyal Oroszország feltétlen tekintélye okán, s hiába volt és maradt a mai napig a FÁK „fővárosa” a fehéroroszországi Minszk, az integráció látszólagos eltolódása Moszkvából a periférikus főváros felé nem jelentett centrumváltást, hiszen az elfogadásra kerülő dokumentumok és megállapodások előkészítése, végső formájának kialakítása egészen 1997-98-ig többnyire erőteljes orosz ellenőrzés mellett zajlott.

A politikai együttműködés másik legfontosabb szintje a Kormányfők Tanácsának (továbbiakban: KT) megalakulása, amely koordinálja a végrehajtó hatóságok együttműködését a közös gazdasági, politikai, társadalmi és egyéb érdekek területein. A miniszterelnökök legalább évenként négy alkalommal találkoznak. Ahogy valamennyi FÁK-testület esetében, a KT rendkívüli ülése is kérelmezhető egy-egy tagállam kezdeményezésére.

Döntési rendjük szabályozása külön rendeletben⁸ került rögzítésre a nemzetközi szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény⁹ alapján. A döntéshozatali eljárás ebben az esetben viszont meglehetősen sajátos. Az eljárási döntések kivételével minden határozat konszenzus alapján születik, amelyet – az általánosan elfogadott közkeletű megállapodásokkal ellentétben – meglehetősen különös módon határoztak meg: a konszenzus az, hogy a jelen lévő, a döntésben részt vevő államok közül legalább egy nem jelent be olyan formális kifogást, amely akadályt jelenthet a határozat elfogadásának szempontjából. Az így meghozott döntés kötelező az elfogadásában részt vevő államok számára. Egy-egy tagállam jelenlétének, egyes kérdésekben tapasztalható érdekeltségének hiánya viszont nem jelent akadályt a döntéshozatalban, illetve nem akadályozza a döntést. Ráadásul a szabályok értelmében a konszenzus nem szűnik meg

Ami az eljárási ügyekkel kapcsolatos döntéseket illeti, azokat az ülésen részt vevő állam- és kormányfők szavazatainak egyszerű többségével hozza. Csak kivételes esetekben, ha azonnali döntéseket kell hozni az ÁT, illetve KT ülései

⁸ Рішення про розмежування повноважень між Радою голів держав та Радою голів урядів Співдружності Незалежних Держав, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_339 (Letöltés ideje: 2018. 12. 11.)

⁹ Віденська конвенція про право міжнародних договорів, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118 (Letöltés ideje: 2019. 01. 17.)

közötti időszakban, eltérhet a megszokott szavazási sorrendtől egy sajátos konszenzusos formula alapján. Ilyen helyzetekben a végrehajtó titkár (Végrehajtó Bizottság) az adott állam elnökének irányításával megszervezi az egyes államfők (kormányfők) eredeti aláírásával történő szavazást.

A döntések általános gyengesége szintén hozzájárul a fenntartásokhoz. Eszerint valamely részes állam, egy adott egyezmény megerősítése, elfogadása, jóváhagyása, vagy ahhoz történő csatlakozás, annak egy-egy pontjával egyet nem értés céljából fenntartást fogalmazhat meg.

Így a külső demokrácia a döntéshozatalban, amely a FÁK-országok nemzeti szuverenitásainak feltétlen dominanciáján alapul, ténylegesen nehézségekbe ütközik a Közösség döntéseinek végrehajtása során. Láthatóan érezhetővé válik az alkotmányos dokumentumokban rejlő kezdeti ellentmondás, ami a legközvetlenebb módon gyengíti a FÁK lehetséges képességeit.

Az Állam- és Kormányfők Tanácsa közötti megbízási korlátozások

Az ÁT és KT hatáskörének elhatárolására vonatkozó kérdéseket az Államfők Tanácsa és a Független Államok Közösségének Kormányfők Tanácsa közötti hatáskörök differenciálásáról szóló 1999. április 2-án elfogadott határozatban rögzítik.¹⁰ Ennek megfelelően az ÁT, mint a Közösség legfőbb szerve, megvitatja és megoldja a tagállamok közös érdekeire vonatkozó alapvető kérdéseket, mégpedig:

- módosításokat végez az Alapokmányban;
- új testületeteket hoz létre vagy megszünteti azokat;
- kinevezi a testületek vezetőit;
- átruhazza az alsóbb testületekre háruló hatásköröket;
- jóváhagyja a hatáskörébe tartozó szervekre vonatkozó rendeleteket.

A KT koordinálja a végrehajtó hatóságok együttműködését a közös gazdasági, politikai, társadalmi és egyéb érdekek területén. Ennek megfelelően a következő kérdéseket oldja meg:

- az ÁT utasításainak végrehajtása;
- az ipar, a mezőgazdaság és a gazdaság egyéb ágazatainak fejlesztésére és finanszírozására irányuló közös programok elfogadása;
- a közlekedés, a kommunikáció és az energiarendszerek fejlesztése;
- együttműködés a szociálpolitikai kérdésekben;
- a FÁK-testületek tevékenységeinek ellenőrzése;
- a tudományos és technikai tér kialakulását célzó mechanizmusok létrehozása.

¹⁰ Решение о разграничении полномочий между Советом глав государств и Советом глав правительств СНГ, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_339 (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)

Külügyminiszterek Tanácsa

A Külügyminiszterek Tanácsa – a megalakulásáról szóló rendelkezés szerint – a FÁK fő végrehajtó szerve, amelynek célja a tagállamok közötti külpolitikai együttműködés fejlesztésének előmozdítása – beleértve a diplomáciai szolgálatok kölcsönhatását – biztosítva a közös fellépéseik hatékonyságát a kölcsönös érdekeket számontartó kérdésekben, a viták és konfliktusok békés rendezésének előmozdítása, valamint a béke és stabilitás környezetének megteremtése. Működéséről szóló szabályzatát több alkalommal is módosították, a legutóbbi és napjainkban hatályos változat a négy fejezetből álló, 2017. október 11-én Szocsiban aláírt¹¹ rendelet. Ennek értelmében a Külügyminiszterek Tanácsa a következő funkciókat látja el:

- végrehajtja az Állam- és Kormányfők Tanácsának rendeleteit;
- javaslatokat dolgoz ki és nyújt be az Állam- és Kormányfők Tanácsa részére;
- konzultációkat folytat a külpolitika területén a kölcsönös érdeklődésre számot tartó kérdésekről;
- elősegíti a tapasztalatok és információk cseréjét a külpolitikát érintő kérdésekben.

Összetétele szerint a Külügyminiszterek Tanácsát a FÁK országok külügyminiszterei alkotják, viszont az évente legalább két alkalommal megtartott ülésein – melyek közül az egyikre rendszerint az Államfők Tanácsa ülésének előestéjén kerül sor – részt vesz a Végrehajtó Bizottság elnöke, illetve a FÁK egyes meghatalmazott szerveinek állandó képviselői. Rendkívüli ülés összehívására sor kerülhet az Állam- és Kormányfők Tanácsa, a Külügyminiszterek Tanácsa, illetve valamennyi FÁK-tagállam kezdeményezésére.

A Külügyminiszterek Tanácsa elnökségét az egyes államok felváltva – hagyományosan az orosz betűrend szerinti rotációjának elve alapján – látják el egy éven keresztül. Az elnök a külügyminiszterekkel egyetértésben biztosítja az ülések előkészítését és lebonyolítását, és szükség esetén képviseli az AT, illetve KT ülésein. Az üléseinek megszervezésének eljárását, a megvitatásra benyújtott dokumentumok elkészítésének és elfogadásának eljárását az Államfők Tanácsa, a Kormányfők Tanácsa, a Külügyminiszterek Tanácsa és a Független Államok Közösségének Gazdasági Tanácsa határozza meg, amelyet a FÁK AT hagyott jóvá. A FÁK tagországi és a FÁK testületei által a Külügyminiszterek Tanácsa előterjesztésre kerülő dokumentumok tervezetét az elfogadás szükségességét indokló anyagok kísérik, ideértve a jelenlegi szabályozási kerettel összhangban megfontolásra javasolt kérdések elemzését, a végrehajtásuk kilátásainak értékelését. A Külügyminiszterek Tanácsa szükség esetén létrehozhat működő és kiegészítő testületeket.

A Tanács határozatait az eljárási szabályoktól eltérő kérdésekben konszenzussal hozza meg. A konszenzust a jelen lévő küldöttségek formális

¹¹ Решение О Положении о Совете министров иностранных дел Содружества Независимых Государств, <http://www.cis.minsk.by/reestr/ru/index.html#reestr/view/text?doc=5671> (Letöltés ideje: 2019. 03. 17.)

kifogása hiányában, a kérdés megvitatásban részt vevő tagállamok hozhatják meg. Ha a Külügyminiszterek Tanácsának bármely tagja kijelenti, hogy érdektelenné válik egy adott kérdésben, az nem jelenti a döntés elfogadásának akadályát. A FÁK azon tagállamainak, amelyek nem vesznek részt a döntéshozatalban, joguk van később csatlakozni ahhoz úgy, hogy értesítést küldenek a FÁK Végrehajtó Bizottságának, amely az előírt módon tájékoztatja a Külügyminiszterek Tanácsát Az eljárási kérdésekben az ülésen részt vevő Külügyminiszterek Tanácsa tagjai egyszerű szótöbbséggel döntenek.

Interparlamentáris Közgyűlés

A FÁK országainak Interparlamentáris Közgyűlése (továbbiakban: IPK) a minszki alapító szerződés VII. fejezetére épülve 1992. március 27-én a közös érdekű jogalkotási dokumentumok előkészítése, valamint a jogalkotó testületek közötti együttműködés segítése érdekében tanácsadó testületként jött létre Alma-Atában a FAK Interparlamentáris Közgyűléséről szóló egyezmény alapján. A hét tagállam kezdeményezésére alakult, napjainkban valamennyi tagállamot magába foglaló IPK különlegessége, hogy – az Alma-Ata-i Nyilatkozatban foglaltaknak megfelelően – munkájában egy FÁK-tagállamokon kívüli ország is részt vesz: Afganisztán. Ukrajna szintén társult az egyezményhez, azt követően, hogy orosz-ukrán megállapodásoknak köszönhetően sikerült megoldani az egykori fekete-tengeri szovjet hadiflottabázis, Szevasztopol státusának kérdését,¹² illetve egy tíz évre szóló barátsági szerződést kötniük. A „barátsági, együttműködési és partnerségi szerződést” 1997. május 31-én¹³ írták alá Kijevben, melyet az ukrán Verkhovna Rada (Legfelsőbb Tanács) rövidesen, az orosz Állami Duma pedig hosszabb diskurzus után csak 1998 végén ratifikált. Komoly változások 2014-ben kezdődtek, azt követően, hogy Viktor Janukovics ukrán elnök visszalépett az EU társulási szerződés aláírásától és a kijevi főtéren, illetve a többségében orosz nemzetiség által lakott régiókban (Donyeck, Luhanszk területek) erőteljes kormányellenes zavargások kezdődtek. A Krím-félsziget politikai státusza is újra napirendre került, ami először orosz csapatok megszállási övezetévé alakult, majd az ott megtartott – nemzetközileg el nem ismert – politikai státuszról szóló népszavazás értelmében csatlakozott Oroszországhoz.

A szervezet tevékenységét alapvető okmánya – a „Konvenció a Független Államok Közössége országainak Interparlamentáris Közgyűléséről”¹⁴ elnevezésű

¹² A flotta megosztásáról szóló szerződést egy hármas megállapodáscsomag részeként, 1997. május 28-án sikerült tető alá hozni, amelynek értelmében a felek 50-50 százalékos arányban osztották fel azt kiegészítésekkel. Oroszország néhány modern hajóegységet készpénzzel megvásárolhat Ukrajnától, illetve húsz évre, azaz 2017-ig bérbe vette a szevasztopoli kikötőket. Viktor Janukovics ukrán és Dimitrij Medvegyev orosz elnök megállapodott a Krím-félszigeten található, Oroszország által használt haditengerészeti létesítmények bérleti idejének 2042-ig történő meghosszabbításáról a Harkovi Egyezmény aláírásával (2010. április 21.), amiért cserébe Oroszország vállalta az Ukrajnának szállított földgáz árának mérséklését.

¹³ Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією, http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_006 (Letöltés ideje: 2019. 01. 12.)

¹⁴ Конвенція про Міжпарламентську Асамблею держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав, http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_069?lang=ru (Letöltés ideje: 2019. 01. 10.)

dekrétum – irányítja, amely szerint az IPK államközi státusszal bír és a FÁK szervezeti rendszerében előkelő helyet foglal el. A parlamenti küldöttekből álló Közgyűlés évente két alkalommal megtartott rendszeres, szükség esetén rendkívüli plenáris ülést tart, ahol a vitatott kérdésekről hozott határozatait – Konvenciója 14. passzusának megfelelően – konszenzus alapján fogadják el, tagállamonként egy szavazati joggal, kivéve, ha a Közgyűlés másként dönt. Mivel az Interparlamentáris Közgyűlés hatásköre több területre is kiterjed, előmozdítja a jogi információk közötti cserét a tagállamok között. Munkája során támogatja a határozatok végrehajtását azáltal, hogy ajánlásokat fogad el a FÁK-országok parlamentjei részére a ratifikálási eljárások szinkronizálásáról. Az IPK különleges joga a nemzetközi szerződések megkötésének lehetősége. Jogában áll szerződéseket kötni, ingó és ingatlan vagyont szerezni, és rendelkezésére bocsátani, bírósági eljárás indítására és bírósági eljárásban való részvételre. Mindezeket a jogokat a Parlamentközi Közgyűlés állandó testülete, a Titkárság gyakorolja.

Tevékenységének egyik legfontosabb területe az ún. „modell” jogalkotási okmányok kidolgozása és elfogadása. Ezek a „modell-törvények” egy társadalmi-gazdasági unióra, például a vámügyekre, a külföldi befektetésekre, a lakosság szociális védelmére, a környezetvédelemre, az egységes kulturális, tudományos, oktatási és információs tér kialakulását elősegítő cselekményekre vonatkoznak. A Közgyűlés tevékenységének éveiben több mint 130 ilyen dokumentumot fogadtak el (beleértve a polgári, büntető, büntetőeljárású modellkódokat és az adómodul-kódex általános részét), amelyek biztosítják a nemzeti jogszabályok valódi konvergenciáját. Alapvető fontosságú ebből a szempontból a „Terrorizmus elleni küzdelemről” szóló jogszabály kidolgozása, ugyanis az IPK másik kiemelten fontos tevékenységi területe éppen a békefenntartás és a nemzetközi terrorizmus minden formájával szembeni ellenállás három fő területen. Először, békefenntartás és együttműködés a FÁK-ban, ugyanis a Közösség „forró pontjain” békefenntartó intézkedéseket készít elő, kidolgozva a tevékenység következetes végrehajtásának jogi kereteit. Jelentős eredmény ebből a szempontból az 1994-es Bishkek-jegyzőkönyv aláírása – az egyetlen politikai dokumentum, amely tűzszünetet biztosított Hegyi-Karabahban. Az Interparlamentáris Közgyűlés békefenntartó misszióját a FÁK ÁT külön nyilatkozatában is elismerték. Másodszor, békefenntartás és együttműködés az ENSZ és az EBESZ részvételével, harmadszor pedig a világ interparlamentáris és nemzetközi szervezeteivel, mint például az Északi Tanács, az Interparlamentáris Unió és az Európai Parlament. Az együttműködés pozitív eredménye az Interparlamentáris Közgyűlés megfigyelői státusza 1993 szeptemberétől az Interparlamentáris Unióban (IPU). 1998 szeptemberében a Moszkvában tartott Interparlamentáris Unió 100. konferenciáján létrehozták az Eurázsia geopolitikai csoportot, amelynek fő feladata a politikai kérdések közös megközelítéseinek kidolgozására szolgáló mechanizmus létrehozása, illetve közös kezdeményezések kidolgozása a Közösség parlamenti küldöttségei tevékenységének összehangolására.

Az IPK struktúráját tekintve négy, jól átlátható fórumból tevődik össze: a Tanácsból, az Ideiglenes és Állandó Bizottságokból, a Titkárságból és az Ifjúsági Interparlamentáris Közgyűlésből.¹⁵

¹⁵ Структура МПА СНГ, <http://iacis.ru/structure/> (Letöltés ideje: 2019. 01. 12.)

A Közgyűlés tevékenységének megszervezését a tagállamok parlamenti küldöttségeinek vezetőiből álló IPK Tanácsa végzi. Saját belső eljárásainak megalkotása érdekében a Közgyűlés Tanácsa – általános szabályok mellett – saját szabályokat fogadhat el. Az IPK Tanácsa választja meg a Tanács elnökét. A Közgyűlés elnökét titkos szavazással választják meg a Tanács tagjai közül egy évre, aki maximum két alkalommal újraválasztható újabb ciklusra.

Az Interparlamentáris Közgyűlésnek jogában áll Állandó és Ideiglenes Bizottságokat¹⁶ létrehozni, amelyek a parlamenti küldöttségek képviselőiből és más kiegészítő testületekből állnak. Mindegyiket rotációs alapon valamelyik ország parlamentjének tagja vezeti. A bizottságok a modelljogalkotás és más, a Közgyűlés ülésein megvitatásra kerülő dokumentumok elkészítésén dolgoznak, nemzetközi konferenciákon, szemináriumokon és szimpóziumokon történő részvétel előzetes előkészítését végzik.

A Közgyűlés állandó testülete a Titkárság, amely annak hivatalos dokumentumait, kiadványait és anyagait készíti, fordítja és terjeszti, az IPK-archívum munkáját biztosítja, miközben a benne tárolt dokumentumok biztonságáért felelős.

2012-ben megalakult a FÁK Ifjúsági Interparlamentáris Közgyűlése azzal a céllal, hogy fiatal parlamenti képviselőket vonjon be a FÁK-tagállamok együttműködésének fejlesztésébe a politikai, gazdasági, humanitárius, környezeti, kulturális és egyéb területeken. További célja a fiatal parlamenti képviselői és az ifjúsági szervezetek képviselői közötti párbeszéd és tapasztalatcsere feltételeinek megteremtése, bevonása a parlamenti diplomáciába, a fiatal generáció jogi kultúrájának, társadalmi és polgári tevékenységének javítása.

Gazdasági Bíróság

A Független Államok Közösségének Gazdasági Bíróságát (továbbiakban: GB) az 1992. május 15-én¹⁷ kelt a FÁK-országok közötti elszámolás megkönnyítéséről szóló megállapodás 5. cikkelyére hivatkozva hozták létre, amely kimondja: „Az olyan államközi gazdasági viták megoldása érdekében, amelyek nem tartozhatnak a Közösség államainak legfelsőbb gazdasági (választottbíróság) bíróságainak hatáskörébe létrehozják a Gazdasági Bíróságot” – 1992. július 6-án¹⁸ a Gazdasági Bíróság jogállásáról szóló megállapodás alapján Moszkvában, azzal a céllal, hogy

¹⁶ Az IPK a következő kérdéseket érintően hozhat létre bizottságokat: jogi; közgazdasági és pénzügyi; szociálpolitikáról és az emberi jogokról; agrárpolitika; természeti erőforrások és ökológia; a politikai kérdésekről és a nemzetközi együttműködésről; védelmi és biztonsági kérdésekben; a tudományról és az oktatásról; a kultúra, az információ, a turizmus és a sport; az államépítés és az önkormányzat tapasztalatainak tanulmányozása; ellenőrzés és költségvetés.

¹⁷ Угода про заходи щодо забезпечення покращення розрахунків між господарськими організаціями держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/997_127 (Letöltés ideje: 2019. 01. 20.)

¹⁸ Соглашение о статусе Экономического Суда Содружества Независимых Государств от 6 июля 1992 г., https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/997_137/print (Letöltés ideje: 2019. 01. 20.)

biztosítsa a FÁK-országok szerződéseinek egységes alkalmazását, illetve az ezen alapuló gazdasági kötelezettségeik teljesítését Ennek során a FÁK GB:

- felülvizsgálja a FÁK intézményei jogi aktusainak jogszerűségét,
- gondoskodik arról, hogy a tagállamok teljesítsék a szerződésekből eredő kötelezettségeiket és
- a nemzeti bíróságok kérelmére értelmezi az uniós jogot.

Mindemellett hatásköre kiterjed azoknak az államközi gazdasági vitáknak a rendezésére is, amelyek a FÁK szerveinek határozataiban rögzített gazdasági kötelezettségek teljesítéséből fakadnak.

Jellegéből adódóan tehát kormányközi bíróságról van szó, amely ugyanakkor csak a fentebb említett megállapodásban részt vevő államok – nevezetesen Örmény Köztársaság, Belorusz Köztársaság, a Kazah Köztársaság, a Kirgiz Köztársaság, a Moldvai Köztársaság, az Oroszországi Föderáció, a Tadzsik Köztársaság és az Üzbég Köztársaság – számára válik kötelező joghatósággá. Ennél fogva a Bíróság lehetőségei messze nem kerülnek teljes mértékben kihasználásra. Szerepe megerősítésének – korlátozott joghatóságán túl – a határozatok végrehajtására szolgáló mechanizmus hiánya is akadályt jelent, amelyet a részes tagállamok önállóan végeznek a Gazdasági Bíróság határozata alapján.

A Bíróság összetételét tekintve, a GB jogállásáról szóló megállapodás¹⁹ (2. cikkelye) kvótát állapított meg az egyes tagállamokból érkező azonos számú (6. és 7. pontja), kizárólag magasan kvalifikált jogi végzettséggel rendelkező bírák számáról, akik a tagállamokban megállapított eljárás szerint kerülnek kiválasztásra, és akiknek száma nem lehet több országokként két személynél. Tekintettel arra, hogy a fent említett szerződést nyolc tagállam vezetője írta alá, és ratifikálta, a Bíróság apparátusát 16 bíró alkotja. Ugyanakkor a megállapodás azt is megjegyzi, a Bíróság nyitott további tagállamok csatlakozására. A GB elnökét és helyettesét a Gazdasági Bíróság bírái választják, többségi szavazattal 5 éves időszakra, az Államfők Tanácsa jóváhagyásával.

A Bíróság, mint bírósági szerv apparátusát három összetevő alkotja (lásd 2. ábra): az első, a kamarák összetétele, amely Felülvizsgálati- és Vitarendezési kamarából áll; a második a GB teljes összetétele; a harmadik pedig a Plénium, ami a Gazdasági Bíróság elnökéből és tagállamokként egy bíróból áll.

¹⁹ Uo.

2. ábra: A Gazdasági Bíróság struktúrája²⁰

A Bíróság testületei általában öt bíróból állnak, itt viszont kivételesen három bíró alkotja az egyes kollégiumokat: a Felülvizsgálati kamara bírái rotációs alapon egy évre kerülnek kinevezésre, a Vitarendezési kamara bírái közül kettő egyesével kerül kinevezésre a vitás oldalakról, míg a harmadikat a Gazdasági Bíróság elnöke vagy az általa megbízott személy jelöli ki. A GB legfelsőbb testületi szerve a Plénium, amely a következő feladatokat látja el:

- a Bíróság határozataival szembeni panaszok vizsgálata;
- javaslatok kidolgozása és benyújtása a közösség tagországainak, testületeinek és intézményeinek részére a konfliktusok megoldására vonatkozóan;
- a Bíróság rendeleteinek jóváhagyása;
- a Bíróság tevékenységét szabályozó jogi okmányok elfogadása vagy jóváhagyása.

Ezenkívül a Plénium memorandumokat készít a Bíróság tevékenységének legfontosabb kérdéseiről, amelyek az elé terjesztett anyagok lényegét és észszerűségét, a plenáris ülés elé terjesztett javaslatokat, a dokumentumok tervezetének összehangolását és a velük kapcsolatos fennmaradó nézeteltéréseket tartalmazzák.

A Bíróság eljárása – amelyet egy terjedelmesebb, 177 pontból álló dokumentum²¹ szabályoz – a vita előzetes rendezését írja elő. A megbékélés igénybevételét kívánó fél, beleértve a bírósági közvetítő részvételét is, bármilyen rögzített kommunikációs eszközzel benyújthatja kérelmét a Bírósághoz, aki köteles egyeztető eljárással teljesíteni a felek közötti vita rendezésére vonatkozó követeléseket. Ha három hónapon belül nem érkezik válasz, vagy ha az negatív, az

²⁰ Forrás: <http://sudsng.org/about/structure/> (Letöltés ideje: 2019. 01. 21.)

²¹ Регламент Экономического Суда СНГ. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_234 (Letöltés ideje: 2019. 01. 21.)

egyeztetési eljárás alkalmazására irányuló kérelmet elutasítottak kell tekinteni, és maga az eljárás nem sikerült. A viták bírósági megoldása akkor is megtörténik, ha az egyik fél elutasítja az ügy Bíróságon történő vizsgálatát. A bírósági eljárás két részből áll: írásbeli és szóbeli részből. A Bíróság csak írásos anyagok alapján engedélyezi a jogvita rendezésére vonatkozó megállapodást. Ha azonban ilyen megállapodás létezik, de a Bíróság véleménye szerint az írásos anyagok nem elegendők a viták érdemi megoldására, szóbeli meghallgatást rendelhet el annak érdekében, hogy objektív, jogszerű és megalapozott döntést hozzanak. Így az eljárás bármely részében és szakaszában:

- kötelezheti a feleket további dokumentumok vagy magyarázatok benyújtására;
- átadhatja a vizsgálatot a Bíróság jogtanácsosának, egy adott szakértői személynek, szervezetnek, valamint a közösség testületének vagy intézményének saját belátása szerint;
- jogosult az eljárás megszüntetésére, amikor a felek békés megállapodásra jutnak.

Abban az esetben, ha a Közösség részes államai nem tartják be a Bíróság és a Plénum határozatát, az érdekelt félnek jogában áll fellebbezni az Államfők Tanácsához.

Végrehajtó Bizottság

A dokumentumok összehangolásáról szóló technikai munkát a Közösség Végrehajtó Bizottsága (továbbiakban: VB) végzi, amelynek hatáskörét külön rendelkezés határozza meg.²² Az alapszabály szerint, a FÁK szerveinek munkáját hangolja össze. Ennek során szorosan együttműködik – a résztvevő tagállamok közötti kapcsolattartó testülettel, – az Állandó Képviselek Tanácsával.²³ Meg kell jegyezni, hogy ez a testület a FÁK Végrehajtó Titkárságának és a Gazdasági Unió Államgazdasági Bizottságának, vagyis az eredeti alkotmányos dokumentumok által biztosított, 1994-ig Koordinációs-tanácsadó Bizottságként funkcionáló testület jogutódja, amit végső formában 1999 áprilisában elfogadott államfői határozat hagyott jóvá.²⁴ Kisebbségi módosításokat legutóbb 2000. június 21-én végeztek. A rendelkezés I. fejezetének 1. pontja értelmében a VB a Független Államok Közössége „*egyetlen állandó végrehajtó, igazgatási és koordináló testülete*”, amelynek tevékenysége és feladatai a következőkre terjed ki:

²² Положення про Виконавчий комітет СНД, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_490 (Letöltés ideje: 2019. 01. 14.)

²³ A – 2000. június 20-án létrejött – főként külügyminiszterekből álló Tanács havonta legalább egy alkalommal ülésezik, amelyen részt vesz a VB elnöke is. A Külügyminiszterek Tanácsa annak érdekében hozta létre, hogy az alkotmányos szervek ülései közötti időszakban az interakciót elősegítse. Положении о Совете постоянных полномочных представителей государств – участников Содружества при уставных и других органах Содружества. <http://www.cis.minsk.by/reestr/ru/index.html#reestr/view/text?doc=1041> (Letöltés ideje: 2020. 02. 07.)

²⁴ Косов Ю. В., Горопыгин А. В. Содружество Независимых Государств: Институты, интеграционные процессы, конфликты. 2009, p. 34.

- a közösség tagállamaival közösen javaslatokat dolgoz ki a Közösség fejlődési kilátásairól, megvalósításuk szakaszairól és a FÁK prioritásairól;
- javaslatokat készít a FÁK keretében folytatott változatos gazdasági együttműködés elmélyítésére, egy szabadkereskedelmi övezet létrehozására és működésére, valamint a gazdasági együttműködés magasabb szintjére való átmenethez kedvező feltételek biztosítására;
- tanulmányozza a tagállamokkal és a Közösséggel együtt a gazdasági reformok előrehaladását a FÁK tagállamaiban és a vonatkozó javaslatok előkészítését;
- együttműködik az érdekelt FÁK-tagállamokkal magánvállalkozások fejlesztésében, a többoldalú termelési együttműködés, a közlekedési folyosók és a beruházási együttműködés kialakításában, a mezőgazdasági piac fejlődésében, az üzemanyag-, energia- és nyersanyag-fejlesztési projektek megvalósításában;
- javaslatokat készít elő az oktatás, az egészségügy, a szociális védelem, a kultúra területén folytatott együttműködés fejlesztésére;
- segítséget nyújt a közös műszaki és természeti katasztrófák következményeinek minimálisra csökkentésére irányuló közös programok és intézkedések végrehajtásában a migráció és a humán problémák megoldásában;
- a szervezett bűnözés és a terrorizmus elleni küzdelemmel kapcsolatos közös programok és tevékenységek végrehajtásában támogatja a Közösség országait;
- feladata a FÁK-tagállamok közötti kölcsönhatás jogi kérdéseinek kidolgozása – beleértve a gazdasági jogszabályok közelítését, a gazdasági együttműködés és az integráció jogi keretének javítását – az érdekelt tagállamok közös információs rendszereinek kialakítása;
- elemzi és megvizsgálja a FÁK-országok között megkötött nemzetközi egyezmények végrehajtását, valamint az Állam- és Kormányfők Tanácsának, a Külügyminiszterek Tanácsának és a Gazdasági Tanácsnak vonatkozó javaslatait;
- feladata együttműködni az Állam- és Kormányfők Tanácsa, valamint a Külügyminiszterek Tanácsa megbízásából más nemzetközi szervezetek végrehajtó testületeivel, beleértve a FÁK keretében való részvételt a nemzetközi rendezvényeken;
- a Közösség ágazati együttműködési szervei tevékenységeinek összehangolása és elemzése.

A szláv szakirodalomban akadt olyan vélemény, miszerint a Végrehajtó Bizottság – figyelembe véve megbízásait – nemzetek feletti intézmény, és azzal, hogy az Állam- és Kormányfők Tanácsának konszenzusával kapcsolatos kérdésekben ténylegesen ellátja a megfelelő funkciókat, egyértelműen a közösségi szervek többségének munkáját koordináló és irányító szupranacionális közigazgatási szerv státuszát követi. Ezt a következtetést megerősítik a Végrehajtó Bizottság elnöke – a FÁK végrehajtó titkára – hatáskörének mérlegelésekor. Az 1999. április

2-án hozott Rendelet III. fejezetének 8. pontjában²⁵ foglaltak szerint a „Bizottság elnöke a Közösség legfontosabb közigazgatási szerve, amelyet a FÁK-tagállamok javaslatára a Közösség Államfőinek Tanácsa három évre konszenzussal elfogadott határozattal nevez ki. A Bizottság elnöke korai elbocsátása esetén a határozatot a FÁK Államfők Tanácsa tagjainak egyszerű többségével hozza meg.” Ebből a szempontból a Rendelet legújabb, 2000. június 21-én végrehajtott módosításai sem változtak.

A Közösség nemzetközi jog tárgyát képező státuszának végrehajtása tekintetében a VB elnöke – a FÁK végrehajtó titkára – tartja fenn és fejleszti a nemzetközi szervezetekkel való kapcsolatokat, elősegíti a Közösség testületei közötti kapcsolattartást.²⁶ A VB elnöke az egységes költségvetés fő menedzsere is, mivel a Kormányfők Tanácsának jóváhagyásával javasolja a közösségi szervek költségvetésének elfogadását az elkövetkező évre vonatkozó egységes tervezetéről, valamint az elkövetkező év költségvetésének teljesítményéről szóló jelentésről. A Végrehajtó Bizottság elnöke tehát – aki jelenleg (2019. októberi újraválasztását követően) az üzbg területen született Szerhij Lebegyev²⁷ egészen 2022. december végéig – nemcsak a FÁK-országok vezetőinek legfontosabb adminisztratív részlege, de legfőbb megbízottja is.

ÖSSZEGZÉS

Mivel a FÁK „nem minősül sem államnak, sem nemzetek feletti képződménynek”²⁸, a tagállamok szerepének növelése érdekében, résztvevői elfogadhatatlannak találták a szupranacionális hatáskörök átruházását annak bármely testületére. Résztvevői létrehoztak egy olyan sokszínű intézményi rendszert, amely az utódállamok történelmileg megteremtett kapcsolatainak megőrzését biztosítja. A teljes mértékben önkéntességi alapon történő csatlakozást az egyes egyezményekhez, illetve struktúrákhoz elsősorban a saját érdekek figyelembevétele határozza meg, ami az együttes cselekvést blokkolta, blokkolja. Ezt alátámasztják az összefoglaló statisztikai mutatók az 1991-2020 között elfogadott dokumentumok alapján végrehajtott tagállami eljárásokról, ahol 386 életbe lépett okiratról mindössze 49 vonatkozik minden FÁK-tagállamra. A Közösség megalakulása óta 47 hivatalos államfői és 74 kormányfői találkozón jelentős számú, összesen 2595 dokumentumot fogadtak el, amelynek egy része ugyan már veszített jogerejéből, de 1745 még jogerős változó mennyiségben valamennyi tagállamban. E szerződések főként a gazdasági, a külpolitikai, a tudományos és műszaki, illetve a katonai-biztonságpolitikai együttműködésre vonatkoznak. Ez utóbbi szempontjából legfontosabb a védelmi együttműködést lefektető Taskenti Megállapodás.

²⁵ Положения об Исполнительном комитете СНГ, <http://cis.minsk.by/reestr/ru/index.html#reestr/view/text?doc=1063> (Letöltés ideje: 2019. 01. 14.)

²⁶ Забейворота А. И. Межгосударственные интеграционные объединения на постсоветском пространстве. 2016, p. 31.

²⁷ Биография Председателя Исполнительного комитета – Исполнительного секретаря СНГ Лебедева Сергея Николаевича. <http://www.cis.minsk.by/page/show?id=10284>(Letöltve: 2019. 01. 10.)

²⁸ Алма-Атинська декларація. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_189 (Letöltés ideje: 2018. 09. 10)

Felhasznált irodalom:

- Алма-Атинська декларація, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_189 (Letöltés ideje: 2018. 09. 10.)
- Віденська конвенція про право міжнародних договорів, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118 (Letöltés ideje: 2019. 01. 17.)
- Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією, http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_006 (Letöltés ideje: 2019. 01. 12.)
- Протокол до Угоди про створення СНД, підписаної 8 грудня р. 1991; https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_522 (Letöltés ideje: 2018. 12. 10.)
- Рішення про розмежування повноважень між Радою голів держав та Радою голів урядів СНД, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_339 (Letöltés ideje: 2018. 12. 11.)
- Статут СНД, http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_033 (Letöltés ideje: 2018. 10. 12.)
- Структура МПА СНГ, <http://iacis.ru/structure/> (Letöltés ideje: 2019. 01. 12.)
- Угода про створення СНД, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_077 (Letöltés ideje: 2018. 12. 10.)
- Угода про заходи щодо забезпечення покращення розрахунків між господарськими організаціями держав-учасниць СНД, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/997_127 (Letöltés ideje: 2019. 01. 20.)
- Конвенція про Міжпарламентську Асамблею держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав, http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_069?lang=ru (Letöltés ideje: 2019. 01. 10.)
- Положення про Виконавчий комітет СНД, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_490 (Letöltés ideje: 2019. 01. 14.)
- Положення об Исполнительном комитете СНГ, <http://cis.minsk.by/reestr/ru/index.html#reestr/view/text?doc=1063> (Letöltés ideje: 2019. 01. 14.)
- Решение о совершенствовании и реформировании структуры органов Содружества Независимых Государств (Москва, 2 апреля 1999 года), https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_412 (Letöltés ideje: 2018. 10. 13.)
- Регламент Экономического Суда СНГ. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_234 (Letöltés ideje: 2019. 01. 21.)
- Решение о разграничении полномочий между Советом глав государств и Советом глав правительств СНГ, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_339 (Letöltés ideje: 2019. 03. 10.)
- Решение о Положении о Совете министров иностранных дел СНГ, <http://www.cis.minsk.by/reestr/ru/index.html#reestr/view/text?doc=5671> (Letöltés ideje: 2019. 03. 17.)

- Решени о Положении об Экономическом совете СНГ, <http://cis.minsk.by/reestr/ru/index.html#reestr/view/text?doc=5672> (Letöltés ideje: 2019. 03. 18.)
- Решение о Председателе Исполнительного комитета – Исполнительном секретаре СНГ. <http://www.cis.minsk.by/reestr/ru/index.html#reestr/view/text?doc=5665> (Letöltés ideje: 2019. 01. 10.)
- Соглашение о статусе Экономического Суда СНГ от 6 июля 1992 г., https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/997_137/print (Letöltés ideje: 2019. 01. 20.)
- ЗАБЕЙВОРОТА А. И. Межгосударственные интеграционные объединения на постсоветском пространстве. 2016, р. 448.
- КОСОВ Ю. В., Торопыгин А. В. Содружество Независимых Государств: Институты, интеграционные процессы, конфликты. 2009, р. 224.
- <http://sudsng.org/about/structure/> (Letöltés ideje: 2019. 01 21.)

TÓTH TAMÁS

AZ EGYES SOCIAL ENGINEERING MÓDSZEREK ELHATÁROLÁSA ÉS RENDSZEREZÉSE¹

Bevezetés

Az eddigi tapasztalatok és tudományos eredmények alapján kijelenthető, hogy a biztonsági eljárások fejlődésével a technológiai sebezhetőség jelentősen csökkent, ezért az emberi tényező, azaz a felhasználó tulajdonságait kihasználó manipulációs támadási formák egyre szélesebb körben terjednek el akár a terror- és bűnszervezetek, akár az ipari kémkedés, akár az ellenérdekelt nemzetbiztonsági szolgálatok részéről, elsődlegesen hírigény kielégítése céljából. Az ilyen fajta manipulációra, befolyásolásra vagy megtévesztésre épülő támadásokat social engineeringnek (a továbbiakban: SE) nevezi a szakirodalom. Az SE nem más, mint az emberi tényező kihasználható tulajdonságaira, az emberi hiszékenységre építő támadási forma, olyan technikák és módszerek összessége, amely az emberek befolyásolására, manipulálására alapozva teszi lehetővé bizalmas információk megszerzését, vagy éppen kártékony programok terjedését és működését.² Az SE-műveletek kivitelezése alapvetően kétfajta módszertani csoport megkülönböztetésével valósulhat meg, amely szerint elhatárolhatóak egymástól a humán és az informatikai, technikai (a továbbiakban: IT) csatornákon keresztül végrehajtott SE-módszerek.³ A legprofesszionálisabb támadás kivitelezése érdekében indokolt a két rendszer együttes alkalmazása egy komplex SE-művelet végrehajtása során. A komplex módszer hatékonysága a célszemély megtévesztése során alkalmazott legenda megerősítésében rejlik. Jelen publikáció fő célja bemutatni, elhatárolni egymástól és rendszerezni az egyes SE-módszereket és eljárásokat gyakorlati vagy lehetséges példákon és szemléltető ábrákon keresztül. A publikáció egy korábban elkészített, azonos témájú diplomamunka⁴ bázisán folytatott kutatás új eredményeit hivatott szemléltetni, a korábbi eredmények felülvizsgálatát és aktualizálását követően.

¹ A social engineering bővebb, elméleti értelmezését bemutatni hivatott publikációt lásd: TÓTH, Tamás: General Description of Social Engineering and Its Place in Information Warfare; National Security Review 2019/1. 2019. pp. 42-55.
https://knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2019_1_NSR.pdf (Letöltés ideje: 2020. 02. 01.)

² HARL, G.: People Hacking - The Psychology of Social Engineering, 2000,
<http://www.textfiles.com/russian/cyberlib.narod.ru/lib/cin/se10.html> (Letöltés ideje: 2019. 09. 16.)

³ GUNTHER, M.: Social Engineering – Security Awareness Series, előadás,
<http://www.iwar.org.uk/comsec/resources/sa-tools/Social-Engineering.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 09. 16.)

⁴ TÓTH Tamás: A Social Engineering alkalmazásának lehetősége a kibertérben végrehajtott, valamint más dimenziókba eszkalálódó támadások során; Diplomamunka, Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Budapest, 2019.

1. Humán kapcsolatalapú módszerek

Humánalapú SE alkalmazása során a támadók a felhasználókon, a személyi állományon keresztül próbálnak információkhoz jutni az optimálisan kvalifikált fizikai, elektronikus biztonsági rendszerek kikerülése mellett. Minél magasabb az információ védelmi foka, annál professzionálisabb végrehajtást igényel az SE-módszer. A kapcsolatfelvétel közvetlen módon történik a megtévesztett személlyel, így ez egy nagyon magas szakmai, intellektuális, valamint gyors reakálási képességet igénylő feladat.

Például egy terrorcselekmény előkészítése során a célszemélyek köre elsősorban a biztonsági rendszerek működésének ismeretével bíró alkalmazottak, az informatikai rendszerekhez hozzáférő személyek, valamint a bizalmi környezetük. A célszemélyek befolyásolása során az alábbi humán kapcsolatalapú módszerek alkalmazása a leggyakoribb.

1.1. Idegen identitás felhasználása

Idegen személy nacionáléjának, személyazonosságának eltulajdonítása, felhasználás vagy fiktív entitás legendájának kialakítása során a támadók jogosulatlanul használhatják természetes személy, elhunyt személy adatait, kiadhatják magukat fiktív entitásnak, például intézkedő hivatásos személynek, így információkat szerezve az általuk megtévesztett személytől.

1.1.1. Természetes személy megszemélyesítése

Természetes személy identitásának eltulajdonítása során az elkövetők függési viszony, segítőkészség, valamint elhunyt személy nacionáléjának kihasználására törekedhetnek, egyszeri vagy időszakos kapcsolatfelvétel alkalmával. A függési viszony kihasználásakor a támadók valamely belső vezető, vagy külső befolyásos személy nacionáléját eltulajdonítva próbálnak védett, szenzitív információkhoz jutni a célponttal kapcsolatban.⁵ Identitáslopás esetén első lépésként ki kell választani a megtéveszteni kívánt, megfelelő jogosultsággal rendelkező (pl. informatikai) alkalmazottat. Ezt követően szükséges meghatározni a megszemélyesíteni kívánt alanyt. Fontos a megszemélyesítendő alany célszeméllyel fennálló kapcsolata, a szervezeten belüli tekintélye, elengedhetetlen ismerni a verbális kommunikációs szokásait a hiteles utánzás érdekében. A támadó telekommunikációs eszköz alkalmazásával veheti fel a kapcsolatot a megtévesztett dolgozóval, majd utasítás formájában információkat nyerhet ki tőle. Állíthatja, hogy elfelejtette jelszavát és a Help Desk azonnal adja ki a jelszót, vagy intézkedjen annak megváltoztatásával kapcsolatban. Cselekvésre is ösztönözheti az alkalmazottakat, például küldjék meg e-mailen keresztül a személyi állomány adatait, vagy hajtsák végre egy bűntárs beengedését az objektumba.

⁵ SÖRÖS Tamás – VÁCZI Dániel: Social engineering a biztonságtechnika tükrében - Avagy a modern támadók nem símaszket, hanem álarcot viselnek, XXXI. OTDK, 2013, pp. 11-12.; <http://docplayer.hu/7158891-Social-engineering-a-bitonsagtechnika-tukreben-avagy-a-moderntamadok-nem-simaszket-hanem-alarcot-viselnek.html> (Letöltés ideje: 2019. 09. 30.)

Segítőkézség kihasználása során a támadók szervezeten belüli munkatársat, új alkalmazottat, valamint külső entitást használhatnak fel az információszerzés érdekében. Nagylétszámú személyi állománnyal rendelkező szervezetek esetében lehetetlen az összes munkavállalóval a személyes kapcsolat kialakítása. Új alkalmazott esetében elvárás az informativitás, hiszen a beilleszkedési folyamat része a szervezeti információk, szokások elsajátítása, azok megfelelő alkalmazása. Ilyen esetekben a támadók által kihasznált kockázati tényező a munkavállalók segítőkészsége, mely az egymásra utaltság viszonyából fakad. Munkatársként fellépve az SE-t alkalmazó valamely munkafolyamat végrehajtása során vezetői utasításra hivatkozva juthat információkhoz a humán állománytól. A biztonsági személyzet alkalmazottjának kiadva magát egy támadó „biztonsági auditra történő felkészülés” ürügyén felmérést végezhet az objektum fizikai védelmi berendezéseinek elhelyezkedése, állapota vonatkozásában. A kapcsolatfelvétel történhet személyesen, vagy infokommunikációs eszköz felhasználásával is.⁶

Elhunyt személy nacionálóját felhasználó technika a „tombstone theft” módszer, szabad fordításban a „sírkőlopás.” A támadó egy nemrég elhunyt személy identitását felhasználva jut hozzá munkahelyi, pénzügyi adataihoz. Az elhalálozás következtében nem törlődik a felhasználó minden adatbázisból, így megmaradhat bankszámlája, valamint élhetnek jogosultságai a munkahelyén.⁷ Jól alkalmazható ez a módszer abban az esetben, ha egy terrorszervezet be akar jutni egy megtámadni kívánt infrastrukturális elem objektumába, és hozzá szeretne férni informatikai rendszereihez. Például egy elhunyt alkalmazott személyes és autentikációs adatainak megszerzését követően, jogosultságait felhasználva a támadók akadályozhatják egy kritikus infrastruktúra működését informatikai rendszeri károsításával.

A dekonspiráció elkerülése érdekében, elengedhetetlen feltérképezni a megtévesztendő célszemély és a megszemélyesítendő alany között fennálló kapcsolat módját és mélységét. Vizsgálat tárgyává kell válnia annak, hogy a felek ismerik-e egymást, szoktak-e kommunikálni, és ha igen, milyen csatornán. Ilyen jellegű információk főleg OSINT⁸-szerű tevékenység során válnak hozzáférhetővé, például a kapcsolati háló, vagy az összetett mátrix⁹ elemző-értékelő modell felállítása eredményeként.

1.1.2. Fiktív személy legendájának alkalmazása

Abban az esetben, mikor egy nem létező entitás kerül bevezetésre, fiktív személy legendájának alkalmazására kerül sor. Jól használható eseti, valamint hosszabb távú SE-akció végrehajtására egyaránt. A kapcsolatfelvétel módja

⁶ OROSZI Eszter: Social Engineering - Az emberi erőforrás, mint az információbiztonság kritikus tényezője BCE GTK SZTT, 2008, pp. 31-32.

http://kraszny.hu/presentation/diploma_oroszi.pdf (Letöltés ideje: 2019. 09. 30.)

⁷ Canadian Internet Policy and Public Interest Clinic: TECHNIQUES OF IDENTITY THEFT, Ottawa, 2007, p. 9. <https://www.social-engineer.org/wiki/archives/IdTheif/IdTheif-Techniques.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 09. 30.)

⁸ OSINT (Open Source Intelligence) – Nyílt Forrású Hírszerzés (állami szervek végzik)

⁹ lásd: DR. VIDA Csaba: A hírszerző elemző-értékelő munka alapjai; Felderítő Szemle 2013/3. p. 92. <http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2013-3.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 09. 30.)

telekommunikációs eszköz felhasználásával és személyes megkeresés útján is történhet. Auditor, hivatásos személy legendájának bevezetése során eseti és rövid távon a támadók jogosulatlan adatszolgáltatásra bírhatják rá az információforrást. Rendőrtisztnek kiadva magát a támadó igen széles spektrumban juthat hozzá információkhoz, akár egy *eseti adatközlő, bizalmi személy vagy titkos együttműködő*¹⁰ beszerzésének a látszatát keltve. Ez esetben a manipulált alkalmazott jóhiszeműen, segítőkész szándékkal lesz az SE áldozata. Rendőri legenda során az elkövető a célszeméllyel nem jó viszonyt fenntartó kollégát keres fel azzal az ürüggyel, hogy ő rendőr nyomozó (hamis okmányokkal, *kényszerítő eszközök*¹¹ viselésével támasztva alá legendáját), a munkatársa pedig bünszervezet tevékenységében működik közre, ezért szüksége lenne információkra a napi rutinjával, számítógép-használati szokásaival kapcsolatban. Így a megtévesztett alkalmazotton keresztül kerülhet releváns adat az SE alkalmazói részére például jelszavakkal, a biztonság tudatos magatartás fokával kapcsolatban.

A fiktív nacionálé felhasználása optimális eszköz egy célszeméllyel történő mélyebb, hosszabb távú bizalmi viszony kialakítása során. A fiktív legenda a legprofesszionálisabb humánalapú SE-művelet kivitelezésének elengedhetetlen eszköze. A manipulálni kívánt személy magánéleti, munkahelyi szokásainak, kapcsolati hálójának, hobbijainak, érdeklődési körének feltérképezésétől a kapcsolatfelvételen keresztül a bizalomba férkőzésen át a visszaélés szakaszáig felhasználható.¹² A nyílt forrásból beszerezhető információk eredményeként, főleg a közösségi oldalak monitorozásával ismerhető meg a célszemély kedvelt szabadidős tevékenysége, családi állapota, egyéb érdeklődési köre. Például szeret kirándulni és rajong az informatikai eszközökért, erről sok fényképet oszt meg a közösségi hálón, valószínűsíthető, hogy szereti az állatokat, mivel rendszeresen megoszt állatvédelemmel kapcsolatos tartalmakat, hétfvégenként a kedvenc szórakozó helyéről jelentkezik be, rendszeresen oszt meg egyedülléttel, párkapcsolattal összefüggő képeket, idézeteket közösségi profilján.¹³ A profil ismerete alapján a támadó az információkat felhasználva felépíthet magának egy legendát annak érdekében, hogyha kapcsolatfelvételre kerül sor a célszeméllyel, akkor hasonló érdeklődési köre, hasonló élethelyezte okán szimpátiát váltson ki belőle. A kapcsolatfelvétel helyszíne a célszemély kedvelt szórakozóhelye lehet, a fenti hasonló életvezetési legenda alkalmazása során történő bizalmi viszony kialakítása érdekében.

1.2. Segítség kérése

A módszer során az elkövetők a humán erő naivitását és jóhiszeműségét kihasználva jutnak információkhoz. A segítségkérés a legtöbb esetben idegen identitás felhasználásával, eseti jelleggel, infokommunikációs eszköz, vagy személyes kapcsolatfelvétel során történhet. Alapvetően öt technika különböztethető

¹⁰ lásd: A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 64.§. (1) a)

¹¹ lásd: A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény VI. fejezet A kényszerítő eszközök

¹² The Social Engineering Framework: Identity Thieves, Security Through Education, <https://www.socialengineer.org/framework/general-discussion/categories-social-engineers/identity-thieves/> (Letöltés ideje: 2019. 10. 01.)

¹³ GRANGER, Sarah: Social engineering reloaded, Symantec Corporation, 2006, <https://www.symantec.com/connect/articles/social-engineering-reloaded> (Letöltés ideje: 2019. 10. 01.)

meg, mint a help desk kihasználása, harmadik fél felhatalmazása, más jogosultságának felhasználása, szoros követés, illetve a hamis bizalomkeltés módszerei tekintetében.

1.2.1. „Help Desk” kihasználása

Az ügyfélszolgálatoktól, hibabejelentő központoktól történő segítségkérése során munkatárs vagy vezető megszemélyesítése az optimális. Leggyakrabban a megszemélyesített alany „jelszavának elfelejtése” ürügyén kerül sor a kapcsolatfelvételre. A támadók belső alkalmazottnak adják ki magukat, telekommunikációs csatornán veszik fel a kapcsolatot az ügyfélszolgálattal. A segítségkérés a felhasznált személy jelszavának megszerzésére irányul. Hivatkozási alapot teremthet a határidős feladat végrehajtásának nehézsége, az azonnali vezetői tájékoztatás elrendelése, melyhez szükséges az elektronikusan tárolt anyaghoz történő hozzáférés. Fordított esetben is működik a folyamat, ekkor a támadók az ügyfélszolgálat, vagy az informatikai részleg dolgozóinak adják ki magukat. Rendszerhibára hivatkozva, mely során adatvesztés történhet, együttműködést kérnek az alkalmazottaktól. Egy dolgozót rendszerhiba ürügyén megkérnek, hogy menjen vissza a munkahelyére, mivel be kellene jelentkezni a felhasználói fiókjába tesztelés céljából. Az időpontot úgy kell megválasztani, hogy a manipulált személy ne tudjon tevőlegesen együttműködni. Felajánlható számára a tesztelésben nyújtott segítség abban az esetben, ha megadja a jelszavát. Ezt követően a támadók kártékony programokat juttathatnak az informatikai rendszerbe, valamint hozzáférhetnek a felhasználó által tárolt adatállományokhoz.¹⁴

1.2.2. Third party authorization (Harmadik fél felhatalmazása)

E módszer alkalmazása során a támadók harmadik fél felhatalmazására hivatkozva szerezhetnek információkat, továbbá törekedhetnek a biztonságtechnikai rendszer kiiktatására. Az elkövető, vezetőnek kiadva magát, felkeresi az őrszemélyzetet és utasítja az integrált biztonságtechnikai rendszer átmeneti deaktiválására, rendszerhiba ürügyén. Majd a támadó közli, hogy a technikai személyzet hamarosan hozzálát a hibás érzékelő cseréjéhez. Ez idő alatt a bűntársak szerelő formaruhában szabadon mozoghatnak az objektumban, biztonsági incidens átjelzésének generálása nélkül.¹⁵

1.2.3. Piggybacking (Más jogosultságának felhasználása)

A technika célja ez esetben az objektumba való jogtalan behatolás. Alkalmazása során a támadó, magát belépésre jogosult személynek kiadva, eljuttatja, hogy otthon hagyta a kulcsát, proximity kártyáját, ezért segítséget kér a bejutáshoz. Az elkövető más személy jogosultságát használja fel önmaga beléptetésére. A beléptetést a biztonsági személyzet, vagy egy másik alkalmazott hajtja végre,

¹⁴ OROSZI i. m. p. 33.

¹⁵ PELTIER, Thomas R.: Social Engineering – Concepts and Solutions, Information Systems Security, 2017, http://www.infosectoday.com/Norwich/GI532/Social_Engineering.htm#.WpHqXoPOXDc (Letöltés ideje: 2019. 10 01.)

teljesen szabálytalanul, segítő szándékkal. Robbanószervezetek telepítésére, a célobjektumba való bejuttatására kifejezetten alkalmas technika.¹⁶

1.2.4. Tailgating (Szoros követés)

A „tailgating” módszer nem közvetlen segítségkérés útján realizálódik, hanem az áldozatok tudta nélkül, közvetve támogatva azt. A metodika célja szintén az objektumba való jogosulatlan bejutás, azonban nem történik konkrét felkérés a manipulált alkalmazottak általi beléptetésre. Az SE végrehajtója előzetesen tanulmányozza az ellenőrző-áteresztő pontokon (a továbbiakban: EÁP) történő áthaladás rezszimintézkedéseit, valamint azok gyakorlati alkalmazását. Megfigyeli a csoportosan közlekedő alkalmazottak beléptetésének módját, például a takarító, karbantartó személyzet egyidejűleg, átvizsgálás nélkül léphet az objektumba, biztonsági hiányosságok, hanyagság okán. A támadó behatolás végett valamelyik csoporthoz csatlakozva áthalad az EÁP-on, így belépve az objektum területére. A legenda megerősítése érdekében szükséges a kiválasztott csoport formaruhájának, eszközeinek beszerzése. A „tailgating” alkalmazásának potenciálja abban rejlik, hogy nem csupán egyes egyéneket képes bejuttatni a célobjektum területére, de eszközöket, fegyvereket, robbanótesteket is, továbbá terrorcselekmény elkövetésére készülő egységek is könnyen kihasználhatják a beléptető rendszerek nyújtotta kontroll hiányát.¹⁷

1.2.5. Hamis bizalomkeltés

Hamis bizalomkeltés során a támadó nem használ fel idegen identitást, vagy nacionálét. Kizárólag pozitív vélemény kialakítására törekszik önmagával kapcsolatban. Jól alkalmazható a módszer női végrehajtók által, férfi célszemélyek manipulálása érdekében. Egy kellően dekoratív, kiváló kommunikációs készséggel rendelkező női elkövető leköti az őrszemélyzet férfi tagjainak figyelmét, míg bűntársai a beléptető rendszer megkerülésével észrevétlenül bejutnak a célobjektum területére.¹⁸

1.3. Segítségnyújtása

Segítségnyújtásra általában egy mesterségesen létrehozott esemény kapcsán van szükség, melyet a támadó szándékosan idéz elő, majd működik közre az elhárításában. Két módszert lehet megkülönböztetni. Az első során a támadónak el kell hitetnie az áldozattal, hogy valóban segítségre van szüksége, és erre ő a legalkalmasabb, míg a második módszernél az áldozat keresi fel a támadót segítségkérés céljából. Mindkét módszer során a függési viszony kialakítása a cél, az

¹⁶ INMAN, Sean: Security Awareness: Social Engineering Part Two, InfoSec Island, 2010, <http://www.infosecisland.com/blogview/7655-Security-Awareness-Social-Engineering-Part-Two.html> (Letöltés ideje: 2019. 10. 01.)

¹⁷ BISSON, David: 5 Social Engineering Attacks to Watch Out For, The State of Security, 2015, <https://www.tripwire.com/state-of-security/security-awareness/5-social-engineering-attacks-to-watchout-for/> (Letöltés ideje: 2019. 10. 03.)

¹⁸ SÖRÖS – VÁCZI i. m. p. 12.

azonnali információátadás, valamint az áldozatnak nyújtott segítség viszonzása érdekében¹⁹

1.3.1. Reverse Social Engineering (Fordított SE)

A módszer során el kell hitetni a manipulálni kívánt személlyel, hogy egy áldozat. A legkonspiráltabb mód erre az infokommunikációs csatornák használata, azon belül is a telefon. Az SE célja ez esetben lehet nacionálé, biztonsági adatok megszerzése.²⁰ A támadó telefonon felkeresi a manipulálandó személyt banki alkalmazottnak kiadva magát, majd közli vele, hogy a hitelkeretét többszörösen túllépte, amit jelzett a bank informatikai rendszere. Két napja van a hitelkeret leredukálására, vagy a bank zárolja bankszámláját. Ettől persze rendkívüli módon meg fog ijedni az áldozat. A megoldások keresése között a támadó fel fogja ajánlani, hogy a rendszerhiba kiszűrése érdekében adja meg személyes adatait, mivel csak így tudja ellenőrizni a számítógépben, nem történt-e hiba. A megrémült áldozat természetesen mindent megtenne a tévedés tisztázása érdekében, így az SE-t alkalmazó személy hozzájut annak teljes nacionáléjához, melyet hamis okmányok készítéséhez, valamint identitáslopás céljából szerezhet meg.²¹

1.3.2. Quid pro quo (Valamit, valamiért módszer)

A „quid pro quo” módszer során a támadó egy valós problémát generál, melyet ő tud a leghatékonyabban megoldani. Ezt a fajta technikát már megelőzi egy bizalmasabb kapcsolat kialakítása az SE alkalmazója és az áldozat között. A támadó elektronikus információbiztonsági szakembernek adja ki magát, és elhitei a manipulált személlyel, hogy ő a „legjobb szakember” a szakterületén. Majd egy kis idő elteltével az áldozat kap egy, a támadó által generált e-mailt, melyet megnyitva aktivál egy kártékony programot, ami zárja a számítógépét. Az alkalmazott kétségbeesése okán felkeresi az elkövetőt, hogy segítsen neki visszaállítani a rendszert. A támadó természetesen segít, így megtudva a megtévesztett felhasználó nevét, jelszavát, valamint betekintést nyer az elektronikusan tárolt adataiba, továbbá viszonzást vár a segítségért cserébe.²²

¹⁹ MITNICK, Kevin D. – SIMON, Viliam L.: A legendás hacker - A megtévesztés művészete, Perfect-Pro Kft. Budapest, 2003, pp. 55-75.

²⁰ COLE, Eric: Hackers Beware – Defending Your Network from the Wiley Hacker, Sams Publishing, 2001, pp. 138-139. https://zodml.org/sites/default/files/Hackers_Beware._Defending_Your_Network_from_the_WileyHacker.pdf (Letöltés ideje: 2019. 10. 03.)

²¹ IRANI, Danesh – BALDUZZI, Marco – BALZAROTTI, Davide – KIRDA, Engin – PU, Calton: Reverse Social Engineering Attacks in Online Social Networks, Springer-Verlag Berlin Heidelberg, Berlin, 2011, pp. 3-9. <http://www.syssec-project.eu/m/page-media/3/irani-dimva11.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 10. 03.)

²² ZUKINA, Tibor: Social engineering techniques: Vishing, quid pro quo, tailgating, baiting, 2015, <https://sgros-students.blogspot.hu/2015/11/social-engineering-techniques-vishing.html> (Letöltés ideje: 2019. 09. 16.)

1.4. Shoulder surfing – képernyő jogosulatlan megtekintése

A technika főleg a jelszavak, felhasználó nevek jogosulatlan megtekintésére irányul, de jól használható bármilyen írott, vagy elektronikusan tárolt adatba való betekintés vonatkozásában is. A módszer lényege, hogy a támadó közel kerül az áldozathoz, és észrevétlenül elleszi annak jelszavát, felhasználó nevét, mikor begépeli infokommunikációs eszközébe. A metodikát követve lehetőség van az áldozat dolgozóasztalán lévő dokumentumokba történő betekintésre, valamint telekommunikációs eszközének képernyőjéről történő adatlopásra egyaránt.²³

1.5. Dumpster diving – információk felkutatása a hulladékban

A módszer végrehajtásához a támadónak be kell jutnia az épületbe, akár „piggybacking”, akár „tailgating” alkalmazásával, majd átvizsgálni az ott található szeméttárolókat, papírhulladék-gyűjtő kosarakat. A hulladéktárolók sok értékes információt tartalmazhatnak, például személyes adatokat, munkahelyi dokumentumokat, meg nem semmisített feljegyzéseket, jelszavakat, napirendet, védett, belső adatokat. Az így beszerzett információk felhasználhatóak identitáslopás során, jogosulatlan hálózati rendszer használatakor, valamint általános adatszerző műveletek végrehajtásakor. A megelőzés érdekében fontos a feleslegessé vált dokumentáció megsemmisítése, illetéktelen személy számára történő hozzáférhetetlenné tétele.²⁴

2. IT-alapú módszerek

A tisztán informatikai eszközökön végrehajtott SE jellemzője, hogy az elkövető személyazonossága nagy valószínűséggel rejtve marad. Nincs szükség közvetlen kapcsolatfelvételre, hiszen a támadó és a manipulálni kívánt személy között helyezkedik el a kibertér. *„Ezen módszerek esetében a social engineer azt hiteti el az áldozatokkal, hogy egy valódi rendszerrel kommunikálnak, ezáltal pedig nem veszik észre, hogy valójában egy csalás áldozataivá válnak.”*²⁵ A leggyakoribb módszerek közé tartozik az álweboldal felhasználása, az adathalász e-mailek, valamint a kártékony programok alkalmazása.

2.1. Scam weboldalak – álweboldalak

Az álweboldalak alkalmazása széles körben elterjedt. Azon weblapok sorolhatók ebbe a kategóriába, melyek például kedvező ajánlatot kínálnak a felhasználónak, csupán regisztrációért cserébe. A regisztráció során az áldozat kénytelen megadni személyes, munkahelyi adatait, melyek felhasználhatók lesznek a

²³ WAGHMARE, Pranjali - LONGADGE, Rushi – KAPGATE, Deepak: A Review on Shoulder Surfing Attack in Authentication Technique, IJCSN, V.3. I.6. 2014, <http://ijcsn.org/IJCSN-2014/3-6/A-Review on Shoulder-Surfing-Attack-in-Authentication-Technique.pdf> (letöltés ideje: 2019. 09. 16.)

²⁴ LONG, Johnny: No Tech Hacking: A Guide to Social Engineering, Dumpster Diving, and Shoulder Surfing, Syngress, Amszterdam 2011, pp. 2-12.

²⁵ DEÁK Veronika: Biztonságtudatosság az információs környezetben, Szakmai Szemle 2017/3. p. 63., http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz2017_3_szam.pdf (Letöltés ideje: 2019. 09. 16.)

későbbiek során egy támadás kivitelezésekor. A weboldalak fiktívek, az eredeti weblap hamisított változatai.²⁶

Ilyen támadásra jó példa lehet, ha a képernyőn, böngészés közben felugrik egy hirdetőablak, mely gépjármű nyereség ajánlatával kecsegteti a felhasználót, csupán regisztrációért cserébe. Az áldozat megnyitja a hirdetést, amely átirányítja egy regisztrációs felületre. A regisztráció során szükséges megadni nevét, anyja nevét, telefonszámát, e-mail-címét, valamint levelezési címét. A támadók ezzel a primitív módszerrel könnyedén hozzájuthatnak a megtévesztett egyén személyes adatainak egy részéhez.

2.2. Adathalászat

Adathalászat során a támadók infokommunikációs csatornán (e-mail, hanghívás, üzenet) is felvehetik a manipulálni kívánt személlyel a kapcsolatot, melyben egy hamisított weboldal megnyitására ösztönzik. Ezek a weblapok megjelenésükben rendkívül hasonlítanak az eredeti oldalra, azonban van néhány eltérés, például az URL-címekben, amelyeket megvizsgálva felfedhető a támadás. A támadás során beszerezhető adatok köre, például a felhasználónevek, jelszavak, bankkártya szám, PIN-kód, születési hely, születési idő, anyja neve, lakcím, tartózkodási hely, okmányszámok, munkahely neve, munkahely címe, gépjármű adatok, pénzügyi információk stb.²⁷

A következő alfejezetekben az egyes adathalász módszerek kerülnek bemutatásra, melyek lehetnek e-mail-, hang-, sms-alapúak, történhetnek DNS-szerver²⁸ felé irányított kérés eltérítésével vagy akár a WPA2-protokoll²⁹ sérülékenységeinek kihasználásával.

2.2.1. Phishing (E-mail-alapú adathalász módszer)

„Phishing” során a kapcsolatfelvétel e-mailen keresztül történik a megtévesztendő egyénnel. Az e-mail-alapú, hamisított weboldalakra irányító hivatkozások tartoznak ebbe a kategóriába. A levelek általában pénzügyi, pénzügyi

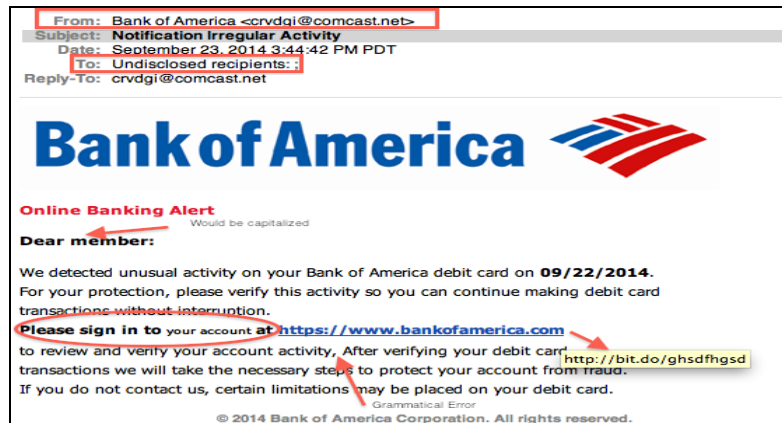
²⁶ MUHA Lajos – KRASZNAY Csaba: Az elektronikus információs rendszerek biztonságának menedzselése, NKE VTI, Budapest, 2014, p. 50. <http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/9975/Teljes%20sz%C3%B6veg%21?sequence=1&isAllowed=y> (Letöltés ideje: 2020. 02. 02.)

²⁷ EC-CONCIL: Penetration Testing: Procedures & Methodologies, Cengage Learning, Boston, 2010, p. 22. https://books.google.hu/books?id=7dwEAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (Letöltés ideje: 2019. 09. 17.)

²⁸ DNS (Domain Name System – tartománynév rendszer) szerver: Azok a szerverek, amelyek számon tartják az egyes IP címekhez tartozó számítógépneveket, illetve biztosítják ezek oda-vissza fordítását, mert a gépek csak a numerikus IP címeket tudják kezelni, az emberek viszont könnyebben megjegyzik a neveket. A DNS jelölheti a hálózatba kötött számítógépek azonosítóinak elosztott adatbázisát is.

²⁹ WPA2 (Wi-Fi Protected Access – Wi-Fi védett hozzáférés): A vezeték nélküli kapcsolat titkosítására szolgáló technológia és egyben szabvány, mellyel kiküszöbölhető a hálózati forgalom ellenőrzése a vezeték nélküli hálózatokon.

közüzemi szolgáltatók, közösségi oldalak felépítését leutánzó weblapokra irányítják az áldozatot. A manipulált személyt levelező rendszeren keresztül értesítik egy számára relevánsnak ítélt, valótlán ürügyre hivatkozva. Ilyen ürügy lehet például, hogy az áldozatnak haladéktalanul be kell jelentkeznie a megcélzott szolgáltatás weboldalára a célból, hogy nyilatkozzon személyes adatairól, mivel amennyiben ezt nem teszi meg, zárolásra került bankszámlája. A levélben elhelyeznek egy URL-címet, melyet megnyitva elérhetővé válik a hamis weblap, amely megtévesztésig hasonlít az eredetire. Az ott megadott felhasználónév, jelszó, személyes adatok az adathalászk birtokába kerülnek, melyeket felhasználhatnak illegális akcióik során. A módszer lehet tömeges levélfeladás, valamint célzott adathalász e-mail alkalmazása is.³⁰

1. ábra: Adathalász e-mail képernyője³¹

Az 1. ábra egy banki megkeresésnek álcázott adathalász e-mailt ábrázol. A piros nyilak és keretek kívánják felhívni a figyelmet arra, hogy milyen tényezők utalnak a meghamisított e-mail tényére. Fölről lefelé haladva: a küldő e-mail-címe nem szervezeti e-mail-cím, a tárgy általánosít, nem személyre szóló, akár csak a levélben szereplő megszólítás, továbbá helyesírási hibák is felfedezhetőek a levélben.

2.2.2. Whaling (Vezetői IT-eszközöket célzó támadás)

A technika alapvetően a „Phishing” műveletre épül, azonban a célszemélyek köre a vezető beosztású, befolyásos személyekre korlátozódik. Az elkövetők kifejezetten a vállalati menedzsment, illetve az állami vezetők számára készítenek megtévesztő üzeneteket, alkalmaznak adathalász módszereket. Az ilyen támadások elsődleges céljai vagy a jogosulatlan anyagi haszonszerzés vagy a támadók számára

³⁰ Security Tip (ST04-014): Avoiding Social Engineering and Phishing Attacks, US-CERT, 2017, <https://www.us-cert.gov/ncas/tips/ST04-014> (Letöltés ideje: 2019. 09. 20.)

³¹ GREEN, Jonathan: Phishing Emails – 10 Tips on How To Identify an Attack, 2017. <https://www.onlineowls.com/phishing-emails-10-tips-identify-attack/> (Letöltés ideje: 2019. 09. 20.)

releváns információk megszerzése.³² Az ilyen jellegű adathalász levelek már a célzott támadások körébe tartoznak, hiszen az adathalászok speciálisan a vezető személyekre szabott megtévesztő üzeneteket alkalmaznak. Ezek lehetnek például, állami hivatalok, leendő üzleti partnerek vagy fejedelmiségek leveleinek álcázott adathalász e-mailek, a formai elemek professzionális lemásolásával.³³

2.2.3. Vishing (hangalapú adathalász módszer)

Az adathalász eljárás, ilyen esetben a hanghálózat – például a VoIP³⁴ vagy a vonalkapcsolt távbeszélő hálózatok – alkalmazásával kerül végrehajtásra. „A támadást a bankok azon tanácsa ihlette, hogy ha az ügyfél nem bízik az értesítő e-mailben, akkor telefonon győződjön meg arról, hogy az üzenet hiteles volt-e.”³⁵ A támadásra példa lehet a „Wardialing”, azaz a tömeges tárcsázás módszerének alkalmazása, ekkor a támadók végigtárcsáznak egy meghatározott hívószám-tartományt, majd az intervallum azon elemei számára, ahol létrejön a kapcsolat, egy előre felmondott hangüzenet kerül lejátszásra. Az üzenet azonos tartalmú lehet, mint „Phishing” során, azonban nem URL megnyitása kerül meghatározásra benne, hanem egy hívószám tárcsázására való felhívás, melyen adategyeztetés után orvosolható a probléma. Például közüzemi szolgáltatónál fennálló tartozásra hivatkozva, a helyzet tisztázása érdekében, adategyeztetés ürügyén az elkövetők könnyedén megszerezhetik az ügyfél személyes adatait.³⁶ Fontos kiemelni, hogy ha a támadó személyre szóló hívást kezdeményez az áldozattal, akkor humánalapú SEMűveletről beszélünk, mivel a telefonhívás alatt létrejön a személyes jellegű kapcsolat.

A 2019. évben elterjedt „Vishing” technika volt a „Wangiri”, azaz a visszahívásos csalás is. A módszer során a támadók távoli országokból érkező hívásokkal megcsörgettek például magyarországi mobiltelefonszámokat arra számítva, hogy a hívott fél visszahívja őket. „Wangiri” alkalmazásakor a csalók véletlenszerűen, feltételezhetően automata rendszereket használva, tömegesen indítanak hívásokat, majd egy csörgés után bontják a vonalat, így minimalizálva az esélyt a hívások fogadására. Egyes esetekben a visszahíváskor egy automata fogadja

³² HANSEN, Dennis: Project SAVE: Social Vulnerability & Assessment Framework, 5.1.3.2. Whaling, Royal Danish Defence College, Dánia, 2017. https://books.google.hu/books?id=TNsIDgAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (Letöltés ideje: 2019. 09. 23.)

³³ ZACKS, Aviva: Mi is az adathalászat? Egyszerű útmutató példákkal, Safetydetectives.hu, 2019. <https://hu.safetydetectives.com/blog/mi-is-az-adathalaszat-egyszeru-utmutato-peldakkal/> (Letöltés ideje: 2020. 03. 08.)

³⁴ VoIP (Voice over IP – internetprotokoll feletti hangátvitel): A VoIP átalakítja a normál telefonon közvetített hangot olyan digitális formátumra, amely átvihető az interneten, illetve az internetről beérkező digitális telefonos jelet hagyományos telefonos hanggá konvertálja.

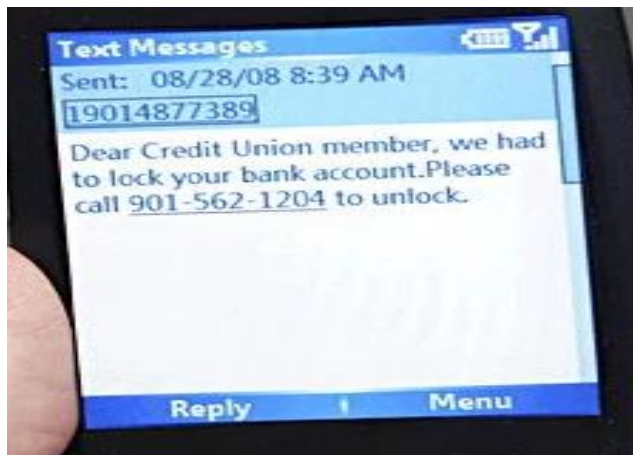
³⁵ MUHA – KRASZNAVY i. m. p. 51.

³⁶ HARNIS, Reg: Cyber Security in the Word of Social Engineering, In.: Cybersecurity in Our Digital Lives Szerk.: LECLAIR, Jane – KEELEY, Georgey., Hudson Whitman/ ECP, Albany, 2015, https://books.google.hu/books?id=Ir7JBgAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (Letöltés ideje: 2019. 09. 20.)

a hívást, ám az továbbra is kicsöngés hangját játssza be a hívó félnek, aki emiatt hosszabban tartja a hívást. Máskor a vonal megszakadását jelző, trillázó hangot játszanak be a támadók, azonban a nemzetközi hívás ekkor még folyamatban van.³⁷ A visszahívások díja természetesen a csalók bevétele lesz.

2.2.4. Smishing (Rövid üzenetalapú adathalász módszer)

A módszer nagyon hasonló a „vishing”-hez, azonban a kapcsolatfelvétel írott üzenet formájában történik. Szintén a pénzügyi intézkedéseit próbálja a technika felhasználni, mivel az online tranzakciók a legtöbb esetben sms-ben kapott ID megadásával lehetséges. Az alsó ábrán látható módon a támadók küldenek egy szöveges üzenetet az áldozat mobil rádiótelefon készülékére, melyben közlik vele, hogy bankszámlája zár alá került, ezért a megadott telefonszámon keresztül vegye fel az ügyfélszolgálattal a kapcsolatot. Adategyeztetés ürügyén szintén a célszeméllyel kapcsolatos információkhoz jutnak az elkövetők. Előfordulhat, hogy a csalók promócióról szóló rövid, szöveges üzenetet továbbítanak a megtévesztett személynek, amelyben megnyitandó URL szerepel, ami egy hamis weboldalra irányítja az áldozatot.³⁸

2. ábra: Smishing üzenet³⁹

2.2.5. Pharming (DNS eltérítés-alapú adathalász módszer)

A „Pharming” a legújabb típusú „Phising” támadás, melynek célja, hogy a legitim szolgáltatást használni kívánó egyént a támadók hamis weblapra irányítsák,

³⁷ Wangiri: visszahívásos csaláshullám csapott le a hazai mobil-előfizetőkre, 2019.
<https://www.telenor.hu/sajto/kozlemeny/wangiri-visszahivasos-csalas> (Letöltés ideje: 2020. 03. 08.)

³⁸ Kizza, Joseph Migga: Ethical and Social Issues in the Information Age, Springer, 2017, p. 334.
https://books.google.hu/books?id=qlxCDwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (Letöltés ideje: 2019. 09. 21.)

³⁹ GUPTA, Rajat: What is Smishing and how to stay protected? Tech Salsa, 2012,
<http://techsalsa.com/what-is-smishing-and-how-to-stay-protected/> (Letöltés ideje: 2019. 09. 21.)

a szolgáltatás *domain nevének*⁴⁰ eltérítésével. „Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy a felhasználó a megfelelő URL-t írja be a böngészőjébe, de a DNS-szerver más IP-címre irányítja a felhasználót.”⁴¹ A módszer alkalmazásánál az elkövetők nem az áldozatot manipulálják, hanem a DNS-szerverek biztonsági hiányosságait, sebezhetőségeit használják ki adott weboldal IP-címének módosításával, annak érdekében, hogy az általuk létrehozott hamis weblapot töltsse be a rendszer. A „pharming” alkalmazásának három típusa van, mégpedig a személyi számítógépek helyi DNS-tárjának módosítása, a DNS-szolgáltatók DNS-gyorsítótáraiban tárolt URL-címek módosítása, továbbá a támadók képesek kártékony kódokat beilleszteni a weblapok URL-címébe, illetve űrlapállományába.

a. DNS Cache Poisoning⁴² – Helyi PC eltérítése

A felhasználók által leggyakrabban látogatott weboldalak IP-címei a számítógép DNS gyorsítótárába mentődnek. Mikor a felhasználó egy rendszeresen felkeresett weblap URL-jét gépele be, a számítógép először a gyorsítótárban oldja fel a DNS-t, a tényleges hálózati lekérdezést megelőzően. Ez a megoldás magas kockázattal jár, mivel lehetőség van a gyorsítótár tartalmának módosítására, akár „trójai program” alkalmazásával. Ezek a kártékony programok, jóindulatú szoftverek segítségével kerülnek a számítógépre. Rejtett funkcióik felhasználásával képesek adatállományokat, könyvtárakat törölni, módosítani, megszerezni.⁴³ A program a gyorsítótárban tárolt IP-címet megváltoztatja a hamis weboldaléra, így a megtévesztett személy az adathalászok által létrehozott website-ot fogja felkeresni. Gyakori a pénzügyi oldalak weblapjainak meghamisítása, és ily módon történő felhasználása.⁴⁴

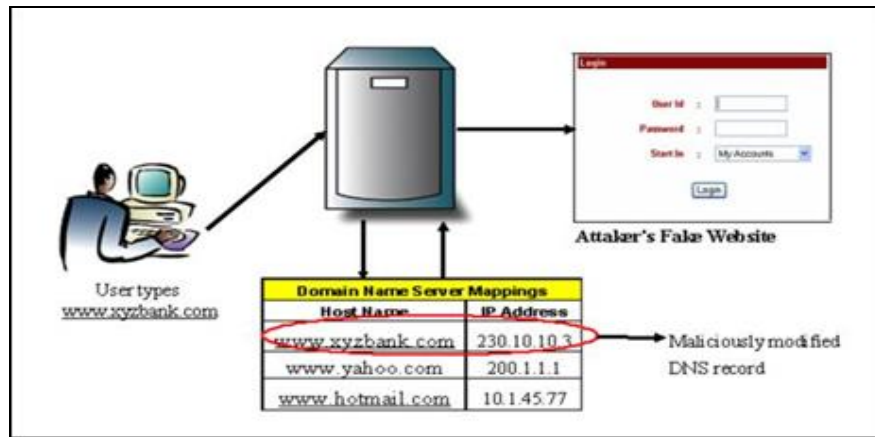
⁴⁰ DNS (Domain Name System): A domain név a számítógépek azonosítására szolgáló névtartomány. Az Internetre csatlakozó összes számítógépnek egyedi azonosítója, ún. IP-címe van. A domain nevek valójában ezen nehezen megjegyezhető IP címeket teszik könnyen megjegyezhetővé.

⁴¹ MUHA – KRASZNAY i. m. p. 51.

⁴² DNS Cache Poisoning – DNS gyorsítótár mérgezés

⁴³ HAIG Zsolt: Információ – társadalom – biztonság. NKE Szolgáltató Kft., Budapest, 2015, p. 131.

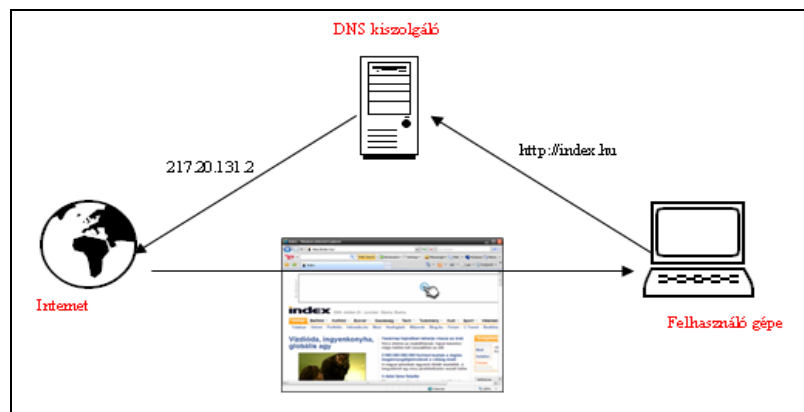
⁴⁴ SRIVASTAVA, Tushar Vishesh: Phishing and Pharming - The Evil Twins, SANS Institute InfoSec Reading Room, 2007, pp. 19-20. <https://www.sans.org/reading-room/whitepapers/privacy/phishingpharmingevil-twins-1731> (Letöltés ideje: 2019. 09. 21.)

3. ábra: Helyi hálózaton végrehajtott DNS-tár manipulálása⁴⁵

b. DNS Cache Poisoning – Szerveralapú támadás

Ahogy a helyi számítógépek, úgy a szolgáltatóknál telepített szerverek is tárolják az URL-eket és a hozzájuk tartozó IP-címeket. A folyamat metodikája szerint a DNS kiszolgálóhoz beérkezik a felhasználó által bevitt URL-, majd IP-címét lefordítva visszaküldi számára a megnyitni kívánt tartalmat. Az SE alkalmazói a szerverek DNS-gyorsítótárainak módosítására is kísérletet tehetnek, mely során a letárolt URL mellé, a hamis oldalra irányító IP-cím kerül elhelyezésre, így a felhasználó által keresett URL a támadók weblapjára fogja irányítani a klienst.⁴⁶

4. ábra: DNS szerver kiszolgálása⁴⁷

⁴⁵ Uo. p. 19.

⁴⁶ BAGAD, V.S. – DHOTRE, I. A.: Computer Networks – II, Technical Publications, 2009, p. 5., pp. 19-20.

⁴⁷ OROSZI i. m. p. 48.

c. Cross-site Scripting /XSS/ (Webhely átkódolás)

Az XSS lényegében egy legitim weblapba beágyazott, illegitim kód (HTML, script). Lényege, hogy a támadók az XSS sérülékenységek kihasználása során magába a weblap URL-jébe, vagy az úrlaptartományába állandó jelleggel képesek beilleszteni a kártékony kódot, ami az odalátogató felhasználók számítógépein lefut, majd az elkövetők által kreált weboldalra irányítja a gyanútlan áldozatokat. Az SE-t alkalmazó személy így átirányíthatja a felhasználót egy valósnak tűnő, fiktív bejelentkező felületre, valamint fiókproblémára hivatkozva újra-bejelentkező ablakot nyithat meg. A támadó által létrehozott hamis oldal kísérletet tesz az áldozat adatainak megszerzésére.⁴⁸

Az XSS sérülékenységeknek három típusa különböztethető meg. Az első a *DOM-alapú, lokális XSS*, a weblap kliensoldali scriptjében felmerülő probléma kihasználására irányul. A második típus, *a nem állandó vagy tükrözött sebezhetőség*. Akkor lép fel, mikor a webkliens által szolgáltatott adatot a szerveroldali script azonnal felhasználja, azért, hogy a kliensnek a dinamikus válaszlapot létrehozza. A harmadik csoportot az *állandó vagy másodlagos XSS*-ek alkotják, melyek a legszignifikánsabb támadást teszik lehetővé. Ebben az esetben a támadó közvetlenül be tudja illeszteni a scriptjét. A módszer lényege, hogy a felhasználó által a webalkalmazás felé továbbított adatait a szerver állandóan tárolja, és később a felhasználóknak weblap formájában olvashatóvá teszi HTML-kódolás nélkül.⁴⁹

2.2.6. *KRACK (Key Reinstallation Attack) – Nyílt internet hálózatok manipulálása)*

A mobilinternet mellett rendkívül népszerű az anyagi ellenszolgáltatás nélkül igénybe vehető, nyílt WLAN-hálózatok⁵⁰ használata, azonban alkalmazásuk rendkívül magas kockázati tényezőt rejt magában. KRACK során a wifi hálózat titkosítását biztosítani hivatott WPA2-protokoll specifikációjában található sebezhetőségek, sérülékenységek kihasználásával a teljes átmenő adatforgalom monitorozhatóvá válik, továbbá kártékony program is telepíthető a felhasználók számítógépére. A támadás lényege, hogy a felhasználó és a szerver között fennálló kapcsolatból az elkövetők visszafejthetik a továbbított és fogadott információk karaktereit.⁵¹

⁴⁸ FOGIE, Seth – GOSSMAN, Jeremiah – HANSEN, Robert – RAGER, Anton – PETKOV, Petko D.: XSS Attacks Cross Site Scripting Exploits and Defense, Elsevier, Burlington, 2011, pp. 2-4.

https://books.google.hu/books?id=FKN5uL57tyAC&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (Letöltés ideje: 2019. 09. 22.)

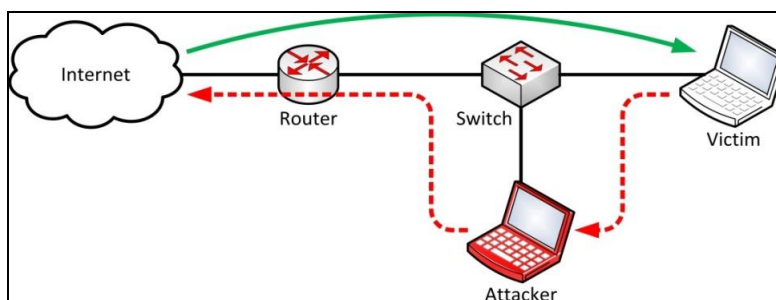
⁴⁹ Cross site scripting (XSS), HUNCert, <https://www.cert.hu/cross-site-scripting-xss#tip1> (Letöltés ideje: 2019. 09. 22.)

⁵⁰ WLAN (Wireless Local Area Network) - rádióhullámot használó vezeték nélküli helyi hálózat

⁵¹ DEÁK Veronika (2017b): Számítógép alapú social engineering támadási technikái, Biztonságpolitika, 2017, p. 4. https://biztonsagpolitika.hu/wp-content/uploads/2017/04/biztpol_IT_Deak_Veronika.pdf (Letöltés ideje: 2019. 09. 23.)

A támadás az online kapcsolatteremtés azon szakaszát célozza meg, mikor a router csatlakozik az internethez. A kliens és router kommunikációja során egy egyedi kriptográfias kulcs kerül alkalmazásra, mely megváltozik minden egyes kapcsolat során és minden készülék vonatkozásában. Ezért akár egy hálózaton belül sem ugorhatnak más készülékek ugyanarra a kapcsolatra. Azonban a kommunikáció optimalizálása és a kapcsolati anomáliák minimalizálása okán a protokoll lehetővé teszi, illetve preferálja is egy kriptografikus kulcs többszöri használatát abban az esetben, ha a router nem kap elismerést a klientsől. A KRACK-et alkalmazó támadó kihasználja ezt a sérülékenységet és rögzíti az egyszeri kriptografikus kulcsot. Ezt követően újra és újra elküldi a megszerzett kulcsot, ami arra kényszeríti a klients, hogy visszaállítsa a csomagszámlálót. Összehasonlítva a titkosított szöveget a kulcs elküldése előtt és után, a támadó kikövetkeztetheti a teljes munkamenet kulcsát. Ezáltal a támadók többféle módon képesek manipulálni a hálózati forgalmat. Például, hasonlóan a MITM (Man in the middle attack) támadáshoz, a KRACK során a támadók elszippantják az internetes forgalmat, képesek installálni különböző malwareket⁵², továbbá az áldozatot megtévesztve rávehetik őt, hogy kapcsolódjon egy biztonságos weboldalhoz HTTPS nélkül, abban az esetben, ha nincs megfelelően konfigurálva a célzott weboldal.⁵³

A támadás azért sorolható az IT-alapú SE-módszerek közé, mivel a támadó a KRACK következtében képessé válik a célszemély nyílt internetalapú hálózati forgalmának észrevétlen befolyásolására vagy ellenőrzésére. A KRACK alkalmas a hálózati forgalomból kinyerhető releváns információk megszerzésére például online banki fiókok autentikációs adatainak vonatkozásában, melyekkel fizetési tranzakciókat is kezdeményezhet a támadó. Az eljárás alkalmas továbbá a célszemély megtévesztéséhez szükséges releváns információk megszerzésére is, például az online tevékenységének, keresési adatainak monitorozása során.

5. ábra: KRACK végrehajtásának sematikus ábrája⁵⁴

⁵² A rosszindulatú szoftverek összefoglaló neve, melyek közé a zsarolóvírusok, kémprogramok, férgek, agresszív reklámprogramok, valamint a rootkitek tartoznak.

⁵³ MAUYRA, Harsh: Hogyan maradjunk védve a KRACK-ektől, VPN Mentor, <https://hu.vpnmentor.com/blog/hogyan-maradjunk-vedve-krack-ek-elol/> (Letöltés ideje: 2020. 02. 01.)

⁵⁴ WEBER, Johannes: IPv6 Security – An Overview, <https://blog.webernetz.net/ipv6-security-an-overview/> (Letöltés ideje: 2019. 09. 23.)

2.3. Kártékony programok

A kártékony programok az adathalászat eszközei is lehetnek. Olyan szoftverek, melyek illetéktelenül hatolnak be a felhasználók infokommunikációs készülékeibe a célból, hogy azok adatait eltulajdonítsák, módosítsák, töröljék, vagy akár megbénítsák az eszközök működését. A támadók az adathalászat során gyakran kihasználják az efféle programok nyújtotta lehetőségeket. A behatolás végrehajtása történhet szoftverbe vagy csatolmányba ágyazva, frissítés felajánlása során, illetve mobil adathordozó hardverelemre telepítve.

2.3.1. Trójai program

Az ilyen programok alkalmazása során, jóindulatú szoftverek futtatásával, valamint e-mail üzenet csatolmányának megnyitásával, rejtve aktivizálódnak és észrevétlenül, a számítógép háttértáiraiban fejtik ki kártékony tevékenységüket. Képesek a tárolt adatok módosítására, eltulajdonítására, törlésére, továbbá malwarek telepítésére, feltérképezhetik a hálózatba kötött további eszközök körét bootnetbe csatolás céljából, valamint befolyásolhatják a PC működését. Legtöbbször ingyenesen letölthető elektronikus tartalmak, valamint e-mail mellékletek megnyitásakor hozhatók működésbe. Terjedhetnek hálózaton, valamint adathordozó eszközön keresztül is.⁵⁵ A trójai programok funkcióikat tekintve számos alcsoportra tagolhatóak. Megkülönböztethetőek például a *spyware*⁵⁶-ek, azaz a jelszavakat eltulajdonító kémszoftverek köre, melyek jelszótartományok állományából szűrik ki a releváns komponenseket. Elkülöníthetőek az *adware*⁵⁷-ek, melyek reklámokat tartalmazó weblapokra irányítják a felhasználót. Továbbá működnek *backdoor*⁵⁸ programok, amik a számítógépek sérülékenységeit kihasználva hozzáférést adnak a fertőzött PC-hez. Fontos megemlíteni a trójai programok erőforrás-lopásra irányuló speciális alkalmazását is. Dr. Kelemen Roland és Németh Richárd publikációja szerint: „*Ilyenkor a felhasználó csak annyit érzékel, hogy indokolatlanul lelassult a*

⁵⁵ What is a Trojan Virus? KasperskyLab, <https://www.kaspersky.com/resource-center/threats/trojans> (Letöltés ideje: 2018. 02. 24.)

⁵⁶ lásd: NAGY Zoltán András: Bűncselekmények számítógépes környezetben, Ad Librum Kiadó, Budapest, 2009, p. 265. https://books.google.hu/books?id=uKULV9okcSIC&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (Letöltés ideje: 2019. 09. 24.)

⁵⁷ lásd: ZAYTSEV, Oleg: Rootkits, Spyware/Adware, Keyloggers and Backdoors: Detection and Neutralization, BHV-Petersburg, Szentpétervár, 2006, pp. 11-13. https://books.google.hu/books?id=faDVAwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (Letöltés ideje: 2019. 09. 24.)

⁵⁸ lásd: BODLAKI Ákos – VEREBICS János: Az informatikai biztonság kézikönyve, Verlag Dashöfer Ltd. Budapest, 2007, pp. 67-70. https://books.google.hu/books?id=6HSIIJyOrcC&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (Letöltés ideje: 2019. 09. 24.)

gépe, például ha a trójai a gépet a napjainkban népszerű kriptovaluták⁵⁹ bányászatára használja (cryptojacking).⁶⁰

Az SE a trójai programok aktiválásával hozható kapcsolatba. Például a támadók megtévesztő e-maileket küldenek az áldozatok részére, melyek tartalmazhatnak reklámhirdetéseket, vagy akár nyeremény felvételére szóló hamis felhívást. Ez esetben a fertőzött csatolmány megnyitására ösztönzik az áldozatot, például arra hivatkozva, hogy a mellékelt dokumentumban olvashatják a nyeremény felvételéhez szükséges információkat. A gyanútlan áldozat, kíváncsisága okán megnyitva a csatolmányt, pedig aktiválja a trójai programot.

2.3.2. Rosszindulatú alkalmazások

Az ilyen applikációk például az okostelefonokon futtatva hozzáférhetnek a készüléken tárolt multimédia tartalomhoz, névjegyzékhez, helymeghatározáshoz szükséges adatokhoz, kamerához, mikrofonhoz. *„Nem árt tudni, hogy vannak olyan rosszindulatú alkalmazások, amelyek távolról képesek a kamerát – ezáltal a mikrofont is – bekapcsolni és rögzíteni az eseményeket.”⁶¹* Abban az esetben, ha az eszközre egy rosszindulatú alkalmazást installál a felhasználó, ami például egy fényképszerkesztő alkalmazásnak van álcázva, könnyen információkat nyerhet a fenti adatkörök bármelyikéből, továbbá a kamera és mikrofon bekapcsolásával a készülék felhasználójának aktuális, közvetlen környezetében kép-, illetve hangbetekintést nyerhet, illetve dokumentációt készíthet.⁶²

Az SE a rosszindulatú alkalmazások esetében az applikáció telepítése és használata érdekében kerül alkalmazásra. A támadók ez esetben a veszélytelen felhasználású, kifejezetten felhasználóbarát program látszatát keltve megtévesztik az áldozatot, akár reklám keretében ösztönözve arra, hogy telepítse az adott alkalmazást, mely meg van fertőzve a rosszindulatú kóddal. A felhasználó mit sem sejtve az alkalmazás valódi feladatáról, jóhiszeműen installálja azt infokommunikációs eszközére, mely azonban a háttérben megkezdi a támadók számára releváns információk továbbítását.

2.4. Baiting – adathordozók szétszórása

Az adathordozók szétszórásának módszerét alkalmazva a támadók, az eszközökön keresztül kártékony programokat kívánnak eljuttatni az áldozatok számítógépeire. Az SE alkalmazói például a célobjektum telephelyein, könnyen észrevehető helyen hagyhatnak megfertőzött pendrive-ot vagy más adathordozót, melyet a célszemély kíváncsisága okán magáévá tesz, majd tartalmának megtekintése céljából csatlakoztatja informatikai eszközéhez, így kapcsolatot

⁵⁹ A digitális világban használt virtuális pénz. Ismert kriptovaluták például: a Bitcoin, az Ethereum, és a Monero.

⁶⁰ DR. KELEMEN Roland – NÉMETH Richárd: A kibertér alanyai és sebezhetősége, Szakmai Szemle 2019/3., p. 114. https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2019_3_szam.pdf (Letöltési ideje: 2020. 03. 08.)

⁶¹ MAGYAR Sándor – MOLNÁR Péter: Vállalati mobiltelefonok védelmének lehetősége MDM megoldással, Szakmai Szemle 2015/4., Budapest, p. 65. http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2015_4_szam.pdf (Letöltés ideje: 2019. 09. 24.)

⁶² DEÁK (2017b) i. m. pp. 4-5.

létesítve az adathordozó és számítógépe között.⁶³ Az ilyen hardverekre telepített rosszindulatú kódok általában adathalász képességekkel rendelkeznek, de alkalmasak lehetnek a háttér-, gyorsítótárak adatállományának módosítására, törlésére, valamint az informatikai rendszerek, hálózatok optimális működésének befolyásolására. A fertőzött adathordozó a munkahelyi hálózat egy eleméhez történő csatlakoztatásával képes megfertőzni az egész hálózatot a rajta futó rosszindulatú kóddal. Számos esetben trójai program futtatására alkalmazzák az eszközöket. A kártékony kódot tartalmazó adathordozók eljuthatnak promóció, postai levél útján, továbbá protokolláris eseményen kiosztott ajándék- vagy nyereménytárgy formájában is a felhasználókhoz.⁶⁴

Konklúziók

A publikáció során sikerült elhatárolni egymástól a humán és IT-alapú SE-módszereket, továbbá e két fő csoportba besorolásra kerültek az egyes eljárások is. Így a humán módszerek csoportján belül megkülönböztethető egymástól az idegen identitás felhasználása, a segítség kérése és nyújtása, a képernyők lelesésével jogosulatlan információkhoz való hozzáférés, valamint a hulladékban fellelhető adathordozókhoz való hozzáférés eljárásai. Az IT-módszerek körében azonosításra kerültek az egyes adathalász-típusok (Phishing, Whaling, Vishing, Smishing, Pharming, KRACK) az álweboldalak, a rosszindulatú programok, a fertőzött adathordozók szétszórásának módszere, valamint a billentyűzetnaplózók rejtett alkalmazása is.

Ez a fajta rendszerezés nem biztosít jelentősebb hozzáadott értéket az SE-vel kapcsolatos kutatásokhoz, mivel már számos publikáció megjelent a témában. Azonban jelen publikációban, az eddig megjelent eredmények mellett, jóval szélesebb körben kerültek azonosításra és besorolásra az egyes SE-módszerek a rendelkezésre álló szakirodalmi források széles körének áttekintését és felhasználását követően. Ezáltal biztosítva egy teljes rendszertant átfogó, tudományos alaposra törekvő kiindulási alapot teremtve az SE-alapú támadások megismerésére, megelőzésére, feltárására és elhárítására. A publikációban felhozott lehetséges példák jól tükrözik az optimális szintű felhasználói biztonság tudatos magatartás kiemelt szerepét az SE-támadások elleni fellépés terén. A megfelelő biztonság tudatosságnak köszönhetően a támadók sokkal nehezebb módon vagy nem férhetnek hozzá a felhasználók birtokában lévő szenzitív információkhoz, például felhasználónevekhez, jelszavakhoz, személyes adatokhoz, vagy akár az egyes szervezetek vonatkozásában releváns adatokhoz.

Az egyes szervezetek, rendvédelmi és bűnmegelőző szervek legfőbb eszköze az SE-alapú támadások visszaszorításában az oktatás és a tudatosítás. Ennek az az oka, hogy a felhasználók az oktatási tevékenység során sajátíthatnak el olyan

⁶³ MUHA – KRASZNYAY i. m. p. 52.

⁶⁴ LORD, Nate: What is Social Engineerin? Defining and Avoiding and Avoiding Common Social engineering Threats, Data Insider, 2017, <https://digitalguardian.com/blog/what-social-engineeringdefining-and-avoiding-common-social-engineering-threats> (Letöltés ideje: 2019. 09. 25.)

preventív jellegű magatartási formákat, melyek által megelőzhető az információk kompromittálásának nagy része. Az ilyen képzések során a felhasználók megismerkedhetnek az egyes támadási formákkal, melyeket felismerve még a támadás kezdeti szakaszában lehetőség van azok elhárítására. Rendkívül jelentős a munkavállalók által kötelezően megismert és betartott normarendszer megléte, melyben a biztonság érdekében fontos közérthető módon szabályozni az információk kezelésének, az infokommunikációs eszközök felhasználásának elvárt és biztonságos módját.

A fentiek alapján kijelenthető, hogy teljes mértékben megállja a helyét Dr. Muha Lajos és Dr. Krasznay Csaba azon gondolata, miszerint: „*A megfelelő szabályzati rendszer, a biztonságtudatossági oktatás, a gondosan megtervezett autentikációs és autorizációs eljárások, a munkatársak biztonsági ellenőrzése, vagy éppen a beléptetésnél használatos fizikai kontrollok mind-mind segítenek megelőzni a bajt. [...] Az ember ugyanis mindig a leggyengébb láncszem a védelemben és ezt a szervezet ellenfelei, ellenségei ki is fogják használni.*”⁶⁵

Felhasznált irodalom:

- A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény
- BAGAD, V.S. – DHOTRE, I. A.: Computer Networks – II, Technical Publications, 2009, p. 5., pp. 19-20. HU ISSN 2067-0374
- BISSON, David: 5 Social Engineering Attacks to Watch Out For, The State of Security, 2015. <https://www.tripwire.com/state-of-security/security-awareness/5-social-engineering-attacks-to-watchout-for/> (Letöltés ideje: 2019. 10. 03.)
- BODLAKI Ákos – VEREBICS János: Az informatikai biztonság kézikönyve, Verlag Dashöfer Ltd. Budapest, 2007. https://books.google.hu/books?id=6HSIIJyOrcC&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (Letöltés ideje: 2019. 09. 24.)
- Canadian Internet Policy and Public Interest Clinic: TECHNIQUES OF IDENTITY THEFT; Ottawa, 2007. <https://www.social-engineer.org/wiki/archives/IdTheif/IdTheif-Techniques.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 09. 30.)
- CARTMAN: Mi a különbség a vírus, a trójai, a féreg és a rootkit között?. 2013. <http://dirtywindows.hu/2013/07/07/mi-a-kulonbseg-a-virus-a-trojai-a-fereg-es-a-rootkit-kozott/> (Letöltés ideje: 2019. 09. 24.)
- COLE, Eric: Hackers Beware – Defending Your Network from the Wiley Hacker, Sams Publishing, 2001. https://zodml.org/sites/default/files/Hackers_Beware._Defending_Your_Netwo rk_from_the_Wiley_Hacker.pdf (Letöltés ideje: 2019. 10. 03.)

⁶⁵ MUHA – KRASZNAY i. m. p. 54.

- Cross site scripting (XSS), HUNCert <https://www.cert.hu/cross-site-scripting-xss#tip1> (Letöltés ideje: 2019. 09. 22.)
- DEÁK Veronika (2017a): Biztonságtudatosság az információs környezetben, Szakmai Szemle 2017/3., pp. 59-77. http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz2017_3_szam.pdf HU ISSN 1785-1181 (Letöltés ideje: 2019. 09. 16.)
- DEÁK Veronika (2017b): Számítógép alapú social engineering támadási technikái, Biztonságpolitika, 2017. <http://biztonsagpolitika.hu/publikaciok-2017/deak-veronika-a-szamitogep-alapu-social-engineeringtamadasi-technikai> (Letöltés ideje: 2019. 09. 23.)
- DR. KELEMEN Roland – NÉMETH Richárd: A kibertér alanyai és sebezhetősége, Szakmai Szemle 2019/3. pp. 95-118. https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2019_3_szam.pdf (Letöltési ideje: 2020. 08. 08.)
- DR. VIDA Csaba: A hírszerző elemző-értékelő munka alapjai, Felderítő Szemle 2013/3. pp. 90-99. <http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2013-3.pdf> HU ISSN 1588-242X (Letöltés ideje: 2019. 09. 30.)
- DR. VIDA Csaba: Nyílt forrású adatszerzés (OSINT), In.: Nemzetbiztonsági alapismeretek 7.1 Alfejezet, szerk.: KOBOLKA István, Nemzeti Közszerzési és Tankönyv Kiadó Zrt, Budapest, 2013. ISBN 978-615-5344-32-9
- EC-CONCIL: Penetration Testing: Procedures & Methodologies, Cengage Learning, Boston, 2010. https://books.google.hu/books?id=7dwEAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false ISBN-10 1435483677 (Letöltés ideje: 2019. 09. 17.)
- EPSKAMP, Sacha – FRIED, Eiko I.: Package 'bootnet', 2017. <https://cran.r-project.org/web/packages/bootnet/bootnet.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 09. 23.)
- FOGIE, Seth – GOSSMAN, Jeremiah – HANSEN, Robert – RAGER, Anton – PETKOV, Petko D.: XSS Attacks: Cross Site Scripting Exploits and Defense, Elsevier, Burlington, 2011. https://books.google.hu/books?id=FKN5uL57tyAC&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, ISBN 0080553400 (Letöltés ideje: 2019. 09. 22.)
- GOODING, Dan: HP laptops covertly log user keystrokes, researchers warn, artsTechina, 2017, <https://arstechnica.com/information-technology/2017/05/hp-laptops-covert-log-every-keystrokeresearchers-warn/> (Letöltés ideje: 2019. 09. 25.)
- GRANGER, Sarah: Social engineering reloaded, Symantec Corporation, 2006. <https://www.symantec.com/connect/articles/social-engineering-reloaded> (Letöltés ideje: 2019. 10. 01.)
- GREEN, Jonathan: Phishing Emails – 10 Tips on How To Identify an Attack, 2017. <https://www.onlineowls.com/phishing-emails-10-tips-identify-attack/> (Letöltés ideje: 2019. 09. 20.)

- GUNTHER, M.: Social Engineering – Security Awareness Series, 2001. <http://www.iwar.org.uk/comsec/resources/sa-tools/Social-Engineering.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 09. 16.)
- GUPTA, Rajat: What is Smishing and how to stay protected? Tech Salsa, 2012. <http://techsalsa.com/what-is-smishing-and-how-to-stay-protected/> (Letöltés ideje: 2019. 09. 21.)
- HAIG Zsolt: Információ – társadalom – biztonság. NKE Szolgáltató Kft., Budapest, 2015. ISBN 963-327-391-9
- HANSEN, Dennis: Project SAVE: Social Vulnerability & Assessment Framework, 5.1.3.2. Whaling, Royal Danish Defence College, Dánia, 2017. https://books.google.hu/books?id=TNsIDgAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, ISBN 978-87-7147-173-1 (Letöltés ideje: 2019. 09. 23.)
- HARL, G.: People Hacking - The Psychology of Social Engineering, 2000, <http://www.textfiles.com/russian/cyberlib.narod.ru/lib/cin/se10.html> (Letöltés ideje: 2019. 09. 16.)
- HARNIS, Reg: Cyber Security in the Word of Social Engineering, In.: Cybersecurity in Our Digital Lives Szerk.: LECLAIR, Jane – KEELEY, Georgey:, Hudson Whitman/ ECP, Albany, 2015. https://books.google.hu/books?id=Ir7JBgAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, ISBN 098984514 (Letöltés ideje: 2019. 09. 20.)
- INMAN, Sean: Security Awareness: Social Engineering Part Two, InfoSec Island, 2010. <http://www.infosecisland.com/blogview/7655-Security-Awareness-Social-Engineering-Part-Two.html> (Letöltés ideje: 2019. 10. 01.)
- IRANI, Danesh – BALDUZZI, Marco – BALZAROTTI, Davide – KIRDA, Engin – PU, Calton: Reverse Social Engineering Attacks in Online Social Networks, Springer-Verlag Berlin Heidelberg, Berlin, 2011. <http://www.syssec-project.eu/m/page-media/3/irani-dimva11.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 10. 03.)
- KIZZA, Joseph Migga: Ethical and Social Issues in the Information Age, Springer, 2017. https://books.google.hu/books?id=qlxCDwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, ISBN 978-1-4471-4989-7 (Letöltés ideje: 2019. 09. 21.)
- LONG, Johnny: No Tech Hacking: A Guide to Social Engineering, Dumpster Diving, and Shoulder Surfing, Syngress, Amszterdam 2011. ISBN 0080558755
- LORD, Nate: What is Social Engineerin? Defining and Avoiding and Avoiding Common Social engineering Threats, Data Insider, 2017. <https://digitalguardian.com/blog/what-social-engineeringdefining-and-avoiding-common-social-engineering-threats> (Letöltés ideje: 2019. 09. 25.)
- MAGYAR Sándor – MOLNÁR Péter: Vállalati mobiltelefonok védelmének lehetősége MDM megoldással, Szakmai Szemle 2015/4. http://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2015_4_szam.pdf HU ISSN 1785-1181 (Letöltés ideje: 2019. 09. 24.)

- MCCARTHY, Patric: INFOGRAPHIC: AVOID PHISHING ATTACKS & CYBERCRIME, 2016. <https://www.offgridweb.com/survival/infographic-avoid-phishing-attacks-cybercrime/> (Letöltés ideje: 2019. 09. 17.)
- MITNICK, Kevin D. – SIMON, Viliam L.: A legendás hacker - A megtévesztés művészete, Perfact-Pro Kft. Budapest, 2003. ISBN 9789632065557
- MUHA Lajos – KRASZNAV Csaba: Az elektronikus információs rendszerek biztonságának menedzselése. NKE VTI Budapest, 2014. Teljes%20sz%C3%B6veg%21?sequence=1&isAllowed=y ISBN 978-615-5491-65-8 (Letöltés ideje: 2020. 02. 02.)
- MAUYRA, Harsh: Hogyan maradjunk védve a KRACK-ektől, VPN Mentor, <https://hu.vpnmentor.com/blog/hogyan-maradjunk-vedve-krack-ek-elol/> (Letöltés ideje: 2020. 02. 01.)
- NAGY Zoltán András: Bűncselekmények számítógépes környezetben, Ad Librum Kiadó, Budapest, 2009. https://books.google.hu/books?id=uKULV9okcSIC&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, ISBN 9639888923 (Letöltés ideje: 2019. 09. 24.)
- OROSI Eszter: Social Engineering – Az emberi erőforrás, mint az információbiztonság kritikus tényezője BCE GTK SZTT, 2008. http://krasznav.hu/presentation/diploma_oroszi.pdf (Letöltés ideje: 2019. 09. 30.)
- PELTIER, Thomas R.: Social Engineering – Concepts and Solutions, Information Systems Security, 2017. http://www.infosectoday.com/Norwich/GI532/Social_Engineering.htm#.WpHqXoPOXDc (Letöltés ideje: 2019. 10. 01.)
- Security Tip (ST04-014): Avoiding Social Engineering and Phishing Attacks, US-CERT, 2017. <https://www.us-cert.gov/ncas/tips/ST04-014> (Letöltés ideje: 2019. 09. 20.)
- SILLEM, Robin – FERGUSON, William: Securing Web Applications, Cross Site Scriptin Attacks, 2016. <http://blog.scottlogic.com/2016/02/29/Cross-site-scripting.html> (Letöltés ideje: 2019. 09 22.)
- SÖRÖS Tamás – VÁCZI Dániel: Social engineering a biztonságtechnika tükrében – Avagy a modern támadók nem símaszkat, hanem álarcot viselnek, XXXI. OTDK, 2013. <http://docplayer.hu/7158891-Social-engineering-a-bitonsagtechnika-tukreben-avagy-a-moderntamadok-nem-simaszkat-hanem-alarcot-viselnek.html> (Letöltés ideje: 2019. 09. 30.)
- SRIVASTAVA, Tushar Vishesh: Phishing and Pharming - The Evil Twins, SANS Institute InfoSec Reading Room, 2007. <https://www.sans.org/reading-room/whitepapers/privacy/phishingpharmingevil-twins-1731> (Letöltés ideje: 2019. 09. 21.)

- The Social Engineering Framework: Identity Thieves, Security Through Education, <https://www.socialengineer.org/framework/general-discussion/categories-social-engineers/identity-thieves/> (Letöltés ideje: 2019. 10. 01.)
- TÓTH Tamás: A Social Engineering alkalmazásának lehetősége a kibertérben végrehajtott, valamint más dimenziókba eszkalálódó támadások során, Diplomamunka, Nemzeti Közszerológati Egyetem, Budapest, 2019.
- TÓTH Tamás: General Description of Social Engineering and Its Place in Information Warfare, National Security Review 2018/2. sz., KNBSZ, Budapest, 2019. p. 42-55. HU ISSN 2063-2908 (Letöltés ideje: 2020. 02. 01.)
- Wangiri: visszahívásos csaláshullám csapott le a hazai mobil-előfizetőkre, 2019. <https://www.telenor.hu/sajto/kozlemeny/wangiri-visszahivasos-csalas> (letöltés ideje: 2020. 03. 08.)
- WAGHMARE, Pranjali – LONGADGE, Rushi – KAPGATE, Deepak: A Review on Shoulder Surfing Attack in Authentication Technique, IJCSN, V.3. I.6. 2014. <http://ijcsn.org/IJCSN-2014/3-6/A-ReviewonShoulder-Surfing-Attack-in-Authentication-Technique.pdf> ISSN 2277-5420 (Letöltés ideje: 2019. 09. 16.)
- WEBER, Johanes: IPv6 Security – An Overview, <https://blog.webernetz.net/ipv6-security-an-overview/> (Letöltés ideje: 2019. 09. 23.)
- What is a Trojan Virus? KasperskyLab; <https://www.kaspersky.com/resource-center/threats/trojans> (Letöltés ideje: 2018. 02. 24.)
- ZACKS, Aviva: Mi is az adathalászat? Egyszerű útmutató példákkal, Safetydetectives.hu, 2019. <https://hu.safetydetectives.com/blog/mi-is-az-adathalaszat-egyszeru-utmutato-peldakkal/> (Letöltés ideje: 2020. 03. 08.)
- ZAYTSEV, Oleg: Rootkits, Spyware/Adware, Keyloggers and Backdoors: Detection and Neutralization, BHV-Petersburg, Szentpétervár, 2006. https://books.google.hu/books?id=faDVAwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, ISBN 1931769591 (Letöltés ideje: 2019. 09. 24.)
- ZUKINA, Tibor: Social engineering techniques: Vishing, quid pro quo, tailgating, baiting, 2015. <https://sgros-students.blogspot.hu/2015/11/social-engineering-techniques-vishing.html> (Letöltés ideje: 2019. 09. 16.)

1. AZ UAV-K ELLEN ALKALMAZOTT VÉDEKEZÉS FORMÁI

A védelem megvalósulása több úton történhet, hiszen az UAV-knek számos sebezhető pontja van; ezeket a sérülékeny pontokat kell kihasználni a védekezés során. Ebből következik, hogy a fő cél elérése többféle módszerrel és eszközzel lehetséges; a lényeg, hogy végeredményben megghiúsítsuk a várható feladat végrehajtását.

Nehézséget jelent, hogy az esetek többségében a valószínű feladat sem egyértelmű, azonban vannak olyan helyzetek, amikor a drón pusztá megjelenése, átrepülése is egyértelműen kockázatot hordoz és ezért minden rendelkezésre álló eszközzel meg kell akadályozni a tevékenységét. Ilyen szigorú korlátozás alá eshetnek a tömegrendezvények, ahol egy félreérthető, akár ártalmatlan por kiszórása is sokak halálával járó tömegpánikot okozhat. A kiemelten védett személyek által látogatott terek, rendezvények, de a védett létesítmények megközelítése is egyértelműen tiltás alá kell hogy essen, ahol ismét csak nem megengedhető a drónok megjelenése sem.

Támadható, gyenge pontja lehet egy UAV-nek a belső elektronikai rendszere, mint például a navigációs vagy a kommunikációs rendszer, tehát azok az áramkörök, amikkel az eszköz útvonalvezérlése történik, és amelynek célja az eszköz helyes működtetése egy adott feladat végrehajtása közben. Ilyen cél lehet például, hogy az eszköz eljusson A pontból B-be felderítési, szállítási, csapásmérési feladatát végrehajtva célbaéréskor, vagy a megfelelő információt eljuttatva az indítójához.

Az UAV-k ellen való védekezés olyan módjait, amelyek során a fedélzeti elektronikai rendszer normális működésébe avatkozunk be, összefoglalóan **rádiófrekvenciás védekezésnek** nevezhetjük. Nem csak a belső rendszerek, indirekt módon (eszközzel nem közvetlen fizikai érintkezéssel megvalósuló módon) történő támadása lehetséges.

Léteznek olyan védekezési formák, melyeket úgynevezett **mechanikai** vagy **alternatív** módszereknek nevezünk, melyekkel a gép direkt módon történő akadályozása válik lehetővé (direkt mód alatt a védekezésre alkalmazott eszközzel való közvetlen fizikai érintkezését értjük). Ilyenkor magát a testet éri a külső behatás, melynek következményeképpen az eszköz nem lesz képes tovább a feladat végrehajtására.

¹ XXXIV. Országos Tudományos Diákköri Konferenciára készült tanulmány

1.1. Mechanikai úton történő védekezés

A mechanikai úton történő védekezés alatt tehát az elhárítás céljára szolgáló eszköznek a drónnal közvetlen fizikai érintkezését értjük, melyre több módszer is létezik, és egyre többet foglalkoznak a szakemberek a leghatékonyabb védekezési mód vagy eszköz megalkotásával.

1.1.1. Lőfegyverrel

Az UAV-k elleni védelem egyik kevésbé kifinomult és meglehetősen kezdetleges formája a lőfegyver alkalmazása drónok ellen, mely az adott eszköz fegyverrel történő lelövését, olyan mértékű megrongálását jelenti, amely akár a sárkányszerkezetben, akár az elektronikai eszközökben tesz elégséges mértékű kárt. A védekezés ezen módja nem bizonyul túlzottan hatékonynak, és biztosnak, mivel ahhoz, hogy az eszköz üzemképtelenné váljon, több lösszerre van szükség és az sem egészen bizonyos, hogy a fegyvert kezelő személy egyáltalán eltalálja a célt, ráadásul a nagyobb méretű eszközöknél ez még több löszert igényelhet.

Az esetek többségében nem alkalmazható sűrűn lakott környezetben, hiszen erősen veszélyeztetné az emberek testi épségét.² Kísérletek sora jól bizonyította, hogy a fegyverek közül a nagy szóráskép miatt elsősorban a sörétes fegyverek jöhetnek szóba, azonban ezek nem alkalmasak sorozatlövésre (1. és 2. kép).

A nagy lövésszámú sorozatlövő fegyverek lövedékei a könnyű, műanyag építésű sárkányszerkezetekben csupán lukat ütnek, és ha ez nem okoz az elektronikában sérülést, a drón gyakorlatilag képes a repülést folytatni. Jól szemlélteti ezt a helyzetet egy videofilm, amelyen kis távolságból sem voltak képesek hatékonyan pusztítani a drónokat, nem beszélve a nagyobb távolságokról való tüzelés alacsony hatékonyságáról.

1. kép: Sörétes fegyver a szomszédból berepülő drón ellen³

2. kép: Videofilm a sorozatlövő fegyveres kísérletekről⁴

² How to Shoot Down a Drone; <https://www.youtube.com/watch?v=jlGdPrhRvBA&t=11s> (Letöltés ideje: 2017. 10. 15.)

³ Forrás: <https://www.techworm.net/wp-content/uploads/2016/01/349-drone-shooting.jpg>. (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)

⁴ Forrás: <https://i.ytimg.com/vi/rGLxKXtkHpY/hqdefault.jpg> videó: <https://www.youtube.com/watch?v=rGLxKXtkHpY> (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)

Megállapíthatjuk tehát, hogy a lőfegyver elvben használható, kis távolságon, megfelelő körülmények között, jól felkészült szakszemélyzet kezében.

1.1.2. Hálós elfogás

A Hálóval történő védekezésnek szintén több módja van. Az első módszer, **háló kilövés drónra, földről**. Ennek eszköze lehet egy lőfegyverre hasonlító nagyméretű eszköz, kisebb löveg méretű, vagy akár egy elemlámpa formájúra tervezett kisméretű szerkezet, mely gombnyomásra hálót lő ki. A lőfegyvert, valamint az ágyú mintájára tervezett drón elfogó háló kilövésére alkalmas eszközcsaládot, egy Open Works Engineering nevű termékfejlesztő cég fejlesztette ki, és Sky Wall néven nevezték el.

Az egyik ilyen eszköz a **Sky Wall 100-as** (3. kép), melyet lőfegyver formájára terveztek, és alkalmazása vállról történik. A fegyver előnye, hogy működése csendes, így nem kelt pánikot a tömegben történő alkalmazás esetén, nem szükséges speciális kiképzés a használatához, valamint az elfogott eszközöket viszonylag épségben viszi földre, mivel a háló kilövésével együtt egy ejtőernyőt is az eszközre juttat, mely az elfogást követően földre szállítja az eszközt, így az a hatóságok által vizsgálható marad.

A másik változat a **Sky Wall 300** (4. kép), melynek előnye, hogy alkalmazható egy integrált védelmi rendszer elemeként, valamint képes az önálló működésre, célfelismerésre, célzásra és lövésre. Civil területen történő alkalmazás szempontjából előnyös, hiszen nem jár nagy hanghatással. Az ilyen eszközök elődjait elsősorban védelmi helyzetben emberek elfogására és civil alkalmazás esetén akár állatok befogására használták.⁵

3. kép: SkyWall 100 hálövető⁶

4. kép: SkyWall 300 hálövető⁷

Ezen eszközök olyan helyzetekben alkalmazhatók, mint például nagyszabású események, fontos személyek biztosítása, drónok épületekbe való behatolásának megakadályozása. Szükségessé válhat például egy börtön védelmének céljából, hiszen előfordult már, hogy egy rab szökését drón segítségével hajtották végre; vagy

⁵ Sky Wall; <https://openworkengineering.com/> (Letöltés ideje: 2017. 10. 16.)

⁶ Forrás: <http://fortune.com/2016/03/10/anti-drone-bazooka/> (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)

⁷ Forrás: <http://antmicro.com/blog/2017/09/dsei-2017-press-release/> (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)

az is megtörtént már, hogy hírességek magánszféráját sértették meg ilyen eszközökkel, nem kívánt fényképek, videók készítése által.

Az **elemlámpa formájúra** tervezett (5. kép) szintén háló kilövésére alkalmas változat is hasonló célt szolgál, bár ez inkább alkalmas önálló személyek saját védelmi célból történő alkalmazására, hiszen megvásárolható elérhető áron különböző webáruházak internetes felületein. Ez az eszköz kevésbé megbízhatónak bizonyult a használat során az előzőekben említettekénél, ugyanis gyakori az eszköz meghibásodása, csak kis távolságra lövi ki a hálót, ezáltal a nagyobb drónokat már nem képes megállítani, és a háló ejtőernyővel sincs felszerelve egyszerűsége miatt.⁸

5. kép: Elemlámpa alakú hálóvető⁹

1.1.3. Drón elleni védekezés drónnal

A drónnal történő védekezés ezen formái a mechanikus védekezés kategóriájába tartoznak. Ebben az esetben az elfogó drónt felszerelik egy hálóvető berendezéssel, vagy akár egy drónra erősített, kifeszített hálószerkezettel, mely alkalmas a légtérben nem kívánatos pilóta nélküli eszközök elfogására.

A **hálóvető eszközzel felszerelt drón** (6. kép) alkalmazása többféleképpen történhet: a védekezés folyamán az elfogó drón egy hálót lő ki a potenciális fenyegetést jelentő másik eszközre, amely forgószárnyai belegabalyodnak a hálóba és elveszítve a felhajtóerőt, az eszköz lezuhan.

Kifinomultabb változat esetén a hálóval kilőtt ejtőernyő fékezi a zuhanást és a drón viszonylag épségben maradhat.

Olyan módszer is ismert, amikor az elfogó drón a hálóval összekötve marad, így ha a teljesítménye lehetővé teszi, akkor az elfogott eszközt a földre tudja eresztetni anélkül, hogy az komolyan megrongálódna.

A **drónra erősített hálós elfogást** (7. kép) legjobban egy rovar és egy pókháló hasonlatával lehet szemléltetni, ugyanis a drón a ráerősített hálóval hasonlóan fogja

⁸ Net Guns for Drone Defense; <http://www.thenetgunstore.com/2014/11/20/net-guns-for-drone-defense/> (Letöltés ideje: 2017. 10. 16.)

⁹ Forrás: <http://www.thenetgunstore.com/product/the-net-gun-starter-pack/> (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)

el a fenyegetést jelentő eszközt, mint ahogy a pókháló a rovarokat, azzal a különbséggel, hogy ebben az esetben a hálót hordozó drón olyan közel repül a másik drónhoz, hogy az beleakadjon a hálóba, és repülését ne tudja tovább folytatni.

6. kép: Drón elfogása hálövető drónnal¹⁰

7. kép: Drón elfogása drónra rögzített hálóval¹¹

Ennek a módszernek egy teljességében a pókháló-rovar esetre hasonlító változata, amikor egy adott magasságban nagyméretű **hálót feszítenek** ki és az arra repülő drón fennakad. Ez a megoldás nem nyújt teljes védelmet, hiszen a kamerákkal felszerelt UAV-k ezt ismert helyszínen kikerülhetik, de egy ismeretlen helyen, adott irányok lezárásakor kétséges, hogy repülés közben az irányító személy időben észlelje és kikerülhesse, a robot által vezetett eszköz pedig nem fog tudni reagálni a váratlan helyzetre. Ezeket a védekezési formákat leggyakrabban civil tulajdonban lévő, nem kívánatos pilóta nélküli eszközök ellen alkalmazzák, mivel főként csak kisebb testű drónok, jellegzetesen kvadrokopterek esetében hatékony.¹²

A **Sparrowhawk phase one** nevű drón (8. kép), egy jól működő példa a hálóval történő védekezésre, méghozzá ennek is a drón ellen drónnal történő megvalósítására. A Sparrowhawk-ot főleg kisméretű (max. 20 kg), általában civil drónok ellen alkalmazzák. A drón előnye, hogy gyorsan újratölthető, és az elemek is percek alatt cserélhetőek, így a földön töltött idő minimális. Speciális célzó rendszerrel van felszerelve, mely képes a cél felismerésre, szelektálásra, és rendkívül pontos. A drón hálóval történő elkapása után, ejtőernyővel engedi földre az elfogott eszközt.¹³

¹⁰ Forrás: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2948062/The-drone-catcher-France-reveals-flying-net-stop-terrorists-flying-bomb-laden-gadgets-nuclear-power-stations-following-spate-sightings.html> (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)

¹¹ Forrás: <http://electronicsforu.com/resources/technology-update-february-2016> (Letöltés ideje: 2017. 11. 11.)

¹² Drone-Mounted Net Cannon Snags Other Drones with Ease; <http://www.popularmechanics.com/flight/drones/a18942/michigan-tech-drone-mounted-net-cannon/> (Letöltés ideje: 2017. 10. 19.)

¹³ Sparrowhawk Phase One; <http://searchsystems.eu/sparrowhawk/> (Letöltés ideje: 2017. 10. 19.)

8. kép: Sparrowhawk phase one elfogó drón ¹⁴

1.1.4. Drón elfogása madarakkal

A madarakkal történő drónok elleni tevékenység, a drónok elleni védekezés egy alternatív formája, mely igen ritka és különleges védekezési formának számít, ugyanis védekezési folyamatot végrehajtó élőlény esetében egy nagytű **ragadozó madárról** (9. kép) beszélünk, a sasról illetve a sólyomról.

9. kép: Drón elleni védekezés ragadozó madárral¹⁵

Elsőként a Guard From Above nevű cég a The Hague Security Delta nevű legnagyobb európai biztonsági csoport tagjaként Hollandiában kezdett el komolyabban foglalkozni a madarak drónok ellen történő alkalmazásával. A cég 2014 óta kutatja a drónokkal kapcsolatos baleseteket. Céljuk, hogy a madarak által egy „low-tech”¹⁶ megoldást kínáljanak egy „high-tech”¹⁷ probléma megoldására.

A cég kiképzti a ragadozó madarakat a drónok elfogására, majd alkalmazza azokat. A madarak képesek lesznek úgy elfogni az ellenséges drónt, mintha zsákmányt ejtenének.

¹⁴ Forrás: <http://searchsystems.eu/wp-content/uploads/2016/03/spimage.jpg> (Letöltés ideje: 2017. 11. 11.)

¹⁵ Forrás: <http://www.bbc.com/news/av/world-europe-35750816/eagles-trained-to-take-down-drones> (Letöltés ideje: 2017. 11. 11.)

¹⁶ low-tech – alacsony technológia, hagyományos technológia használata

¹⁷ high-tech – magas, erősen fejlett technológia

A madarak erejükből és testméretükből adódóan kisebb méretű drónok működésképtelenné tételére alkalmasak, tömegük nem haladhatja meg a madár testtömegét, ugyanis fordított esetben ez a madár sérülésével járhat.¹⁸

Franciaországban 2015 óta alkalmazzák ezeket a madarakat ismeretlen pilótanélküli repülőeszközök elfogására; különös figyelmet fordítva a terroristák által alkalmazott eszközökre, terrorcselekmények megelőzésének céljából.¹⁹ Komoly gondot jelent az is, hogy a nagy sebességgel forgó légsavarak megsérthetik a madarakat, de akár az is előfordulhat, hogy a madár a „zsákmányát” ízzé-porrá szedi.

Alkalmazásuk előfordulhat ezen kívül például repülőterek környezetében, ugyanis a repülőgépek számára le- és felszállás közben jelentős veszélyt jelentenek a hobby drónok, melyekkel gyakran repülnek veszélyes közelségbe az utasszállító repülőgépekhez.

A védekezés ezen formája az eddigiekben nem vált elterjedtté, hiszen a madarak beszerzése, kiképzése nagyon költséges. Nem csak a madarak egy évig tartó kiképzését kell a költségek alatt értenünk, hanem a madarakat kezelő személyek kiképzését és a hozzájuk tartozó felszerelést is ide kell számítanunk.

Ez egy éves költségvetést tekintve a madarak elhelyezésével, ellátásával, gondozásával együtt évente közel 2 millió forintot jelent, egy madárra nézve. Hosszú távra nézve, egy ilyen állat körülbelül 60-80 évig él és 40 éves koráig alkalmazható ilyen célokra, nem beszélve arról, hogy az állatvédő szervezetek erősen tiltakoznak a madarak ilyen típusú alkalmazása ellen, hiszen védett és ritka fajokat is érinthet.

Negatívum ezen kívül, hogy az állatok veszélyeztetettek olyan drónokkal szemben, melyek esetleg robbanószerkezettel vannak felszerelve.²⁰

1.2. Rádiófrekvenciás védekezési módszerek

Az előzőekben megismert módszerek (mechanikai, vagy alternatív) az UAV-k elleni védelem olyan formái, melyek főleg a kis és bizonyos méretű közepes méretkategóriába tartozó drónok ellen képesek megfelelő védelmet nyújtani, hatékonyan működni. Általában elmondható, hogy ezeket az eszközöket, módszereket főleg civil védelmi helyzetekben, vagy magáncélokra alkalmazzák, mint például repülőterek, fontos személyek, közszereplők védelme, nagyszabású rendezvények, biztonsági szempontból kiemelten fontos objektumok (pl.:

¹⁸ Intercepting hostile drones; <http://guardfromabove.com/> (Letöltés ideje: 2017. 10. 19.)

¹⁹ Avi SELK: Terrorists are building drones. France is destroying them with eagles; World Views, 2017.02. 21.
https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2017/02/21/terrorists-are-building-drones-france-is-destroying-them-with-eagles/?utm_term=.388419a1cc43
(Letöltés ideje: 2017. 10. 25.)

²⁰ Game of Drones: Putting The Emerging 'Drone Defense' Market To The Test; DEF CON előadás anyaga alapján <https://www.bishopfox.com/> (Letöltés ideje: 2017. 10. 25.)

parlamentek, kormányépületek, de akár börtönök) biztosítására, egyéni védelmi célokra. Ebbe a kategóriába tartoznak a védelem szempontjából a drónokkal elkövetett terrorcselekmények, terrorfenyegetés elleni védelem is, hiszen a terroristák, terrrorszervezetek olyan drónok alkalmazását részesíthetik előnyben, melyek az alacsony árkategóriába tartoznak, improvizált robbanószerkezettel, alacsony költségen felszerelhetők és könnyen hozzáférhetőek.

A következőkben olyan módszereket, eszközöket ismertetek, melyek már a nagy méretkategóriába sorolható pilóta nélküli repülőeszközök ellen is sikeresen alkalmazhatók és melyek alkalmazása főként katonai alkalmazási területeken fordul elő.

1.2.1. Zavarás kézi zavaró eszközökkel

Jamming, jammer, angol eredetű szó, mely magyarul jelzavarást, zavaró eszközt jelent. Gyakran alkalmazzák ezeket a kifejezéseket, főként drónok elleni védekezés területének zsargonjában magyar nyelven is, hiszen a drónok elleni védelem egyik lehetősége a különböző elektronikus jelek zavarásával történő védekezés.

A zavaró berendezések olyan elektromágneses jeleket előállító eszközök, melyek a különböző feladatú jelekhez hozzáadódva képesek megakadályozni a berendezések normális, zavarmentes működését. Léteznek navigációs – pl. GPS, GSM mobiltelefon jeleket vagy WiFi – jeleket zavaró berendezések, melyek vásárlása, eladása, alkalmazása magánfelhasználásban illegális, azonban az arra hivatott védelmi szervezetek, szolgáltatók vagy a hadsereg számára engedélyezett.

Az ilyen eszközök az UAV-k szempontjából mind egy célra szolgálnak, mégpedig arra, hogy megakadályozzák az eszköz kommunikációját, irányítását, mely, mint már az első fejezetben említettem, lehet rádió távirányítás, vagy előre programozott irányítás. A zavaró tehát arra hivatott, hogy a használt rádiókommunikációt megakadályozza, ami azon a rádiófrekvencián működik, amely a zavaró eszköz működési frekvenciatartományába tartozik. Ilyen kapcsolat élhet a repülő eszköz és az irányítási feladatát ellátó központ között, a navigációs kapcsolatban a GPS vevő és a műholdak között, vagy lesugárzott kamerakép esetében a fedélzeti videó jeladó és a földi irányító központ közötti videó jelátvitel.²¹

A zavaró eszközök is lehetnek többfélék. Megkülönböztetünk civil, katonai vagy vegyes alkalmazású eszközöket, hordozható kézifegyver mintájára gyártott, vagy rögzített állványra szerelhető berendezéseket. A védelmi funkciók alapján is több módon csoportosíthatunk. Vannak eszközök, melyek csak egy funkcióval rendelkeznek, például csak és kizárólag a műholdas navigációs eszközök működését tudják megakadályozni. Ugyanakkor a korszerűbb zavaró eszközök általában két vagy annál több funkció zavarására vannak kifejlesztve, például képesek a rádió távirányítás jelének megzavarására és a WiFi-alapú összeköttetés zavarására is egyszerre.

²¹ GPS, Wi-Fi, and Cell Phone Jammers Frequently Asked Questions (FAQs); <https://transition.fcc.gov/eb/jammerenforcement/jamfaq.pdf> (Letöltés ideje: 2017. 10. 25.)

Példaként hozható egy Oroszországban kifejlesztett, katonai célokra alkalmazott hordozható, kézi irányítású eszköz, a **REX- 1** (10. kép) mely képes többféle műholdas helymeghatározó rendszer jelének blokkolására, mint például a GLONASS²² a GPS²³ vagy a Galileo²⁴ rendszerek jelei és ezen kívül még a GSM²⁵ jelek zavarására is. Ez az első olyan elektromágneses fegyver, melynek csökkentett képességű változata civilek számára is elérhető a piacon.²⁶

10. kép: REX- 1 elektromágneses zavaró eszköz kimondottan drónok elleni használatra²⁷

Egy másik, nem katonai célokra alkalmazott védelmi eszköz, a **SKYNET Anti Drone System** (11. kép) néven ismert, elektromágneses alapon működő, szintén hordozható kézi alkalmazású fegyver, melyet drónokkal való drogcsempészet megakadályozására, repülőterek biztosítására, terrormegelőzésre, privát védelmi célokra használnak; szintén képes több különböző rendszer alapján kommunikáló UAV-k hatástalanítására.²⁸

²² Global Navigation Satellite System – Orosz fejlesztésű műholdas helymeghatározó rendszer

²³ Global Positioning System - USA által kifejlesztett műhold alapú helymeghatározó rendszer

²⁴ EU által fejlesztett műholdas helymeghatározó rendszer

²⁵ Global System for Mobile Communications

²⁶ Nikolai LITOVKIN: Down with the drones: New Russian weapon to combat flying machines; Russia Beyond, 2017. 08. 29. https://www.rbth.com/defence/2017/08/29/down-with-the-drones-new-russian-weapon-to-combat-flying-machines_830114 (Letöltés ideje: 2017. 10. 25.)

²⁷ Forrás:

https://www.armyrecognition.com/weapons_defence_industry_military_technology_uk/new_russian_rex-1_anti-drone_rifle_system_ready_to_be_tested.html (Letöltés ideje: 2017. 11. 11.)

²⁸ Skynet Anti Drone System; <http://anti-drones.net/> (Letöltés ideje: 2017. 10. 25.)

11. kép: SKYNET Anti Drone fegyver²⁹

A fixtelepítésű, előzőekhez hasonlóan zavaró funkciót ellátó védelmi rendszerek alkalmazása kritikus infrastruktúrák, fenyegetettség szempontjából érzékeny területek, objektumok közelében történik. Az ilyen típusú védelmi berendezések, általában képesek a fenyegetést jelentő UAV felderítésére, felismerésére, célbavételére, hatástalanítására, leküzdésére.

1.2.2. Komplex drónelhárító rendszerek

Ezen kategóriába tartozik, a brit származású AUDS³⁰ (12. kép) nevet viselő védelmi berendezés is, mely határterületeken, kulcsfontosságú infrastruktúrák esetében, mint például repülőterek, atomerőművek, olajkutak védelmének érdekében, vagy politikai, illetve sporteseményeken való biztonság fenntartása céljából alkalmaznak, de gyakran használják katonai célokra is, például konvojok biztosítására.

12. kép: AUDS Counter-Drone System³¹

A rendszer képes működését rögzített helyről és mobil felületről (tehergépjármű) is végrehajtani. A drónt már 10 km távolságról beméri

²⁹ Forrás: <http://anti-drones.net/> (Letöltés ideje: 2017. 11. 11.)

³⁰ Anti-UAV Defence System- pilóta nélküli repülő eszköz elleni védelmi rendszer

³¹ Forrás: <https://www.electronicweeky.com/news/design/communications/us-evaluates-uk-anti-drone-seek-and-stun-system-2016-06/> (Letöltés ideje: 2017. 11. 11.)

rádiólokátora segítségével. Az ismeretlen eszköz repülésének megszakítása előtt követi a rendszer, megfigyeli infravörös vagy nappali kamera segítségével, majd ezután blokkolja a rádiójeleit, és helymeghatározó képességét.

Ez a folyamat rendkívül gyorsan, általában 8-15 másodperc alatt lezajlik. Az eszközt több mint 60 féle UAV-eszköze alkalmazva tesztelték sikeresen, köztük drón rajokat is beleértve, mely azért számít nagy teljesítménynek, mert a drón rajok működése és kommunikációja jóval összetettebb, mint egyetlen dróné.

Látható tehát, hogy nem csak védelmi eszközökről, hanem teljes rendszerekről is beszélünk a védelem módszereinek széles választékkal rendelkező eszköztárában, melyek a zavarás és hatástalanítás elvégzésén kívül, az azt megelőző teendőket is végrehajtják, mint a vészjelzés, ellenséges eszköz észlelése, célfelderítés, azonosítás, bemérés, célzás.³²

Szintén egy kifinomult formája a védelemnek, a **Dedrone** nevű cég által kifejlesztett drónok ellen védelmet nyújtó eszközrendszer, mely teljes biztonságot garantál különböző drónok által fenyegetett területek, objektumok számára. A több elemből álló rendszer, a rádiófrekvenciás radar, infra- és nappali kamera, valamint zavaró eszközök segítségével egyfajta védő **burkot** (13. kép) von a veszélytől megóvni kívánt objektum, vagy terület fölé. A rendszer képes felismerni a különböző rádiófrekvenciákon üzemelő eszközöket, ezen kívül különbséget tud tenni drónok és egyéb repülő tárgyak között.

13. kép: A Dedrone cég komplex védelmi rendszerének promóciója³³

A biztonsági rendszer részei a Dedrone Tracker Szoftver, mely egy Drone DNS nevű adatbázist használva felismeri és osztályozza a rádiófrekvenciás, a WiFi és a nem WiFi alapon kommunikáló eszközöket; a rádiófrekvenciás érzékelő, mely felderíti a drónokat, és vezérlőiket, ezek még kiegészíthetők egy passzív, vagy aktív védelmi berendezéssel, melyek hatékonyabbá teszik a védelmet, szabadon

³² AUDS Counter-Drone System Enhanced for Vehicle Deployment and to Defeat Swarm Attacks; <https://www.uasvision.com/2017/09/11/auds-counter-drone-system-enhanced-for-vehicle-deployment-and-to-defeat-swarm-attacks/> (Letöltés ideje: 2017. 10. 28.)

³³ Forrás: <https://www.uasvision.com/2017/08/29/battelles-dronedefender-joins-forces-with-dedrone/#more-51920> (Letöltés ideje: 2017. 11. 11.)

kombinálható eszközökkel, mint hálövető berendezések, elektromágneses impulzust kibocsájtó eszközök.

A védelmi rendszer egy saját felhő segítségével folyamatosan képes frissíteni magát, így naprakész tud lenni a legújabb kihívások ellen is.³⁴

1.2.3. Elektromágneses impulzus fegyver

A rádióhullámok fegyvertechnikai alkalmazása esetén megkülönböztetünk, **impulzusüzemű** és **periodikusan folytonos** rádióhullámokat sugárzó rádiófrekvenciás fegyvereket, melyek közül csak az impulzusszerű fegyverekről tesztek említést, a témához kapcsolódóan.

Az elektromágneses impulzus jelenségét először az atomfegyverek alkalmazásánál fedezték fel, mely egyfajta mellékhatásként jelentkezett a robbanás következtében. Többféle impulzus fegyver létezik, melyek különböző hatásfokon működnek.

A legerősebb kárt okozó elektromágneses fegyver az EMP³⁵ bomba, melynek van nukleáris és nem nukleáris változata is. Mindkét változat alkalmazása egy bombához hasonlóan történik. A nagyobb hatásfokkal rendelkező **nukleáris** változat, a nagy magasságban felrobbantott nukleáris töltet által keletkezett intenzív, azonban rövid ideig tartó elektromágneses mező hatásait használja ki a környezetében lévő elektronikai eszközökre kifejtve, melyek a robbanáskor keletkező több mint 100 ezer V-os elektromágneses lökéshullámnak köszönhetően, visszafordíthatatlan károsodást szenvednek. Ezeket a fegyvereket E-bomba néven ismerjük.

A **nem nukleáris elektromágneses** impulzusfegyverek egyéb megoldásokat használnak a nagy energiájú elektromágneses lökéshullám előállítására, melyek közelebb visznek minket a drónok ellen alkalmazott irányított energiájú elektromágneses impulzus fegyverekhez. Hatásuk röviden abban nyilvánul meg, hogy az elektromos szigetelések átütési szilárdságát meghaladó feszültségeket és áramokat indukálnak a vezetőkben. Az impulzus időtartama 4-100 ns, de ez idő alatt több száz A nagyságú áramok folyhatnak az elektromágneses hullámnak kitett vezetőkben, melyek ennek hatására felmondják a szolgálatot. Az impulzus fegyverek ezen fajtái a működésük után általában megsemmisülnek.

A drónok esetében ezeknél gyengébb hatású fegyvereket kell alkalmaznunk, hiszen célszerűtlen ekkora energiát használnunk, abból az okból kifolyólag, hogy a bevetés során az összes környező elektronikai eszköz károsodást szenved, nem csak a hatástalanítani kívánt drón.

Az impulzusüzemű rádiófrekvenciás fegyverek körébe sorolhatók olyan eszközök is, amelyek az energiahatás többszöri előállítására alkalmasak, tehát működésük közben nem roncfolódnak, ezen kívül pedig nagyon fontos tulajdonságuk, hogy irányítható az energiájuk.

³⁴ DEDRONE; <https://www.dedrone.com/>

³⁵ Electromagnetic pulse – Elektromágneses Impulzus fegyver

Az ilyen fegyverek három részből állnak: egy energiaforrásból, melyek a mikrohullámok generálásához szükséges nagy mennyiségű energiát előállítják, tárolják, egy mikrohullámokat generáló eszközből és egy antennából, mely a kívánt irányba sugározza a generált mikrohullámokat.

Ez a fegyver felel meg a drónok ellen megfelelően alkalmazható eszköznek. Az elektromágneses impulzus fegyver által történő védekezés, tehát jóval drasztikusabb módja a pilóta nélküli repülőeszközök hatástalanításának, mint az előzőekben taglalt, zavaró rendszerek alkalmazása. Ez a fegyver nem csak megzavarja az UAV-k működését, hanem teljes egészében működésképtelenné teszi azokat, ugyanis az erős elektromágneses impulzus kibocsátása által az eszközt felépítő elektronikai alkatrészek átütése következik be, mely helyrehozhatatlan károsodást jelent számukra.³⁶

1.2.4. Lézerek

A lézersugár drónok ellen való alkalmazására rengeteg kiváló eszköz született, melyeket a mai napig alkalmaznak több ország haderejében. Az eszközök nem csak drónok ellen, hanem bármilyen légből érkező fenyegetés esetében eredményesen alkalmazhatóak, mint például rakétákkal szemben, vadászgépek ellen.

Az eszköz működése során a lézersugár nem látható, és ez a tulajdonsága igen előnyös a védekezés szempontjából, ugyanis a támadó eszközt vezérlő személyzet egyáltalán nem képes észlelni az ellentevékenységet, tehát reagálni sem képes rá, így a védelem sikeressége majdnem teljesen garantált.

A lézerfegyver általában egy integrált rendszer részeként működik, melyben a fenyegetést jelző és azonosító radar, a célt bemérő szenzor egyaránt megtalálható. A cél észlelése, bemérése, és azonosítása után a lézersugár teljesítménye következtében a célba vett eszközön néhány másodpercen belül jelentkeznek a lézereenergia hatásai; az eszköz lángra lobban és kiég, ezáltal működésképtelenné válik.

Mint minden eszköznek, a lézerfegyvernek is van hátránya, hiszen az ellene való védekezés csupán némi fantáziát igényel, ugyanis a lézersugár terjedése könnyen megakadályozható tükrök segítségével, bármiféle homályosító eszközzel, beleértve a füstöt, a port, és különböző ködösítő anyagokat.³⁷

Kivitelét tekintve készültek már könnyű, mozgatható kivitelben (14. kép) és nagy, hajófedélzeti alkalmazásban is (15. kép). Az első hajófedélzeti lézerfegyvert a USS Dewey fedélzetén állították rendszerbe.

³⁶ CSUKA Antal – ELŐHÁZI János: Irányított energiájú fegyverek és veszélyeik a számítógépes rendszerekre; Hadmérnök 2008/3.
http://hadmernok.hu/archivum/2008/3/2008_3_csuka.pdf (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)

³⁷ Jordan GOLSON: Welcome to the World, Drone-Killing Laser Cannon;
<https://www.wired.com/2015/08/welcome-world-drone-killing-laser-cannon/> (Letöltés ideje: 2017. 11. 05)

14. kép: Boeing gyártmányú drón elleni lézer³⁸

15. kép: Lézerfegyver rendszer USA³⁹

1.2.5. „Hackelés”

A hackelés⁴⁰ szó alatt különböző rendszerek átprogramozását, feltörését értjük manapság. A drónok hackelése alatt tehát azt értjük, hogy egy külső rendszerből, vezetékcsatlakozás nélkül a hozzáértő szakember, úgynevezett hacker, egy arra alkalmas program segítségével bejut az adott drón rendszerébe és átveszi az irányítást. A drónok belső rendszerének feltörésére számos olyan alkalmazás létezik, mely bárki számára könnyen elérhető az interneten, és telefonnal vagy tablettel kiválóan működtethető. Persze ez a módszer nem alkalmazható minden drónra, csak a Wifi kommunikációval működő modellek esetében. Ezért csak érintőlegesen esik róla szó.⁴¹

A hackelés speciális formája a navigációs rendszer meghamisítása, a spoofing. A legnagyobb hírverést kapott spoofing-alapú dróneltérítés az amerikai RQ-170 Sentinel (16. kép) iráni területen való leszállítása volt, amely során a navigációs rendszer jeleinek hamisításával más pozícióadatok kerültek a rendszerbe. Egyes források orosz és kínai segítséget is véltek az akció mögött.⁴²

³⁸ Forrás: <https://www.wired.com/2015/08/welcome-world-drone-killing-laser-cannon/> (Letöltés ideje: 2017. 11. 11.)

³⁹ Forrás: <https://www.popsoci.com/navy-is-going-to-test-big-laser-soon> (Letöltés ideje: 2017. 11. 11.)

⁴⁰ behatolás, rendszerbetörés

⁴¹ Dennis FISHER: How to skyjack a drone in an hour for less than \$400; <https://threatpost.com/how-to-skyjack-drones-in-an-hour-for-less-than-400/103086/> (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)

⁴² MTI: Így fogták el a drónt: kitalál egy iráni mérnök; http://hvg.hu/vilag/20111216_iran_usa_dron (Letöltés ideje: 2017. 11. 06)

16. kép: Az eltérített RQ-170 Sentinel lopakodó technológiájú amerikai drón⁴³

1.2.6. Biztonságtechnikai kérdések

A pilóta nélküli repülő eszközök elleni védekezés témája magában hordozza azt a kérdést, hogy egy adott környezetben, helyzetben, milyen védekezési mód vagy eszköz alkalmazása célszerű. Nagyon fontos a célszerűség vizsgálata során figyelembe venni bizonyos biztonságtechnikai tényezőket is.

A biztonság szempontjából elsősorban az emberek jelenlétét kell figyelembe vennünk, tehát egy sűrűn lakott területen, vagy egy nagyszabású tömegrendezvényen a védelem módjának kiválasztásakor figyelembe kell venni az emberi tényezőt, és szem előtt tartva az emberek biztonságát kell megválasztani az alkalmazandó védelmi módszert, a lehető legkisebb kockázatot vállalva. Például egy stadionban zajló tömegrendezvényen nem használhatunk nagy hanghatással járó védelmi eszközt, mert pánikot kelthet, vagy olyan eszközt sem, mely sérülést okozhat.

Másodsorban az objektumok, kritikus infrastruktúrák tulajdonságait kell figyelembe venni annak tekintetében, hogy esetlegesen mit tárolnak az objektumban, mire használják az adott infrastruktúrát, ha az megsérül, milyen kárt okozhat. Vegyünk például egy olajkutat, melyet dróntámadás ér, ebben az esetben a védelemre nem alkalmazhatunk lézerfegyvert, mivel a fegyver által keltett hő reakcióba léphet az olajjal és a földből előtörő gázokkal, mely katasztrófához vezethet. Az EMP fegyver alkalmazása is kizárt egy villamos berendezésekkel (pl. számítógépek, rádiók) teli objektum védelme esetén.

Látható tehát, hogy számos hatékony és kevésbé hatékony megoldás létezik a védelem elérésére, azonban nincs egyetlen olyan módszer, amely egyaránt használható lenne minden pilótanélküli repülő eszközre, és alkalmazható lenne minden esetlegesen felmerülő helyzetben és helyen, ezért mindig az adott területre, az adott helyzetre kell megválasztani a célszerű eszközöket és eljárásokat.

⁴³ Forrás: http://hvg.hu/vilag/20111216_iran_usa_dron (Letöltés ideje: 2017. 11. 11.)

2. A DRÓNOK ELLENI VÉDEKEZÉS HATÁSMÁTRIXA

Az első és a második fejezetben leírtak alapján az 1. táblázatban, egy „hatásmátrixban” foglaltam össze, hogy mely kategóriák ellen milyen ellentevékenységi módszerek lehetnek hatásosak. A mátrix megalkotásában nehézséget okozott, hogy az egyes módszerek nem egyértelműen hatásosak vagy nem hatásosak, minden eszköz esetében egyaránt, mivel az attól is függ például, hogy az adott drón kézi rádiótávírányítással repül, vagy automatikus vezérléssel.

Nem lehet jól ábrázolni, hogy az elektronikus jeleket zavaró berendezés az adott drón, mely rádiócsatornáját, az irányítócsatornát, a telemetria vagy a videolesugárzó csatornát zavarja, mert ez nagyban függ a zavaró berendezés komplexitásától. Egész más egy 2,4 GHz-es, olcsó kézi zavaró és egy profi többsávós zavaró berendezés, mint például a REX-1 hatékonysága, vagy az olyan csúcsmodelleké, mint az AUDES.

Figyelembe kell ugyanakkor venni azt is, hogy pl. a lőfegyverek, vagy a hálövető eszközök hatásos alkalmazási távolsága csupán néhány 10, esetleg 100 m, tehát az alkalmazásuk hatékonysága nagyban függ attól, hogy a drón milyen távolságban repül éppen a lövő személytől.

A módszer és a drón „súlycsoportja” is befolyásoló tényező lehet, mert pl. az elfogóhálós drónok tevékenységének sikerét az elfogott eszköz és az elfogó közötti tömegarány is meghatározhatja. Ha persze egy ügyes irányító képes egy orrlégcsavaros közepes drón elé kormányozni az elfogóhálós drónvadászt, akkor a légcsavarra tekeredő háló a tartó drónnal együtt képes megállítani a légcsavart, és ez végső soron mindkettőjük lezuhanásához vezet.

Ha lenne lehetőség ábrázolni, akkor a távolsággal is ki kellene bővíteni a mátrixot, mert nem csupán a mechanikus módszereknél, de az elektronikus zavarásnál, vagy akár a légvédelmi rakéta eszközöknél is jelentős tényező az eszköz-drón távolság. Az elektronikus zavarás hatékonysága külön tanulmányt igényel, mivel például egy távoli pontból irányított drón esetében egész más lefogási helyzetben van a drónt irányító csatorna, amelynek vevője a fedélzeten van, mint a videolesugárzó rendszer csatornája, amelynek vevője az irányítóponton van.

A mátrixban a +? jel jelöli azt, hogy a módszer hatékonysága a repülés irányításának módjától függ, a kisméretű + jel pedig azt jelenti, hogy közlelről alkalmazva, vagy „szerencsés” esetben lehet hatékony a módszer.

Ellentevékenység	Kategória						
	Mikro UAV	Kvadro-kopter	Mini UAV	Harcászati UAV	Hadműveleti UAV	Hadászati UAV	Csapásmérő UAV
Lőfegyver	+	+	+	-	-	-	-
Háló kilövése	+	+	+	-	-	-	-
Hálós elfogás	+	+	+	-	-	-	-
Kézi zavaró	+	+?	+?	+?	-	-	-
Komplex zavaró	+	+	+	+	+	-	-
Légvédelmi rakéta	-	-	-	+	+	+	+
Lézer fegyver	+	+	+	+	+	+	+

*1. táblázat: A drónok elleni tevékenység hatásmátrixa
(saját szerkesztés)*

ÖSSZEFOGLALÁS

Jelen tudományos dolgozatnak az volt a kitűzött célja, hogy a rendelkezésre álló terjedelmi korlátok között áttekintse a pilóta nélküli repülőgépek, drónok legfőbb csoportjait, röviden jellemezze azokat, csoportosításokat adjon a legfőbb irányítási elvekre, majd a teljesség igénye nélkül bemutasson olyan elhárító eszközöket, módszereket, amelyek a nemkívánatos drónbepulések esetén szóba jöhetnek az elhárításukra. Alaphelyzetnek elsősorban a nagyvárosi környezetre, a tömegrendezvényekre, sporteseményekre, repülőtér környéki területekre koncentráltam, és nem a hadseregek hadicselekményei közben előforduló drónelhárítási módszerekre.

A technológiai paletta bemutatása kiterjedt a lézereszközökre is, de a légvédelmi rakéták alkalmazására azért csak az 1. táblázatban tettem említést, mert azok szinte kizárólag katonai kézben kerülnek alkalmazásra, és most nem ez volt a cél.

A teljesség igénye nélküli áttekintés azt is jelenti, hogy olyan további módszerek is szóba jöhetnek, mint pl. a nagyerejű vízszugárral való drónelhárítás, a rendezvényhelyszínek teljes hálós takarása, ködfüggöny generálása, a vizuális vezetési eljárás akadályozása stb.

A 2. fejezet hatékonyságmátrixa egyfajta összefoglalása, vizuális leképezése a korábban leírtaknak, ugyanakkor a megalkotás során újabb kérdéseket vet fel az ábrázolásnak ezen módja, és érezhetően a kétdimenziós papír kevésnek bizonyul az egyes rész tulajdonságok mélyebb kifejtéséhez, ábrázolásához.

A kutatás, a rendszerezés, a hatótávolságok szerinti hatékonyságvértékelés, vagy akár az oltalmazandó helyszínek szerinti felosztás mind-mind újabb szempontokat vet fel, ami az új eszközök megjelenése mellett a téma tanulmányozására, az ismeretek kiegészítésére szüntelenül újabb okot generál.

Felhasznált irodalom:

- Avi SELK: Terrorists are building drones. France is destroying them with eagles; World Views. 2017. 02. 21.
https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2017/02/21/terrorists-are-building-drones-france-is-destroying-them-with-eagles/?utm_term=.388419a1cc43 (Letöltés ideje: 2017. 10. 25.)
- AUDS Counter-Drone System Enhanced for Vehicle Deployment and to Defeat Swarm Attacks; <https://www.uasvision.com/2017/09/11/auds-counter-drone-system-enhanced-for-vehicle-deployment-and-to-defeat-swarm-attacks/> (Letöltés ideje: 2017. 10. 28.)
- CSUKA Antal – ELŐHÁZI János: Irányított energiájú fegyverek és veszélyeik a számítógépes rendszerekre; Hadmérnök. 2008/3.
http://hadmernok.hu/archivum/2008/3/2008_3_csuka.pdf (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)
- DEDRONE; <https://www.dedrone.com/> (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)
- Dennis FISHER: How to skyjack a drone in an hour for less than \$400; <https://threatpost.com/how-to-skyjack-drones-in-an-hour-for-less-than-400/103086/> (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)
- Drone-Mounted Net Cannon Snags Other Drones with Ease; <http://www.popularmechanics.com/flight/drones/a18942/michigan-tech-drone-mounted-net-cannon/> (Letöltés ideje: 2017. 10. 19.)
- Drone Narrowly Misses Passenger Plane; <https://www.youtube.com/watch?v=ITfcIK2pIS0> (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)

- Game of Drones: Putting The Emerging ‘Drone Defense’ Market To The Test; DEF CON előadás anyaga alapján <https://www.bishopfox.com/> (Letöltés ideje: 2017. 10. 25.)
- GPS, Wi-Fi, and Cell Phone Jammers Frequently Asked Questions (FAQs); <https://transition.fcc.gov/eb/jammerenforcement/jamfaq.pdf> (Letöltés ideje: 2017. 10. 25.)
- GYURJÁN László: A lopakodó technológia; Repüléstudományi közlemények, XXVIII. évf. p. 123. http://www.repulestudomany.hu/folyoirat/2016_1/2016-1-11-0325_Gyurjan_Laszlo.pdf (Letöltés ideje: 2017. 11. 05)
- HELL Péter: Drón rendszerek biztonságos kommunikációja; http://acta.bibl.u-szeged.hu/48074/1/vikek_019_020_169-175.pdf (Letöltés ideje: 2019. 05. 25)
- How to Shoot Down a Drone; <https://www.youtube.com/watch?v=jIGdPrhRvBA&t=11s> (Letöltés ideje: 2017. 10. 19.)
- Intercepting hostile drones; <http://guardfromabove.com/> (Letöltés ideje: 2017. 10. 19.)
- James MONTAGUE: Ending an Albania-Serbia Game and Inciting a Riot, With a Joystick; <https://www.nytimes.com/2015/10/08/sports/soccer/as-albania-faces-serbia-meeting-the-drone-pilot-who-ended-their-last-match.html> (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)
- Jordan GOLSON: Welcome to the World, Drone-Killing Laser Cannon; <https://www.wired.com/2015/08/welcome-world-drone-killing-laser-cannon/> (Letöltés ideje: 2017. 11. 05)
- KONCZ Miklós Tamás: Célrepülőgépek nemzetközi összehasonlítása; Robothadviselés 6. Tudományos szakmai konferencia, 2006. november 22-i különszám, http://hadmernok.hu/kulonszamok/robothadviseles6/koncz_rw6.html (Letöltés ideje: 2017. 10. 15.)
- KOSZTOLÁNYI Tamás – MAKKAY Imre: Robotrepülőgépek Indító-Leszállító Berendezései; Repüléstudományi Közlemények Repüléstudományi Konferencia, 2012/2. p. 921. http://epa.oszk.hu/02600/02694/00059/pdf/EPA02694_rtk_2012_2_0918-0926.pdf (Letöltés ideje: 2017. 10. 22.)
- MTI: Így fogták el a drónt: kitalát egy iráni mérnök; http://hvg.hu/vilag/20111216_iran_usa_dron (Letöltés ideje: 2017. 11. 06)
- Net Guns for Drone Defense; <http://www.thenetgunstore.com/2014/11/20/net-guns-for-drone-defense/> (Letöltés ideje: 2017. 10. 16)
- Nikolai LITOVKIN: Down with the drones: New Russian weapon to combat flying machines; Russia Beyond, 2017. 08. 29. https://www.rbth.com/defence/2017/08/29/down-with-the-drones-new-russian-weapon-to-combat-flying-machines_830114 (Letöltés ideje: 2017. 10. 25.)

- PALIK Mátyás: Pilóta nélküli légi jármű rendszerek légi felderítésre történő alkalmazásának lehetőségei a légierő haderőnem repülőcsapatai katonai műveleteiben; PhD értekezés, Budapest, 2007. p. 20.
- PALIK Mátyás: Pilóta nélküli repülés profiknak és amatőröknek; Második, javított kiadás. Budapest, NKE 2013. ISBN 978-615-5057-64-9
- Sparrowhawk Phase One; <http://searchsystems.eu/sparrowhawk/> (Letöltés ideje: 2017. 10. 19)
- Skynet Anti Drone System; <http://anti-drones.net/> (Letöltés ideje: 2017.10. 25.)
- Sky Wall; <https://openworkengineering.com/> (Letöltés ideje: 2017.10.16)

Képek jegyzéke:

- <https://www.techworm.net/wp-content/uploads/2016/01/349-drone-shooting.jpg>. (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)
- <https://i.ytimg.com/vi/rGLxKXtkHpY/hqdefault.jpg> videó:
<https://www.youtube.com/watch?v=rGLxKXtkHpY> (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)
- <http://fortune.com/2016/03/10/anti-drone-bazooka/> (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)
- <http://antmicro.com/blog/2017/09/dsei-2017-press-release/> (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)
- <http://www.thenetgunstore.com/product/the-net-gun-starter-pack/> (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)
- <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2948062/The-drone-catcher-France-reveals-flying-net-stop-terrorists-flying-bomb-laden-gadgets-nuclear-power-stations-following-spate-sightings.html> (Letöltés ideje: 2017. 11. 05.)
- <http://electronicsforu.com/resources/technology-update-february-2016> (Letöltés ideje: 2017. 11. 11.)
- <http://searchsystems.eu/wp-content/uploads/2016/03/spimage.jpg> (Letöltés ideje: 2017. 11. 11.)
- <http://www.bbc.com/news/av/world-europe-35750816/eagles-trained-to-take-down-drones> (Letöltés ideje: 2017. 11. 11.)
- https://www.armyrecognition.com/weapons_defence_industry_military_technology_uk/new_russian_rex-1_anti-drone_rifle_system_ready_to_be_tested.html (Letöltés ideje: 2017. 11. 11.)
- <http://anti-drones.net/> (Letöltés ideje: 2017. 11. 11.)
- <https://www.electronicweeky.com/news/design/communications/us-evaluates-uk-anti-drone-seek-and-stun-system-2016-06/> (Letöltés ideje: 2017. 11. 11.)

- <https://www.uasvision.com/2017/08/29/battelles-dronedefender-joins-forces-with-dedrone/#more-51920> (Letöltés ideje: 2017. 11. 11.)
- <https://www.wired.com/2015/08/welcome-world-drone-killing-laser-cannon/> (Letöltés ideje: 2017. 11. 11.)
- <https://www.popsci.com/navy-is-going-to-test-big-laser-soon> (Letöltés ideje: 2017. 11. 11.)
- http://hvg.hu/vilag/20111216_iran_usa_dron (Letöltés ideje: 2017. 11. 11.)

BALOGH ENDRE

**A RADIKALIZÁCIÓ NEMZETBIZTONSÁGI HATÁSA A
MAGYARORSZÁGI MUSZLIM KÖZÖSSÉGEKBE II.**

Bevezetés

A 2001. szeptember 11-ei terrortámadások, valamint az azt követő európai merényletek hazánk nemzetbiztonsági szolgálataiban is megerősítették azt a következtetést, hogy az aszimmetrikus hadviselés elterjedésével a hírszerzési és elhárítási tevékenységet meghatározó körülmények gyökeresen megváltoztak. Míg a bipoláris világrend felbomlása előtti időszakban az információszerezés tárgyát egy konkrét állam, vagy politikai rendszer képezte, addig napjainkra a szembenálló felet vallási, vagy politikai fanatizmustól vezérelt, sejtyszerűen szerveződő radikális csoportok testesítik meg.¹ További nehézséget okoz, hogy a korábbi ellenségképtől eltérően ezek a szélsőséges csoportok nem kezelhetők lokális szinten, mivel az informatikai fejlődést kihasználva a világ bármely pontján képesek a biztonságot veszélyeztető tevékenységet megszervezni, illetve újabb követőket toborozni.

Jelen publikációm megírásának idejéig Magyarországon iszlám radikális háttérű terrorcselekmény végrehajtására nem került sor, ebből kifolyólag a témával foglalkozó hazai értekezések és szakértői fórumok elsődlegesen a nemzetközi terrorizmusra koncentrálnak. Mindemellett a nemzeti tudatosság jegyében Magyarország Kormánya a 2012-ben elfogadott Nemzeti Biztonsági Stratégia² harmadik fejezetében többek között a terrorizmus, a migráció, valamint a szélsőséges csoportok megjelenését is kiemelt biztonsági fenyegetésként tünteti fel. A célcsoportok megváltozott összetétele, tevékenységük folyamatosan változó helyszíne azonban a nemzetbiztonsági szolgálatok feladat-végrehajtásának, illetve jogszabályi környezetének változását is szükségessé teszi.

Európai Uniós kezdeményezés a radikalizáció megfékezése érdekében

A 191 halottat és több mint 2000 sérültet követelő 2004-es madridi, valamint az 56 halálos áldozattal és 700 sebesülten járó 2005-ös londoni terrortámadások³ Európa valamennyi országának figyelmét felhívták a kontinens sebezhetőségére. A véres eseményeket követően megállapítást nyert, hogy a határokon átívelő bűnözés és a terrorizmus megfékezése érdekében elengedhetetlen az Európai Unió belső biztonságának stratégiai szinten történő kezelése, melyet a tagállamok egységes fellépésével lehet megvalósítani. Az Európai Bizottság 2010 novemberében fogadta

¹ KIS-BENEDEK József: A terrorizmus ellen folytatott hírszerzés; Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, 2004/2. pp. 105-110.

² 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról

³ SZÜCS László: A 2000-es évek tíz legvéresebb terrortámadása; https://honvedelem.hu/cikk/41263_a_2000-es_evek_tiz_legveresebb_terrortamadasa (Letöltés ideje: 2019. 03. 28.)

el „Az EU belső biztonsági stratégiájának megvalósítása”⁴ című, öt célkitűzést tartalmazó dokumentumot, melynek a terrorizmus, a radikalizálódás és a toborzás megelőzéséről szóló második pontjában többek között az uniós radikalizálódás-tudatossági hálózat létrehozása is szerepel.

Radikalizálódás-tudatossági hálózat

Az Európai Bizottság által 2011 szeptemberében megalakított, brüsszeli székhelyű radikalizálódás-tudatossági hálózat (Radicalisation Awareness Network / RAN)⁵ elsődleges célja, hogy kapcsolatot hozzon létre az uniós tagállamok azon szereplői között, akik a radikalizálódás szempontjából veszélyeztetett közösségek közvetlen környezetében dolgoznak. A vallási szervezetekben, rendvédelemben, oktatásban, egészségügyben, szociális munkakörben, tudományos területeken és egyéb más társadalmi foglalkoztatásban részt vevők körében működő hálózat lehetőséget biztosít azoknak a megszerzett információknak és tapasztalatoknak a megosztására, melyek felhasználhatóak annak megakadályozása érdekében, hogy a radikalizálódó egyének eljussanak az erőszakos cselekmények végrehajtásáig. A tematikus összetételű, kilenc különböző RAN-munkacsoport a prevenció célkitűzései mellett a terrorizmus áldozatainak, valamint a szélsőséges kötődésű egyéneknek a társadalomba való visszaillesztéséhez is segítséget nyújt.⁶

RAN munkacsoport Magyarországon

A RAN nemzetközi munkacsoportjainak 2013. január végén Brüsszelben megtartott első plenáris ülésén az erőszakos szélsőségek elleni küzdelemben érintett döntéshozók eszmecserét folytathattak azokkal a gyakorlati szakemberekkel, akik a munkájuk során közvetlen kapcsolatba kerülnek a radikalizmus forrásaival és áldozataival. A konferencián Magyarország részéről a Belügyminisztérium, a Nemzeti Erőforrás Minisztérium, a Közigazgatási és Igazságügyi Hivatal, valamint néhány civil szervezet képviselői mellett az Alkotmányvédelmi Hivatal és a Terrorelhárítási Központ főigazgatói is részt vettek.⁷

A RAN hálózat hazai munkacsoportja 2016-ban a Nemzeti Közsolgálati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézetének vezetésével jött létre, melynek közel 40 tagja a terrorelhárítás, a honvédelem, a nemzetbiztonsági szolgálatok, a büntetés-végrehajtás, valamint néhány civil szervezet képviseletében folytat szakmai együttműködést a hazai és európai radikalizáció megelőzése, illetve visszaszorítása érdekében. A csoport 2017-es értékelése alapján Magyarország alapvetően a

⁴ Európai Bizottság: Az EU belső biztonsági stratégiájának megvalósítása; http://europa.eu/rapid/press-release_IP-10-1535_hu.htm?locale=hu (Letöltés ideje: 2019. 03. 30.)

⁵ European Commission: Radicalization Awareness network (RAN). https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network (Letöltés ideje: 2019. 03. 30.)

⁶ Európai Bizottság: Az Európai Bizottság fokozza erőfeszítéseit az erőszakos szélsőségek elleni küzdelemben; http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-1011_hu.htm (Letöltés ideje: 2019. 03. 30.)

⁷ Sz. n.: A Foresee részvétele a Radikalizálódás-tudatossági Hálózat (RAN) első plenáris találkozóján; [http://www.foresee.hu/segedoldalok/hirek/640/1/?tx_ttnews\[pointer\]=2](http://www.foresee.hu/segedoldalok/hirek/640/1/?tx_ttnews[pointer]=2) (Letöltés ideje: 2019. 03. 30.)

biztonságos államok közé sorolható, hazánkban a szélsőjobboldali és iszlamista mozgalmak nemzetbiztonságot veszélyeztető tevékenysége nem tapasztalható. Mindemellett a radikalizáció és az extrémizmus jelenléte megfigyelhető, ezért nem zárható ki terrorista jellegű támadások elkövetésének a lehetősége sem. A munkacsoport a következő évek lehetséges veszélyforrásai közé sorolta a radikalizálódásra hajlamos másod- és harmadgenerációs magyar muszlim fiataloknak a haderő, illetve a rendvédelmi szervek állományába való jelentkezését.⁸

Európai biztonsági stratégia

Az elmúlt évek európai terrortámadásainak következtében az Európai Unió politikai döntéshozói felismerték, hogy a határokon átnyúló és egyre változatosabb fenyegetések elleni fellépés sikeréhez elengedhetetlen a tagországok összehangolt reagáló képessége. Ennek megvalósulása érdekében az Európai Bizottság a 2015. április 28-án kiadott Európai biztonsági stratégia⁹ keretein belül fogalmazta meg a 2015-2020 közötti időszakra vonatkozó legfontosabb intézkedéseket, melyek az Unió tagjainak a kollektív biztonság érdekében folytatott munkáját koordinálják. Az Európán belüli radikalizmus megfékezésével kapcsolatban a stratégiai dokumentum kiemeli, hogy a tagállamok tapasztalatai alapján a büntetés-végrehajtási intézmények jelentik a szélsőséges nézetek terjedésének legnagyobb forrását, ezért előtérbe helyeződik a börtönbeli radikalizálódás megelőzésének fontossága. A stratégia a RAN hálózat tevékenységének kiszélesítése érdekében a harmadik országokkal való partnerkapcsolatok kiépítését irányozza elő, melyben elsődleges szerepet szán a Közel-Kelet, Észak-Afrika és a Nyugat-Balkán államaival, valamint a Törökországgal való együttműködésre.¹⁰

A terrorizmus megfékezése érdekében létrehozott hazai intézmények

A terrorizmus, mint globális biztonsági kihívás összetettségét mutatja a magyar kormány 2006-ban megszületett döntése, melyben a Nemzetbiztonsági Kabinetben belül megalakításra került a Terrorellenes Koordinációs Bizottság (TKB).¹¹ Az akkori Nemzetbiztonsági Hivatal bázisán létrehozott testület a nemzetbiztonsági szolgálatok és az érintett rendvédelmi szervek terrorizmussal összefüggő munkájának koordinálását hivatott ellátni.¹²

⁸ SZILASSY Roland: A radikalizációból eredő új kihívások a büntetés-végrehajtásban; Börtönügyi Szemle, 2017/1. pp. 83-84.
<https://bv.gov.hu/sites/default/files/B%C3%B6rt%C3%B6n%C3%BCgyi%20Szemle%202017%201.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 03. 12.)

⁹ Európai Bizottság: Az európai biztonsági stratégia; p. 2. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015DC0185&from=HU> (Letöltés ideje: 2019. 03. 25.)

¹⁰ Európai Bizottság: Az európai biztonsági stratégia; p. 18. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015DC0185&from=HU> (Letöltés ideje: 2019. 03. 25.)

¹¹ 2239/2005. (X. 28.) Korm. határozat a terrorfelderítés műveleti koordinációjáról és a Terrorellenes Koordinációs Bizottság létrehozásáról; 2121/2006. (VII. 11.) Korm. határozat a terrorfelderítés műveleti koordinációjáról és a Terrorellenes Koordinációs Bizottság létrehozásáról szóló 2239/2005. (X. 28.) Korm. határozat módosításáról

¹² TÜTTŐ Szabolcs: A nemzetbiztonsági szolgálatok feladatrendszere az új kihívások tükrében; Hadtudomány, 2007/3. pp. 24-36.; DÁVID Ferenc: Az új évezred

A kormány 2010-ben a rendészetért felelős miniszter közvetlen irányítása alatt álló önálló belügyi szerv, a Terrorelhárítási Központ¹³ (TEK) létrehozásáról határozott. A terrorcselekmények felderítése és megakadályozása mellett a TEK kiemelt feladatát képezi Magyarország terrorfenyegetettségi helyzetének elemzése és értékelése, valamint a terrorelhárításban érintett hazai és nemzetközi szervezetekkel való együttműködés. 2015 év végétől a Terrorellenes Koordinációs Bizottság logisztikai bázisát a TEK biztosítja, a Bizottság elnöki teendőit pedig a TEK főigazgatója látja el.¹⁴

A Szervezett Bűnözés Elleni Koordinációs Központ általános jogutódjaként 2016-ban megalakult a Terrorelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ (TIBEK), amely a nemzetbiztonsági törvény által szabályozott keretek között, az Információs Hivatal, az Alkotmányvédelmi Hivatal, a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, valamint a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat mellett hazánk legfiatalabb nemzetbiztonsági szolgálataként működik.

A TEK és a TIBEK létrehozásának fő célkitűzései között egyaránt a magyarországi terrorizmus megelőzése, felderítése és elhárítása szerepel, melynek sikere érdekében valamennyi rendvédelmi szerv, így a nemzetbiztonsági szolgálatok is aktívan részt vesznek a terrorizmusra vonatkozó információk megszerzésében. A két újabb szervezet összehangolt tevékenysége lehetővé teszi egy olyan terror-specifikus szakmai együttműködés megvalósulását, melynek révén Jávor Endre szavaival élve: „... *nem az intézménynek van feladata, hanem a feladatnak intézménye.*”¹⁵

A jelenkor biztonságát meghatározó új típusú kihívásokra való felkészülés érdekében a szakterületek jelenlegi és leendő állományának állami szintű oktatása is elengedhetetlen. A terrorelhárításban résztvevő szakemberek képzésére a Nemzeti Közszerződési Egyetem Nemzetbiztonsági Intézete biztosít lehetőséget, ahol a Katonai és Polgári Nemzetbiztonsági Tanszék mellett 2015. január 1-jétől a szakterületek képviselői a Terrorelhárítási Tanszék hallgatóiként bővíthetik tudásukat a modern terrorelhárítás elméleti és gyakorlati ismeretanyagával.¹⁶

A hazai nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenysége a radikalizáció és a terrorizmus elleni küzdelem során

A radikalizmus megfékezése érdekében folytatott nemzetbiztonsági tevékenység az alapvető indikátorok meghatározása révén járhat sikerrel. Ebből

nemzetbiztonsági feladatellátásának súlypontjai; Nemzetbiztonsági Szemle, 2015/1. pp. 206-207.

¹³ 232/2010. (VIII. 19.) Korm. rendelet a Terrorelhárítási Központtról

¹⁴ 1824/2015. (XI. 19.) Korm. határozat a terrorizmus elleni küzdelem feladatainak egységes végrehajtási rendjéről

¹⁵ JÁVOR Endre: Az információ szerepe a döntéshozatalban; Tananyag, 2. fejezet, p. 43. Zsigmond Király Egyetem, 2017.; JÁVOR Endre: Titkos kapcsolattartás; Tananyag, p. 6. Nemzeti Közszerződési Egyetem, Nemzetbiztonsági Intézet, 2019.

¹⁶ Forrás: Nemzeti Közszerződési Egyetem, Nemzetbiztonsági Intézet honlapja. <https://nbi.uni-nke.hu/oktatasi-egysegek/terrorelharitasi-tanszek/a-terrorelharitasi-tanszek-kuldetese> (Letöltés ideje: 2019. 03. 28.)

következően a terrorcselekmények megakadályozásának leghatékonyabb módja a terrorizmushoz vezető radikalizáció időben történő felismerése. A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat (KNBSZ) feladatkörét érintően információkat gyűjt a válságkörzetekről¹⁷, melyek felhasználásával elemző-értékelő tevékenységet folytat a hazánk nemzetbiztonságát közvetve, vagy közvetlenül befolyásoló, muszlim többségű közel-keleti, illetve európai országok biztonsági helyzetéről. Az Európában is propagált radikális iszlám nézetek forrásaiként számításba vehető muszlim többségű országok vonatkozásában megszerzett információk hazai felhasználása lehetővé teszi a magyarországi muszlim közösségek körében esetlegesen felmerülő szélsőséges nézetek eredetének és terjedési módjának meghatározását, valamint az ideológiai vezetők kiszűrését.

A hazánkban élő muszlim közösségekhez kapcsolható szélsőségek, illetve radikalizáció megismerése, valamint megelőzése, akadályozása vagy felszámolása esetében az Nbtv. jelent felhatalmazást a magyar nemzetbiztonsági szolgálatoknak. A muszlim diaszpórában esetlegesen megjelenő, az ország szuverenitását negatívan befolyásoló jelenségekkel, fenyegetésekkel szemben folytatható jogszerű műveleti tevékenység nagymértékben hozzájárulhat a kötődő vallási radikalizáció felderítéséhez, illetve a kockázatok csökkentéséhez. A végrehajtó állomány tagjával szemben támasztott szakmai feltételek közül kiemelten fontos a külföldi fegyveres konfliktusokban (békemissziókban) résztvevő állomány tapasztalatai. Előnyt jelent az adott országok nyelveinek ismerete, valamint az iszlamizmussal kapcsolatos vallástörténeti és kulturális ismeretek.

A radikalizáció megfékezése érdekében folytatott katonai nemzetbiztonsági tevékenység bővítéséhez a jelenlegi jogszabályi háttér korrekciójára is szükség van. A feladatkörök meghatározása során a radikalizmus, mint napjaink újabb fenyegetése a terrorizmushoz hasonló súlyt kell hogy kapjon, ezért az 1995. évi CXXV. törvény 6. §-ának az alábbiak szerinti kiegészítését tartom célszerűnek:

6. § A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat

*h) információkat gyűjt a nemzetbiztonságot veszélyeztető **radikális személyekről, csoportokról és terrorszervezetekről**, felderíti és elhárítja a honvédelemért felelős miniszter által vezetett minisztérium és a Magyar Honvédség szervezeteinél a külföldi hatalmak, személyek vagy szervezetek **szélsőséges nézetek terjesztésére és terrorcselekmény elkövetésére irányuló törekvéseit**;*"

Magyarország 2012-ben kiadott Nemzeti Katonai Stratégiája – a nemzetbiztonsági törvényhez hasonlóan – a szélsőséges nézetek terjedésének megfékezését illetően nem határoz meg katonai jellegű feladatokat. A Stratégia megalkotását követő közel nyolc év elteltével is helytálló a 26. pontban olvasható állítás, miszerint: *A terrorizmus így továbbra is veszélyt jelent a transzatlanti közösség, valamint közvetve Magyarország biztonságára és értékrendjére.*¹⁸ A biztonsági környezet gyors változását figyelembe véve azonban a radikalizmus terjedése a terrorizmussal azonos szintű hazai és nemzetközi fenyegetésként kezelendő.

¹⁷ 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról, 6 § e) bekezdés

¹⁸ Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája, 26. pont. p. 9.

A nemzetbiztonsági területek szakmai együttműködése

A nemzet és a társadalom biztonságát egyaránt veszélyeztető terrorizmus, valamint az annak előfutáraként tekinthető radikalizmus elleni küzdelem sikerének egyik alapfeltétele, hogy a bűnügyi felderítést, valamint a nemzetbiztonsági hírszerzést és elhárítást végző szervek megosztott feladatrendszerben tevékenykedjenek. Kiemelten fontos a rendőri és nemzetbiztonsági szervek tudomására jutott releváns információk megosztása, valamint a szervezetek közötti koordináció. A terrorizmus és a szervezett bűnözés összefonódása – mint például az illegális és tömeges migráció kapcsán kiteljesedő nemzetközi embercsempészet – szintén indokoltá teszi a nemzetbiztonsági és bűnüldözési szakterületek együttműködését. A nemzetbiztonság érdekében végzett munka során nincs helye szakmai rivalizálásnak, hiszen a visszatartott információk miatt elmaradó, vagy késve megkezdett ellentétevényesség emberéleteket követelhet. A terrorelhárításban résztvevő szervezetek nemzetközi együttműködésének hatékonyabbá tétele érdekében a TEK 2018 novemberében jelezte csatlakozási szándékát az Oroszországi Föderáció Szövetségi Biztonsági Szolgálata (FSZB) által kezdeményezett terrorellenes adatbankhoz.¹⁹

A nemzetbiztonsági kiadások társadalmi elfogadottsága

A közfelfogás szerint a nemzetbiztonsági szolgálatok működésére fordított állami kiadások túlzottan magasak, mivel a biztonságos környezetben élők szemszögéből nézve a titkosszolgálatok nem termelnek profitot. A szolgálatok általános feladatai, működésük feltételei a jogszabályokból megismerhetőek, sikereik azonban csak egy-egy kivételes esetben jutnak a lakosság tudomására. A nemzet biztonsága érdekében végzett állami tevékenység társadalmi támogatottságát, anyagi szükségleteinek elfogadottságát erősítheti az a fajta felvilágosító tevékenység, melynek keretében a lakosság tájékoztatást kaphatna a szolgálatok által sikeresen elhárított, vagy megakadályozott olyan veszélyhelyzetekről, melyek az állampolgárok biztonsága ellen irányultak.

Külszolgálati tapasztalatok felhasználása a hazai nemzetbiztonsági tevékenységben

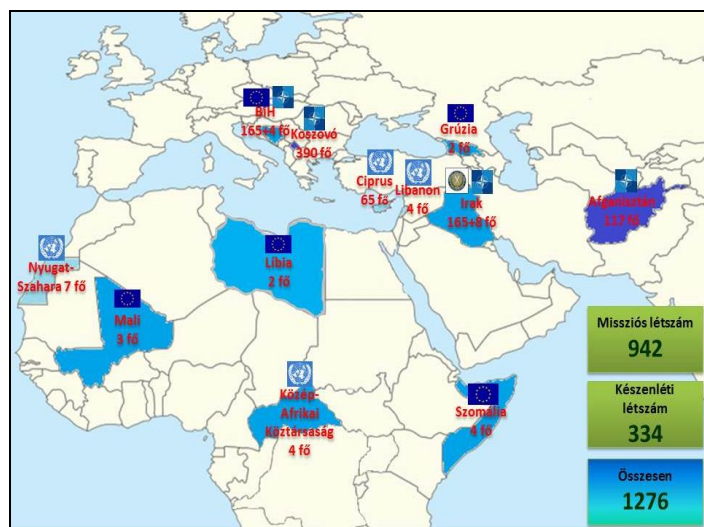
A nemzetközi terrorizmushoz köthető új típusú kihívások a rendvédelmi szervek bűnügyi felderítő, valamint a nemzetbiztonsági szolgálatok hírszerző és elhárító szakembereit egyaránt meglévő tudásuk bővítésére készítették. Míg a rendszerváltást követő években hazai vonatkozásban a szakterületek kapacitásának nagy részét a szélsőjobboldali, nemzeti radikális és extrém csoportok²⁰ tevékenységének ellenőrzése, illetve azok korlátozása kötötte le, addig az elmúlt évek európai terrormerényleteit követően egy újabb komoly feladattal, a vallási radikalizmussal is foglalkozniuk kell.

¹⁹ Sz. n.: A TEK is csatlakozik az orosz titkosszolgálat terrorellenes adatbankjához; https://nepszava.hu/3014454_a-tek-is-csatlakozik-az-orosz-titkosszolgálat-terrorellenes-adatbankjához (Letöltés ideje: 2019. 03. 17.)

²⁰ Lásd bővebben: BOROSS Zsigmond Attila: Humán faktor (Az emberi tényező szerepe az extrémizmus-elhárítás kérdéskörében); Nemzetbiztonsági Szemle, 2014/2. pp. 139-159.

A radikális nézetek terjedésével kapcsolatos hazai és külföldi eredetű információk megszerzése a „klasszikus elhárítás” mellett a műveleti hírszerzés, a HUMINT²¹ az OSINT,²² valamint a technikai adatszerzés csoportjába tartozó SIGINT,²³ IMINT,²⁴ és MASINT²⁵ komplex alkalmazása révén lehetséges. A radikalizálódásra fogékony muszlim célcsoportoknak a hagyományos humán hírszerzési módszerekkel történő megfigyelése, ellenőrzése rendkívül összetett feladat. Ezekre a közösségekre a szervezett bűnözői csoportokhoz hasonlóan a zártság és a konspiratív tevékenység jellemző, melyek jelentősen megnehezítik a közösségen kívüli személyek beépülését, illetve elfogadását. A nemzetbiztonsági kockázatot jelentő egyének és csoportok megfigyelését, illetve a velük kapcsolatban álló, megnyert személyek foglalkoztatását végző hivatásos állományú munkatársaknak széleskörű ismeretekkel kell rendelkezniük a muszlim többségű országok vallási, kulturális és társadalmi szokásaiban rejlő különbségeket illetően.

A honvédelmi szervek, valamint a nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagjainak jelentős százaléka már legalább egy alkalommal teljesített békeműveleti szolgálatot valamely muszlim többségű ország területén. A Magyar Honvédség szervezetéből évente átlagosan 1000 fő vesz részt a NATO, az EU, illetve az Egyesült Nemzetek Szervezetének (ENSZ) fennhatósága alatt folytatott külföldi tevékenységben. Az elsődlegesen Irak, Afganisztán, Koszovó és Bosznia-Hercegovina térségében huzamosabb időt eltöltött katonák és rendőrök megszerzett tapasztalatai nagy hatékonysággal alkalmazhatóak a hazai területen végzett, iszlám szélsőségekkel kapcsolatos felderítő és elhárító munka során.

1. ábra: A Magyar Honvédség nemzetközi műveleti szerepvállalása 2018-ban²⁶

²¹ Human Intelligence – emberi erőforrás felhasználásával folytatott felderítés

²² Open Source Intelligence – nyílt forrású felderítés

²³ Signal Intelligence – rádióelektronikai felderítés

²⁴ Imaginary Intelligence – képfelderítés

²⁵ Measurement and Signature Intelligence – mérés és jelmeghatározó felderítés

²⁶ Forrás: Honvéd Vezérkar Hadműveleti Csoportfőnökség, Nemzetközi Műveletek Osztály: A Magyar Honvédség nemzetközi műveleti szerepvállalásainak jelenlegi helyzete és változásának várható irányai; Tájékoztató előadás, Budapest, 2018.

A muszlim közösségekben megjelenő szélsőségekkel kapcsolatban felmerülő nemzetbiztonsági kockázatok kapcsán célszerűnek tartom a domináns vallási irányzatokról, más országokkal való kapcsolatokról, valamint a terrrorszervezetekkel való érintettségről tájékozott szakállomány kialakítását.

Sok esetben fontos lehet az egyes iszlám országok vallási és kulturális szokásaiban rejlő különbségek felismerése is. Az iszlám kultúrát követő személyekkel való kapcsolattartás során a vallásból adódó szokásaik mellett különös tekintettel kell lenni az általuk elfogadott és alkalmazott társadalmi érintkezési formákra is. A Magyar Honvédség Civil-katonai Együttműködési és Lélektani Művelési Központja által összeállított ország-specifikus kézikönyvek²⁷ részletesen ismertetik a kiemelt művelési területek (például Irak, Afganisztán, Koszovó) lakosságának a nyugati társadalmaktól eltérő szokásait. Ezek a segédanyagok a békeművelési területen folytatott feladatok teljesítése mellett a Magyarország területén tartózkodó külföldi muszlimokkal való kapcsolatfelvétel során is hasznos segítséget nyújthatnak.

A művelési munka során további előnyt jelent a célországban beszélt nyelv, illetve nyelvek értésszintű ismerete. Az egyes országrészekre, népcsoportokra, illetve törzsi szerveződésekre jellemző dialektusok felismerése sok esetben az adott célszemély, vagy közösség által képviselt vallási irányzatok meghatározásához is segítséget nyújthat. Mindemellett az iszlám és annak tanításai pusztán az idegen nyelvtudás elsajátításával nem érthetőek meg, mivel annak mélységében való ismeretéhez teológiai tanulmányok is szükségesek.

Kockázatok

A hivatásos állomány vonatkozásában a művelési területen szerzett jártasság előnyei mellett az abban rejlő nemzetbiztonsági kockázatot is figyelembe kell venni. A fegyveres testületek tagjai a feladatellátásuk során olyan szélsőséges nézeteket képviselő és propagáló személyekkel, interneten kommunikáló közösségekkel kerülhetnek közeli kapcsolatba, akik révén maguk is a radikalizáció áldozataivá válhatnak. Példaként említeném a 2019. decemberi esetet, melynek során az amerikai haditengerészet floridai légi bázisán kiképzésen résztvevő egyik szaúdi katona tüzet nyitott az ott szolgáló amerikai katonákra, akik közül hárman meghaltak, nyolcan pedig megsebesültek.²⁸

Az ideológiai azonosulást követően radikalizálódó katonák, rendőrök az állományon belül tovább terjeszthetik szélsőséges nézeteiket, melynek felismerése az elhárító szakterületek részéről folyamatos ellenőrző tevékenységet igényel a fegyveres szolgálatot ellátó szervezetek és az állam belső rendjének megőrzése érdekében egyaránt. A radikális ideológiákkal szimpatizáló hivatásos állományú személyek időben történő azonosítása a közvetlen környezetük közreműködése

²⁷ Például: Afganisztán CIMIC kézikönyve; A Magyar Honvédség Civil-Katonai Együttműködési és Lélektani Művelési Központ kiadványa, 2006.

²⁸ Sz. n.: Lövöldözés volt egy amerikai katonai bázison;
<https://hu.euronews.com/2019/12/07/lovoldozes-volt-egy-amerikai-katonai-bazison>
(Letöltés ideje: 2020. 02. 28.)

mellett a szervezeti pszichológusok preventív szűrőmunkáját is igényli, akik a későbbiekben az érintettek rekreációjában is kiemelt szerepet játszanak.

Kockázatelemzés a magyarországi muszlim közösségek jövőbeli helyzetének függvényében

Magyarországon a rendvédelmi, így a nemzetbiztonsági szervek is elsődlegesen a migráció és a terrorizmus vonatkozásában foglalkoznak az iszlamizmussal. Míg a migrációt a nemzetünk biztonságának főként környezeti és gazdasági elemeit érintő kockázatok közé soroljuk, addig a vallási radikalizmus a lehetséges veszélyek legmagasabb megnyilvánulási szintjén, az állam politikai, katonai és diplomáciai helyzetét is érintő fenyegetések közé tartozik.²⁹ Mindezek ellenére sem az Alaptörvény, sem a Nemzeti Biztonsági Stratégia nem tartalmaz utalást a radikalizmusra, mint a hazánk és társadalmunk biztonságát veszélyeztető folyamatra. A radikalizációt napjaink egyik legkomolyabb kihívásaként kell kezelni mindazok ellenére, hogy annak jeleit hazánkban egyelőre még nem tapasztaljuk.

A biztonsági helyzet romlását idézheti elő a hazai muszlim közösségek társadalmi helyzetének változása, amelyet számos tényező befolyásolhat. Az egyik ilyen külső hatás a magyar társadalom köreiből megjelenő idegengyűlölet. A felerősödő iszlamofóbia³⁰ nagymértékben gyengítheti a kisebbségi muszlim közösségek párbeszédre való nyitottságát. A magukat kiközösítettnek, elszigeteltnek érző muszlimok a felerősödő félelmük hatására védekezésre kényszerülhetnek, amely akár agresszív megnyilvánulásokig is vezethet. Ennek a negatív folyamatnak a felgyorsulását idézheti elő olyan szélsőséges ideológiákat hirdető vallási vezetők, akiknek lázító prédikációi a hívők radikalizálódásához vezethetnek. Ezt igazolja annak a prágai imámnak a példája is, aki a 2019. március 15-ei, új-zélandi muszlim mecsetekben elkövetett fegyveres mészárlást³¹ követően a cseh fővárosban élő híveit arra buzdította, hogy akár fegyverrel is védjék meg magukat az őket érő atrocitások során.³² Az iszlám felekezetekben vezető tisztséget be nem töltő, mégis domináns, véleményformáló személyek szélsőséges megnyilvánulásai a radikális eszméket hirdető vallási vezetőkéhez hasonló hatással lehetnek a közösségre.

Magyarország terrorizmus elleni tevékenysége általános ellenérzést válthat ki az itt élő hazai és külföldi muszlim közösségek szélsőséges szervezeteket támogató tagjaiból. A hazánkban elfogott és terrorizmus gyanújával eljárás alá vont

²⁹ RESPERGER István: A fegyveres erők megváltozott feladatai a katonai jellegű, fegyveres válságok kezelése során; Doktori (PhD) értekezés, 2001. p. 136.

³⁰ A rasszizmushoz és az antiszemitizmushoz hasonlóan az iszlamofóbia is a xenofóbia (görög eredetű szó, jelentése: idegengyűlölet) egyik formája, mellyel részletesebben írásom első részében foglalkozom. Lásd bővebben: BALOGH Endre: A radikalizáció nemzetbiztonsági hatása a magyarországi muszlim közösségekben I.; Szakmai Szemle, 2019/4. p. 164.

³¹ Sz. n.: Tömeggyilkosság Új-Zélandon: 49 emberrel végeztek mecsetekre támadó fegyveresek; https://hvg.hu/vilag/20190315_Tomeggyilkossag_UjZelandot_legalabb_27_emberral_vegztek_mecsetekre_tamado_fegyveresek (Letöltés ideje: 2020. 02. 25.)

³² ZELNIK Bálint: Fegyverkeznénk a muszlimok Prágában? <https://magyarnemzet.hu/kulfold/fegyverkeznenek-a-muszlimok-pragaban-6335936/> (Letöltés ideje: 2020. 02. 27.)

személyekkel szimpatizálók propaganda-tevékenységek, tömeges megmozdulások vagy „egyéni akciók” szervezésével zavarhatják meg a közbiztonságot. A külföldi szélsőséges szervezetek a Magyarországon tartózkodó szimpatizánsaikat erőszakos cselekményeket végrehajtására ösztönözhetik, hogy bosszút álljanak fogva tartott társaikért.

A szélsőséges eszméket valló személyek viselkedésében bekövetkező változások kései felismerése visszafordíthatatlan társadalmi folyamatok kialakulásához vezethet. A dzsihadista nézeteket valló egyének, valamint a hasonló ideológiájú vallási közösségek összefonódását eredményezheti egy közös „ellenségkép” megalkotása, amely közvetett módon veszélyezteti mind a magyarországi muszlim közösséget, mind az osztársadalmat. Kiemelten fontos, hogy a társadalmi csoportok a köreikben élők megváltozott viselkedését, szélsőséges gondolkodásmódját, a megszokottól eltérő életvitelét már a korai időszakban felismerjék. A szélsőségekkel azonosuló egyének személyiségtorzulásának megakadályozása érdekében legtöbbször első körben a legközelebbi családtagok, barátok, ismerősök tehetnek.

A radikalizálódott muszlimoknak a társadalomba való visszaillesztése érdekében szükség van olyan vallási rehabilitációs, más néven deradikalizációs programok működtetésére is, melyben szakképzett oktatók adnak helyes magyarázatot a szélsőséges ideológiákat követő mozgalmak által félreértelmezett vallási eszmékre.³³ A programban az iszlám közösségek mellett a tanintézmények és a büntetés-végrehajtási intézetek közreműködésére is szükség van, mindemellett a működtetés költségeihez elengedhetetlen az állami támogatás biztosítása.

Összefoglalás

Az iszlám radikalizmus megfékezése érdekében folytatott állami tevékenység vizsgálata során megállapítható, hogy a nemzetbiztonsági célú hírszerzésben és elhárításban résztvevő hazai szervezetek számára a szélsőségek korai felismerésénél a bonyolultabb, összetettebb feladatot nem a radikalizálódott muszlimok, hanem a konzervatív és szekuláris iszlámot³⁴ képviselők jelentik. A nehézséget elsősorban az okozza, hogy míg a radikális iszlámisták sokszor nyíltan is konfrontálódnak, addig az utóbbi két csoport „átalakulásának” első jelei csak nehezen ismerhetők fel. Nemzetünk és társadalmunk biztonságának megóvása érdekében szükség van azoknak a radikalizálódásra hajlamos egyéneknek és közösségeknek a megfigyelésére, akik esetében felmerülhet a lehetősége, hogy akár hazai, vagy külföldi csatornákon keresztül kapcsolatba kerülhetnek szélsőséges szervezetekkel, ahonnan ideológiai és/vagy anyagi támogatásban részesülhetnek. Ezeknek a közösségeknek a tanulmányozása során kiemelt figyelmet kell fordítani a nemzetközi terrorjelenségekkel kapcsolatos reakcióikra.

A terrorcselekmények vizsgálata esetében, amennyiben a terrorizmushoz vezető radikalizmus társadalmi jelenséggé válik, az már nagyon jelentős

³³ KIS-BENEDEK József: Dzsihadizmus, radikalizmus, terrorizmus; Budapest, HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Nonprofit Kft., 2016. p. 140.

³⁴ Lásd bővebben: BALOGH Endre: A radikalizáció nemzetbiztonsági hatása a magyarországi muszlim közösségekben I.; Szakmai Szemle, 2019/4. p. 165.

nemzetbiztonsági kockázatként kezelendő. Ennek okán a radikális nézetek terjedése ellen folytatott küzdelem eredményességéhez a rendvédelmi, így a nemzetbiztonsági szolgálatok munkája mellett szükség van a lakosság körében végzett tájékoztató tevékenységre is. Az iszlám komplexitásával kapcsolatos általános tudásanyag iskolai oktatása, a radikalizáció jeleinek korai felismerésére irányuló felvilágosító kampánytevékenység, valamint a nemzetbiztonsági szolgálatok erőszakos radikalizáció felszámolása érdekében végrehajtott „sikertörténeteinek” köztudatba kerülése egyaránt elősegítheti a társadalom nemzetbiztonsági tudatosságra való nevelését.

Kiemelten fontosnak tartom a rendvédelmi szervek részéről kezdeményezett párbeszéd megvalósítását a hazai muszlim közösségekkel. A kétoldalú kommunikáció révén a felek kölcsönös tájékoztatást kaphatnak az iszlám vallás és kultúra magyarországi integrációjának helyzetéről,³⁵ valamint a muszlim és nem muszlim közösségekre egyaránt veszélyt jelentő nemzetbiztonsági kockázatok – többek között a radikalizáció – kialakulásáról, melyek megelőzése és felszámolása leghatékonyabban az érintettek együttműködése révén valósulhat meg.

A külföldi békeművelési feladatokra történő felkészülés, valamint a külszolgálaton tartózkodó magyar erők védelme érdekében szükségesnek gondolom a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat feladatkörének kiszélesítését, valamint az ehhez szükséges jogszabályi környezet aktualizálását a nemzetközi szerepvállalások helyszíneiről származó közösségek, így a hazai muszlim célcsoportok ellenőrzésével és a velük való együttműködéssel kapcsolatban. Az illetékesség bővítése a hatékonyság és célorientáltság erősítését kell hogy szolgálja, mindamelllett a polgári társ- és partnerszervekkel való szoros koordináció elengedhetetlen a párhuzamosságok és a rivalizálás elkerülése érdekében.

Felhasznált irodalom:

- BALOGH Endre: A radikalizáció nemzetbiztonsági hatása a magyarországi muszlim közösségekben I.; Szakmai Szemle, 2019/4. pp. 144-177.
- BOROSS Zsigmond Attila: Humán faktor (Az emberi tényező szerepe az extrémizmus-elhárítás kérdéskörében). Nemzetbiztonsági Szemle, 2014/2. pp. 139-159.
- DÁVID Ferenc: Az új évezred nemzetbiztonsági feladatellátásának súlypontjai; Nemzetbiztonsági Szemle, 2015/1. pp. 206-207.
- Európai Bizottság: Az EU belső biztonsági stratégiájának megvalósítása; http://europa.eu/rapid/press-release_IP-10-1535_hu.htm?locale=hu (Letöltés ideje: 2019. 03. 30.)
- Európai Bizottság: Az Európai Bizottság fokozza erőfeszítéseit az erőszakos szélsőségek elleni küzdelemben; http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-1011_hu.htm (Letöltés ideje: 2019. 03. 30.)

³⁵ Uo. p. 159.

- Európai Bizottság: Az európai biztonsági stratégia; <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015DC0185&from=HU> (Letöltés ideje: 2019. 03. 25.)
- European Commission: Radicalization Awareness network (RAN); https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network (Letöltés ideje: 2019. 03. 30.)
- JÁVOR Endre: Az információ szerepe a döntéshozatalban; Tananyag, 2. fejezet, p. 43. Zsigmond Király Egyetem, 2017.
- JÁVOR Endre: Titkos kapcsolattartás; Tananyag, p. 6. Nemzeti Közszerológati Egyetem, Nemzetbiztonsági Intézet, 2019.
- KIS-BENEDEK József: A terrorizmus ellen folytatott hírszerzés; Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények, 2004/2. pp. 105-110.
- KIS-BENEDEK József: Dzsihadizmus, radikalizmus, terrorizmus; Budapest, HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Nonprofit Kft., 2016.
- Nemzeti Közszerológati Egyetem, Nemzetbiztonsági Intézet honlapja. <https://nbi.uni-nke.hu/oktatasi-egysegek/terrorelharitasi-tanszek/a-terrorelharitasi-tanszek-kuldetese> (Letöltés ideje: 2019. 03. 28.)
- RESPERGER István: A fegyveres erők megváltozott feladatai a katonai jellegű, fegyveres válságok kezelése során. Doktori (PhD) értekezés, 2001.
- SZILASSY Roland: A radikalizációból eredő új kihívások a büntetés-végrehajtásban; Börtönügyi Szemle, 2017/1. pp. 83-84. <https://bv.gov.hu/sites/default/files/B%C3%B6rt%C3%B6n%C3%BCgyi%20Szemle%202017%201.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 03. 12.)
- Sz. n.: A Foresee részvétele a Radikalizálódás-tudatossági Hálózat (RAN) első plenáris találkozásán; [http://www.foresee.hu/segedoldalok/hirek/640/1/?tx_ttnews\[pointer\]=2](http://www.foresee.hu/segedoldalok/hirek/640/1/?tx_ttnews[pointer]=2) (Letöltés ideje: 2019. 03. 30.)
- Sz. n.: A TEK is csatlakozik az orosz titkosszerológat terrorellenes adatbankjához; https://nepszava.hu/3014454_a-tek-is-csatlakozik-az-orosz-titkosszerológat-terrorellenes-adatbankjához (Letöltés ideje: 2019. 03. 17.)
- Sz. n.: Lövöldözés volt egy amerikai katonai bázison; <https://hu.euronews.com/2019/12/07/lovoldozes-volt-egy-amerikai-katonai-bazison> (Letöltés ideje: 2020. 02. 28.)
- Sz. n.: Tömeggyilkosság Új-Zélandon: 49 emberrel végeztek mecsetekre támadó fegyveresek; https://hvg.hu/vilag/20190315_Tomeggyilkosság_UjZelandot_legalabb_27_emberrel_vegeztek_mecsetekre_tamado_fegyveresek (Letöltés ideje: 2020. 02. 25.)
- SZÜCS László: A 2000-es évek tíz legvéresebb terrortámadása; https://honvedelem.hu/cikk/41263_a_2000-es_evek_tiz_legveresebb_terrortamadasa (Letöltés ideje: 2019. 03. 28.)

- TÜTTŐ Szabolcs: A nemzetbiztonsági szolgálatok feladatrendszere az új kihívások tükrében; Hadtudomány, 2007/3. pp. 24-36.
- ZELNIK Bálint: Fegyverkeznenk a muszlimok Prágában? <https://magyarnemzet.hu/kulfold/fegyverkeznenek-a-muszlimok-pragaban-6335936/> (Letöltés ideje: 2020. 02. 27.)

Felhasznált jogforrások:

- Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája
- 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról
- 232/2010. (VIII. 19.) Korm. rendelet a Terrorelhárítási Központról
- 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról
- 1824/2015. (XI. 19.) Korm. határozat a terrorizmus elleni küzdelem feladatainak egységes végrehajtási rendjéről
- 2121/2006. (VII. 11.) Korm. határozat a terrorfelderítés műveleti koordinációjáról és a Terrorellenes Koordinációs Bizottság létrehozásáról szóló 2239/2005. (X. 28.) Korm. határozat módosításáról
- 2239/2005. (X. 28.) Korm. határozat a terrorfelderítés műveleti koordinációjáról és a Terrorellenes Koordinációs Bizottság létrehozásáról

PAPP KRISTÓF CSABA

A CAMBRIDGE ANALYTICA-BOTRÁNY TANULSÁGAI

“Nincsenek többé szakértők, kivéve a Cambridge Analyticát. Ők voltak Trump digitális csapata, akik kitalálták, hogyan lehet nyerni.”

Frank Luntz

Bevezetés

Napjainkban az emberek világszerte használják a közösségi média adta lehetőségeket szeretteikkel való kapcsolattartásra, szórakozásra, valamint üzleti célokra. Az Oxford Dictionaries meghatározása alapján a közösségi média nem más, mint azoknak a weboldalaknak és alkalmazásoknak az összessége, amelyek megengedik a felhasználóknak, hogy tartalmakat készítsenek és megosszanak egymás között.¹ Látható, hogy a közösségi média megannyi pozitív lehetőséget rejt magában, azonban minden esetben számolnunk kell a negatív hatásaival is.

A Cambridge Analytica (továbbiakban: CA) a 2016-os amerikai elnökválasztás során kihasználta a közösségi médiában rejlő összes lehetőséget annak érdekében, hogy az általuk preferált irányba tudják befolyásolni a választók akaratát. A botrány tanulságának bemutatása azért is aktuális, mert ebben az évben zajlik le egy újabb amerikai elnökválasztás, amelyre már most folyamatosan készülnek az Egyesült Államokban az előválasztásokkal. A jelenség, amely 2016-ban lezajlott, nagy jelentőséggel bír, mivel teljesen átalakította az eddigi politikai kampányokat. Rájöttek arra, hogy a közösségi média, azon belül is a Facebook és a Twitter a legjobb eszköz a választópolgárokkal való közvetlen kapcsolattartásra, valamint az információ azonnali átadására.

Simon László 2016-ban a Szakmai Szemlében az alábbi kérdésre kereste a választ. *„Az információ, mint fegyver? A címben megfogalmazott kérdés meggyőződésem szerint a XXI. század legfontosabb, a kérdésre adható válaszok miatt pedig egyszerre a legmegosztóbb problémájáról szól.”*² Mára már bebizonyosodott, hogy korunk egyik legnagyobb kihívása az, hogy a megszerzett információkat milyen módokon tudjuk hasznosítani. Ezek pozitív oldalai mellett mindig magukban hordozzák a negatív felhasználás lehetőségeit is. A CA az

¹ Definition of social media in English, In. Oxford Dictionaries; https://www.lexico.com/definition/social_media (Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)

² SIMON László: Az információ, mint fegyver?; Szakmai Szemle, 2016/1., p. 55; https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2016_1_szam.pdf (Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)

emberekről megszerzett adatokat információvá alakította át, amelyet aztán befolyásolásra használtak fel.

A publikáció megírása során célul tűztem ki azt, hogy bemutassam az egyik legnagyobb adatszivárgással járó Facebook-botrányt kiobbantó eseményeket, valamint a 2016-os amerikai elnökválasztást befolyásoló tényezőket. Ezen a példán keresztül szeretnék rávilágítani arra, hogy mennyire ki vagyunk téve az internet hordozta veszélyeknek, illetve hogy adataink mennyire nincsenek biztonságban egy-egy feltöltött kép, adat vagy üzenet után. Az ügy után sokat szigorodott az Facebook adatkezelési szabályzata, azonban a szabályzók keveset érnek az egyén biztonságtudatossága nélkül.

Az egyik legnagyobb közösségimédia-felület a Facebook. Elég jelentős monopóliuma van ezen a területen, hiszen a vállalat a Facebookon kívül rendelkezik még a saját gyártású Messenger üzenetküldő applikációval, valamint nagy számú felhasználó tábora van a Facebook által üzemeltetett Instagram és WhatsApp alkalmazásoknak is. Jelenleg a Facebooknak csak egy versenytársa akad, mégpedig a Kínából származó Tencent által üzemeltetett WeChat üzenetküldő alkalmazás. A WeChat a kínai embereknek lett kifejlesztve, akik nem tudják használni a WhatsApp-ot.

2020 újra az amerikai elnökválasztás éve lesz, és már most nagy a készülődés az irányba, hogy ne történhessen meg ugyanaz az internetes befolyásolás, mint amit ez az írás is taglalni fog a 2016-os választások példáján keresztül. Már most tettenérhetőek olyan aggodalmak és megelőző tevékenységek, amelyeket a 2016-os választások előtt nem tett meg a Facebook. Gondolok itt arra, hogy az elmúlt évek során folyamatosan változtattak az adatkezelési szabályzatukon, illetve jelentős fejlesztések mentek végbe a felhasználókat, illetve megosztott tartalmaikat vizsgáló mesterséges intelligencia még hatékonyabbá tétele érdekében.

A Cambridge Analytica-botrány

2018 tavaszán derült ki az, hogy jelentős visszaélések történtek a Facebook felhasználóinak személyes adataival. Pontosán nem tudjuk, hogy mennyi felhasználó adataival élhettek vissza, de a végső adatok szerint mintegy 87 millió személy adatai kerülhettek nyilvánosságra. A Facebook adatvédelmi szabályzata hiányos volt, ezért az alkalmazások fejlesztői kihasználhatták az ebből fakadó réseket. Ezen adatvédelmi hiányosság segítségével jutott személyes adatokhoz a brit honosságú, Cambridge Analytica nevű cég is. A Strategic Communication Laboratories (SCL) csoport egyik leányvállalata a CA, amely egy adatelemző, adatbróker és politikai tanácsadó cég, amely megfelelő kommunikációval, valamint személyre szabott üzenetekkel, pszichológiai marketinggel, adatalapú kampányolással politikai választások befolyásolására szakosodott.³ A CA-nak tulajdonítják azt, hogy sikerre vitte a Brexit-kampányt, a Trump-választást, valamint több ország választásaiban is

³ BOLCSÓ Dániel: Bemutatjuk a céget, ami szerint miattuk győzött Trump; 2017. https://index.hu/tech/2017/02/03/cambridge_analytica_donald_trump_brexit_big_data/ (Letöltés ideje: 2019. 11. 21.)

sorsdöntő szerepet vállalt. A Facebook-botrány is hozzájuk kapcsolható, mivel bebizonyosodott, hogy több millió ember adataival visszaéltek.

Aleksandr Kogan egyetemi pszichológia professzor, a Global Science Research (GSR) cég tulajdonosa, 2015-ben kifejlesztett egy alkalmazást, amely segítségével személyes adatokat tudott gyűjteni az emberekről a Facebook segítségével. Az alkalmazás neve a This Is Your Digital Life volt, amely letöltése és használata segítségével hozzáférhetett a felhasználók személyes adataihoz, üzenetváltásaikhoz, a névjegyzékükhöz, illetve a baráti körükhöz is. A felhasználók a tájékoztató elolvasásával hozzájárultak adataik átadásához, így nagyjából 270 ezer személy adta át önkéntesen a saját adatait a program tervezőjének. Az alkalmazás alapvetően egy kérdőív kitöltésének segítségével gyűjtötte az információkat. A kérdőív kitöltői 1 dollárért cserébe átnyújtották a saját személyiségmodelljüket, valamint hozzáférést engedélyeztek minden adatukhoz és a barátaik, ismerőseik adataihoz is.

„A képlet egyszerű, elegendő egy látszólag ártalmatlannak tűnő kvíz, vagy bármely figyelemfelkeltő alkalmazás és egy felhasználó. Ahhoz, hogy az alkalmazás teljes mértékben működhessen, jóvá kell hagyni bizonyos engedélyeket, legyen akár a névjegyzékhez való hozzáférés, vagy a közösségi oldalon lévő ismerős személyek listájához való hozzáférés engedélyezése. Az adatlopásokhoz nagy mértékben hozzájárul a felhasználói biztonságtudatosság hiánya, és a legalapvetőbb emberi tényező: a kíváncsiság.”⁴

Kogan a kíváncsiságra épített, és szerinte mindenki számára világos volt az, hogy mihez engedélyeznek hozzáférést. A 270 ezer ember gondatlansága vezethetett odáig, hogy milliók személyes adatai kerültek harmadik fél kezelésébe.⁵ Ezen adatokat, amelyeket az applikáció segítségével megszerzett a felhasználóktól, 800.000 dollárért adta el a CA-nak⁶.

Az adatokkal való visszaélés miatt, illetve azért, mert eladta azokat a CA-nak, a Facebook 2015-ben eltávolította az alkalmazást a felületéről és megkérte az adatkezelőket, hogy töröljék az így begyűjtött információkat. Az adatokat azonban további felhasználás céljából megtartották.⁷ 2018 áprilisában a Facebook igazgatóját, Mark Zuckerberget két napon keresztül hallgatta meg az Egyesült Államok szenátusa, ahol a vezérigazgató kiemelte, hogy korábban tárgyalt a CA-val, akik azt állították, hogy törölték az adatokat, azonban a későbbiekben kiderült, hogy ez mégsem történt meg.

⁴ RÁCZ-NAGY Judit: A Facebook adatlopási botrány: 87 millió felhasználó adataival éltek vissza; 2018. <https://biztonsagpolitika.hu/egyeb/a-facebook-adatlopasi-botrany-87-millio-felhasznalo-adataival-eltek-vissza> (Letöltés ideje: 2019. 11. 21.)

⁵ LEVER, Rob: Fake Facebook accounts: the never ending battle against bots; 2019. <https://phys.org/news/2019-05-fake-facebook-accounts-never-ending-bots.html> (Letöltés ideje: 2019. 11. 24.)

⁶ Sz.n.: Transcript courtesy of Bloomberg Government: Transcripts of Mark Zuckerberg's Senate hearing; 2018. <https://www.washingtonpost.com/news/the-switch/wp/2018/04/10/transcript-of-mark-zuckerbergs-senate-hearing/> (Letöltés ideje: 2019. 11. 26.)

⁷ Sz.n.: A Facebook éppen egy nagyon csúnya botrányt próbál elkerülni; 2018. https://index.hu/tech/2018/03/19/a_facebook_egy_nagyon_csunya_botranyt_probal_elkerulni/ (Letöltés ideje: 2019. 11. 27.)

A felhasználók személyes, valamint magánjellegű beszélgetéseinek felhasználásával választások kimenetelének befolyásolását érthette el a cég. A profilok adataival való visszaélések száma folyamatosan növekedett, mivel a Facebook először nem tudta, hogy az alkalmazásnak van hozzáférése a névjegyzékekhez, valamint a felhasználók baráti köreihez is. Végül 87 millió személy adatainak begyűjtéséről és felhasználásáról adott tájékoztatást a cég.

Ezután a Facebook minden egyes applikáció fejlesztőjét felülvizsgálta és minden alkalmazás hozzáférést elemezte, hogy egyik se tudjon visszaélni és adatokat gyűjteni. Ha találtak olyan alkalmazást, amely mégis hozzáféréssel rendelkezett ezekhez, akkor azokat törölték a felületükről. Ezen felül a hamis felhasználói fiókokat is elkezdtek kiszűrni egy általuk készített technológia segítségével. Alapvetően a Facebook folyamatosan gyűjti az adatokat a felhasználókról. Ez esetben két típusú adatot különböztethetünk meg egymástól. Az első csoportot azok az adatok alkotják, amelyet a felhasználók maguk osztanak meg az életükről. Ezek lehetnek képek, bejegyzések, véleménynyilvánítások, amelyet saját magunk kontrollálunk és befolyásolunk. A második a speciális adatok csoportja, amellyel arra fókuszálnak, hogy minél specifikusabb hirdetéseket tudjanak generálni az egyének számára. A termékek, amelyekre rákeresünk, megjegyzésre kerülnek a számítógépünkön, így a Facebookon megjelenő hirdetések sokkal relevánsabbak tudnak lenni. Amikor rákattintunk egy honlapra, a süti⁸ (cookie) elfogadásával hozzájárulunk bizonyos adatok további felhasználásához. A sütit a felhasználók tevékenységének követésére, megismerésére is szokták használni. A nyomon követés során nem csak az adott oldal adatait jegyzi meg a süti, hanem a felhasználó folyamatos, az egész internetre kiterjedő tevékenységét vizsgálják. A süti segítségével, valamint a „Big Data” révén a marketingesek olyan releváns információkkal és reklámokkal tudják befolyásolni az olvasóközönséget, amelyek hatással tudnak lenni az emberek bizonyos irányba történő befolyásolásában. Ez egy jelentős biztonsági probléma, amiatt, mert az erre szakosodott marketinggel foglalkozó cégek, személyek profilokat tudnak felállítani a felhasználókról, így sokkal könnyebb dolguk van személyreszabott üzeneteket gyártani az internetezőknél. A marketingesek megismerik a felhasználók nemét, korát az internetes szokásaikat, a vallási, illetve politikai nézeteiket, érdeklődési körét, és tisztában lesznek a böngészőben végrehajtott kereséseikkel és egyéb műveleteikkel. Így tudnak minden felhasználó számára releváns, egyénre szabott ajánlatokat kialakítani.⁹ Ezeket a sütit ki lehet kapcsolni és akkor olyan hirdetéseket kapunk, amelyek számunkra irrelevánsak.

2018-ban megközelítőleg 3,3 milliárd hamis profilt sikerült törölni a közösségi média felületéről, amelyet programok segítségével hoztak létre és üzemeltettek. Ez a szám 2019 novemberére tovább gyarapodott, a cég elmondása alapján csak 2019-ben 5,4 milliárd hamis fiókot töröltek, de még mindig milliós nagyságrendű azon profilok száma, amelyek mögött nem valós személyek állnak.¹⁰ Egy-egy program

⁸ Süti: *“Az informatikában a süti (cookie-k) olyan apró adatrészek, amelyeket a meglátogatott webhelyek tárolnak szöveges formátumban a felhasználók számítógépén, egész pontosan a böngésző szoftverekben.”*
<https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/cookie> (Letöltés ideje: 2019. 12. 11.)

⁹ Sz.n.: Süti; <https://matebalazs.hu/suti.html> (Letöltés ideje: 2020. 01. 20.)

¹⁰ Sz.n.: Több mint 5 milliárd hamis fiókot talált idén a Facebook; 2019.

képes volt milliós nagyságrendű profilokat kezelni. A Facebook vezetőjének elmondása alapján az általuk kifejlesztett mesterséges intelligencia képes felderíteni ezeket a felhasználókat és figyelemmel kísérni a tevékenységüket, majd törölni azokat. A technológia, amit kifejlesztettek, képes már a profil létrehozásának pillanatában felismerni, hogy az valódi-e vagy hamis, és ha hamis, akkor egyből törölni azt. Jelenleg nagyjából 2 milliárd felhasználó található a Facebookon, amelyek közül 5% mögött még mindig hamis vagy nem valódi személy áll. Az ilyen hamis felhasználók képesek bizonyos témák tekintetében tetszésüket, vagy olykor nemtetszésüket kifejezni, ezzel pedig lehetőséget biztosítanak arra, hogy befolyásolják egy adott célcsoport véleményét, és megváltoztassák a meggyőződésüket bizonyos témákban. Ezeket a botokat¹¹ azonban nagyon nehéz felkutatni, mivel annyira kifinomultan válaszolnak és használják a Facebook felületét, hogy nem teljesen beazonosítható, hogy valódi személy áll mögötte, vagy csak egy szoftver.¹²

A Cambridge Analytica szerepe az amerikai elnökválasztásban

2016 nyarán Donald Trump amerikai elnökjelölt kampányába bekapcsolódott az akkor már több választásban, köztük a Brexit-kampányban is megpróbáltatott és tapasztalatot szerzett Cambridge Analytica.

A CA tevékenysége három alappilléren nyugszik: Big Data elemzés, viselkedéskutatás a Big Five (Nagy Ötök) személyiségmodell segítségével, és személyre szabott hirdetések küldése a felhasználóknak. Ezt a három pillért mutatnám be egyenként, hogy átláthatóvá tegyem a cég szemléletmódját és munkavégzési módszerét.

“Megalkottunk egy modellt, amellyel képesek vagyunk megjósolni minden egyes Amerikai felnőtt személyiségét - mondta Nix.”¹³

„Big Data”, avagy a „Nagy Adat” általános jellemzése

A kampány során a cég felhasználta a „Big Data”, a „Nagy Adat” (későbbiekben: BD), egy minden irányba kiterjedő hatalmas adathalmaz elemzését, amely segítségével létre tudtak hozni személyre szabott, hatásalapú hirdetéseket az internetet napi szinten használók számára.

Először meg kell érteni a BD fogalmát, jellemzőit és felhasználásának módjait annak érdekében, hogy a későbbiekben a választások példáján keresztül szemléltethessem az interneten történő befolyásolási módszereket.

<https://aktiv.origo.hu/gazdasag/20191114-de-meg-igy-is-millios-szamban-talalhatoak-hamis-fiokok-a-kozossegi-media-oldalan.html> (Letöltés ideje: 2020. 01. 05.)

¹¹ Automatikus, felügyelet nélküli működésre tervezett program. A botok általában felügyeleti vagy adatgyűjtő funkciókat látnak el.

<https://pcforum.hu/szotar/?term=bot&tm=miaz> (Letöltés ideje: 2019. 12. 11.)

¹² LEVER i. m.

¹³ GRASSEGER, Hannes – KROGEROUS, Mikael: The Data That Turn the World Upside Down; 2017. https://www.vice.com/en_us/article/mg9vvn/how-our-likes-helped-trump-win (Letöltés ideje: 2019. 11. 21.)

„A cégek, magányszemélyek, intelligens hálózatok által napi szinten előállított nagy mennyiségű adatot nevezzük BD-nek, ami azonban strukturált és strukturálatlan adathalmaz is egyben.”¹⁴ A BD az egyre gyorsabban és nagyobb mennyiségben növekvő adatoknak a begyűjtését és elemzését jelenti. Ezen módszerek segítségével a cégek értéket tudnak teremteni az emberiség és maguk számára is.

A BD-nek három jellemzője van: a mennyiség, a sebesség és a változatosság (strukturált vagy strukturálatlan).

A mennyiség tekintetében azt vesszük figyelembe, hogy másodpercenként mennyi adatot állítanak elő az interneten.

A sebesség az adatok terjedési és feldolgozási sebessége, így tehát a BD-nak valós időben kell feldolgoznia ezt a folyamatosan áramló hatalmas adatmennyiséget.

A változatosság pedig azt jelenti, hogy az emberek vagy programok megannyi strukturált és strukturálatlan adatot hoznak létre.¹⁵ Ezek alatt értjük a kép, hang, szöveg, valamint a GPS- és e-mail-adatokat.¹⁶ „A cél a kontrollálatlan adatfolyamok formázása az értékes információk kinyeréséhez.”¹⁷

A BD elemzését használta fel a CA is a Trump-választás során, hogy jelentős adatmennyiséget gyűjtsenek össze az amerikai társadalom internetes felhasználóiról.

1. ábra: A Big Data elemei¹⁸

¹⁴ DR. BÁNYÁSZ Péter: A közösségi média lehetőségei és kihívásai a védelmi szférában; PhD értekezés, Budapest, 2018. p. 85

¹⁵ CHEN et. al.: Big Data: A Survey; In.: Mobile Networks and Applications, April 2014, Volume 19, Issue 2, p. 173., <http://dx.doi.org/10.1007/s11036-013-0489-0> (Letöltés ideje:)

¹⁶ ILLÉS Noémi: A Nagy Adat: A Nagy Adat Nemzetbiztonsági Aspektusai; Szakmai Szemle, Budapest, 2016, 4. szám, p. 104.

¹⁷ Understanding the 3Vs of Big Data – Volume, Velocity, and Variety; 2017 <https://www.whishworks.com/blog/big-data/understanding-the-3-vs-of-big-data-volume-velocity-and-variety> (Letöltés ideje: 2019. 12. 04.)

¹⁸ MAGRANI, Eduardo: We are Big Data: New Technologies and Personal Data Management; 2019. <http://eduardomagrani.com/en/article-we-are-big-data-new-technologies-and-personal-data-management-2/> (Letöltés ideje: 2020. 01. 05)

Big Five, vagyis a Nagy Ötök személyiségmodell gyakorlati felhasználása

Meg kell vizsgálnunk Michal Kosinski adattudós elméletét. Kosinski 2008-ban a Cambridge Egyetemen tanult, ahol a Facebook segítségével, valamint a saját maga által kifejlesztett alkalmazás révén személyiségmodellekbe tudta sorolni az általa kifejlesztett teszt kitöltőit. Az alkalmazása egy személyiségteszten alapult, amelynek a neve MyPersonality volt, amit 2008-ban több kollégája és barátja is kitöltött, majd a Big Five személyiségmodell segítségével kategóriákban sorolta őket.

A Big Five öt csoportba sorolja az embereket. Ezek a csoportok az **extraverzió** (Extraversion, vagyis a hajlandóság arra, hogy keressük mások társaságát és kommunikáljunk velük. Ilyen például a magányos, magának való, társaságkedvelő, lendületes.); a **barátságosság** (Agreeableness, vagyis az egyén bizalmi szintjének a mértéke. Ilyen például az elfogulatlan, szenvedélyes, barátságos, de a bizalom, bizalmatlanság, féltékenység, őszinteség, másokkal való szembenállás tulajdonságok is ide sorolhatók.), a **lelkiismeretesség** (Conscientiousness, vagyis a hajlandóság, hogy szervezettek és függetlenek legyünk. Ilyen például a lezser, gondtalan, eredményes, jól szervezett.); az **érzelmi stabilitás** (Neuroticism, vagyis a hajlam a pszichológiai stresszre. Ilyen például a biztonságos, magabiztos, érzékeny, ideges, de ezek a tulajdonságok lehetnek még a szorongás, rosszindulatúság, depresszió.); a **nyitottság** (Openness, vagyis a kíváncsiság, kreativitás és az újdonság utáni vágy mértéke, a következetes, elővigyázatostól a leleményes, kíváncsiig tartozik bele.)¹⁹

Rövid időn belül tovább nőtt a tesztet kitöltők száma, és egy hatalmas adathalmaz jött létre, amely segítségével beoszthatta az embereket az öt típus valamelyikébe. A teszt eredményeit kiértékelve, valamint a kitöltők személyes adatait, illetve online tevékenységét is vizsgálva, mint például, hogy hány éves a felhasználó, férfi-e vagy nő, valamint, hogy miket like-ol, illetve mit oszt meg az oldalán, messzemenő következtetéseket tudott levonni. Ilyen volt az, hogyha egy férfi „tetszik” gombot nyom a Facebookon a MAC kozmetikai cikkek gyártó cég oldalára és követi a napi híreiket, akkor ő nagy valószínűséggel meleg, vagy ha valaki lájkolja a Wu-Tang Clan-t, az elképzelhető, hogy heteroszexuális. Aki Lady Gaga zenéjét szereti, az valószínűleg extrovertált, míg, aki szereti a filozófiát, feltételezhetően introvertált. Az adatok önállóan azonban nem állják meg a helyüket és nem megbízhatóak, de egy nagy halmazban, több ezer kitöltő válaszaival együtt összegyűjtve már egy igen pontos eredményt tud a kutatók elé tárni.

Kosinski bebizonyította, hogy átlagosan 68 Facebook lájkból meg tudja mondani az illető bőrszínét, szexuális beállítottságát, valamint azt, hogy republikánus vagy demokrata szavazó-e az illető. De nem csak ezeket lehet felismerni, hanem azt is, hogy a felhasználó használ-e drogokat, cigarettázik-e, vagy hogy milyen vallási felekezethez tartozik, valamint az is megállapítható, hogy kinek a szülei váltak már el. Egy felhasználó esetében 70 lájkból megállapítja azt, amit a személy barátai tudnak, 150 lájkból, amit a szülei, 300 lájkból pedig azt, amit a párkapcsolatban történő együttélés során tudhat meg egymásról a két személy.

¹⁹ Sz.n.: Big five (Nagy Ötök); <http://www.onlinepszichologia.hu/blog/blogpost/496>
(Letöltve: 2019. 12. 10.)

Ezt kihasználva azonban fordítva is használható maga a pszichológiai profilozás, mégpedig az adatok segítségével meg lehet találni bizonyos fajta profilokat is, mint például a választás tekintetében azokat a demokratákat, akik még nem határozták el magukat teljesen Hillary Clinton mellett. Kosinski rájött arra, hogy ezzel vissza lehet élni, és manipulálni lehet az embereket, azonban ekkor már késő volt.

2014-ben Kosinskit megkereste Aleksandr Kogan. Kogan előadta neki, hogy egy bizonyos cég érdeklődik az általa kialakított metódus után, és szeretne hozzáférést kapni a MyPersonality adatbázisához. Kosinski meggondolta az ajánlatot, azonban utánanézte az SCL-csoportnak konstatálta, hogy választások befolyásolásával foglalkoznak. Ekkorra már nagyjából 44 választás befolyásolásában vettek részt, Kelet-Európától Nigériáig.²⁰

A CA egyik kezdő lépése az USA-ban az volt, hogy adatokat vásárolt különböző forrásoktól, adatbrókerektől. Ezeket az adatokat főleg az Acxiom és az Experian adatkezelő cégektől vették meg, akik egy jelentős adathalmazzal rendelkeznek az Egyesült Államokat tekintve. Ezek segítségével, illetve az internetes felhasználók digitális lábnyomaik révén a nevek hús-vér emberekké változtak át, akik vonatkozásában megismerték a félelmeiket, érdeklődési köreiket és lakcímüket. A Facebookon felméréseket készítettek alkalmazások segítségével, és így végül 220 millió amerikai választó személyiségmodelljét ismerték meg. A CA a pszichográfiai profilalkotást vette segítségül a választók meggyőzésében, amely az emberek pszichológiai sajátosságaik szerinti csoportosítást jelenti. Ezen profilozás mentén használták fel a Big Five személyiségmodellt, valamint a BD elemzését. Minden felhasználóról 5000 adatponttal rendelkeztek, amelyek között megtalálható volt, hogy hol vásárolnak bankkártyával, a GPS-adatok és cellainformációk segítségével megállapították, hol jártak legutoljára a mobiltelefonjukkal, milyen autót vásároltak, illetve milyen ételt rendeltek az internet segítségével.²¹ Ezen adatok beazonosítása után már csak olyan üzeneteket kellett gyártani számukra, amelyek minden választói csoportnál megfelelőek lesznek. A személyiségmodell hozzájárulásával megállapították, hogy ki milyen beállítottságú, illetve, hogy mire szavazhat a választások során. Miután beazonosították az államok választóinak elvárásait, valamint azt, hogy milyen üzenettel is menjen az elnökjelölt az egyes államokba kampányolni, már csak a megfelelő mondanivalót kellett megfogalmazni az adott állam célcsoportjainak. Látták azt is, hogy melyik államban áll gyengébben az elnökjelölt és kifejezetten ezekre a helyekre koncentráltak, hogy meggyőzzék az ott élőket. Ennek a legcélravezetőbb eszköze a személyre szabott üzenetek, reklámok, internetes hirdetések elhelyezése volt minden közösségi médiás platformon, kiemelt figyelemmel a Facebookra.

A személyre szabott üzenetek alkalmazási módja

A választás másnapján a Cambridge Analytica azt nyilatkozta, hogy *“izgalommal tölt el bennünket, hogy az általunk forradalmasított adatalapú*

²⁰ Grassegger – Krogerous i. m.

²¹ PATTERSON, Dan: Cambridge Analytica: We know what you want before you want it; 2016. <https://www.techrepublic.com/article/we-know-what-you-want-before-you-want-it/> (Letöltés ideje: 2019. 12. 03.)

*kommunikáció szerves részét képezte Donald Trump rendkívüli győzelmének.*²² A Donald Trump-csapat arra fókuszált, hogy hogyan tudja rávenni azokat a szavazókat a voksolásra, akik alapvetően nem akartak volna szavazni, valamint azt is célul tűzték ki, hogy a Hillary Clintont támogatókat eltántorítsák az szavazófülkéktől. A cél eléréséhez pedig személyre szabott üzenetekkel befolyásolták a választók döntéseit.

A BD segítségével, valamint a felvásárolt adatsomagok révén megismerték a célcsoportot, illetve a Big Five modell által tudták a szavazók vágyait, félelmeit és politikai beállítottságát, így már csak a befolyásolásuk maradt hátra. A CA a közösségi média segítségével olyan képeket, szövegeket használt a reklámjaiban, e-mailjeiben, valamint telefonos hívásaikban, amelyeket teljesen egyénre szabtak. A nyelvezet eltérő volt minden választói csoportnál, amelyet nagyban befolyásolt a vallási hovatartozás, a helyi gazdasági helyzet, valamint a kormányhoz fűződő viszony.

Ezeknek az embereknek személyre szabott kampányokat indítottak a monitorokon keresztül. Trump kampánycsoportja inkább erre költötte a kampányra szánt pénzt, minthogy TV műsorokon keresztül, illetve plakátokon hirdesse magát. Ahelyett, hogy a jelentősen drágább fizetős média felületein mutassa be programját, inkább a sokkal olcsóbb, Facebook-os és közösségi médiás reklámok segítségével jutatta el az üzenetét a választóknak. Így a csoportnak lehetősége volt arra, hogy személyre szabott hirdetéseket helyezzen el a felhasználók felületein.²³

Donald Trump esetében azonban nem volt nehéz dolga a CA-nak, mivel egyértelmű, letisztult politikai programja volt. A feladatuk az volt, hogy ezeket az üzeneteket megfogalmazzák és eljuttassák a megfelelő csoportoknak.

“Nagyjából Trump összes üzenete adatvezérelt volt - mondta Alexander Nix.” Az adatvezérelt üzenetek annyira kifinomultak voltak, hogy egymástól csak nagyon kis mértékben tértek el. Ilyen eltérés lehetett az üzenet betűszíne, a háttérkép vagy a betű nagysága.

Az általános felfogás alapján az elmondható Clinton kampányáról is, hogy adattudósok segítették a munkáját, hiszen ő is nagyban támaszkodott az adatvezérelt hirdetésekre és a személyre szabott üzenetekre, azonban a Trump-kampány egyik célja az volt, hogy távol tartsa Hillary választóit a szavazás napján a szavazófülkéktől. Ezen cél elérése érdekében a Facebook „dark posztjait” hívták segítségül.

A „dark posztok” nem mások, mint célzott reklámok a közösségi médiában. Természetes formában maguktól a felhasználók felületén nem jelennek meg. Egy úton juthat el valakihez a „dark poszt”, ha a hirdető kifejezetten megcélozza vele a

²² Sz.n.: Cambridge Analytica Congratulates President-elect Donald Trump and Vice President-elect Mike Pence; 2016. <https://www.prnewswire.com/news-releases/cambridge-analytica-congratulates-president-elect-donald-trump-and-vice-president-elect-mike-pence-300359987.html> (Letöltés ideje: 2019. 12. 07)

²³ RUSSON, Mary-Ann: Political revolution: How big data won the US presidency for Donald Trump; 2017. <https://www.ibtimes.co.uk/political-revolution-how-big-data-won-us-presidency-donald-trump-1602269> (Letöltés ideje: 2019. 12. 07.)

felhasználót. Mivel ezek a posztok alapvetően nem egy profilok által kitett posztok, úgy is definiálhatjuk őket, hogy ezek a Facebook felületén nem megjelenő posztok. Ezek nincsenek hivatalosan jelen a felhasználók felületén, hanem hatékonyan csak a hirdető által megcélzott felhasználók felületein láthatóak a képek, videók vagy üzenetek.

Kutatásom szerint egy ilyen lehetőség nagyban befolyásolhatja egy adott csoport meggyőzését. Ha a tanulmányozott célcsoportot sikerült megfelelően kiválasztani és célzottan, csak nekik releváns információt, reklámot eljuttatni, akkor befolyásolni lehet az eddigi gondolkodás módjukat.²⁴ A Facebook által szponzorált „dark posztok” hozzájárultak Hillary Clinton ellehetetlenítéséhez. A cél azonban nem mindig a lejáratás volt, hanem az, hogy elbizonytalanítsák a Clintonra szavazókat, és rávegyék őket, hogy ne menjenek el szavazni.

Azt nem lehet megállapítani, hogy milyen mértékben befolyásolhatták az amerikai lakosságot a személyre szabott üzenetekkel, de a kampány végén történt kifizetéseken látható, tetten érhető az, hogy mégis hatékony és eredményes munkát végeztek. A Trump kampánycsapat a választások befejezésével összesen 15 millió dollárt fizetett ki a cég részére. Trump a kampánya során 957,6 millió dollárt költött el abból a célból, hogy meggyőzze a választókat az alkalmasságáról, míg Hillary Clinton 1,4 milliárd dollárt.²⁵

Összességében megállapítható, hogy Trump jóval kevesebbet költött a kampányára, mint Hillary Clinton, azonban ezzel az összeggel is elérte a célját. Az is jelzésértékű a jövőre nézve, hogy alig használt TV-s kampányvideókat, hirdetéseket és reklámokat, ellenben annál többet hagyatkozott az internet adta lehetőségekre.

A CA tagadja, hogy használták volna a Facebook-ot adatgyűjtésre, valamint, hogy a Dr. Michal Kosinski által megalkotott metódust felhasználták volna bármihez is, illetve, hogy a pszichográfia módszerét alkalmazták volna a választók személyiségmodellekbe történő besorolása érdekében. Kosinski pedig nem tud mást tenni, csak védekezni azon kritikák ellen, amelyek vádolják a kutatása eredménye miatt.

“Nem, ez nem az én hibám. Nem én építettem a bombát, én csak megmutattam, hogy létezik.”²⁶

Álhírek a választás befolyásolására

A CA mellett más szereplők is közrejátszottak a választás befolyásolásában. Az amerikai elnökválasztások okán, a CA és azt ezt közrefogó Facebook botrány során felvetődött még egy probléma, amellyel szembe kell néznünk, mégpedig az álhírek

²⁴ GOLLIN, Maxwell: What Are Dark Posts on Social Media?: 2018.
<https://www.falcon.io/insights-hub/topics/social-media-strategy/what-are-dark-posts-on-social-media-2018/> (Letöltés ideje: 2019. 12. 06)

²⁵ NARAYANSWAMY, Anu – CAMERON, Darla – GOLD, Matea: Money Raised as of Dec. 31;
<https://www.washingtonpost.com/graphics/politics/2016-election/campaign-finance/>
(Letöltés ideje: 2020. 01. 19.)

²⁶ Grassegger – Krogerous i. m.

kiszűrése az internetes felületeken, illetve a Facebook-os nem valódi felhasználók végleges törlésének az igénye.

A választás utolsó heteiben megjelentek olyan hírek, hogy az 55.000 fős macedón városban, Velesben legalább 100 Trumpot támogató honlapot üzemeltetnek, melyek tartalma szenzációhajhász álhírekből tevődött össze. Az oldal hatalmas forgalma miatt a Google nagyvonalúan jutalmazta a készítőket az automata hirdetőmotorja miatt, amely a Google AdSense²⁷, ami automatikusan generált hirdetéseket rajtuk. 2017 decemberében a Facebook elkezdte felkutatni és kitiltani, valamint törölni ezeket az álhíroldalakat a felületéről.

Az első ilyen oldal megalkotását Trajche Arsov médiaügész nevéhez kötik, aki amerikai partnerekkel dolgozva létrehozott egy álhíroldalt. A weboldal 2015. szeptember 23-án indult, neve USAPoliticsToday.com volt. Ez az oldal indíthatta el azt a láncreakciót, mely eredményeképpen több mint 100 hasonló weblapot hoztak létre.²⁸

Az Amerikai Egyesült Államokban nyomozást indítottak annak érdekében, hogy valós képet kapjanak arról, hogy kik is álltak a macedón álhírgyár mögött. A titkosszolgálatok oroszok befolyását sejtették, mivel az álhírgyártás nem jöhetett csak úgy maguktól ezeknek az embereknek, hiszen alig értenek az amerikai politikához, valamint az angol nyelvet is csak szavakban beszélő macedón fiatalok hirtelen weboldalak készítését és üzemeltetését sajátították el és kezdték meg.

Trajche Arsov két magasrangú amerikai partner segítségével üzemeltette az oldalait. A nyomozás során az is kiderült, hogy legalább egy orosz személlyel áll kapcsolatban a szentpétervári trollgyárból²⁹, az Internet Research Agency-ből (IRA). Átnézve a macedón domáinek beregisztrálásnak naplóját, a riporterek megállapították, hogy Arsov és testvére, Panche regisztrálta az első amerikai politikával foglalkozó oldalt, az USAPoliticsToday.com-ot. A holnap hatására kialakult láncreakció folytán kezdett el megjelenni még több, hasonló témájú weboldal. Arsov végül fél tucat weblappal rendelkezett és az ezekhez tartozó Facebook oldalakkal, amelyek 2 millió követőt foglaltak magukba, amíg le nem kapcsolták azokat 2018 áprilisában. Ahogy közeledett a 2016-os választás, Arsov és csapata folytatta munkáját, és gyakran félrevezették a Trumpot támogató közönséget a weboldalak és a Facebook segítségével.

²⁷ Sz.n.: Google AdSense: *“Az AdSense a Google hirdetési alkalmazása, aminek segítségével weboldalak tulajdonosai kiadhatják oldaluk felületeit reklámok számára, ezzel pénzt keresve. Az AdSense rendszere megállapítja az adott webhely tartalmát a kulcsszók és a meta címkék alapján, majd kapcsolódó témájú hirdetéseket küld a webhelyre. Amikor egy látogató rákattint az egyik ilyen hirdetésre, a hirdető egy bizonyos összeget fizet a Google-nak, amely összeg egy része a hirdetést megjelenítő oldal tulajdonosát illeti.”* <https://matebalazs.hu/google-adsense.html> (Letöltés ideje: 2019. 12. 11.)

²⁸ OXENHAM, Simon: I was a Macedonian fake news writer; 2019. <https://www.bbc.com/future/article/20190528-i-was-a-macedonian-fake-news-writer> (Letöltés ideje: 2019. 12. 05.)

²⁹ A troll szó az 1990-es években terjedt el, olyan személyek, akik ingerlő módon a témától teljesen eltérő üzenetek segítségével elérik az általuk kiválasztott online csoportot, annak érdekében, hogy a z adott témában minél felfokozottabb és minél durvább hangvételű vitát generáljanak. Ezek egyik módszere az ízléstelen fotók bejegyzése bizonyos csoportokba, vagy trágár szavak használta egy adott téma esetében.

Aki ért hozzá, annak viszonylag nem olyan nehéz elindítani egy honlapot, de az alapvető infrastruktúra, és az a tudás, hogy hogyan kell létrehozni és üzemeltetni egyet, annak valahonnan jönnie kellett.

Mivel sok fiatal kezdett el ez irányba tevékenykedni, kialakult egyfajta munkamódszer. Adott volt egy valótlán hír egy amerikai oldalon, esetünkben az, hogy az elnökjelölt Észak-Karolinában egy politikai rendezvény során arcon ütött egy férfit, mert az nem értett vele egyet egy bizonyos dologban. Ez a pofon azonban sosem történt meg, de volt egy velesi fiatal férfi, aki megtalálta ezt a cikket az interneten és publikálta a saját honlapján, amely a *DalyInterestingThings.com* (Napi Érdekes Dolgok) nevet viselte. Majd ezt a cikket kihelyezte a Facebookon, megosztotta bizonyos csoportokban, olyanokban, akiket érdekelt az amerikai politika. Ezekben a csoportokban lévő személyek 800 alkalommal osztották meg egymás között a cikket. 2016 februárjában ennek az egy cikknek a segítségével 150 dollárt keresett a velesi férfi Google reklámok segítségével a honlapján. A macedóniaiak nem foglalkoztak azzal, hogy Trump nyer-e vagy sem, őket csak egy dolog érdekelt, hogy minél több pénzt keressenek, amelyből tudnak új autót, mobiltelefont vásárolni, valamint minél több pénzt tudjanak elkölteni a szórakozásra a helyi bárokban.

A velesi fiatal, aki ezt az oldalt üzemeltette, 2016 augusztusa és novembere között 16.000 dollárt keresett a Trumpot támogató cikkekkel. Macedóniában az átlagkereset 371 dollár egy hónapban. Első lépésként létrehozott egy alapvetően hírekkel foglalkozó oldalt, és megtöltötte azt sporttal, közismert személyekkel kapcsolatos hírekkel, egészséggel és politikai tartalommal. Amikor meglátta a hírt arról, hogy Trump megütött egy embert, meglátta a témában a lehetőséget is. Ezután hozta létre a *NewYorkTimesPolitics.com*-ot, amely kísértetiesen hasonlított a New York Times nyitóoldalára és onnan plagizálta az amerikai politikai híreket. A Times azonban küldött neki egy felszólítást arra, hogy szüntesse be az oldal másolását, fejezze be az illegális tevékenységét. Ezután rögtön le is tiltotta a honlapot, de augusztusban elkészítette a *PoliticsHall.com*-ot, majd egy pár hónapon belül az *USAPolitics.com* is a portfóliójába került. Ekkor kezdődött el az igazi pénzkeresés. Napi rutinja volt, hogy a Trumpot támogató híreket kikereste, lemásolta őket, és publikálta valamelyik honlapján. Miután publikálta azokat, megosztotta valamelyik Facebook profilja segítségével egy általa kiválasztott Trump mellett álló csoportban, ilyen volt a *My America (Az én Amerikám)*, *My Home (Az Otthonom)* és a *Friends Who Support President Donald J. Trump (Barátok, Akik Támogatják Donald J. Trump Elnököt)*.

A Trumpot támogató csoportoknak sokkal több követője volt, mint a Clinton-csoportoknak, így jóval egyszerűbb volt a cikkeknek széles körben elterjednie. Volt, hogy a saját nevével posztolt, de felhasználta az általa vásárolt több mint 200 Facebook-felhasználót is a cikkek megosztásának céljából. Egy orosz hangzású profil körülbelül 10 centbe került, míg egy amerikai 50 centbe. Arra is rájött a macedón fiatal, hogy hogyan tud még több pénzt keresni a reklámok segítségével. A nagy reklámok elhelyezése a cikkek közepén minden ötödik internetező közül legalább egyet arra készítetett, hogy rákattintson, ami segítségével az oldal üzemeltetője még több pénzt tudott keresni. Egy bizonyos ponton a barátok is beszálltak ebbe az üzletbe és hasonlóan jelentős jövedelemre tettek szert. Minden hír, cikk és reklám az amerikai olvasókat célozta meg, mivel ebben az időszakban az

amerikaiak kattintásai értek a legtöbbit.³⁰

Az egész álhírgyár odáig jutott, hogy már voltak munkáltatók és munkavállalók is. Kialakult egy hierarchikus, főnök-beosztott rendszer, amelyben a húszas éveik elején járó fiatalok munkavállalókat kerestek annak érdekében, hogy minél több cikket tudjanak publikálni a honlapjaikon. A beosztottak feladata az volt, hogy újraírják az eredeti amerikai cikkeket, amelyet így nem tudtak plagizált irománnyként detektálni. A cikk átírása során célul tűzték ki, hogy az olvasó számára egy fogyasztható és érdekes olvasmányt nyújtsanak át, amelyet ki tudtak tenni a közösségi média felületeire, megosztásra kerüljenek, és a reklámok révén pénzt keressenek. Egy egyszerű álhíroldal Velesben 1 millió Facebook követővel 2000 dollárt termelt egy nap alatt a tulajdonosának. Egy munkatárs elmondása alapján az egész cikk nagyjából 1000 szóból állt, amelyből két mondatnyi volt csak a hír, a többi szöveg az újraírásból fakadó, olykor támadó és sértegető hangvételű írás volt.³¹

Az amerikaiak nyomozást indítottak annak érdekében, hogy kiderítsék, hogy ki állhatott az álhíroldalak megalkotása mögött, valamint, hogy ki volt a támogató ezek megalkotásában. Egy orosz származású hölgy került a nyomozók látókörébe, akit Anna Bogacheva-nak hívnak. Bogacheva az egyike annak a 13 orosz személynek, akit Robert S. Mueller, amerikai jogász, ügyész, valamint volt FBI igazgató megvádolt 2018 februárjában azzal, hogy beavatkozott a 2016-os elnökválasztásba. A vádirat a szentpétervári Internet Research Agency szerepére fókuszál, amelyet gyakran neveztek trollgyárnak is. Az IRA online propagandát állított elő és üzeneteket továbbított a közösségi média felületein annak érdekében, hogy Trump legyőzze ellenfelét, Hillary Clintont. A vádirat szerint Bogacheva egy ponton felügyelte az adatelemző csoportot Szentpéterváron.

2014 júniusában egy munkatársával az USA-ba mentek, ahol három hetet töltöttek el. Feladatuk az információgyűjtés volt annak érdekében, hogy készítsenek egy jelentést az IRA vezetői számára. Majd pontosan egy év múlva Macedóniába utazott.³²

2019 márciusában megjelent az Amerikai Igazságügyi Minisztérium által közzétett dokumentum, amely azt taglalja, hogy milyen mértékű is volt az orosz befolyás a 2016-os elnökválasztásban. Ez egy 37 oldalas dokumentum arról, hogy az IRA milyen módszerekkel befolyásolta a választást a 470 darab Facebook-felhasználója és számos, általuk szerkesztett honlap segítségével. Az álhírek és hamis információk által az volt a cél, hogy vizsályt keltsenek bizonyos témákban az olvasók között, hogy megszegyenyítsék Hillary Clintont a kampány során. Ezeket a tartalmakat nagyjából 157 millió amerikai látta ebben az időszakban.³³

³⁰ SUBRAMANIAN, Samantha: Inside the Macedonian Fake-News Complex; 2017. <https://www.wired.com/2017/02/veles-macedonia-fake-news/> (Letöltés ideje: 2019. 12. 05.)

³¹ OXENHAM i. m.

³² SILVERMAN, Craig – FEDER, J. Lester – CVETKOVSKA, Saska – BELFORD, Aubrey: Macedonian's Pro Trump Fake News Industry Had American Links And Is Under Investigations For Possible Russian Ties; 2018. <https://www.buzzfeednews.com/article/craigsilverman/american-conservatives-fake-news-macedonia-paris-wade-libert> (Letöltés ideje: 2019. 12. 06.)

³³ Sz.n.: Transcript courtesy of Bloomberg Government: Transcripts of Mark Zuckerberg's

2017 novemberében Colin Stretch, a Facebook tanácsadójának vallomásából kiderült, hogy 470 darab IRA által irányított Facebook-felhasználó volt, akik 2015 januárja és 2017 augusztusa között 80.000 bejegyzést tettek ki a felhasználóik felületére. A Facebook számításai alapján 3814 darab IRA által irányított Twitter-felhasználót azonosítottak, ezekkel pedig 1,4 millió ember állt kapcsolatban. Az IRA, hogy minél nagyobb fórumot tudjon elérni, reklámokat vásárolt a Facebooktól, hogy elősegítse az általa szerkesztett csoportok növekedését az amerikai olvasóközönség körében. A Facebook szerint 3500 reklámot vásároltak, amelynek értéke körülbelül 100.000 dollár volt.³⁴

Ezeknek a posztoknak tehát az volt a céljuk, hogy minél nagyobb megosztottságot hozzanak létre az adott témákban és csoportok között. Egy IRA-s troll átlagos napja úgy nézett ki, hogy volt egy kétszer 12 órás műszakja két egymást követő napon keresztül, majd ezt két nap pihenő követte. Ebben a két munkanapban teljesítenie kellett egy kvótát, amely 5 politikai, valamint 10 nem politikai témájú posztot és 150-200 kommentet jelentett. Ezt a kvótát csak túllépni lehetett.³⁵

Következtetések

Kutatásom során célul tűztem ki azt, hogy bemutassam a 2016-ban történt eseményeket, valamint egy átfogó képet adjak arról, hogy befolyásolta a CA az amerikai választópolgárokat. Bemutassam azt, hogyan használták fel a Big Data elemzését, a pszichológiát, valamint a közösségi médiát annak érdekében, hogy megtevéstve az embereket, elérjék a céljaikat.

Emiatt sikerült rálátnom arra, hogy számtalan cég, szervezet és honlap gyűjt adatokat a felhasználókról. 2016-ban bebizonyosodott, hogy amennyiben olyan szervezethez kerülnek a személyes adataink, akik ezt felhasználhatják ellenünk, akkor mi is célponttá válhatunk. A CA példája mutatja, hogy a közösségi média politikai választások eldöntésére is alkalmas lehet. Emiatt a szabályozása elengedhetetlen és nélkülözhetetlen. A Facebook folyamatosan módosítja adatvédelmi szabályzatukat annak érdekében, hogy a felhasználók biztonságban érezhessék adataikat. Eddigi ismereteim alapján azonban nem mindenki tartja be azokat a szabályokat, amik megvédenék őket az internetes zaklatásoktól, vírusoktól, visszaélésektől, valamint adatlopásoktól. A közösségi oldalakon való megjelenést, valamint azt, hogy mit osztanak meg a felhasználók magukról, az egyén viselkedése és biztonságátudatossága válogatja meg. A képek, amiket feltöltenek, megosztanak, valamint a bejegyzések, amiket naponta kitesznek az oldalukra, a profilok törlése után is megmaradhatnak a felhőben vagy az erre kifejlesztett szervereken.

Senate hearing, 2018; <https://www.washingtonpost.com/news/the-switch/wp/2018/04/10/transcript-of-mark-zuckerbergs-senate-hearing/> (Letöltés ideje: 2019. 11. 26.)

³⁴ Special Counsel MUELLER, Robert S.: Report On The Investigation Into Russian Interference In The 2016 Presidential Election; Volume I and II, 2019. <https://www.justice.gov/storage/report.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 12. 07.)

³⁵ CHEN, Adrian: The Agency; 2015. <https://www.nytimes.com/2015/06/07/magazine/the-agency.html> (Letöltés ideje: 2019. 12. 07.)

A cél az, hogy minél kevesebb adatot adjunk meg magunkról és ne engedjük a csábítóbbnál csábítóbb internetes ajánlatoknak, személyiségstereknek, mert ezek mögött mindig egy algoritmus állhat, amely adatokat gyűjthet rólunk.

Dr. Bányász Péter a doktori disszertációjában fogalmazta meg azt, hogy a normatív szabályozás mellett legalább olyan fontos az oktatás, amely növeli a digitális immunitást.³⁶ Szükségszerű egy olyan internetes biztonságtudatosságra nevelő oktatás, amely során a diákok, hallgatók egy átfogó képet kaphatnak arról, hogy milyen veszélyeket rejt magában a közösségi média, a megosztott tartalmak, illetve a folyamatos online jelenlét.

A cikk második felében foglalkoztam az álhír-jelenséggel, amely ma már mindennapossá vált. Fontos lenne az, hogy a moderátori szinten, valamint a mesterséges intelligencia segítségével ki tudják szűrni azokat az oldalakat, amelyek folyamatos áhíreket közölnek a felhasználók számára, és letiltani azokat. Ezek nélkül egyelőre csak a felhasználó tudja moderálni az oldalakat, úgy hogy ne csak egy forrásból olvasson utána egy adott hírnek, hanem a látómezőt szélesítve, több releváns oldal, hírportál anyagait is nézze át. Ellenőrizni kell a cikk íróját, valamint több tudományos publikációt is érdemes elolvasni az adott témában.

Következmények

2019 júliusában a Szövetségi Kereskedelmi Bizottság (Federal Trade Commission, FTC) 5 milliárd dollárra (átszámítva nagyjából 1400 milliárd forint) büntette meg a Facebookot. Még 2011-ben a Facebook vállalta az FTC-vel megkötött szerződése alapján azt a kritériumot, hogy nem fog visszaélni a felhasználók adataival, amely azonban nem teljesült be, mivel a 2016-os amerikai elnökválasztás során milliók adatait adták át a Cambridge Analyticának. Az FTC fennállása óta ez a legnagyobb kiszabott büntetés, amit alkalmaztak, azonban egy negyedév alatt a Facebook ennek az összegnek a háromszorosát termeli ki. A cég 2019 első negyedévében 15,1 milliárd dollárral, míg a 2018-as évet 56 milliárd dollár bevétellel zárhatta le. Így számukra ezt az 5 milliárd dolláros büntetést elfogadni egy jó ajánlatként volt elkönnyelhető.³⁷ Látható, hogy egy ilyen jelentős bevételt szerző céget ez a relatíve nagy, de mégis számukra elfogadható büntetés nem fogja eltántorítani attól, hogy ne gyűjtsön továbbra is adatokat a felhasználókról és ne adja tovább azokat harmadik félnek. Az applikációk és honlapok továbbra is mindent megjegyeznek rólunk és felhasználnak ellenünk vagy értünk.

2020-ban újra amerikai elnökválasztás lesz. A Facebook 2020 januárjában elkezdett ellenlépéseket tenni annak érdekében, hogy megakadályozza azt a digitális dezinformációt, amelyet a 2016-os elnökválasztás során tapasztalhattunk. Január elején letiltotta a „deepfake” videókat az oldaláról. A „deepfake” videók olyan mozgóképes tartalom, amelyet mesterséges intelligencia segítségével megváltoztatnak úgy, hogy a videóban szereplő személy olyat mondjon vagy tegyen, amelyet a való életben soha nem is csinált, vagy mondott. A „deepfake” videókat

³⁶ BÁNYÁSZ i. m. p. 164.

³⁷ BERTA Sándor: 5 milliárdos büntetést kapott a Facebook; 2019. <https://sg.hu/cikkek/it-tech/137186/5-milliard-dollaros-buntetest-kapott-a-facebook> (Letöltés ideje: 2019. 12. 27.)

mesterséges intelligencia elemzi és valódi képeket valótlan képekké alakít át, amely aztán kikerül a közösségi médiába. A Facebook és nagyobb programozó cégek folyamatosan fejlesztik ki azokat a programokat, amelyek lehetővé teszik ezen videók felkutatását és felismerését. A „deepfake” videó készítéséhez szükséges technológia már régóta létezik, de eddig csak megfelelő szoftverrel és tudással lehetett elkészíteni. Napjaink felgyorsult világában ez a technológia már sokkal olcsóbb és gyorsabban létrehozható, mint ezelőtt korábban bármikor. Jelenleg ott tart a „deepfake” videotechnológia, hogy gyakorlatilag nem lehet megkülönböztetni a hamist a valótól. Az ilyen videók akár eldönthetnek egy választást is, hiszen pillanatok alatt elterjedhetnek a közösségi médiában. Ilyenkor a józan, racionális döntés meghozatalához még fontosabb az a tudatosság, hogy több forrásból tájékozódjunk és ismerjünk meg egy hírt más aspektusból is.

Felhasznált irodalom:

- BOLCSÓ Dániel: Bemutatjuk a céget, ami szerint miattuk győzött Trump; 2017. https://index.hu/tech/2017/02/03/cambridge_analytica_donald_trump_brexit_big_data/ (Leöltés ideje: 2019. 11. 21.)
- BERTA Sándor: 5 milliárdos büntetést kapott a Facebook; 2019. <https://sg.hu/cikkek/it-tech/137186/5-milliard-dollaros-buntetest-kapott-a-facebook> (Letöltés ideje: 2019. 12. 27.)
- CHEN et. al.: Big Data: A Survey, In. Mobile Networks and Applications; April 2014, Volume 19, Issue 2, pp. 173., <http://dx.doi.org/10.1007/s11036-013-0489-0> (Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)
- CHEN, Adrian: The Agency; 2015. <https://www.nytimes.com/2015/06/07/magazine/the-agency.html> (Letöltés ideje: 2019. 12. 07.)
- Definition of social media in English; In.: Oxford Dictionaries, https://www.lexico.com/definition/social_media (Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)
- Dr. BANYÁSZ Péter: A közösségi média lehetőségei és kihívásai a védelmi szférában; PhD értekezés, Budapest, 2018, p. 85, 164
- GRASSEGGER, Hannes – KROGEROUS, Mikael: The Data That Turn the World Upside Down; 2017. https://www.vice.com/en_us/article/mg9vvn/how-our-likes-helped-trump-win (Letöltés ideje: 2019. 11. 21.)
- GOLLIN, Maxwell: What Are Dark Posts on Social Media?; 2018. <https://www.falcon.io/insights-hub/topics/social-media-strategy/what-are-dark-posts-on-social-media-2018/> (Letöltés ideje: 2019. 12. 06.)
- ILLÉS Noémi: A Nagy Adat: A Nagy Adat Nemzetbiztonsági Aspektusai; Szakmai Szemle, 2016/4. p. 104. https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2016_4_szam.pdf (Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)

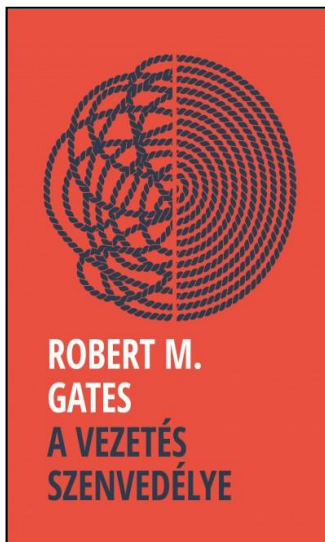
- LEVER, Rob: Fake Facebook accounts: the never ending battle against bots; 2019. <https://phys.org/news/2019-05-fake-facebook-accounts-never-ending-bots.html> (Letöltés ideje: 2019. 11. 24.)
- MAGRANI, Eduardo: We are Big Data: New Technologies and Personal Data Management; 2019. <http://eduardomagrani.com/en/article-we-are-big-data-new-technologies-and-personal-data-management-2/> (Letöltés ideje: 2020. 01. 05)
- NARAYANSWAMY, Anu – CAMERON, Darla – GOLD, Matea: Money Raised as of Dec. 31; <https://www.washingtonpost.com/graphics/politics/2016-election/campaign-finance/> (Letöltés ideje: 2020. 01. 19.)
- OXENHAM, Simon: I was a Macedonian fake news writer; 2019. <https://www.bbc.com/future/article/20190528-i-was-a-macedonian-fake-news-writer> (Letöltés ideje: 2019. 12. 05.)
- PATTERSON, Dan: Cambridge Analytica: We know what you want before you want it; 2016. <https://www.techrepublic.com/article/we-know-what-you-want-before-you-want-it/> (Letöltés ideje: 2019. 12. 03.)
- RUSSON, Mary-Ann: Political revolution: How big data won the US presidency for Donald Trump; 2017. <https://www.ibtimes.co.uk/political-revolution-how-big-data-won-us-presidency-donald-trump-1602269> (Letöltés ideje: 2019. 12. 07.)
- RÁCZ-NAGY Judit: A Facebook adatlopási botrány: 87 millió felhasználó adataival éltek vissza; 2018. <https://biztonsagpolitika.hu/egyeb/a-facebook-adatlopasi-botrany-87-millio-felhasznalo-adataival-eltek-vissza> (Letöltés ideje: 2019. 11. 21.)
- SILVERMAN, Craig – FEDER, J. Lester – CVETKOVSKA, Saska – BELFORD, Aubrey: Macedonian's Pro Trump Fake News Industry Had American Links And Is Under Investigation For Possible Russian Ties; 2018. <https://www.buzzfeednews.com/article/craigsilverman/american-conservatives-fake-news-macedonia-paris-wade-libert> (Letöltés ideje: 2019. 12. 06.)
- SIMON László: Az információ, mint fegyver?; Szakmai Szemle, 2016/1. p. 55., https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2016_1_szam.pdf (Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)
- Special Counsel MULLER, Robert S.: Report On The Investigation Into Russian Interference In The 2016 Presidential Election; Volume I of II, 2019. <https://www.justice.gov/storage/report.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 12. 07.)
- SUBRAMANIAN, Samanth: Inside the Macedonian Fake-News Complex; 2017. <https://www.wired.com/2017/02/veles-macedonia-fake-news/> (Letöltés ideje: 2019. 12. 05.)
- Sz.n.: Transcript courtesy of Bloomberg Government: Transcripts of Mark Zuckerberg's Senate hearing; 2018. <https://www.washingtonpost.com/news/the-switch/wp/2018/04/10/transcript-of-mark-zuckerbergs-senate-hearing/> (Letöltés ideje: 2019. 11. 26.)

- Sz.n.: A Facebook éppen egy nagyon csúnya botrányt próbál elkerülni; 2018. https://index.hu/tech/2018/03/19/a_facebook_egy_nagyon_csunya_botranyt_pr_obal_elkerulni/ (Letöltés ideje: 2019. 11. 27.)
- Sz.n.: Több mint 5 milliárd hamis fiókot talált idén a Facebook; 2019. <https://aktiv.origo.hu/gazdasag/20191114-de-meg-igy-is-millios-szamban-talalhatoak-hamis-fiokok-a-kozossegi-media-oldalan.html> (Letöltés ideje: 2020. 01. 05.)
- Sz.n.: Mi az a „Big Data”?; <https://www.it-services.hu/hirek/mi-az-a-big-data/> (Letöltés ideje: 2019. 11. 30.)
- Sz.n.: Understanding the 3Vs of Big Data – Volume, Velocity, and Variety; 2017. <https://www.whishworks.com/blog/big-data/understanding-the-3-vs-of-big-data-volume-velocity-and-variety> (Letöltés ideje: 2019. 12. 04.)
- Sz.n.: Big five (Nagy Ötök); 2017. <http://www.onlinepszichologia.hu/blog/blogpost/496> (Letöltés ideje: 2019. 12. 10.)
- Sz.n.: Cambridge Analytica Congratulates President-elect Donald Trump and Vice President-elect Mike Pence; 2016. <https://www.prnewswire.com/news-releases/cambridge-analytica-congratulates-president-elect-donald-trump-and-vice-president-elect-mike-pence-300359987.html> (Letöltés ideje: 2019. 12. 07.)
- Sz.n.: Google AdSense; <https://matebalazs.hu/google-adsense.html> (Letöltés ideje: 2019. 12. 11.)
- <https://pcforum.hu/szotar/?term=bot&tm=miaz> (Letöltés ideje: 2019. 12. 11.)
- <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/cookie> (Letöltés ideje: 2019. 12. 11.)
- <https://matebalazs.hu/suti.html> (Letöltés ideje: 2020. 01. 20.)

**GONDOLATOK A VEZETÉS SZENVEDÉLYE KAPCSÁN – RECENZIO
HELYETT**

1. Bevezetés

A technika- és társadalomfejlődések által felerősített szervezetfejlesztések és az állami funkcióváltások korában úgy vélem, érdemes távlatosan is elgondolkodni a vezetőképzés, sőt általában a személyi állomány továbbképzése, továbbá az ebben hasznosítható források kapcsán. A terület egyszerre érzékeny és felkapott. Érzékeny, mivel végletek között mozog a feldolgozottsága, amelynek egyik végpontján a visszaemlékezés-szerű, sok esetben kritikus, néha már-már ironikus megközelítések vannak, míg másik oldalán azok az inkább elméleti jellegű munkák, amelyek már-már falanszteri emelkedettséggel és távolságtartással, ez által pedig a gyakorlati alkalmazhatóságot nélkülöző, vagy legalábbis megkérdőjelező absztrakcióval közelítik meg a témakört. Felkapott, mivel egyre gyorsuló és szervezeti szempontból is egyre differenciálódó világunkban egyre többen és többen akarnak vezetők lenni, lehetőleg egyre fiatalabban, amihez a „szakirodalom” is igyekszik felzárkózni azok igényeit kihasználva, akik a feltörekvők csoportjából a helyezkedés taktikáin túl legalább az „olvasmányélmények” útján igyekeznek valamiféle ismereteket előzetesen megszerezni. Ebben a palettában¹ Robert M. Gates „A vezetés szenvedélye”² című munkája egy nem előzmények nélküli, a kiritkát messze nem mellőző, de a tapasztalatokkal mégis hitelesített és a szükséges általánosítást alkalmazni képes pontot jelenthet, amit talán a szerző pályáiva fontosabbá tesz azok számára, akik a védelmi szféra valamely szegmensében dolgoznak.

¹ A paletta gyakorlatias szegmensétől az elméleti-rendszerező művekig példaként lásd: KOVÁCS Gábor (Szerk.): Vezetőktől a gyakorlati vezetéstudományról, Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2017; PORKOLÁB Imre: Szolgálj, hogy vezethess! Budapest, HVG Könyvek, 2016; PORKOLÁB Imre: A stratégia művészete, Budapest, HVG Könyvek, 2019; MAXWELL, John C.: Holnapra vezető lehetsz, Budapest, Bagolyvár Könyvkiadó, 2012; MAXWELL, John C.: Aranyat érő vezetői ismeretek, Budapest, Üzlet Plusz Kft., 2013; ANTAL Zsuzsanna – DOBÁK Miklós: Vezetés és szervezés, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2016; CZUPRÁK Ottó – KOVÁCS Gábor: A szervezetvezetés elmélete, Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2017; SZINTAY István: Vezetéselmélet, Miskolc, Bíbor Kiadó, 2003.

² GATES, Robert M.: A vezetés szenvedélye. A köz szolgálatában eltöltött ötven év tanulságai változásról és reformról; Budapest, Antall József Tudásközpont, 2018.

Robert M. Gates³ alapvetően hírszerzési szakértő, 1966-tól közel huszonhét éven át szolgált a CIA-nál, amelynek 1991 és 1993 között a vezetője is volt. Pályafutása során volt elnöki tanácsadó, az Amerikai Egyesült Államok elnöke nemzetbiztonsági tanácsadójának helyettese, majd 2006 és 2011 között az Amerikai Egyesült Államok védelmi minisztere. E tisztségei folytán évtizedes tapasztalatokat és ismereteket szerzett a Nemzetbiztonsági Tanács munkája, vagyis az Amerikai Egyesült Államok legmagasabb szintű védelmi és biztonsági tanácsadó, döntéselőkészítő testületének munkája, működése kapcsán is. Nemzetbiztonsági szolgálatain túl vezetője volt a texasi A&M Egyetemnek, amely hosszú időn át az Egyesült Államok hetedik legnagyobb egyeteme volt, emellett számos vállalat, illetve egyéb testület felügyelőbizottsági, igazgatósági tagja. Ezekből adódóan a vezetésről, reformról, működésről vallott nézetei egy sokrétű, a kidolgozó/ügyintéző szintű feladatoktól a csúcsvezetői szintig terjedő ismerteteken nyugszanak,⁴ amelyeket nem ritkán vegyít a konstruktív kritika eszközeivel, miközben értékes és tanulságos példáját adja annak a ritka szakmai pályáivnek, amely a védelmi és biztonsági szféra szakmai szintjétől indulva hidat képez az államigazgatás központi szintje, sőt még az oktatási szféra között is. Mint ilyen, mindenképp érdemes lehet felvenni arra a képzeletbeli listára, amelyen azok számára szerepel ajánlott irodalom, akik nem a gyors karrier, hanem a megfontolt és megalapozott fejlődés és végül – lehetőség esetén – a hatékony, szervezeti szempontból is eredményes vezetés érdekében kívánnak ismereteket szerezni. Persze ahogy a szerző maga is kritizál, nem megkerülhető gondolatainak feldolgozása során a vele szembeni forráskritika és analízis sem, beleértve ebbe a közszolgálati pályájáról fellelhető gondolatok beágyazását is a mű olvasásába.

A néhol csipkelődő, de legalábbis a kritika eszközével élő stílus, vagy épp a visszaemlékezés szerű, mégis a védelmi és biztonsági, illetve kormányzási szempontból is jelentős tapasztalatátadás persze nem példa nélküli a szakirodalomban. Előbbire a talán legismertebb példa már-már gúnyos megközelítésével „Parkinson törvénye”⁵ lehet, míg utóbbira egy egészen újszerű példa is hozható Henry Kissinger fehérházi visszaemlékezéseivel⁶. E kötetek is számos értékes, a gyakorlatban bizony visszaköszönő tapasztalásokat, „törvényszerűségeket” tükröznek, azonban eltérő fókusszal vizsgálják a szervezeti működést, annak fejlesztését, illetve magát a vezetés jelenségét is. Gates ezek között talán egyfajta középutat jelent abban az értelemben, hogy a gyakorlat tapasztalásait kellő diszkrécióval, mégis hiteles megközelítéssel próbálja a visszaemlékezés szintje fölé emelni, ha úgy tetszik absztrahálni és ez által akár egyfajta képzés-támogató ismeretanyagként is használhatóvá tenni.

³ Dr. Robert M. Gates, former Secretary of Defense; <https://www.defense.gov/Our-Story/Biographies/Biography/Article/602797/> (Letöltés ideje: 2020. 01. 18.)

⁴ Tapasztalatait és megállapításait további két kötetben is megjelentette. Vö.: GATES, Robert M.: *From the Shadows: The Ultimate Insider's Story of Five Presidents and How They Won the Cold War*, New York, Simon & Schuster; 1996; GATES, Robert M.: *Memoirs of a Secretary at War*, New York, Alfred A. Knopf, 2014.

⁵ PARKINSON, C. Northcote: *Parkinson törvénye vagy az Érvényesülés Iskolája*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1964.

⁶ KISSINGER, Henry: *Fehér házi éveim I-III.*, Budapest, Antall József Tudásközpont, 2019.

2. Robert M. Gates ajánlása dióhéjban

A kötet ajánlása a közjó szolgálatára helyezi a hangsúlyt, amelyet aztán az a nyitó okfejtés követ (*Mi a baj a bürokratikus intézményekkel?*), mely szerint minden bürokratikus intézmény megérett a reformra. Fontos azonban már itt leszögezni, hogy a kötet egészéből egyértelműen kiviláglik: a reform nem valamiféle átszervezés csupán, nem elnevezések, vagy alárendeltségek módosítása, és nem is státuszok ide-oda mozgatása, hanem funkcionális fejlődést, hatékonyság növekedést eredményező változás. Innen nézve tehát Gates alapállását, miszerint minden közintézmény megérett a reformra, azonosíthatunk a környezetváltozáshoz való alkalmazkodás professzionális igényével is, aminek előmozdítását a vezető első számú felelősségévé teszi.

Ebben a megközelítésben az *első tanulság*, amit Gates rögzít, hogy *a professzionális, szakmai alapú államszervezés érdekei és céljai nem mindig esnek egybe a politikai vezetés érdekeivel és céljaival, pontosabban a politikai vezetők választói akaratnak való kitétségével*. Ez a demokratikus berendezkedések egyik olyan sajátossága, amivel szükségképpen szembe kell néznie mindazon szakembereknek, akik a közszolgálat olyan színtereire vetődnek, ahol már a szervezetek alakítása, illetve a szakmai funkciók fejlesztése is része a feladatrendszernek. A választói akaratot ugyanis a célokkal való azonosulás szintje, képessége determinálja, nem pedig az államigazgatás ezer szálának szakmai törekvései.

A reform akadályainak lehetséges másik csoportjaként Gates a közhivatalnokok és egyenruhások azon szellemiségét jelöli meg, hogy e karrierutak viszonylagos biztonsága és hosszútávúsága miatt *az érintetteket nehéz a reform támogatására motiválni*. Ahogy ő fogalmaz: „...a legtöbb köztisztviselő, aki ellenez egy változtatást vagy reformot, egyszerűen kivárhat addig, amíg a reformer távozik.”⁷ A vezetőnek tehát kiemelt feladata kisebb-nagyobb szervezetében az ilyen hozzáállás felszámolása, az érintettek reformnak való megnyerése, reformra és közös munkára való motiválása. Ebben pedig a piaci szemléletű erős kéz hatékonysága emberi oldalról is megkérdőjelezhető, míg a közigazgatás szervezeti és személyi sajátosságai miatt is nehézkesnek ígérkezik. Ezt Gates úgy fogalmazza meg, hogy *„Ha valaki azt gondolja, hogy nehéz egy-egy embert eltávolítani a kormányzati bürokráciából, próbáljon meg megszüntetni egy ügynökséget vagy hivatalt. Ha valaki megszüntetné a Pentagon egyik szervezetét, az valószínűleg valahol máshol, más formában, más néven újraéledne.”*⁸ A szervezetalakítással járó reformmegoldásokat ez értelemszerűen elnehezíti, ha nem ellehetleníti.

Ha mindezekon túlhaladva mégis valaki a reformra adja a fejét és ehhez megnyerné a kellő számú szakembert, akkor is számolnia kell azzal, hogy az állami szervek megújítása épp úgy a nyilvánosság által kontrollált, mint a működése. Ez a nyilvánosság pedig alkalmat ad arra is, hogy az átalakulás folyamatait a megértés helyett politikai, vagy a status quohoz ragaszkodók önérdékű támadása érje. Ennek pedig az egyén szintjéig terjedő hozadékai vannak a reformon túlmenően is. „A reformer még csak a tervezéssel van elfoglalva, de az ellenfelei már készülhetnek is,

⁷ GATES i. m. (2018) p. 24.

⁸ Uo. p. 25.

hogy erőiket kihelyezve megkezdjék az ellentámadást. A nyilvánosság figyelme nem lankad, és a beosztottak már csak azért sincsenek ösztönözve, hogy bátor vagy ellentmondásos változtatási terveket készítsenek, mert az ilyen tervek kigondolónak személyei is kiszivárognak, nyilvánosságra kerül, amit rosszindulatú kritika követ.”⁹ Ebben az új típusú, könnyen kezelhető és ellenőrizetlen információk, vagy épp szakmailag nem kellően megalapozott elemzések tömeges terjesztésére kiválóan alkalmas internetes közeg épp úgy jelentős súllyal bír, mint a „nem mi találtuk ki” ellenzésbe forduló kicsinyessége.¹⁰ A vezetőnek tehát ezekkel az alapvető hatásokkal kell számolnia, és amellet, hogy jobbításra törekszik, bizony önmaga korlátaival, elkövethető hibáival is tisztában kell lennie ahhoz, hogy a maga részéről mindent megteheszen a szervezeti siker érdekében. A valódi, jobbítani akaró és nem csak stallumra, befolyásra és anyagi javakra törekvő vezető tehát egy rendkívül bonyolult és nehézségekkel teli útra indul Gates szerint, amiben a saját viselkedése lesz a támpont, hisz a külső környezet megváltoztatása túlmutat az egyes ember lehetőségein.

Ezen út első fő témaköre a vezetői vízió („*Mi a célod? Az a bizonyos »vízió«*). E téma nyitányával a szerző egyértelműen felhívja a figyelmet arra, hogy kardinális különbség van a vízióval bíró és ezáltal stratégia mentén haladó vezető és a változtatást eszközként használó, de abba csak vakon fejest ugró vezető között. A változtatások ugyanis a szervezeten fejtik ki igazi hatásukat és nem magán a vezetőn. Egy vízió nélküli, át nem gondolt, fel nem épített és konstruktivitás nélküli változtatás pedig biztos, hogy negatívumot eredményez: „*az új körülményekhez és problémákhoz alkalmazkodni képtelen szervezeteket, melyek tehetetlenül bukdácsolnak; a régi eredmények tehetetlenségi erejétől mozgó, a középszerűség és a jelentéktelenség felé tartó, önelégült intézményeket; és látszólag »hibázni képtelen méretű«, de valójában a változásra és a reformokra alkalmatlan bürokratikus intézményeket.*”¹¹ Az intézmények ilyesfajta „lezüllése” azonban idővel többszörösen torolja meg magát, hiszen az állam méretében, társadalmi támogatottságában bekövetkező bármely negatív változás esetén a „kilövési” lista élmezőnyébe sodorja azokat, ami miatt a fenti negatívumok mellett értékes, de adott esetben rosszul ellátott állami funkciók is elveszhetnek. Nem véletlen, hogy amiképp a környezet változása, úgy a szervezetek tényleges, érdemi és tartalmi értelemben vett reformja, megújulása is szakadatlan folyamat kell, hogy legyen. Ehhez pedig megfelelő vízió és stratégia, azaz megfelelő – és megfelelő szakértői támogatottságú – vezetés és a reformot segíteni kész apparátus kell. Ahogy Gates fogalmaz: „*Ha átalakulásra van szükség, azt a csúcson kell kezdeni. Azonban, aki a csúcson tartózkodik, egyedül nem képes sikert elérni: az egész szervezetben kellenek vezetőtársak.*”¹² Ez a tanulság pedig mind az alacsonyabb szinteken lévő vezetők kiválasztása, mind pedig az utánpótlás-nevelés szempontjából kulcsfontosságú.

Hasonlóan fontos azonban a politikai és az adminisztratív (szakmai) elemek közötti egyensúly is Gates szerint. Jacques Barzun-t idézve kiemeli, hogy „*A*

⁹ Uo. p. 27.

¹⁰ Ez utóbbinak azonban a vezetés szempontjából többlet jelentése is van, mivel épp úgy lehet vezetési hiba alapja is. Gates ezt úgy fogalmazza meg, hogy „*Ugyanennek a jelenségnek a személyesebb változata, mikor a főnök azért utasítja el zsigerből a beosztottja javító szándékú ötletét, mert azt nem ő találta ki.*” Gates i. m. (2018) p. 29.

¹¹ GATES i. m. (2018) p. 37.

¹² Uo.

kormányzás két adottságot feltétlenül megkövetel; politikusi képességeket és adminisztrátori gondolkodást. Mindkettő igen ritka, kivált pedig együttesen. Az első annak felismerése – vagy megérzése –, hogy mi lehetséges és mikor, valamint hogy miként lehet rávenni a megvalósításra másokat. [...] Ám megeshet, hogy valaki tökéletes politikus, ugyanakkor azonban teljességgel hiányzik belőle az érzék az adminisztráció iránt. Ez az a képesség, ami lehetővé teszi, hogy az ember rendet tartson olyan helyzetekben, amelyek folyamatosan törekszenek a káosz felé. Bármely szervezet működtetése abból áll, hogy napról napra szabott mederben és szervezett tevékenységben kell tartani a dolgokat, az eseményeket és az embereket.« Ha nincsen senki, aki mind a két képességet birtokolja, a vizionáriusnak kell irányítania, de jobban teszi, ha egy olyan helytesszel dolgozik együtt, aki a praktikus ügyek kezelésének mestere.”¹³ Ezzel ugyanis a reform irányai, ha úgy tetszik, a stratégiai célok kijelölése úgy valósulhat meg, hogy már a kezdet kezdetén felmérhető a megvalósíthatóság, majd a haladás során – a körülmények változása közepette is – lehetséges lesz mind az elvi célok, mind a praktikus lépések balanszírozása, és ha kell, korrigálása. A csak elvi, elméleti súlyozás a vezetésben egyértelműen gyakorlati nehézségekhez, kudarcokhoz fog vezetni, míg a csak praktikus szemlélet kizárja a messze ható és távlatos vízió kialakulását. A természeténél fogva fennkölt, ha úgy tetszik magasztos vízióknak tehát meg kell merítkeznie a mindennapok praktikumában ahhoz, hogy életképesse válhasson, azaz megvalósulhasson. E praktikumokhoz pedig már konkrét vezetői technikák is hozzásegíthetnek.

Ezek között elsődleges fontosságú, hogy a vezető – ésszerű keretek között – meghallgassa azokat, akikkel dolgozik, akiket irányít, méghozzá úgy, hogy ténylegesen oda is figyel rájuk. Ennek okait több oldalról közelíti meg Gates. Egyik oldalról az a vezető, aki nem hallgatja meg munkatársait, kevésbé számíthat azok támogatására. Másik oldalról, ha a vezető csak látszólag hallgatja meg beosztottait, de egyértelmű, hogy nem figyel azokra igazán, az demoralizáló, sőt inkább az ellenhatásokat erősíti. Harmadrészt a munkatársak meghallgatásában akkor is van előny, ha annak a vízióra ható konkrét hozadéka nincs, hiszen áttételesen minden információ segítheti a változást, beleértve ebbe a körülmények, a viszonyok megismerését, illetve a szervezeti gondolkodásmód feltérképezését.

Hasonló fontosságú a külső körülményekhez, a realitásokhoz való alkalmazkodás képessége. Ebbe a külső körülményeket, a világ nagy dolgait éppúgy bele kell érteni, mint a makroszintű, azaz állami viszonyokat és végül a szervezeti szintű sajátosságokat, a „bürokratikus csatamező realitását”, ahogy Gates fogalmaz. Kiemeli azonban azt is, hogy figyelemmel lenni valamire nem azonos azzal, hogy a vezető beépül a status quoba. Ha kiismerte a körülményeket és a viszonyokat, és ennek ellenére a víziót okszerűnek és megvalósíthatónak tartja, akkor igenis készen kell állnia arra, hogy szembemenjen az eddigi konszenzussal, ha az már nem képes alkalmazkodni a környezet változásaihoz.

A vízió, ha úgy tetszik az elvi vázlat és az azt támogató alapvető vezetői praktikák után a szerző a megvalósíthatóság felé lép (*A stratégia megfogalmazása*). Ennek záloga pedig egy stratégia, ami a vízió elvi síkját, ha úgy tetszik, hídként kapcsolja össze a mindennapi feladatok valóságával és a szervezet ezer kis fogaskerekével. Ez a valódi változtatásra törekvés első próbatétele a szerző

¹³ Uo. p. 38.

olvasatában is, hiszen meglátása az, hogy „Túlságosan gyakran fordul elő a közszolgálatban, hogy megjelenik egy bátor változtatást célzó napirenddel rendelkező vezető, kemény beszédet tart, aztán... Semmi. Nincsen terve és nem rendelkezik végrehajtási stratégiával sem. [...] A bürokratikusan intézmények reformja során kritikus fontosságúak az aprólékosan végiggondolt végrehajtási stratégiák.”¹⁴ Ennek megléte azonban vezetési szempontból nemcsak a megvalósíthatóság és a tervszerűség miatt fontos, hanem azért is, mert a közreműködők, a változást végrehajtók megnyerése tekintetében is kulcsfontosságú, hogy a változás mögött olyan terv álljon, amelyből az érintettek magukra, fontosságukra, szerepük alakulására ismerhetnek rá, és egyúttal azt is felismerhetik, hogy az adott vezető nemcsak a nagy szavak és a hangzatos szövegek, hanem a valódi működés szintjén is átgondolta a változtatást. Ezzel pedig a vízió a stratégia útján is visszacsatolható a vezetői praktikákhoz, hiszen miért ne jelenhetne meg a stratégiában számos olyan elem, ami a beosztottakkal folytatott kollegiális beszélgetés során hangzott el, s adott esetben megfelelő körben miért ne lehetne megosztani a kollégákkal, kiemelve azok érdemeit, akik ötleteikkel támogatták a vezetést. A pozitív visszacsatolás tehát stratégiai építőelem is lehet, feltéve, hogy a vezető tényleg meghallgatta alárendeltjeit, és partnerként kezelte azokat a hierarchia adta keretek között. Ehhez olyan mindennapi gesztusok is táptalajt adhatnak, mint a szervezeti étkezdében elköltött közös ebédek, azaz a vezetői elkülönülés gesztusértékű mérséklése.

A vezetői agendába tehát valóban emberarcú és együttműködésre épülő megoldásokat is be kell építeni a vezetés és irányítás klasszikus eszközparkja mellé. Ennek azonban az időbeosztásra komoly hatása van, amivel kapcsolatban két fontos elemre hívja fel Gates a figyelmet. Az egyik, hogy a vezető elképzeléseinek megakadályozására nincs jobb módszer, mint a naptárának túlterhelése. A másik pedig ezzel összefüggésben az, hogy „Egy vezetőnek időt kell hagynia magának a gondolkodásra és tervezésre, a stratégiaalkotásra.”¹⁵ Persze ezt követően azt is kiemeli, hogy mindezek a vezető idejének többi részében folyamatos éberséget és figyelmet igényelnek, még hozzá minden olyannal kapcsolatban, ami a nagy vállalkozását érinti. E tekintetben tehát egy hasonló arany középútra int, mint a vízió és praktikum között; úgy indokolt szervezni a feladatokat és a vezetés ágát-bogát, hogy minden egyes nap maradjon valamennyi idő a konkrét feladatok forgatagában a reform ívén, a vízió és stratégián való gondolkodásra is.

Egy ilyen balanszírozott időbeosztás azonban újabb vezetői technika alkalmazásának szükségességét igényli. Ez pedig a delegálás és általa a közvetlen stáb, a segítők alkalmazása. E tekintetben Gates arra int mindenkit, hogy csak olyan segítőkkel dolgozzon, akikre a vezetés egyes részeleit is rá tudja bízni, mert képesek ellátni. Egy vezetőt tehát a legszűkebb, ha úgy tetszik bizalmi stábjá is jellemez, hiszen abból egyértelműen tükröződik vezetői habitusa, sőt végső soron az is, hogy működése mennyire szakszerű, mennyire magabiztos vagy adott esetben mennyire paranoid. Utóbbi esetben ugyanis az lesz a külső tapasztalat, hogy az érintett vezető vagy eleve nem is vesz maga köré tehetséges, önállóságra is képes segítőt, vagy ha ilyenek fel is tűnnek körülötte, azok vagy idő előtt távoznak, vagy

¹⁴ Uo. p. 56.

¹⁵ Uo. p. 69.

a vezető lehetetleníti el őket. Az ilyen vezetés sikere azonban csak tiszavirág életű lehet.

A valósághoz alkalmazkodás másik fontos aspektusa az időtényező mellett a sajátosságok felismerése. Ahogy a szerző fogalmaz: „*Ha a vezető különös kihívást jelentő célokat szeretne elérni, mindig készen kell állnia, hogy az intézmény kultúrájához igazítsa a reformstratégiáját. Ilyenkor, a végrehajtási stratégiák kialakítása közepette sem hagyhatja figyelmen kívül a taktikai kreativitást, illetve az unortodox megközelítéseket és a meglepetés erejét.*”¹⁶ A szervezeti kultúrához való alkalmazkodás hiányában ugyanis egy reformfolyamat könnyen „testidegenné” válhat a szervezet számára, míg a taktikai kreativitás hiánya azt eredményezheti, hogy egy összességében befogadható reformot a „részletekben lakozó ördög” azzal fogja keresztülhúzni, hogy a kis kérdések gesztusértékénél előálló kudarcok összeadódásával aknázza alá a vízió teljesülését. Egy stratégia megvalósítása szempontjából tehát az apró lépésekben tett engedmények, gesztusok, illesztések épp oly fontosak, mint a vezető és a beosztottak közti tényleges kommunikáció.

A stratégiai szintű kérdések között utolsóként azonban Gates arra a jelenségre irányítja rá a figyelmet, amit a Pentagon egy szervezeti egysége kapcsán már fentebb is citáltunk, és ami a közintézmények egyik igazán sajátos jelensége. Ez pedig a tényleges változtatás összetévesztése az átszervezéssel, átnevezéssel. Ahogy ő fogalmaz: „*Ha egy vezető valós változást akar, rá kell jönnie, hogy az a legfontosabb, hogy a munkatársak hogyan, nem pedig, hogy hol végzik a munkájuk.*”¹⁷ E tekintetben egyértelműen megfogalmazza, hogy pusztán szervezeti, elnevezésbeli, organogramokon jelentkező változásokkal igazán érdemi előrelépést nem lehet elérni, sőt. Az ilyen változtatások, főleg, ha azok visszatérő jellegűek, már-már folyamatosak, csak az értékes erőforrások haszontalan lekötését lehet elérni, és persze a munkaerő-változással szembeni fásultságának fokozását, vagy rosszabb esetben egzisztenciális biztonságának aláásását. Érdemes elgondolkodni azon, hogy egy olyan nagy szervezet, amely évente, két évente jelentős átszervezéseken esik át, vajon tényleges funkciói terén mekkora veszteségeket könyvelhet el azáltal, hogy állománya időről-időre az új elnevezésekkel, új alá-főlérendeltségekkel, esetleg ingaként változó feladatkörökkel van elfoglalva és nem a tényleges feladatellátással, vagy fejlődéssel.

A fenti, elvi, stratégiai szintű intenciók után aztán Gates maga is alászáll a praktikumok világába, és a konkrétabb vezetői technikák és tapasztalások felé vezet gondolatmenetét a következő, hosszabb fejezetben (A változások végrehajtásának technikái). Ennek alapvetése, hogy „*a bürokrácia egyszerűen képtelen saját magát megreformálni.*”¹⁸ – emiatt kellene vízióval rendelkező vezetők, akik azonban a mindennapok cselekvéseivel építik a stratégiai előrelépést, és végül a vízió teljesedését. Ahogy példáival mondja, rendkívül ritka az a szervezeti egység, amely önmagára nézve terjeszt elő drámai javaslatot az átalakítás terén, ahogy az is ritka, hogy egy kormányzati ciklus kezdetén a minisztériumok tennének javaslatot önmaguk áramvonalasítására, hatékonyabbá tételére, ide nem értve persze azokat a javaslatokat, amelyek létszámbővítésre és szervezetgyarapításra irányulnak. Kritikus

¹⁶ Uo. p. 73.

¹⁷ Uo. p. 81.

¹⁸ Uo. p. 87.

azonban a reform megalapozásának személyi vonatkozásában is, hiszen azt írja „*A középvezető és felsővezető pozícióban lévők közül sokan úgy jutottak el oda, ahova eljutottak, hogy a lehető legkevesebb embert sértettek meg, és a lehető legkisebb felfordulást csinálták. Így a jelentős változtatást tervező vezetőknek meg kell találnia a módszert, hogy miként törje fel a bürokratikus betont, és hogyan teremtsen olyan környezetet, ahol az új gondolkodás és megközelítések kikristályosodhatnak.*”¹⁹

Az ilyen módszerek és praktikák között az alábbiakat emeli ki:

- a) A képességek megfelelő és összehangolt kihasználásához biztosítani kell, hogy a szervezet különböző elemeiben szolgáló munkatársak a bevett bürokratikus elhelyezkedésükön kívül együtt dolgozhassanak. (Projektcsoportok, ad hoc csoportok, de nem zsákutcás állandó bizottságok és munkacsoportok alkalmazását javasolja.)
- b) Nyitottnak kell lenni a szervezeten kívüli szakértők vagy munkacsoportok alkalmazására akár piaci szereplők bevonásával, akár más államigazgatási szervek állományának igénybevételével, ha a megfelelő szakmaiság rendelkezésre áll. Ez esetben ugyanis a belső ellenállás, a „kéz kezét mos” vagy az „így szoktuk” elv szervezeten belüli érvényesülése is elkerülhető.
- c) A csoportos munkavégzést a szervezeti elemek közti laza, szükség esetre szorítókozó együttműködés fokozására lehet használni.
- d) Fontos szempont a szervezeten belüli átláthatóság érvényesítése, amihez a vezetőknek magának is illeszkednie kell.
- e) Az átláthatóság mellett fokozott figyelmet kell fordítani az információk megfelelő mederben tartására, a kiszivárogtatás elkerülésére, mivel az a legfegyelmesebbnek vélt szervezetekben is felütheti a fejét. Ahogy írja: „*A Pentagon meglehetősen fegyelmezett, ha katonai terveket és műveletek kell titokban tartani, hiszen ilyenkor emberéletekről van szó. A költségvetési, személyzeti, adminisztratív vagy politikai ügyekben azonban egymással versenyeznek a kiszivárogtatók.*”²⁰
- f) A konszenzusra törekedni kell, ha a vízió érvényesülését támogatja, de alaposan meg kell vizsgálni minden kompromisszumos javaslatot, hogy nem irányul-e a stratégia megakasztására.
- g) A stratégia megvalósítása, vagyis a végrehajtás szintjén a határidők kulcsfontosságúak.
- h) Információ gyűjtő, monitorozó, ellenőrző mechanizmusokat kell kialakítani a döntések meghozatala mellé. Ha azonban ezek alapján a döntések szerinti folyamatok rendben vannak, a vezetőknek hagyni kell működni a szervezetet. „*A mikroszintű tudás valóban szükséges; a mikroszintű irányítás a legkevésbé sem.*”²¹
- i) „*Egy olyan vezető, aki megalapozottan ki tudja jelenteni, hogy egy adott értekezleten elért javaslatok ellentmondanak azoknak, melyekről egy korábbi értekezleten tájékoztatták, meg fogja kapni a kellő figyelmet.*”²²

¹⁹ Uo. p. 88.

²⁰ Uo. p. 114.

²¹ Uo. p. 122.

²² Uo. p. 123.

- j) „A bürokratikus intézmények fizikájának egyik alaptörvénye, hogy a kezdeti energia lassan tehetetlenségbe fordul. Bármilyen is legyen a törvény képlete, az biztos, hogy a vezető az egyik változó.”²³ A vezetőnek ezért minden itt leírt módszert latba vetve törekednie kell arra, hogy szinten tartsa a kezdeti energiát akkor is, amikor az tehetetlenségbe fordulna, vagyis többet, újabbat kell ciklikusan a folyamatba tennie.

Ezt követően az emberi tényezőről szóló fejezetekben azokat a tényezőket veszi Gates számításba, amelyek emberi viszonyokon és jellemzőkön alapulnak, de kívül esnek a vezetőn magán, illetve a szervezeti szint alatt valósulnak meg. (Emberekről szól az egész; »Részvényesek« - Barátok és ellenségek). Ezek körében fő intelme, hogy „*Emberek, nem pedig rendszerek valósítják meg a változást!*”²⁴ Ez a példamutatást és az emberekkel való bánásmódot is kulcsfontosságúvá teszi. E körben hangsúlyozza, valamely módon a szervezet minden szintjén lévő kollégával éreztetni kell munkája fontosságát, illetve a munka, a szolgálat fontosságát és jelentőségét. Ahogy ő írja: „*Minden munkakörben elengedhetetlen, hogy az ember higgyen abban, fontos, amit csinál.*”²⁵ Ezen érzelmi töltés kialakításában a kis-, közép- és felsővezetőknek egyaránt kiemelt felelőssége van a célok egyértelműsítése, saját példamutatásuk, az elvégzett munka elismerése és az eredmények érvényesítésére, felhasználására való törekvés terepein éppúgy, mint annak elvárása kapcsán, hogy ha nem értik a vezetőt, akkor – megtorlás nélkül – kérdezzenek és kérdezhessenek tőle, illetve hogy kötelező jelleggel tájékoztassák a nehézségekről és akadályokról is.

A felesleges munka végeztetése a bürokratikus rendszerek hanyatlásának és szakapparátus kiegészésének biztos adaléka. „*Azok a kormányzatban dolgozó bürokraták, akiket soha el nem olvasott jelentések megírásával bíznak meg, Dante poklának első bugyrába kerülnek.*”²⁶ – írja Gates. Ez egyszerre jelenti az erőforrások pazarlását és a jövőbeni potenciál csorbitását.

Fontos intenciója a szerzőnek, hogy a vezető tartózkodjon a közvetlenül alatta állók nyílt kritizálásától, különösen pedig attól, hogy saját hibája beismerése helyett a szervezet alsó szintjeire hárítja a felelősséget, és ezzel érdemtelen kritikákat fogalmaz meg. Ezzel szemben a dicséret mind a kollektíva, mind az egyes munkatársak tekintetében nyilvános kell hogy legyen, és tükröznie kell az elvégzett munka súlyát. Ez azt is maga után vonja, hogy megszokások vagy dogmák nem korlátozhatják a kimagasló teljesítmények akár ismétlődő elismerését, valamint az ismétlődő feladatok állhatatos elvégzését is meg kell jutalmazni. Kimagasló eredmény ugyanis csak akkor állhat elő, ha az ehhez szükséges kapacitások átcsoportosítását vagy kialakítását a rendszeres feladatok megfelelő elvégzésével mások biztosítják.

A vezetői viselkedésben fontos az emberségesség is. Ez akár kis gesztusokban is megnyilvánulhat, amire példaként azt hozza fel a szerző, hogy Zbigniew Brzezinski beosztottjaként szakmai útra utaztak Egyiptomba, Anvar Szadathoz,

²³ Uo. p. 129.

²⁴ Uo. p. 131.

²⁵ Uo. p. 133.

²⁶ Uo. p. 135.

akinek Brzezinski nem az asszisztenseként, vagy a beosztottjaként, hanem a kollégájaként (quasi partnerként) mutatta be. Ez a nagyvonalú, anyagiakkal, címmel, vagy bármi materiális hozadékkal nem járó gesztus egy pályáíven át ható vezetői visszacsatolás is lehet valaki életében.

Az emberségesség és nagyvonalúság nélküli vezetés a vezetői alkalmatlanság jele. Ebbe a hatalmaskodás és a beosztottak indokolatlan büntetése, gyötrése, a vezetői előjogok bevezetése vagyis ahogy Gates írja a „kis Sztálin”-ként való viselkedés értendő bele. Az ilyen vezetők pusztán hatalmuk fitogtatásaként dogmatizálnak viselkedésmintákat, vagy tagadnak meg az ügymenet szempontjából jelentéktelen kérelmeket. A „csak mert megtehetem”-elv vezetői érvényesítése azonban a szervezetre magára hat vissza a teljesítmény csökkenése, a szakembergárda fluktuációja, nem utolsó sorban pedig az innovativitás elvesztése révén. A kritika a vezető feladatkörének része, annak azonban megalapozottnak, személyeskedéstől mentesnek és az emberi méltóságot tiszteletben tartónak kell lennie.

Az emberi tényezők között kulcsfontosságú, hogy a vezető megfelelő felhatalmazásokat biztosítson az erre alkalmas beosztottainak és ezáltal a szervezet minden szintjén biztosítsa a változás támogatottságát. Az ilyen jellegű felhatalmazások fontos hozadéka lehet ugyanis, hogy az érintettek részben-egészben azonosulnak a változás folyamatával, és azt adott esetben akkor is továbbviszik, ha a változás kezdeményezője már nincs is a szervezetnél. Ahogy azonban a vezető egymagában nem viheti át sikerrel a reformot, úgy a megfelelő segítők, beosztottak sem lehetnek egyedül. Védelmi miniszteri időszakából ezt úgy fogalmazza meg, hogy *„tisztaban voltam vele, hogy nem elegendő egyetlen reformer gondolkodású vezető tábornokot kineveznem. A hadsereg egyszerűen maga alá temetne egyetlen embert. [...] A seregben túlságosan gyakran fordul elő, hogy az előléptetésekkel pontosan a bálványöntögetőnek tartott tiszteket próbálják háttérbe szorítani, hogy még véletlenül se rázzák fel a haderőt.”*²⁷ A szervezetszintű fejlődésnek tehát az egyik záloga, hogy a jó értelemben vett reformhoz olyan beosztotti karrierívek párosuljanak, amelyek a felkészültséget, a tehetséget és az innovativitást támogatják. Ez egy rendkívül nehéz vezetői törekvés, hiszen számos szervezetben létezik az imént idézett gyakorlat, amellyel a középszer felettiek háttérbeszorítása érdekében pont azok „karrierjét” gyorsítják fel, akik nem múlják felül az átlagot, hiszen ezzel az átlagon felüliek előtt bezáródnak vagy legalábbis indokolatlanul eltolódnak az előrelépés lehetőségei.

Gates gondolatai tehát úgy is összefoglalhatók, hogy egy jó vezető körül felkészült, lelkes és fejlődő karrierívű segítők, alárendelt vezetők/szakértők sorakoznak, akiknek az elismerésen és az előrelépésen túl a vezető a személyes fejlődését, oktatási-képzési gyarapodását is támogatja, miközben minden elért eredményt közös értéként osztanak meg. Ezzel ugyanis a közös siker érzete párosul a munkavégzéshez és az emberek erősebben ragaszkodnak egy sikeresnek ítélt helyhez, különösen, ha a sikert részben a magukénak is tudhatják, és ebben a szervezet is megerősíti őket. Ehhez azonban egy vezetőnek tudnia kell hagyni és segíteni az utána érkezők szárnypróbálgatásait. Ezt a szerző úgy fogalmazza meg, hogy *„A sikeres vezetőnek mindig értékelnie kell a környezetében és a*

²⁷ Uo. p. 147.

beosztottjaiként dolgozó embereket. Helyet kell adnia az erőseknek, segíteni kell azokat, akik a hibáik ellenére is igéretesek, és meg kell szabadulnia a ballasztól."²⁸

A meghallgatás, felhatalmazás, elismerés és támogatás metódusai mellett fontos, hogy a jó vezető őszinte környezetet teremtsen, legyen bármilyen magasan is a vezetői széke. Ha a vezetővel nem mernek őszinték lenni a szakmaiság színterén a beosztottai, akkor információk fognak torzulni, vagy elsikkadni, míg végül a vízió beteljesülése kerülhet kockára. Gates ezen törekvése tehát okszerű, de a vezetőtől is alázatot követel, hiszen az őszinteséget tudni kell méltósággal viselni, különösen akkor, ha az a vezetői akarat/javaslat szakmai ellenvéleményezéseként ölt testet. Ez ritka kincs a szervezet számára.

Az őszinteséggel hasonló fontosságú a személyi állomány regenerációjára fordított figyelem, hiszen a kimerült emberek rossz döntéseket hoznak, hatékonyságot veszítenek és minden tehetség ellenére is fokozottabb mértékben hibáznak. A vezetőnek tehát olyan környezetet kell kialakítania, amiben a regenerálódás természetes és elfogadott.

A pozitív visszacsatolások mellett azonban a negatív visszajelzések is részét kell hogy képezzék a vezetésnek. E téren a felelősség meghatározása és megállapítása bír kulcsjelentőséggel, amit arányos, de következetes érvényesítéssel kell párosítani.

Az egyének vonatkozásában azonban nemcsak a szervezeten belüliekkel kell számolnia a vezetőnek. Figyelemmel kell lennie azokra a külső személyekre, akiknek az álláspontja, szemlélete visszahathat a reform folyamatára, beleértve ebbe a részvényeseket, törvényhozókat, politikai vezetőket, sőt a közvéleménnyé tömörülő egyes embereket és fő tájékozódási formájukat, a médiát és a világhálót is. Ebből pedig egyértelműen látható, hogy a stratégiának milyen sokrétűnek kell lennie, s milyen széles és eltérő igényű kört kell meggyőznie a vízió előremutató és hasznos voltáról.

Innen a szerző visszafordul magához a vezetőhöz (A változás hajtóereje - »Tükröm, tükröm mondd meg nékem!«). Ez a kötet talán legkritikusabb részeként értékelhető, hiszen egy számos magas tisztséget megjárta vezető fogalmazza meg azokat a kritériumokat, amelyekkel a vezetőnek a legnagyobb vízióhoz szükséges szellemi szárnyalás mellett is a földön kell maradnia, hogy ne veszítse el a fentiek figyelembevehetőségének lehetőségét. E körben Gates a következőket emeli ki:

- a) *„A legjobb vezetők kontroll alatt tartják az egójukat.”*²⁹
- b) *„A vezető, vagy bárki, aki a köz- vagy magánszférában ilyen szerepre vágyik, legyen tisztességes.”*³⁰
- c) *„Az önfegyelem rendkívül fontos, ha intézmények vezetésére vagy reformjára vállalkozunk.”*³¹ E körben két sarokpontot is lefektet, jelesül: „Egy vezető dühkitörései kínosak, és csak az időt és energiát pazarolja

²⁸ Uo. p. 151.

²⁹ Uo. p. 204.

³⁰ Uo. p. 208.

³¹ Uo. p. 214.

velük.”³² „A vezető legyen barátságos, de ne bizalmaskodjon. Végtére is ő a főnök. A vezető őrizze meg a méltóságát. Legyen elővigyázatos abban, hogy miben vesz részt. Elhivatottan védheti beosztottjai érdekeit, anélkül, hogy a »címborájuknak« kellene lennie.”³³

- d) „Az általában magukat legokosabbnak tartó munkatársakra jellemző intellektuális és szakmai megfélemlítés rossz módszer. Így sohasem lehet az egyébként jó elképzeléseket megvalósítani. [...] Annak a vezetőnek, aki így gondolkodik, nehezebbre esik komolyan venni azt, amit egy másik ember gondol, különösen, ha az a másik ember nem ért vele egyet.”³⁴
- e) „A bátorság elengedhetetlen a reformhoz.”³⁵
- f) „A bürokratikus reformcsatákat vívó vezetőnek szüksége van néhány tapasztalt és megbízható társra, akik elhivatottan képviselik reformjának konkrét napirendjét, és a döntéseit képesek hatékonyan átültetni a gyakorlatba.”³⁶
- g) „A bürokratikus intézmények világában szinte sohasem érünk el mindent pontosan akkor, amikor szeretnénk. A jó vezető kompromisszumokat köt, módosítja a terveit, prioritásokat állít fel, rugalmas és pragmatikus.”³⁷
- h) „...a munkánkat, és nem pedig magunkat vesszük komolyan. A vezetőnek a saját példáján keresztül kell demonstrálnia ezt az alapelvet.”³⁸
- i) „Ne maradj túl sokáig! Ha sikerült megvalósítanunk a célul kitűzött reformot, vagy addig jutottunk vele, ameddig csak lehetséges, lépünk tovább. Ne hagyjuk, hogy a hatalom és a beosztás – vagy a vállalati repülőgépek – elvegyék az eszünket.”³⁹

A kötetet aztán a forráshiányos változtatások (Pénz, pénz, pénz – Szűkös idők reformja) témájára való kitekintés után egyfajta iránymutatás, vagy hitvallás zárja két külön fejezetben (A reform mint végtelen történet; Lángoló szív), melyek a fenti önkorlátozásra irányuló javaslatok után a vezető állhatatosságára is kitérnek. Ezek alapvetése, hogy a környezet változásához hasonlóan a szervezetek reformja is egy végtelen folyamat. Ahogy Gates írja: „Egy szervezet vezetője a változás és a reform motorja, a munkája pedig sohasem ér véget. Minden nap írnia kell valamit az új ötleteket tartalmazó jegyzetfüzetébe. Ha azonban elveszítette az általa vezetett intézmény megjobbítására irányuló lelkesedését, energiáját és kreativitását, félre kell állnia, hogy valaki más kapjon lehetőséget.”⁴⁰ Ez összecseng a kötet egészének szellemiségével, de azt a fontos kitétel is rögzíti, hogy a vezető nem fásulhat be és éghet ki egy intézmény élén, hiszen az egyértelműen maga alá temetheti az egész intézmény megújulási, környezethez való alkalmazkodási képességét.

³² Uo. p. 217.

³³ Uo. p. 218.

³⁴ Uo. p. 219.

³⁵ Uo. p. 221.

³⁶ Uo. p. 222.

³⁷ Uo. p. 227.

³⁸ Uo. p. 230.

³⁹ Uo. p. 233.

⁴⁰ Uo. p. 258.

Ezzel összefüggésben Gates megkerülhetetlennek tartja a vezető azon képességét, hogy saját kurzusát is időről-időre kritikusan értékelje, és jobbító gondolatokat fogalmazzon meg. Ez persze nem teljesülhet, ha a vezetőben nincs meg az a képesség, hogy önmagát is vizsgálat alá vonja és önkritikusan álljon saját kezdeményezéseihez, működéséhez és a szervezethez való viszonyához. Ha ugyanis egy vezető nem képes önmagával szemben kellő kritikát gyakorolni, akkor idővel a döntéseivel, így a személyi döntéseivel szemben sem fogja ezt megtenni, aminek könnyen lehet az a következménye, hogy helytelen gyakorlatok és folyamatok kialakulásába sem fog beavatkozni, ha azok eredője egy általa meghozott döntés. Ez azonban a szervezet környezethez való idomulását, alkalmazkodását ássa alá. Nem véletlen, hogy fontos alapvetésként rögzíti a kaizen japán vállalatvezetési gyakorlatra hivatkozva Gates, hogy *„egy szervezetben mindig mindenben lehet javítani, és mindenki, aki a szervezetben dolgozik, hozzáteheti a magáét.”*⁴¹ Ebbe értelemszerűen a vezetőt magát is bele kell érteni. Ehhez pedig, ahogy a szerző hangvételéből is tükröződik, sokat segíthet, ha az ember valódi szolgálatként viszonyul a feladatához, bármilyen magas vezetői tisztségbe is kerüljön.

3. Összegzés helyett: A vezetés szenvedélyének megfontolandó hasznosítási irányai

A fent leírtak vonatkozásában az a következtetés mindenképp levonható, hogy Gates tapasztalatainak, tanácsainak, intencióinak megismerése mindenképp hasznos és előremutató lehet mindazok számára, akik a közszolgálat mellett kötelezik el magukat. Ehhez persze kellő alázatra is szükség van az olvasó részéről, és félre kell tenni azt a beidegződést, hogy az embernek jobb a lényeglátása és a tapasztalati anyaga, mint egy olyan szerzőnek, aki éveken át vezette a világ egyik legjelentősebb hírszerző szolgálatát, majd egy szuperhatalom védelmi minisztériumát és egy olyan egyetemet, amely a World University Rankings top 200-ában szerepel.

Fontos azonban azt is rögzíteni, hogy a kötet nem egy instant vezetőképző és nem váltja ki sem a tapasztalatot, sem az affinitást, sem a jó vezetővé váláshoz szükséges viselkedési sémák meglétét vagy kialakítását. Ez a mű azonban segíteni tudja mindezek kialakítását, hiszen jól értelmezhető, a szervezeti és személyi szintre egyaránt vonatkozó tanácsokat ad, amelyekhez személyes tapasztalatokat is párosít. Mint ilyen, számos olyan gondolatot felsorakoztat, amelyek a jövő vezetőinek képzése során akár egyfajta szöveggyűjteményben is jól hasznosíthatók lennének mind a vezetői tapasztalatok megismertetése, mind pedig a vezetéssel és különösen a szervezetfejlesztéssel kapcsolatos általánosnak mondható tanulságok, intenciók átadása tekintetében.

A vezető kiválasztás és -képzés vonalán azonban a kötetben megfogalmazottak más felhasználása is lehetséges. Vezetői tréningek, vagy akár csak vezetői értékelések során ugyanis Gates több gondolatára is építeni lehet mérőszámokat és visszajelzéseket. Vegyük csak számításba a következő lehetőségeket egy vezetői tréning kapcsán: Hány olyan közvetlen munkatársa van, akikre érdemi döntési jogkört telepít saját vezetői víziójának megvalósítása támogatásához? Soroljon fel öt olyan ötletet az elmúlt egy évből, amelyet vezetői működése során felhasznált, de

⁴¹ Uo. p. 263.

kollégáival való egyeztetésekből merített és a gondolat kiötlőjét is ismertette a javaslata megfogalmazása során! Ismertesse, milyen képzési lehetőségeket nyitott meg az elmúlt egy évben munkatársai fejlődésének támogatása érdekében! Sorolja fel, hogy az elmúlt egy évben hány kollégája elismerésére tett javaslatot és milyen indokolással! Ismertessen három olyan esetet az elmúlt egy évből, amikor felülvizsgálta vezetői döntéseit és azok korrekciója mellett döntött!

Fontos azonban azt is kiemelni, hogy a kötet nem csak a már vezetőként szolgálók, vagy az annak közvetlen küszöbén állók számára lehet hasznos olvasmány, vagy akár képzési segédlet. Egyrésztől ugyanis a kötet olyan „törvényszerűségeket” is megfogalmaz, amelyek jobban segítenek beosztotti oldalról értelmezni a szervezeti működést, és bizony ezzel összefüggésben az intézmények természetében rejlő esetleges visszasságokat is. Másrésztől ez a kötet a 21. század felgyorsult, türelmetlen világában ahhoz is segítséget nyújthat, hogy a fiatalok megpróbálják fokozni a karrier felívelésével, a szervezeti előrejutással, illetve általában a nagy ívű javaslataik meghallgatásával kapcsolatos türelmet, alázatot azáltal, hogy a kötet rávilágít a közintézmények sajátos, néhol nehézkes jellemzőire éppúgy, mint arra a tényszerűsége, hogy a vezető egy teljesen más aspektusból kell hogy szemlélje a szervezet és benne az egyes munkatársak működését. Ez utóbbiak erősíthetik a tényleges és tartós szolgálatkészséget éppúgy, mint adott esetben annak felismerését, hogy személy szerint ambicionáljuk-e a vezetővé válást, illetve, hogy alkalmasak vagyunk-e rá.

Összegzésként azt bátran ki merem jelenteni, hogy kellő forráskritikával és további, az adott szervezethez, ágazathoz kötődő tapasztalatok megismerésével Robert M. Gates könyvének helye lehet a jövő közszolgáinak, vezetőinek képzésében, ahogy azt is megkockáztatom, hogy Gates munkájának szellemisége és megközelítése egy értékes alap lehet a sajátos területek (mint a védelmi és biztonsági szféra) vezetőképzési és vezető-kiválasztási metódusainak, segédleteinek fejlesztésében, ezáltal pedig a vezető kiválasztás és -felkészítés hatékonyságának növelésében is.

Felhasznált irodalom:

- ANTAL Zsuzsanna – DOBÁK Miklós: *Vezetés és szervezés*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2016.
- CZUPRÁK Ottó – KOVÁCS Gábor: *A szervezetvezetés elmélete*, Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2017.
- GATES, Robert M.: *A vezetés szenvedélye. A köz szolgálatában eltöltött ötven év tanulságai változásról és reformról*. Budapest, Antall József Tudásközpont, 2018.
- GATES, Robert M.: *From the Shadows: The Ultimate Insider's Story of Five Presidents and How They Won the Cold War*, New York, Simon & Schuster, 1996.

- GATES, Robert M.: *Memoirs of a Secretary at War*, New York, Alfred A. Knopf, 2014.
- KISSINGER, Henry: *Fehér házi éveim I-III.*, Budapest, Antall József Tudásközpont, 2019.
- KOVÁCS Gábor (szerk.): *Vezetőktől a gyakorlati vezetéstudományról*, Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2017.
- MAXWELL, John C.: *Aranyat érő vezetői ismeretek*, Budapest, Üzlet Plusz Kft., 2013.
- MAXWELL, John C.: *Holnapra vezető lehetsz*, Budapest, Bagolyvár Könyvkiadó, 2012.
- PARKINSON, C. Northcote: *Parkinson törvénye vagy az Érvényesülés Iskolája*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1964.
- PORKOLÁB Imre: *A stratégia művészete*, Budapest, HVG Könyvek, 2019.
- PORKOLÁB Imre: *Szolgálj, hogy vezethess!* Budapest, HVG Könyvek, 2016.
- SZINTAY István: *Vezetéstudomány*, Miskolc, Bíbor Kiadó, 2003.

E SZÁMUNK TARTALMA

DR. EHRENBERGER RÓBERT

A BM III/V. CSOPORTFŐNÖKSÉG SZERVEZETTÖRTÉNETE 1971-1990 KÖZÖTT

Az 1962 és 1990 közötti Belügyminisztérium állambiztonsági szervei között a III/V. Csoportfőnökség az egyes központi operatív szervek és osztályok amolyan segédoperatív (technikai) szerveként funkcionált. Az egész korszak során következetesen rá jellemző legfontosabb alapfeladata az eredményes titkosszolgálati munkához nélkülözhetetlen operatív technikai eszközök biztosítása és üzemeltetése, valamint az operatív vegyi és okmánytechnikával kapcsolatos feladatok és kutatások ellátása volt. Jelentőségét kiemeli még – mindezekon felül –, hogy egyike volt a Kádár-kori belügyi tárca kevés számú önálló gazdálkodási és pénzügyi jogkörökkel rendelkező költségvetési szerveinek. A konstans alapfeladatai mellett bizonyos időszakokban (különösen is a hatvanas években) egyéb, nagyon jelentős területek gazdája is lehetett: így szervezeten kívül hozzá tartozott – többek között – a belügyi híradástechnika működtetése, a rejtjelezés és rejtjelfejtés, valamint a rádióelhárítás is.

Szervezeti felépítésére az első évtizedben a fokozatos növekedés és bővülés volt jellemző (1962-ben négy osztállyal indult, 1968-ban már nyolc osztály és két önálló alosztály tartozott hozzá). 1971-ben jelentős szervezeti és létszámcsökkentésen esett át (3 osztály és két önálló alosztály), majd a hetvenes évek közepétől ismét növekedésnek indult (1985-re újra 7 osztállyal és két önálló alosztállyal).

A két tanulmányban a fenti folyamatok részletes elemzése olvasható a téma legfontosabb levéltári forrásaiban folytatott alapkutatások alapján.

Kulcsszavak: Belügyminisztérium, szervezettörténet, titkosszolgálat, titkos adatgyűjtés, titkos adatgyűjtés műszaki eszközei, levéltári iratok

CONTENTS

RÓBERT EHRENBERGER DR.

**THE INSTITUTIONAL HISTORY OF THE III./V. GENERAL
DIRECTORATE OF THE MINISTRY OF THE INTERIOR BETWEEN 1962
AND 1990**

The III./V. General Directorate functioned as a kind of auxiliary operative (technical) organ among the state security organs of the Ministry of the Interior between 1962 and 1990. During the whole era its main task was to provide the operative technical equipment to make the operative work of the state security more effective. They were also responsible for the chemical and document securing processes. Its significance is shown by the fact that the General Directorate belonged to the independent financial state administrative economic units. Beyond its permanent tasks, the General Directorate also had some special charges in the 1960s: they operated the communication engineering of the Ministry of the Interior, the ciphering and deciphering units and the radio counter-intelligence service. In the first decade of its operation the General Directorate developed increasing skills and authorities (in 1962 it started its work with four units, but in 1968 there were already eight departments and two independent units within the General Directorate). In 1971, however, the number of its employees decreased (to three departments and two independent units), but increased again from the middle of the 1970s (by 1985 there were seven departments and two independent units again). In the two studies published here there is an analyses of these changes, which makes the studies the most important archival based researches in this field.

Keywords: Ministry of Interior, organisation history, secret service, secret collection of facts, technical instruments for secret collection of facts, archival records

KOÓS GÁBOR – PROF. DR. SZTERNÁK GYÖRGY
**A KATONAI STRATÉGIA ÉS A HADMŰVÉSZET FEJLŐDÉSÉNEK
IRÁNYAI AZ OROSZORSZÁGI FÖDERÁCIÓBAN**

Valerij Geraszimov hadseregtábornok, az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőinek vezérkari főnöke, a Hadtudományi Akadémia ülésén a katonai stratégia jellemzőiről tartott előadást az elmúlt évben.

Az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erői Vezérkari Akadémiájának parancsnok helyettese, Alekszandr Szerzsantov, a hadtudomány doktora a katonai művészet (hadművészet) fejlődésének lehetséges irányairól nyilatkozott.

Tanulmányunk elkészítésével célunk volt, az említett két előadás lényegi mondanivalóját megismertessük a folyóirat olvasóival. Ugyanakkor megjegyezzük, hogy a két előadó sajátos módon értelmezi a hadtudomány és a katonai stratégia fejlődésének jellemzőit, elméletét és gyakorlatát. Éppen ezért tartottuk fontosnak a tanulmányok rövid tartalmi ismertetését.

Kulcsszavak: hadművészet, hadtudomány, katonai stratégia, hadműveletek, háború, katonai konfliktus, fegyveres erő, fegyverek és fegyverrendszerek

TAKÁCS LILI
**OLASZORSZÁG RÉSZVÉTELE A JOINT STRIKE FIGHTER
PROGRAMBAN: AZ F-35-ÖSÖK VÁSÁRLÁSA A VÁLTOZÓ POLITIKAI
AKARAT ÁRNYÉKÁBAN**

Olaszország a Joint Strike Fighter program egyik legnagyobb befektetőjeként eredetileg 131 darab F-35-ös vadászbombázót kívánt beszerezni, ezt azonban 90-re csökkentették, és a politikai támogatás gyengülése miatt a további csökkentés sem elképzelhetetlen. A fejlesztésben való részvétel nem csak védelmi, stratégiai előnyökkel jár Olaszország számára, hanem gazdasági és politikai helyzetét is erősíti. A további csökkentés, vagy a változatlan feltételekkel való részvétel kapcsán a katonai és a politikai szféra között ellentét van, a végső döntést azonban – a civil kontroll miatt – végül a politikum fogja meghozni.

Kulcsszavak: Olaszország, F-35, Joint Strike Fighter, Movimento 5 Stelle, Lega

GÁBOR KOÓS – GYÖRGY SZTERNÁK PROF. DR.
**THE DIRECTIONS OF THE DEVELOPMENT OF MILITARY STRATEGY
AND MILITARY ART IN THE RUSSIAN FEDERATION**

Army General Valeryi Gerasimov, Chief of Staff of the Russian Armed Forces, gave a presentation on military strategy at a meeting of the Military Academy last year. Deputy Commander of the Armed Forces Command Academy of the Russian Federation, Alexander Serzantov, Doctor of Military Sciences, commented on possible directions for the development of military art.

The aim of our study was to present the essence of these two lectures to the readers of the magazine. At the same time, it is noted that the two speakers interpret the characteristics, theory and practice of the development of military science and military strategy in a unique way. For this reason, we considered it important to briefly describe the content of the studies.

Keywords: military art, military science, military strategy, operations, war, military conflict, armed forces, weapons and weapon systems

LILI TAKÁCS
**ITALY'S PARTICIPATION IN THE JOINT STRIKE FIGHTER
PROGRAMME: THE ACQUISITION OF F-35 AIRCRAFTS IN THE LIGHT
OF THE CHANGING POLITICAL WILL**

As one of the biggest investors of the Joint Strike Fighter programme Italy originally intended to acquire 131 F-35 aircrafts. This number was already decreased to 90, however, as a consequence of the weakening political support additional cutback is possible. The participation in the development project has not only evident defence and strategic benefits, but strengthens the economic and political positions of Italy as well. There is a contrast between politics and the military sphere whether to further reduce the number of F-35s to be acquired or to participate at the initial terms, but due to the civilian control the final decision will be made by politics.

Keywords: Italy, F-35, Joint Strike Fighter, Movimento5Stelle, Lega

KOVÁCS MÁRK KÁROLY

**AZ IDEIGLENES ÍR KÖZTÁRSASÁGI HADSEREG SZERVEZETE,
FEGYVERZETE, MÓDSZEREI 1969-2005 KÖZÖTT**

Észak-Írorszáiban a katolikus-protestáns konfliktus a terület feletti irányítás kapcsán odáig fajult, hogy vallási hovatartozás miatt mérsárolni kezdték a katolikus társadalmi réteget. A katolikusok védelmére jött létre az Ír Köztársasági Hadsereg, ami 1969-ban kettészakadt és megjelent egy Ideiglenes és a Hivatalos Ír Köztársasági Hadsereg – PIRA és OIRA. A konfliktus egészen 2007-ig tartott, amikor a Nagy-Britannia hivatalosan befejezte a Lobogó Hadműveletet és kivonult a területről. Az IRA katonai tanácsa nyilatkozatban 2005. július 28-én letette a fegyvereket és békés, demokratikus útra tért át – egészen szeptemberig átadta fegyverkészleteit a brit hadseregnek.

Kulcsszavak: széparatizmus, terrorizmus, (P)IRA, Észak-Írorszáiban

GÁL MARIANNA

A FÜGGETLEN ÁLLAMOK KÖZÖSSÉGE INTÉZMÉNYI FELÉPÍTÉSE

A FÁK-országok együttműködése számos koordináló szervet keresztül történik. Az intézményi mechanizmus létrehozásának szükségessége már a Belavezsai Megállapodásban megfogalmazódott, s rövidesen megalapították a két legfontosabb tanácsot: az Államfők- illetve Kormányfők Tanácsát. Az akkori szerződési tartalmak elfogadása óta azonban nyolc év telt el a FÁK-szervek végleges felépítéséről és reformjáról szóló szerződés hatályba lépéséig, amelynek során több mint hetvenre nőtt azon állam- és kormányközi intézményeknek száma, melyek a Közösség hatékonyságának javítása érdekében a résztvevő tagállamok tevékenységének koordinálásával foglalkoznak, miközben a tagállamok száma is háromról tizenkettőre, népessége pedig 209 millióról több mint 280 millióra növekedett. Jelen írás a FÁK koordinációs szervei bemutatására törekszik, amelynek terjedelmi okok miatt a biztonságpolitikai együttműködés szférájának intézményei, valamint a Gazdasági Tanács nem képezik részét.

Kulcsszavak: FÁK, intézményi rendszer, Államfők Tanácsa, Kormányfők Tanácsa, Külügyminiszterek Tanácsa, Végrehajtó Bizottság, Interparlamentáris Közgyűlés, Gazdasági Bíróság

KÁROLY MÁRK KOVÁCS

**THE ORGANISATION, WEAPONRY AND METHODS OF THE IRA
(TEMPORARY IRISH REPUBLICAN ARMY) BETWEEN 1969 - 2005**

In Northern Ireland the conflict between Catholics and Protestants ended with the pogrom of the Catholics. The Irish Republican Army were established to protect the Catholics from the violence of the Protestants took since the independence war of Ireland. The Army split in 1969 to a provisional and an official one. A conflict lasted until 2007 when Great Britain finished its military presence in the area on the name of operation Banner. However, according to the army council of the IRA, the organization has already finished its fight in July 28, 2005 and went for a peaceful, democratic policy.

Keywords: separatism, terrorism, (P)IRA, Northern Ireland

MARIANNA GÁL

INSTITUTIONAL STRUCTURE OF THE CIS

The CIS interacts through a number of coordinating bodies. The need for the establishment of an institutional mechanism was already enshrined in the Belaveza Charter, and the two most important councils, the Council of Heads of State and Government, were soon established. However, eight years have elapsed since the adoption of the content of the Treaties, with the entry into force of the Treaty on the Final Structure and Reform of the CIS, which has increased to over seventy intergovernmental and intergovernmental bodies to coordinate the participating Member States while the number of Member States increased from three to twelve and its population increased from 209 million to more than 280 million. In this study endeavor to present CIS coordination bodies, and Economic Court which for institutional reasons are not part of the institutions of the sphere of security cooperation.

Keywords: CIS, institutional system, Council of Heads of State, Council of Heads of State, Council of Foreign Ministers, Executive Committee, Interparliamentary Assembly, Economic Court

TÓTH TAMÁS

AZ EGYES SOCIAL ENGINEERING MÓDSZEREK ELHATÁROLÁSA ÉS RENDSZEREZÉSE

A social engineering (a továbbiakban: SE) fokozódó térnyerése okán lényeges elemezni és elhatárolni egymástól, egyes módszereit és eljárásait. Az SE módszerek két fő csoportba sorolhatóak, mi szerint elkülönülnek egymástól a humán és az informatikai, technikai csatornákon keresztül végrehajtott SE módszerek. Az ilyen támadások megelőzése, feltárása és elhárítása csak az egyes SE módszerek felépítésének, főbb jellemzőinek megismerése után lehetséges. Jelen publikáció az eddig ismert eljárásokat kívánja a teljes rendszertant átfogóan ismertetni, a témában megjelent hazai és nemzetközi szakirodalom széleskörű feldolgozását követően.

A publikáció a szerző által korábban készített: „*A Social Engineering alkalmazásának lehetősége a kibertérben végrehajtott, valamint más dimenziókba eszkalálódó támadások során*” című diplomamunka kapcsolódó eredményeit hivatott aktualizálni és a diplomamunka bázisán feltárt további következtetéseket levonni.

Kulcsszavak: social engineering, humán alapú SE, IT alapú SE, pszichológiai manipuláció

POTHÁRN ÁGNES

A DRÓNOK ELLENI VÉDEKEZÉS RÁDIÓFREKVENCIÁS ÉS ALTERNATÍV FORMÁI I.

A dolgozat fő céljával, a drónok elleni védekezés különböző formáinak ismertetését, összefoglalását és osztályozását tűztem ki.

A különböző tulajdonságokkal rendelkező drónokra gyakorolt hatásuk alapján összehasonlító elemzést készítettem, dolgozatom eredményeképpen pedig egy hatásmátrix elkészítésére vállalkoztam. Mindemellett a jobb érthetőség szempontjából, először egy áttekintést készítettem, melyben röviden kifejtettem a drónok működését, majd ismertettem ezek irányításának formáit és alapelveit, ezután rendszereztem a drónokat különböző tulajdonságaik alapján.

A fő részt a védelmi eljárások áttekintése teszi ki, külön elválasztva a rádiófrekvenciás és az alternatív védekezési formákat.

Alaphelyzetnek elsősorban a nagyvárosi környezetre, a tömegrendezvényekre, sporteseményekre, repülőtér környéki területekre koncentráltam, és nem a hadseregek hadicselekményei közben előforduló drónelhárítási módszerekre.

Végeredményként, megállapítható, hogy sokkal nagyobb terjedelmű mű elkészítésére lenne szükség, ha minden szempontot részletesen taglalni kívánnánk. A mátrixnak tehát a teljesség igénye nélkül készült, de mindenképpen arra törekedve, hogy az adott keretek között, minél átfogóbb képet alkothasson a drónok elleni védekezés témájáról, és annak összetettségéről.

Kulcsszavak: drón, ellentevékenység, pilóta nélküli repülőeszköz, védelem, fenyegetés, hatásmátrix

TAMÁS TÓTH

SEPARATION AND ORGANISATION OF THE DIFFERENT SOCIAL ENGINEERING METHODS

Because of the ever widening spread of the Social Engineering (abbr.: SE) it is imperative to separate and classify its methods and modus operandi. The different SE procedures can be divided into 2 main groups, on one hand the human and IT, on the other hand into the strictly technical groups. The purpose of the article is to present the already known procedures within a scientific systematics, based upon the thorough analysis of the international and Hungarian professional literature. The Author aims to update the former research results of his diploma thesis under the title “The possibilities of employment of Social Engineering during the attacks in cyberspace and other dimensions” as well as to draw some new conclusions based on the above diploma thesis.

Keywords: social engineering, human based SE, IT based SE, psychological manipulation

ÁGNES POTHÁRN

DRONE COUNTER MEASURES BASED ON RADIO FREQUENCY AND ALTERNATIVE DEFENSIVE METHODS

The main purpose of the dissertation was to describe, summarize and classify different forms of defense against drones.

I made a comparative analysis based on methods of the defense and its several effects on drones. As a result of my study I created an impact matrix about it.

First I made an overview, which shortly describes how the drones exactly operate, than I expounded the possibilities of the control and its principles. I systematized the drones according to different quality.

The main part consists of the counter measure techniques and it separates the radiofrequency methods from the alternative defense forms.

As a basic situation I focused on the threat of civilian environment such as, popular events, sport events, and not exactly on the military environment.

As a conclusion, it can be concluded, that the study would require, much more pages, and characters, if I wanted to examine every aspects and details of the topic. Therefore, the matrix was completely made without the need of completeness, but in the aspiration of giving the most comprehensive picture in the subject of drone counter measures and its complexity.

Keywords: drone, counter measures, unmanned air vehicle, protection, threat, matrix

BALOGH ENDRE
**A RADIKALIZÁCIÓ NEMZETBIZTONSÁGI HATÁSA A
MAGYARORSZÁGI MUSZLIM KÖZÖSSÉGEKBEN II.**

Jelen publikáció megírásának idejéig Magyarországon iszlám radikális háttérű terrorcselekmény végrehajtására nem került sor, ebből kifolyólag a témával foglalkozó hazai értekezések és szakértői fórumok elsődlegesen a nemzetközi terrorizmusra koncentrálnak. A nemzetbiztonsági célú hírszerzésben és elhárításban résztvevő hazai szervezetek számára a szélsőségek korai felismerésénél a bonyolultabb, összetettebb feladatot nem a radikalizálódott muszlimok, hanem a konzervatív és szekuláris iszlámot képviselő személyek jelentik. A nehézséget elsősorban az okozza, hogy míg a radikális iszlámisták sokszor nyíltan is konfrontálódnak, addig az utóbbi két csoport „átalakulásának” első jelei csak nehezen ismerhetők fel.

Írásomban kiemelem a rendvédelmi szervek együttműködésének, illetve a hazai muszlim közösségekkel való párbeszéd megvalósulásának szükségességét a radikalizmus elleni küzdelem érdekében, valamint a teljesség igénye nélkül megemlítem azokat a főbb tényezőket, melyek elősegíthetik, illetve gátolhatják a radikalista nézetek terjedését a Magyarországon élő muszlimok körében.

Kulcsszavak: radikalizáció, iszlám, terrorizmus, nemzetbiztonság

PAPP KRISTÓF CSABA
A CAMBRIDGE ANALYTICA-BOTRÁNY TANULSÁGAI

A közösségi média szerepe az elmúlt években jelentősen felértékelődött. A kapcsolattartáson és baráti körök, csoportok fenntartásán túl jelentős szerepet tölt be az egyes politikával foglalkozó szervezetek, valamint cégek befolyásoló képességének kialakításában és módszereik gyakorlásában, használatában. Jelen korban a közösségi média túlmutat az egyszerű kapcsolattartás lehetőségein és inkább eltolódik a befolyásolás, valamint bizonyos csoportok személyre szabott üzenetekkel történő véleményének formálása irányába. A benne rejlő lehetőségeket már nem csak a hétköznapi emberek használják ki, hanem olyan szervezetek is, amelyek céljuk elérése érdekében akár az álhírek terjesztését, valamint adathalmazok elemzését és személyiségmodellek felállítását is vállalják. Ezek a szervezetek, cégek egy politikai választás előtt álló nemzet döntéshozatalába is bele tudnak folyni a fentebb említett módszerek segítségével.

Kutatásom során arra kerestem a választ, hogy milyen módon befolyásolhatta a Cambridge Analytica a 2016-os amerikai elnökválasztást, valamint milyen jövőbeni hatásai lehetnek az általuk kifejlesztett módszereknek az elkövetkező választások alakulására. Már most látható az a tény, hogy a 2020-as elnökválasztásra elkezdődött a felkészülés nemcsak politikai téren, hanem a technika és a mesterséges intelligencia kihasználásának lehetőségeiben is.

Kulcsszavak: közösségi média, Big Data, Big five személyiségmodell, kampány, választás, Donald Trump, Hillary Clinton, Cambridge Analytica, álhírek

ENDRE BALOGH

THE NATIONAL SECURITY IMPACT OF RADICALISM IN THE MUSLIM COMMUNITIES IN HUNGARY II.

At the time of writing this article, there has been no terrorist attack committed by Islamic radicals in Hungary. For this reason domestic dissertations and expert forums have focused primarily on international terrorism. For domestic organizations involved in national security intelligence and response, the more difficult and complex task of early detection of extremism is not the radicalized Muslims, but the representatives of conservative and secular Islam. The difficulty is mainly due to the fact that while radical Islamists are often openly confronted, the first signs of the "transformation" of the latter two groups are hardly recognizable. In my article, I emphasize the need for law enforcement cooperation and dialogue with domestic Muslim communities in order to combat radicalization and, without being exhaustive, I mention the main factors that may promote or hinder the spread of radicalism among Muslims in Hungary.

Keywords: radicalization, Islam, terrorism, national security

KRISTÓF CSABA PAPP

MANIPULATION TECHNIQUES IN THE SOCIAL MEDIA DURING THE PRESIDENTIAL ELECTIONS OF UNITED STATES IN 2016

The role of social media has been greatly appreciated in recent years. In addition to maintaining contacts and circles of friends and groups, it plays an important role in developing the ability of organizations and firms dealing with certain policies and in practicing and using their methods. In this age, social media goes beyond simple communication and tends to influence and shape the views of certain groups through personalized messages. It is no longer used only by ordinary people, but also by organizations that, in order to achieve their goals, they even undertake the dissemination of fake news, analysis of data sets and the development of personality models. These organizations and companies can also get involved in the decision-making process of a nation facing a political choice by using the methods mentioned above.

During my research, I tried to find the answers to how Cambridge Analytica might have influenced the 2016 US presidential election and the future implications of the methods they developed for future elections. The fact that preparations for the 2020 presidential election have begun not only in the political sphere but also in the opportunities of exploiting technology and artificial intelligence are already visible.

Keywords: social media, Big Data, Big Five, campaign, election, Donald Trump, Hillary Clinton, Cambridge Analytica, fake news

DR. FARKAS ÁDÁM

GONDOLATOK A VEZETÉS SZENVEDÉLYE KAPCSÁN – RECENZÍÓ HELYETT

A szerző elsődleges célja ismertetni Robert M. Gates könyvét, melynek címe: „A vezetés szenvedélye”. A szerző azonban kilép az ismertetés, illetve a recenzió keretei közül és úgy mutatja be a szóban forgó kötetet, hogy annak vizsgálata során fókuszba állítja a reform és a szervezeti hatékonyság kérdéseit. Jelen munka tehát több mint Gates kötetének ismertetése, mivel a bemutatás és összegző jellemzés mellett magában foglalja a szerző által mértékadónak talált gondolatok kiemelését sőt, javaslatot tesz azok további hasznosíthatóságára is. A szerző a kötet megállapításai, tanulságai és javasolt elvei alapján külön kitér azok hasznosíthatóságára, átültethetőségére mind a szervezetfejlesztés, mind pedig a vezetőképzés és –kiválasztás tekintetében.

Kulcsszavak: vezetés, szervezet-fejlesztés, reform

ÁDÁM FARKAS DR.

THOUGHTS ABOUT THE PASSION OF LEADERSHIP

The author's main aim is to review Robert M. Gates' book, whose title is „A Passion for leadership”. However the author steps out of the frames of exposition and recension and introduces the volume under discussion the during its examination he focuses on the questions of reform and institutional efficiency. So this writing is more than the review of Gates' volume, since next to the introduction and summing characterization it implies the highlighting of thoughts found standard by the author, what is more it makes a proposal to those further utilization. The author separately touches on the useability and transplantability of the volume's conclusions, lessons and proposed principles regarding to instituional development, leader-training and leader selection.

Keywords: leadership, institutional development, reform

SZERZŐINK

Balogh Endre	főhadnagy, a KNBSZ munkatársa
Dr. Ehrenberger Róbert	Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára munkatársa
Dr. Farkas Ádám	főhadnagy, PhD, a KNBSZ munkatársa, a NKE HHK Honvédelmi Jogi és Igazgatási Tanszék, tudományos segédmunkatárs
Gál Marianna	Debreceni Egyetem, doktorandusz hallgató
Koós Gábor	ny. alezredes
Kovács Márk Károly	Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató
Papp Kristóf Csaba	hadnagy, a KNBSZ munkatársa
Pothárn Ágnes	Magyar Honvédség Parancsnoksága 5. Bocskai István Lövészdandár munkatársa
Prof. Dr. Szternák György	ny. ezredes, CSc, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, egyetemi tanár
Takács Lili	Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz hallgató
Tóth Tamás	Nemzeti Közszolgálati Egyetem, MSc hallgató

E SZÁMUNKAT LEKTORÁLTÁK

Dr. Bányász Péter	PhD, NKE Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Közszervezési és Infotechnológiai Tanszék, tanársegéd
Dr. Forgács Balázs	őrnagy, PhD, NKE HHK, egyetemi docens
Dr. Fürjes János	alezredes, PhD, a KNBSZ munkatársa
Dr. Kaiser Ferenc	PhD, NKE NBI Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék, tanszékvezető
Dr. Kenedli Tamás	ezredes, PhD, a KNBSZ munkatársa
Dr. Magyar Sándor	ezredes, PhD, NKE NBI Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék, adjunktus, a KNBSZ munkatársa
Prof. Dr. Resperger István	ezredes, PhD, NKE Nemzetbiztonsági Intézet, igazgató
Simon László	alezredes, a KNBSZ munkatársa
Dr. Tömösváry Zsigmond	nyá. dandártábornok, PhD, a Felderítők Társasága Egyesület elnöke

A SZAKMAI SZEMLÉBEN TÖRTÉNŐ PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI

Az írásművekkel szemben támasztott követelmények

Etikai követelmények:

- az írásmű másol, ebben a formájában még nem jelent meg;
- a szerző(k) kizárólagos szellemi tulajdona, melyet szerzői nyilatkozat aláírásával igazol(nak);
- korrekt, visszakereshető hivatkozásokkal ellátott;
- bibliográfiával ellátott (amely tartalmazza a hivatkozott irodalom jegyzékét, az internetes anyagok jegyzékét a letöltés idejével együtt);
- a szerző(k) saját véleményét is tükrözheti, mely értelemszerűen nem mindig egyezik meg a Szolgálat álláspontjával.

Tartalmi követelmények:

- a folyóiratokban – jellegével összhangban – a honvédelemmel, azon belül elsősorban a hadtudománnyal, nemzetbiztonsággal, hírszerzéssel, felderítéssel, katonai biztonsággal és a biztonságpolitikával kapcsolatos tudományos igényű kérdéseket feldolgozó és elemző írásokat – tanulmányokat, cikkeket és más tudományos területkétféle, anyagait – jelentjük meg;
- az írásmű legyen logikus, áttekinthető, tartalmilag összefüggő és jól tagolt;
- a témával kapcsolatos saját koncepció megfogalmazása legyen érthető, a következtetések pedig megalapozottak, érvekkel, adatokkal alátámasztottak legyenek.

Formai követelmények(és a kapcsolódó információk):

- a szerzői kéziratok terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy szerzői ívet (40 ezer karakter, illetve 20-21 gépelt oldal); a kéziratot elektronikus formában Times New Roman 12 pontos betűvel, másfeles sortávolsággal írva, a képeket és ábrákat feldolgozható (.jpg vagy .tif) formátumban kérjük megküldeni;
- lehetőség van a kézirat interneten történő megküldésére is, a szakmaiszemle.kontakt@gmail.com e-mail-címen. A kézirathoz kérjük mellékelni a szerző vagy szerzők nevét, rendfokozatát, beosztását vagy munkakörét, állandó lakcímét, telefonon és interneten történő elérhetőségét;
- a közlésre elfogadott írásokért – a szerzői nyilatkozattal létrejött megállapodás figyelembe vételével – szerzői honorárium fizethető;
- a kéziratokat a Szerkesztőbizottság minden esetben lektoráltatja. A kiadványban megjelentetni kívánt írásokat a Szolgálat kompetens, tudományos fokozattal rendelkező munkatársai vagy más szakértők lektorálják;
- a Szerkesztőbizottság – a lektori vélemények figyelembevételével – fenntartja a jogot, hogy a megjelenésre alkalmatlannak ítélt kéziratokat – indokolás nélkül – nem közli. Az ilyen írásokat nem küldi vissza és nem őrzi meg;

- a kiadványban bárki publikálhat, akinek az írását a Szerkesztőbizottság az etikai, tartalmi és formai követelmények alapján, kiadványban történő megjelentetésre, valamint az interneten történő közzétételre alkalmasnak tartja. A közlésre nem került kéziratot csak az adott naptári év végéig őrizzük meg, de a szerző kérésére azt visszaadjuk;
- a közleményhez „Absztraktot/Rezümét” kell mellékelni, maximum 10–12 sorban, magyar és angol nyelven;
- a közleményhez 3–5 kulcsszó megadása szükséges, magyar és angol nyelven;
- az írás angol nyelvű címét is kérjük megküldeni.

Tudományos közleményekkel szemben támasztott formai követelmények

A folyóirat kizárólag az MSZ ISO 960 szabvány alapján készített hivatkozásokkal ellátott tanulmányt, cikket jelentet meg.

A közleményhez szükséges megadni, mellékelni:

A SZERZŐ, SZERZŐK NEVE (rendfokozata)
 AZ ÍRÁS CÍME (magyarul, angolul)
 ABSZTRAKT/REZÜMÉ (magyarul, angolul)
 KULCSSZAVAK (magyarul, angolul)
 SZERZŐI NYILATKOZAT

Bibliográfiai hivatkozás

A társadalomtudományokban a megszokott számozott hivatkozást az idézések jegyzetben¹ módszerrel kérjük alkalmazni.

Abban az esetben, ha a szerző nem ezt a módszert alkalmazza, a kéziratot lektorálás nélkül visszaküldjük átdolgozásra!

Idézetek jegyzetben

A szövegen belüli idézést követően felső indexként megadott sorszámok jegyzetekre utalnak, melyeket a szövegbeli megjelenésük sorrendjében kell közölni. Ezek a jegyzetek tartalmazhatják az idézéseket.

Első idézés

Ha az idézések jegyzetben vannak megadva, egy dokumentumra vonatkozó első idézésnek tartalmaznia kell az idézés és a bibliográfiai hivatkozások külön jegyzékében levő kapcsolódó tétel pontos megfeleltetéséhez szükséges adatokat. Az első idézésnek tartalmazni kell: legalább a szerző(k) nevét és a teljes címet úgy, ahogy azok a bibliográfiai hivatkozásokban meg vannak adva, továbbá az idézett rész oldalszámát, ha az szükséges.

¹ Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. pp. 19-20.

Példák:

TARJÁN G. Gábor: A terrorizmus, p. 4.

KECSKEMÉTI Klára: A mediterrán térség és az Európai Unió, Európai Tükör, 2010. május XV. évfolyam 5. szám p. 38.

J. Nagy László: Mit kell tudni Algériáról?, Kossuth Kiadó, Budapest, 1987. p. 46-47.

PRYCE, Paul: France's Long War: Operation Barkhane, <http://natoconcil.ca/frances-long-war-operation-barkhane/> (Letöltés ideje: 2015.02.24.),

Global Trend 2020: Mappingthe Global Future, <http://www.foia.cia.gov/2020/2020.pdf> (Letöltés ideje: 2012.08.21.),

Bibliográfiai hivatkozások jegyzéke

A bibliográfiai hivatkozások jegyzékében a hivatkozásokat az első adatelem betűrendjében kérjük megadni.²

Példák:

ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról, *Budapest, 2005, Zrínyi Kiadó. ISBN 963 9276 45 6*

BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai, In: SZILÁGYI Tivadar (szerk.): Szemelvények, Budapest, 1994, Zrínyi Miklós Katonai Akadémia. pp. 31–50.

KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái, In: Új Honvédségi Szemle, 1993. 47. évf. 6. sz. pp. 1–7. ISSN 1216-7436

Global Trend 2020: Mappingthe Global Future, <http://www.foia.cia.gov/2020/2020.pdf> (Letöltés ideje: 2012.08.21.),

Ábra, vázlat, térkép, diagram, egyéb melléklettel szembeni követelmények:

- az ábra, vázlat címe;
- az ábra, vázlat forrás (vagy: Szerkesztette: ...);
- az ábra, vázlat sorszáma (pl. 1. ábra.);
- idegen nyelvű ábra, vázlat esetén lehetőség szerint magyar nyelvű jelmagyarázat.

Rövidítések, idegen kifejezésekkel kapcsolatos követelmények:

- az idegen kifejezéseket, rövidítéseket magyarul és eredeti idegen nyelven kell az írásműben az első alkalommal feloldani lábjegyzetben;

Példa:

- WFP – (World Food Program – ENSZ Világélelmezési Programja).

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

² Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. p. 18.